

Літературна Декада

Історично-художній
Збірник

КАРТА БЕРЕЖАНСЬКОГО РАЙОНУ

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

- ГРАНИЦЯ РАЙОНУ

 ДОРОГИ

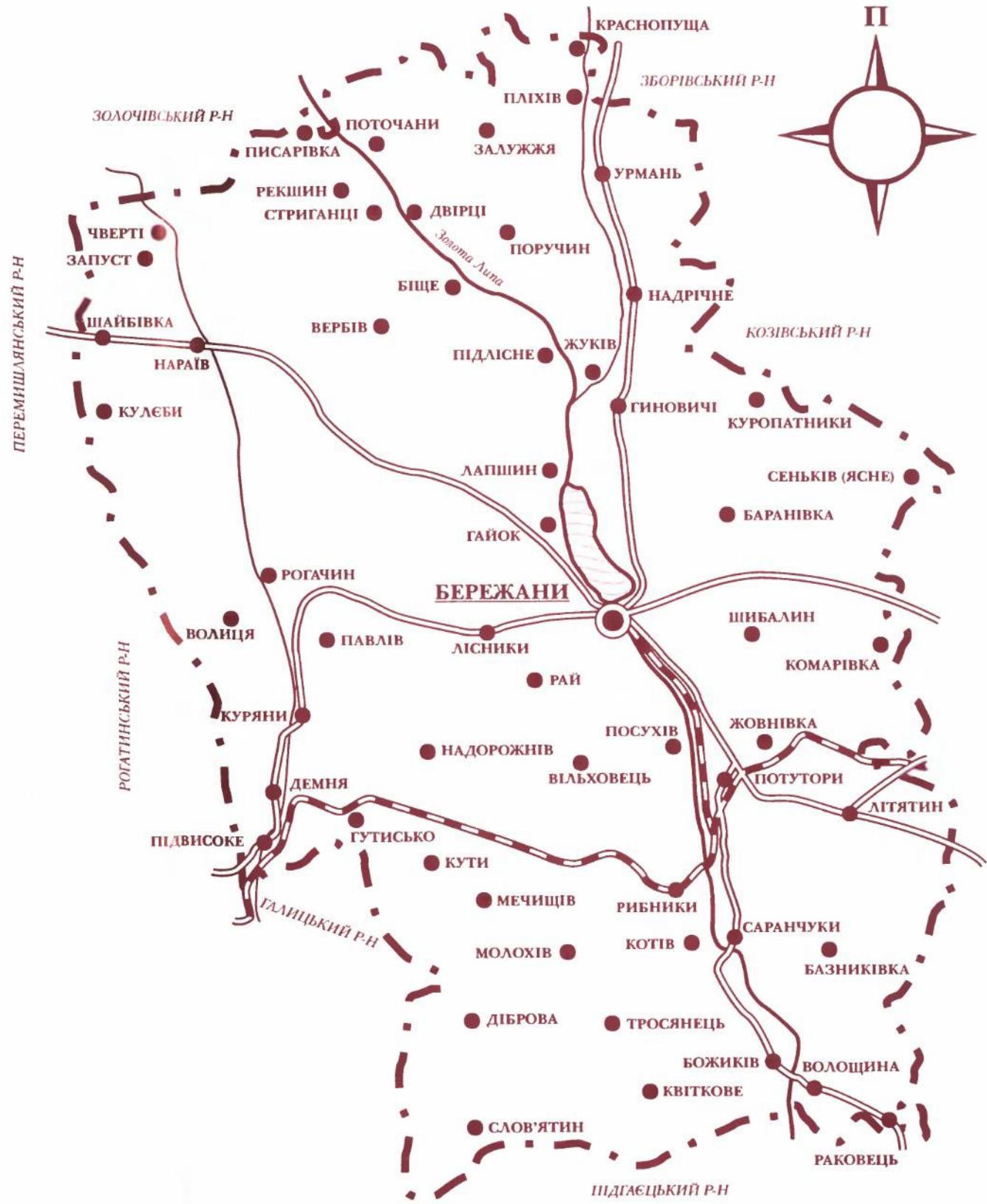
 ЗАЛІЗНІ ДОРОГИ

 РІКИ

 СТАВИ

 ЦЕНТР РАЙОНУ

 НАСЕЛЕНИ ПУНКТИ - СЕЛА

Автор герба Б. Тихий.

ГЕРБ БЕРЕЖАН

Герб має форму еспанського щита у співвідношенні 5 : 6, де на синьому полі зображений золотий олень, повернутий по-геральдичному вправо, з піднесеною підігнутуою передньою ногою. Синій колір щита означає стихію повітря, а також творення і пізнання. Золото (жовтий колір) — стихія сонця, сила над силами, багатство та мудрість.

Олень — це символ природних багатств краю, волелюбності і свободи. Адже олень нікого не боявся, міг постояти за себе і тому не мав природних ворогів на наших теренах.

Великий герб Бережан містить зображення герба увінчаного срібною міською короною, яка означає, що Бережани не є чиєюсь власністю, а незалежне, вільне місто з давніми традиціями. Щит оточений картушем бронзового (коричневого) кольору.

Герб міста Бережани затверджений сесією міської Ради 20 червня 1995 року.

Автор герба Ігор Федик.

ГЕРБ КОЗОВИ

Основною геральдичною фігурою герба Козови є зображення голови кози, повернутої вліво по діагоналі щита. Щит „французької” форми, аналогічний державному гербові України. Висота дорівнює 9/8 його ширини (без загострення внизу). Голова кози пояснює етимологічне значення назви містечка. Герб виконується в трьох технічних варіантах — кольоровому, графічному і пластичному.

1. При кольоровому зображенні поле щита — зелене. Коза й обведення щита — срібні. Колір щита асоціюється з травою і лісом, символізує надію, достаток і свободу. Емблема-значок виконується з білого металю. На поле щита наноситься зелена емаль.

2. В графічному (чорно-білому) рисунку коза залишається білою з проробкою анатомічних деталів лініями різної товщини. Зелений колір щита передається косими лініями — зверху вниз направо.

3. При пластичному виконанні герб подається у вигляді барельєфу. Площина щита, що відповідає зеленому кольорові, понижується. Обрамлення і фігура кози, відповідно, виступають над площею.

Затверджений сесією міської Ради № 1176, 26 грудня 1996 року.

СТОРИЧНІ НАРИСИ,
ЗАГАЛЬНІ СПОГАДИ

міста на удекорованому квітами возі, що його тягли чотири воли, селянина Тимка Старуха, який виграв вибори до австрійського парламенту проти польського кандидата. Це була справжня сенсація і моральна поразка графа Потоцького, якого палата знаходилася у віддалі 2 кілометрів від Бережан — в селі Рай, куди вела алея обсаджена старими липами. Хоч за австрійських часів, політика Відня була погана, бо українців нацьковували проти поляків, а поляків проти українців, то виборів не фальшували. Вони були „чисті”. За Польщі було навпаки. Цинічне фальшування виборів до польського сейму, за винятком перших виборів в 1922 році, що їх галицькі політичні партії збойкотували, було в Польщі між двома світовими війнами нормальним явищем. Але бережанська виборча округа була завжди „певна” для кожночасного тамошнього українського кандидата.

Бережани, частина ринку. Жовтень 1996 р.

Свідомість українців у Бережанах і повіті була дуже висока. Може тому українські мешканці Бережан втішалися пошаною в польському і жидівському середовищах.

В моїй пам'яті збереглися деякі визначні постаті з культурного і громадського життя Бережан. Прямо легендарною постаттю був і великою пошаною втішався гімназійний катехит, о. шамбелян Михайло Соневицький. Загальною пошаною і популярністю славився письменник-адвокат Андрій Чайковський. Мій батько Іван Рудницький був активним діячем. В Бережанській гімназії вчив проф. Олександер Барвінський, який впровадив у підручниках фонетичний правопис і термін „українсько-руський”. До Бережанської гімназії ходив Маркіян Шашкевич, поет і пробудитель Галицької Землі. До Бережанської гімназії ходили Богдан і Лев Лепкі: Богдан — поет і письменник, Лев — фейлетоніст і композитор стрілецьких пісень. Їхній батько, парох у Бережананщині, був поетом, що виступав як

Марко Мурава. Залишилася стрілецька пісня: „Як з Бережан до кадри” — композиції Лева Лепкого.

Як вже згадував мій покійний брат Володимир у своєму спогаді в 1-му томі Збірника „Бережанська Земля”, гімназія в Бережанах за Австрії відзначалася винятковою міжнаціональною толерантією. Українці, поляки і жиди, всі три національності, жили і дружили без ніякої за нинішнім терміном „дискримінації”. Це стосувалося не тільки гімназії, але подібна атмосфера панувала в цілому місті. І ця взаємна толерантія залишилася на все життя в колишніх вихованців Бережанської Землі. Одним з них був поляк Альфред Білик. Як показує прізвище, міг бути українського роду. Пілсудчик, став згодом полковником, але виступив з війська і став спершу воєводою в Лодзі, потім у Тернополі, вкінці у Львові. З усіх воєводів трьох

Бережанська ратуша на ринку, де від 1905 р. приміщувалася знана гімназія.

східно-галицьких воєвідств, Альфред Білик ставився до українців найввічливіше. Шукав у Львові своїх колишніх гімназійних товаришів, українців і жидів, та вдержував з ними контакти. Був рішучим противником нерозумної і злочинної політики центрального уряду в Варшаві і не терпів ендеків, ворожих до українців. Тому такі польські шовіністичні організації як „Звонзек оброңьцуф Львова” робили доноси на нього до Варшави, з яких він сміявся. Був обурений зламанням Польщею свого міжнародного зобов’язання з 1922 року заснувати до двох років український університет на терені одного з трьох східно-галицьких воєвідств. Рішив був сам на власну руку перевести через Варшаву заснування чи радше відновлення з австрійських часів у львівському університеті катедри української літератури, яку номінально займав поляк. Кандидатами були: Михайло Возняк і Михайло Рудницький. Ні один з них не дістав за Польщі катедри. Обидва стали професорами

університету ім. Івана Франка щойно за більшовицького правління. Чи це значить, що під більшовиками стало українцям краще жити, як під Польщею? Автор цих рядків писав уже на цю тему, порівнюючи обидва режими і твердив та твердить, що при всій, як уже згадав, нерозумній і просто злочинній польській національній політиці, все ж українці мали змогу плекати і поглиблювати рідну політичну думку. Була в Польщі залегалізована організація „Товариство охорони політичних в'язнів” і арештовані українські політичні в'язні могли вибирати собі українських адвокатів-оборонців. Можна було ходити до міністрів у Варшаві та директорів поліції у Львові, Станіславові чи Тернополі і висварюватися з ними, і за це ніколи не арештували. Була в 1930 році варварська військово-поліційна карна експедиція, звана „пацифікацією”, де українських акти-

Вид на Бережанський став. Фото 1997.

вних громадян, а то й неактивних, по містечках і селах жорстоко били. Єпископ (пізніший архієпископ) Іван Бучко з проповідниці в соборі св. Юра у Львові заявив: „Держава, яка б’є своїх громадян, не може вдергатися”. Поліція знала про цю заяву, але Владику Бучка не арештувала, бо поляки боялися реакції українського суспільства, в якому він користувався надзвичайною пошаною і популярністю. І були в польській державній адміністрації і пресі „білі круки”, як бережанець Альфред Білик. Коли вибухла Друга світова війна, Білик, побачивши повний розклад всього польського державного апарату і панічну втечу через Львів до Румунії найвищих польських достойників, між ними начального вождя польської армії Едварда Ридза Сміглого, теж бережанець, стрілив собі в лоб.

пильно працювали серед міщанства. Ксьондз Солецький вибудував великий народний „Дом католіцкі” з великою театральною залею.

Моя мати Марта (Марцеля) оповідала мені, як спольщилася її родина Камінських. Батько моєї матері, Семеон Камінський, мав хату, великий город і дещо поля, з професії був тесля. Він згинув під час будови млина. У нього було багато дітей, але вони вмирали малими. Хтось піддав думку охрестити одного наймолодшого сина в костьолі, замість у церкві, мовляв, може він буде жити. Звичайний забобон. Так брат моєї матері — Йосиф Камінський став поляком. Його вважали поляком. По-польськи він го-

Собор святої Трійці (фото 1995 р.). Перебудований в 1893-1903 роках.

ворив слабо, але ходив до костьола, знов польські молитви, хоч вдома і скрізь послуговувався українською мовою. Польська метрика зробила своє. Його діти стали поляками...

Брат моого батька, мій стрий Іван, шевський майстер, був ще русином, але оженився з полькою, до хати впустив польську мову. Його сини ще признавалися до русинів і ходили до церкви. Батько й сини вмерли ще українцями, але одинока донька таки залишилася полькою.

Восени 1894 року записали мене до народної школи в Бережанах. Будинок школи був довгий, з великим майданом. Поділений був на школи хлоп'ячу і дівочу. Господарем моєї кляси був учитель Йосиф Базилевський,

старша людина й добра, хоч часом сварив школярів та й потягав тростиною. Моїм катехитом був о. Юрій Стеткевич, целебсь, що мешкав у монастирі оо. Бернадинів. Він мав дуже сильний голос і коли співав у неділю в церкві, його було чути на цілий ринок. З переконання був москвофілом. З учителів пам'ятаю ще поляка Войцеховського та українця Йосифа Сойку, сина нашого дяка, який оженився з моєю своячкою.

З замітніших міщан з тих часів пригадую великого багача, власника найбільшої тоді і гарно обладнаної пекарні — Карла Мерля. Він мав кілька кам'яниць та кілька крамниць з добрым печивом. Це був багатій, спольщений німець. Одиноку доньку свою віддав за д-ра Гарліцького, учителя нашої гімназії, а опісля директора гімназії в Золочеві. Жив тоді в Бережанах шевський майстер Вершлер, також спольщений німець. Був

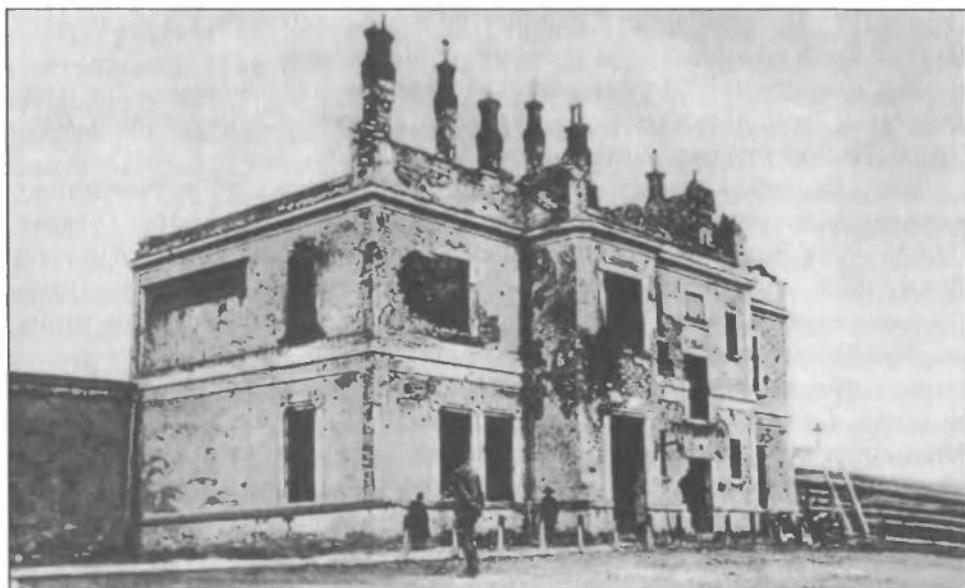
Бережани, вулиця Черняхівського — кол. Гертлера.

солідним майстром. У нього вчився ремесла мій батько. Він дуже хвалив старого Вершлера за його чесність і справедливість. Син Вершлера був вже поляком, що змарнував велике майно свого батька і став просто жебраком. З різників вибивалися тоді польські родини Москвів і Шиманських. Йосиф Шиманський доробився великого маєтку, але пізніше розпустив його на дурниці через свою чванькуватість. Наприклад, казав жидові ціluвати себе в задок і за те платив 100 ринських (тобто 200 корон), а будуючи собі дім, до вапна вливав бочки вина, а до фундаментів кидав золоті таляри. Збанкрутував зовсім. Москва — то був солідний різник, а його м'ясарські вироби — першорядні. Він став пізніше надвірним доставцем своїх виробів до цісарського дому у Відні.

Поляк Вішневський, старий будівничий, виконував різні будівлі шкіл, суду, костьолів, церков і т. д. У нього постійно працював і був правою рукою мій вуйко (брат моєї матері) Йосиф Камінський, а з ним разом —

вий), а з протилежнього боку — від міста. Перон був вимощений кам'яною шашкою і накритий скляним навісом. За самий лиш вихід на перон брали плату — 10 грошів. Поблизу містилася завжди клюмба з гарними квітами. Хто прибував на станцію, то вже не йшов через приміщення, а тільки через перехід розташований приблизно там, де й тепер. При виході станційний службовець збирал квитки. Коли приїжджало військо, приходила грата оркестра. На станції працівників було дуже мало. Вони виконували різні обов'язки. Коли касира не було, квитки продавав черговий. Залізничники мали досить високий заробіток. Машиніст, наприклад, отримував 300 злотих місячно, до того ж мав по 3 гроші за кожен км дороги.

Навпроти станції стояла будівля паровозного депо.

Залізнична станція в Бережанах по Першій світовій війні.

Спочатку Бережани мали прямеолучення зі Львовом та Підгайцями. Аби добрatisя до Тернополя, Рогатина, Ходорова, Стрия, треба було робити пересідку в Потуторах.

— На лінії Львів — Підгайці курсували два потяги на добу: один — вдень, другий — вночі, — продовжує спогади Романишин. — Були вагони із сидячими місцями першої, другої і третьої кляс. В купе третьої кляси сидіння були тверді. У другій клясі оббіті плющем із смугастим візерунком, а в першій, найдорожчій, — темновишневого кольору. Нам, дітлахам, завжди кортіло потайки зайти до вагона першої кляси, щоб хоч на хвильку посидіти на тому розкішному плюші, — сміється, — але кондуктор завжди пильнував і нас виганяв. А щоб хтось їхав без квитка, — про те і мови не могло бути. Такого ніхто ніколи нечув.

З Бережан до Підгаєць ходив ще так званий „шкільний” поїзд, який возвив учнів. З Бережан виїжджало о 4-ій годині вдосвіта, забирає з Підгаєць і дооколишніх сіл дітей і десь на 8-му ранку привозив їх до Бережан. По

повернулось до рідної домівки. Останніми, хто бачив страждання нескорених людей — були залізниці.

Починаючи з 50-их років, рух поїздів на станцію Бережани пожавився. Курсували прямі пасажирські поїзди до Тернополя, Рогатина, Ходорова, Стрия. З розвитком сільського господарства та промисловості зросла кількість товарних перевезень. В Бережанах працював скляний завод, сушарня овочів, макаронна фабрика, лісозавод і меблева фабрика, продукція яких складала основну масу вантажообігу.

У 1970 році на колії трударів-паровозів замінено тепловозами.

Тепер станція належить до Тернопільського відділу Львівської залізниці. Працює тут 10 чоловік, чергування — цілодобове. З нашого міста транспортують в інші округи України, частково — до Росії,

Працівники на паровозі за більшовицької окупації.

скловироби, меблі, ліс, будівельні матеріали, макарони, збіжжя, продукцію вторинну, сировину тощо. Так, у 1992 році зі станції відправлено 50.299 тонн вантажів (1.295 вагонів). Найбільша частина припадає на ліс — 16.268 тонн (343 вагони). Далі йдуть: споживчі товари — 10.549 (297), промислові — 5.430 (327), збіжжя — 1.657 (259), інше — 865 тонн (64 вагони). В 1993 році прийнято 3.350 вагонів вантажів. В основному це будівельні матеріали, овочі та фрукти, пально-мастильні матеріали, горілчані й кондиторські вироби, крупи, тара, — словом, все те, чого район не виробляє чи виробляє замало.

Станція Бережани — економічно вигідна, себе оплачує, але існуюча система підпорядкування не дає змоги використовувати зароблені кошти на місцеві потреби. Тому гостро стоїть проблема розширення матеріальної бази.

Не зважаючи на дорогі квитки, число пасажирських перевезень не

зменшується. Приміром, у 1991 році, коли населення міста (з Раєм і Лісниками) становило 21 тис., було продано майже 40 тис. квитків на різні напрямки, або приблизно по два квитки на одного мешканця.

Довго і сумлінно трудились на місцевій залізниці Володимир Романишин, Герасим Ковалишин, Володимир Ящишин, Корнелій Тицький, Остап Іваничук, Іван Скасків, Омелян Герасимів та інші. У різні роки начальниками станції були Михайло Бортник, Роман Буняк. Тепер її очолює Богдан Буняк.

... Ще на світ не благословитися, як до Бережан, мелодійно вистукуючи вічну пісню шляхів, приходить поїзд. Кілька хвилин стоянки — і в дальшу путь. І так вже майже сто років... Множаться дороги, які виводять бережанців у світ широкий. Нехай будуть вони щасливими!

Михайло Халупа

СПОГАДИ ПРО БЕРЕЖАНИ

Янародився в 1915 році. Мій батько воював за цісаря в австрійській армії на італійському фронті. Мені було 3 роки, коли він повернувся з війни. Тоді постала Українська держава і тато пішов добровольцем її захищати у рядах Української Галицької Армії. Тернистий був її шлях. Наши намагання зберегти незалежність рідної держави не увінчалися успіхом. Коли батько повернувсь додому, він застав польську владу в Галичині. Поляки його арештували. Пам'ятаю, як мама носила батькові передачі, показувала мені тюремне вікно й казала: „Ось там сину у вікні твій батько!”. Звільнений з підірваним здоров'ям він прожив недовго. Мама стала вдовою, а я, на шостому році життя, втратив батька.

В Бережанах головним і чи не найбільшим будинком була ратуша, чотирокутна одноповерхова будівля з таким же чотирикутним подвір'ям. Перед Першою світовою війною й кілька років по ній там приміщувалась гімназія з українськими й польськими класами. Ворожнечі між студентами не було, а бувало навіть, що польські студенти просили своїх українських колег співати у їхньому хорі.

Однак не бракувало часом і неприємних інцидентів. Раз, зимою кидаючись сніговими кулями, нехотячи поцілили лице рабина. Всі повтікали, а на місці „злочину” залишився тільки один український студент, який хотів помогти покривденому. Вийшло ж не так, його викинули з гімназії. На таку жорстоку кару зареагувала ціла школа. Українські й польські студенти вийшли на страйк. Адміністрація була змушенна прийняти його назад до гімназії.

Бережани-місто складалось із п'ятох передмість: Адамівки, Хаток, Сілька, Містечка й Райської вулиці.

Адамівку замешкували переважно українці. Їх звали адамівськими татарами тому, що за часів Козаччини власник міста, Микола Сенявський, який ходив у походи проти татарів, поселював своїх полонених на Адамівці.

За польської окупації на партері ратуші приміщувались крамниці, а на першому поверсі мала свої приміщення шовіністично наставлена до всього, що українське, причетна до антиукраїнських акцій польська парамілітарна організація „Стшельци”. Члени „Стшельцув” мали свої уніформи і легку зброю.

Бережанський „Боян” 1900 р. Сидить перший справа: композитор і диригент хору о. Остап Нижанківський.

У середмісті жили також і українські родини: адвокат і суддя Франц Баб'як, доня-одиначка якого вийшла заміж за Володимира Снилика, українського поліциста за німецької окупації. Його й його друга, також поліциста, вбила польська партизанка біля Криниці. Коло церкви св. Тройці, в домі на першому поверсі жив д-р Володимир Лаврівський. Старший його син Юрко був воротарем дружини копаного м'яча „Лисоня”. Він був також одним із засновників українського театру в Бережанах. Він і його дружина, Ірена Пашківська, були акторами українського театру „Веселий Львів”.

В середмісті, на розі вулиці Івана Франка, мав свою адвокатську канцелярію Володимир Логуш. Тому, мабуть, що походив із бідної родини, він в юності був симпатиком комунізму, але пізніше, по закінченні правничих студій, став завзятим націоналістом. За це був першою жертвою більшовиків у Бережанах. По північній стороні від ратуші мав свою

аптеку Ромко Рижевський. Його найстарший брат був директором „Народної торгівлі”, а другий адвокатом десь у Польщі. Мати їх була полька, батько українець. Ставши сиротами, хлопці жили при сестрах, які повиходили заміж за сержантів польського війська. Вийшло так, що сестри вважали себе польками, а брати українцями. Брат Осип був навіть кошовим Пласти.

Один бльок на схід у сторону Адамівки у великому одноповерховому будинку приміщувалися українські організації: хор „Боян”, домівка спортивного товариства „Лисоня” й інші, а на поверсі мала свій осідок приватна 6-класова „Рідна школа” ім. митр. графа Андрея Шептицького. Директором її був Антін Крамарчук, який загинув у боях під Бродами.

Бережанський „Боян” 1936-1938 рр. Посередині: диригент Лонгін Мігоцький, біля його зліва: його дружина Ольга.

Дальше, у східному напрямі стояв театральний будинок „Бояна” з гарною просторою залею, де відбувалися забави й вистави переїзних театрів Сороки, Сарамаги, „Заграва”, Тобілевича й інших.

Вище, у східному напрямі пишавсью свою красою новий будинок гімназії, чотириповерховий, збудований десь у 1922-1923 роках, з великою руханковою залею, прекрасно влаштованими фізичними, хемічними і біологічними лабораторіями, і тенісовими kortами.

Кругом нової гімназії мешкала еліта української громади Бережан: учителі Іван Зугаєвич, о. катехит Василь Дубинський, д-р Василь Стасюк, рад. Сухий, учителі народних шкіл Винник, Весоловський, д-р Андрій Бойкович. Нижче від гімназії, на розі вул. Валової, проживав д-р Андрій Чайковський. При вулиці Івана Франка (кол.Міцкевича) мав свій осідок сиротинець для дівчат під опікою Сестер служебниць. В його сусідстві жили українські родини: Пришляки, Методій Беднарський (розстріляний

собі за мужа. Роман Божиковський, наш декоратор, намалював афіші на виставу з карикатурами трьох кандидатів. І несподівано ревізія в театрі. Ромка мало не арештували, бо панове більшовики думали, що це їх висміюють. Зозуlev (він був до нас прихильний) прийшов на генеральну пробу, побачив, що не в тому ділі, дозволив на виставу, але казав афіші зняти.

На початках членами театру були: Оля Пришляківна, Ярослав Пришляк і Дозьо Пришляк (ще тоді малі хлопці) і Любко Цепинський, Люня Бачинська (дружина священика), Любка Ковч, Мирослав Ковч, Славко Бойко (син прокуратора), Оксана Бачинська (доночка священика), Мирон Наваревський, Марія Наваревська, Павло Созанський, Созонт Качала (син священика), Євген Пришляк, Маланка Смулківна (дочка гімназійного вчителя), а трохи пізніше з'явився Іван Козловський. Цього останнього

Ірена Лаврівська.

Юрій Лаврівський.

ніхто з нас не знав, і ми спочатку були з ним осторожні, але коли показалось, що це був „хлопець з лісу”, ми всі ним опікувалися.

Внедовзі з'явилася в нас група акторів театру „Богема” — Кузя-Кузенка, а потім і Карабіневич зі своїми акторами. Тоді праця почалась надобре. Ми ставили побутові п'єси — було ким заповнити сцену і було кому грati головні ролі. Актorsький склад поповнили: Олекса Залеський, Іван Шекульський, Михайло Соханівський, Геня Сташків, Оля Олійник, обоє Карабіневичі, Максим Опар, Роман Курп'як, Кузь-Кузенко і його дружина, і Альоша Левицький.

По досить короткому часі прислали нам директора театру — Шатова і режисера Хараманського, а з ним акторів: Мусю Баннікову і її чоловіка Корнійчука, Таню Басісту і Віру Бабенко (дружину режисера — вона приїхала пізніше). З управою театру ми не мали клопотів, всі говорили чудовою українською мовою, лише час-до-часу вставляли російські сло-

Лев Стеткевич

БЕРЕЖАНИ ПІД НІМЕЦЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ В РОКАХ 1941-1944

(Спогад)

Навіть коротке існування більшовицької влади в роках 1939-1941 далося дуже взнаки українському населенню в Галичині. Воно з надією очікувало нової війни. І війна прийшла 22-го червня 1941 року, але українське населення швидко розчарувалося у визволителях. Німці під плащиком будови нової Європи йшли на схід будувати свою імперію, а не заспокоювати національні потреби та поправляти життєві умовини підбитих народів.

Українські патріоти, свідомі німецьких плянів, оголосили 30-го червня 1941 року у Львові відновлення Української Держави. В цій віднові прийняв участь великий син Бережан — Ярослав Старух, патріот і незламний борець за крашу долю України. В Бережанах відновлення Української Держави відсвятковано при участі великої маси людей.

З приходом німців українці швидко взялися до організації життя в місті і повіті. На провідні місця вибрано українців. І так адвокат Франц Баб'як став повітовим комісарем, а посадником міста Володимир Пришляк, колишній працівник адвоката д-ра Володимира Гриневича. Організацією суду зайнявся адвокат Іван Тершаківець. Торговельно-промисловий відділ очолили Теодор Боянівський і Осип Замощак. Працівниками того відділу були Ханик, Лев Стеткевич і панна Дубицька.

Але адміністрація, встановлена українцями, не довго існувала, бо вже 1-го серпня 1941 року німці проголосили створення з Галичини т. зв. дистрикту Галичина і прилучення його до Генерального Губернаторства, до підбитої німцями Польщі, з центром у Krakowі. Колишню Галичину поділено на „крайзи”, тобто округи. Спершу осідком округи для Бережанщини був Рогатин, але недовго. Постійним осідком округи стали Бережани. До Бережанської округи належали такі повіти: Бережани, Бучач, Рогатин і Підгайці. Бучацький повіт існував при Бережанській окрузі лише до травня 1942 року. Після того його прилучено до округи Чортків. Колишнє старство скасовано і перемінено на збірну громаду т. зв. „Гемайнден Фербанд” і її очолив адв. Франц Баб'як. Тут працювали: Роман Саєвич, Зося Масляк і Соня Мудра. Створену українцями поліцію, німці безпосередньо підпорядкували шефові німецької поліції т. зв. Гестапо. Використовуючи українсько-польське непорозуміння, німці спроваджували поляків німецького походження т. зв. фольксдойчів і творили з них кримінальну і заліznodорожню поліцію. Рівно ж в польські руки

Василь Савчук

СОВЕТСЬКА ВЛАДА НА БЕРЕЖАНЩИНІ

Советську владу на Бережанщині виконували люди різні за характером і освітнім рівнем. Найперший голова тимчасового повітового управління у 1939 р. Крамар Назар, пробув до 20 грудня 1939 р., коли було проведено реорганізацію владних структур за загальним совєтським зразком — створено райкоми партії. Першим партійним секретарем району був Зозульов Андрій Н., 1905 р. н., уродженець с. Сербинівці Літинського уїзду Кам'янець-Подільської губернії (тепер — Жмиренського району, Вінницької обл.), який мав незакінчену

вищу освіту.

Вихоць з бідної сім'ї, з десяти дітей, Зозульов вже з 11 літ працював коногоном у вапняному кар'єрі, наймитував, був три роки ремонтником на залізниці й стільки ж головою комінезаму (комітет незаможників). Хоч він добре знає життя, розумів людські біди, бо й сам їх перебув, то теж був виконавцем волі тодішнього репресивного режиму, якого і сам боявся.

З настанням війни районна влада з поспіхом евакувалася до Тернополя, де під час бомбардування залізничної станції А. Н. Зозульов був тяжко поранений. Після війни його знов направлено на Тернопільщину, але вже третім секретарем.

Першим повоєнним секретарем партії настановлено Й. Вовка, що працював на цій посаді майже до 1950 року.

По нім це крісло зайняв В. І. Коваленко. Житель с. Вербів Г. Іваник, тодішній голова сільради, якого виселили разом з цілою родиною та 19-ма іншими сім'ями вербівців, згадує, що Коваленко навідувався в тюрму і з ехидством запитував: „Ну, що Іваник, — похудав, змарнів?” Його нездовго „перекинули”.

Наступним секретарем став Жежель І. К. Бережанці згадують, що саме за час його влади було обрубано кілька бальконів на будинках у центрі міста коло ратуші. З котрогось балькона, де мешканці через літо тримали квіти, на капелюх „першого”, що проходив попід ним, накапало чи й линуло трохи брудної води, — і цього вистачало, щоб за вказівкою розсердженого владоможця кілька двоповерхових будинків у центрі міста зостались без гарно вироблених прикрас-бальконів. В той же період місто позбулося на своїх вулицях й кілька десятків водяних помп з коромислами. Накази „першого” виконувалися без обговорень, майже по-військовому.

Відтак у цьому кріслі перебував М. П. Родінов. Його замінили двоє: О. Г. Почепинець — секретар сільськогосподарського, та Ф. Ф. Осипов — секретар промислово-виробничого райкому.

О. Г. Кравцов у кріслі „першого” знаходився у 1970-1975 рр. На його долю випало займатися меліораційними справами внаслідок чого випрямлено русло Золотої Липи, втрачено сотні гектарів добрих сінокосів і деякі водяні млини. Тоді відбулися і спеціалізації колгоспів, внаслідок чого поглибився поділ сіл на „перспективні” і „неперспективні”.

Але для Бережан почався період будівництва. В останній рік перебування на цьому пості Кравцов домігся спорудження нового 4-поверхового будинку районної партії. Але викінчували його і „пересилялися” вже за іншого „першого”.

Бережани, частина ринку (фото 1972 р.).

Борис П. Сидоренко, зі званням кандидата сільськогосподарських наук, — єдиний з „перших”, що мав науковий ступінь — був не лише людиною з ерудицією, а й невичерпної енергії, сповнений бажанням працювати. На другий день після обрання його „першим” він із шофером об’їхав територію району найглухішими доріжками, аби мати уявлення про стан справ на полях не тільки з „парадного”, а й з тилового боку, щоб ніхто з голів не міг йому „замилити очей”. Так само об’їздив ферми, підприємства. А бережанські вулиці „переміряв” пішки сам.

Цікавий факт: на одній з виробничих плянерок керівникові шляхової служби було наказано зарівняти вибоїни на вулиці Привокзальній, перед теперішньою автостанцією. Той забув, але через два дні, саме після дощу, Сидоренко викликав того ж кількох інших керівників, і районним „указом” підвіз їх до найбільшої калюжі й наказав виходити. Керівник-„шляхович” у босоніжках хоч-не-хоч... перебрив калюжу, завглибшки майже до колін.

конопель чи льону, картопля, збіжжя, козяча шерсть і овеча вовна, яйця, шкіра убитої тварини, сіно... Якщо чогось не здано, це вважалося „недоїмкою”, за що могли забрати теля чи корову — останню надію на виживання.

По селах основували т. зв. земельні громади, метою яких було готувати людей морально до нової форми господарювання — до колгоспів. З членів земельних громад додатково викачували приватний статок „для добра громади”. Створювали запасні фонди посівного зерна за рахунок збіжжя забраного з людських комор і картоплі з ям. Селяни відповідали за стан доріг. Кінні відбували дармову т. зв. гужоповинність, безкінні — своєрідний шарварок на розтovканні каменю та викупуванні фос-рівчаків. Це відбувалося головно в квітні. Селяни мусіли вивозити дерево з лісу за

Міст на Золотій Липі знищений при відступі німців в 1944р.

нікчемну плату. Той ліс плив на шахти до Донбасу, як матеріал для опор і кріплень, чи як паливо для міст.

Справжнім бичем для сіл була „державна позика” під офіційною назвою „Віdbудова і розвиток народного господарства”. Щороку агенти послані з райцентрів „розповсюджували” її по селах. Вони селян і просили, і грозили, і проти волі господаря домагалися „добровільної” підписки на немалу позику. 1946 і 1947 роки були голодними, село ледь-ледь перезимувало на картоплі і веснувало на пісні синій зупі з лободи і кропиви, якою мусіло ділитися з бідними „басарабами” — людьми з голодуючої Молдавії і Буковини. Ходили по селах і жителі міст Східньої України, вимінювали на хліб останню кофтину і взуття.

22 липня 1944 совєтські війська окупували Бережани вдруге. У боях за місто брали участь 172-а Павлоградська та 149-а Новоград-Волинська дивізії т. зв. Першого Українського фронту. Як виглядали Бережани в той

Символічна могила сталінського режиму в Бережанах (фото Теперовича).

Пропам'ятна дошка на тюремному будинку (1940-1941 рр.) в Бережанах.

маскована комуністичним режимом від очей широких „трудових мас” громадськості. І одним з найбільш поширеніх форм і засобів „замилити очі”, приспати національну свідомість, які посилено використовувалися повсюдно, були галасливі рапорти про „розквіт суспільства”, про дострікові виконання і перевиконання плянів, влаштування різноманітних конференцій, зустрічей передовиків виробництва і т. д., котрі обов’язково закінчувалися зачитуванням телеграм „ленинському ЦК і лічно дорогому Леоніду Ільїчу”.

Ярослав Пришляк

МОЇ БЕРЕЖАНИ

Моя доля прокладає стежки й дороги моого життя узорами ниток червоних і чорних. А може Боже Провидіння благословило добре задуми і працю в той час так дуже потрібних, — нагороджуючи виявом чудес у хвилинах безнадії і небезпек. Дякую Всевишньому за сповнені дари щастя, бо воно, те щастя, створює чудову казку життя.

Ось воно в коротких начерках. Перед вибухом німецько-польської війни в 1939 році, бережанська тюрма була наповнена укр. політичними в'язнями; адміністрація, щоб злагіднити напружені відносини та захоронити власне життя перед відплатою, — випустила в'язнів на волю. До моєї розправи і судового вироку не дійшло.

Воєнні події кинули мене до Львова. В 1941 році, 15 вересня гестапо перевело масові арешти членів ОУН. В той час я працював у „Дністрі”. У моєму „тренчковті”, який висів у кутку бюра, гестапівець знайшов револьвер (хтось підкинув). У тюрмі на вул. Лонцького мені грозив розстріл. Але на інтервенцію світлої пам'яті Митрополита Шептицького та бувшого президента ЗУНР Костя Левицького я вийшов на волю. (По мені „розстріляному” родина в Бережанах відправила Панаходу)

Нашу похідну групу, яка прямувала до Києва, німецька військова розвідка перехопила недалеко міста Біла Церква і кинула до старої шопи. Ніччю я проломив дошку й мені пощастило втекти.

На Словаччині наших біженців, які пробивалися на захід, комуністичні банди, зложені з москалів та чехів, переслідували і грабували. Одного дня в місті Жіліні така банда на конях зігнала до школи всіх мужчин на більшовицький мітинг. По короткому слові з обов’язковим — „урра...” більшовицький майор переводив „асентерунок” (набір) до партизантських відділів. Я і мій приятель Р. Папроцький попросили дозволу вийти у фізіологічні потребі і нам пощастило малим вікном

Січинський, О. Нижанківський, співосновник Пласти полк. Іван Чмола та багато інших; з моого покоління — діячі ОУН-УПА Ярослав Старух, Дмитро Мирон, Лев Зацний, М. Івасечко, Осип Дяків та інші. Тепер там примістився краєзнавчий музей, гордість міста. У його кімнатах виставлено тисячі експонатів, почавши від палеоліту — кам'яної доби, аж по найновіші часи, з висвітленням визвольних змагань, а серед них багато унікальних експонатів. Душею музейної праці є Надя Волинець та Іван Комарницький.

Джерелом сили і надхнення для українського народу стала Лисоня біля Бережан, де Українське Січове Стрілецтво в 1916 році звело переможний бій з московським ворогом. Я її відвідав. Сьогодні на Лисоні є висока могила з хрестом, а біля неї на щоглі державний синьо-жовтий прапор вільної України. Могила обведена живоплотом з калини.

Пластуни на горі Лисоні 1993 року.

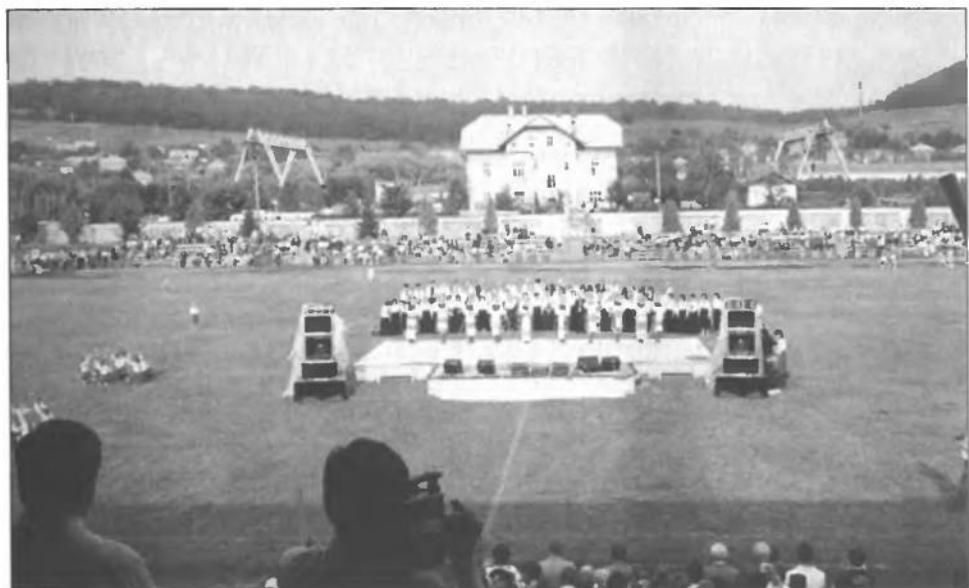
На цій горі бережанські пластуни мали свій перший табір. Між ними був і я, малий новак. З окопів я зносив наплечником людські черепи, кості і вояцьке знаряддя. З тих реліквій ми висипали могилу. У каменоломах я знайшов джерело води, з якого ми візочком на два колеса, возили бочкою воду до табору.

В гайку Старківка біля Лисоні знаходиться друга могила з хрестом. Це символ геройської слави воїнів УПА. На тому місці більшовицькі злочинці гранатами вбили в бункрі п'ятьох упістів. Помордованих поскладали на видному місці у місті, щоб їх люди оглядали. Карабісти прийшли до моєї матері і з лайкою вигукували: „Така твоя мати! Йди оглянь свого сина!...”

Цього ж вечора знову мила зустріч. Мої дорогі пластуни, справжній цвіт і краса, всі говірливі, життерадісні, веселі сповнені життям у Пласті.

ростихи ти його побачиш у сріблистому сяйві. Принайменше довгу греблю, за якою він заховався. Не ховайся древній городе, ти сорому нікому не приніс. Сотки років на Тобі були чужі таблиці, але Ти вистояв і рідного кореня не стратив. Твої бруки топтали австрійські солдати, і 51-ий полк, і германські, і московські гармаші Тебе на приціл брали, і навіть, якщо здобули Тебе, то Ти остався таким, яким Тебе започаткували Твої хресні батьки, — рибалки Золотої Липи. Ти остався собою.

Твої кам'яниці з опільського каменю будовані, бо Ти стоїш на варті між Поділлям та Опіллям. Але я пам'ятаю одну кам'яницю, особливо велику, на Львівській вулиці: „Дом праці сирот жидофскіх”. І у моїй дитячій уяві почали зарисовуватися різниці між людьми, а з ними і

Проголошення Самостійності України в Бережанах 1991 р.

поняття мови, національності, і, вкінці, нації. Ти вияснив мені, що на світі є різні народи. Дякую Тобі, мій перший учителю!

* * *

Лише шість-сім кілометрів від їх „Чорний ворон” того мрячного ранку 1940 року. Ті юні квітки, яким розвиднялась вісімнадцята весна: Стефка, Марійка, Текля. Не знайшли їх у червні 1941 року на тюремному подвір’ї вкритому людиноподібними формами. І вже ніколи жодна вістка не пробилася... Червоний опир не пощадив їхньої юности...

* * *

Ти, квадратова маєстатична лебедице, пишаєшся своєю високою вежею і володієш городом і навіть святиня Сенявських і Потоцьких, на високій горі, яка мала показати їх „культурну вищість”— Тебе не затъмарила. Город остався собою, він із шумом Золотої Липи наспівuje

Михайло Любунь

ОБ'ЄДНАЙМОСЬ НАВКОЛА ТАРАСА

Посвячення пам'ятника Т. Шевченкові в Бережанах

Як учитель географії я вивчав з учнями рідний край, мандруючи по Бережанщині. У лісництві ім. Шевченка була в лісі невеличка хатинка, в якій висів портрет Т. Шевченка, прибраний вишитимrushником. Біля хатки стояв невеликий бюст Кобзаря. Учні запитали мене: „Чому пам'ятник Т. Шевченкові поставили тут, у лісі, а не в Бережанах?” Я відповів: „Діти, прийде час і поставимо гарний пам'ятник Т. Шевченкові в центрі міста Бережани”. Після того мене не покидала думка про пам'ятник. Згодом зросло число однодумців, достукалися до начальства району, я написав статтю в районну газету, під якою підписалися, крім мене, 34 особи. Змістовний відгук на публікацію, написала вчителька української мови і літератури, Галина Поліщук.

Райвиконком дав дозвіл на будівництво пам'ятника. По затвердженю того рішення, облвиконкомом і Верховною Радою, відкрито рахунок для датків у Бережанському Агропромбанку. Створено комітет, який очолив З. Мигоцький.

Були різні думки щодо збирання добровільних пожертвувань. Пропонували оголосити в районній пресі номер рахунку, і хай люди, хто скільки хоче і коли хоче, йдуть у банк і здають гроші. Цей шлях збирання коштів був би дуже довгим і, мабуть, тривав би 20-30 років, а може довше.

Згодом комітет прийняв іншу форму збирання коштів: надруковані заяви роздано на підприємства, установи і організації, де кожен жертводавець розписувався за суму, яку дарував. А як зібрати пожертвування від жителів, які не працюють, і громадян похилого віку? Цю місію я взяв на себе. Як пенсіонер, я відвідав 887 сімей у Бережанах, Раю і Лісниках. На вулиці Хатки мене виручила Ганна Ворона. В 1992 р. велику допомогу у додатковому збиранні коштів подали такі збирщики: Григорій Мещшин, Іван Іванух, Ганна Кулик, Катерина Хомінська, Василь Колодій, Мирослава Багрій, Марія Бідула, Софія Гуменюк, Анна Поглод, Іван Галайко та інші.

Девальвація карбованця і зміна цін поставили комітет у дуже тяжке становище. Крім того, було введено 28 вітсотків прибуткового податку від відпукної ціни, отже пам'ятник мав коштувати 324.062 крб. Нас ви-ручила діяспора, яка пожертвувала 1.530 доларів, але все одно, щоб завершити все будівництво, коштів було замало.

Прибутковий податок становив 59 тис. крб. В цей трудний час інспектор Бережанського фінвідділу Богдана Городиська розшукала документ — розпорядження міністерства фінансів України про те, що якщо

замовник склав угоду на виготовлення пам'ятника в 1990-1991 роках і частину коштів вніс в ці роки, то від 28 відсотків податку звільняється. Це була відчутна допомога.

Процес виготовлення пам'ятника тривав майже три роки, починаючи з 1989 року, коли підписано угоду з Львівською експериментальною кераміко-скульптурною фабрикою.

Проект перебудови площа склав архітектор Василь Каменщик, проект пам'ятника виготовили скульптори Микола Посікіра і Любомир Яремчук. В 1990 році проект був виставлений для огляду і обговорення громадянами району. В кінці 1990 року скульптори запросили нас на огляд метрівки. Поїхало до Львова 13 чоловік, в тому числі й противники зображення Шевченка в молодому віці. Після огляду метрівки всі пого-

Відкриття пам'ятника Т. Шевченкові в Бережанах 1993 року.

дились зі скульпторами, що Шевченко в молодому віці написав свої кращі твори, був на творчому літературному і художньому злеті. Врешті, у 47 років він не був дідусем. Отже, всі висловилися „за молодого Тараса”.

Робота дещо затягнулася через брак бронзи.

Настав 1992 рік. Проводились роботи на площі, і пам'ятник, врешті, був поставлений. Закінчення всіх робіт було завершене карбуванням на гранітній плиті напису: „Тарасові Шевченку — Головний Комітет „Бережанська Земля”, Торонто, Канада і українці світу”.

30 серпня 1993 р. відбулось відкриття і освячення пам'ятника при великій масі народу Галичини і діаспори. Вагому допомогу в спорудженні пам'ятника подали НРУ, ПМК, склозавод, сушильний завод, районспоживспілка, птахоферма, Тернопільський водбуд, заводоуправління будматеріалів, лісомисливське господарство.

9 березня 1993 р. ми відзначили річницю від дня народження нашого

Літургії діти разом зі Сестрами Служебницями привітали Його Преосвященство величальними піснями і віршами.

Свято продовжилось на Ринковій площі, де відбулося посвячення статуї. З вітальним словом до громади звернувся о. Петришин, опісля владика відправив Молебен до Богородиці, а відтак покропив статую Божої Матері свяченою водою і посвятив воду в фонтані. Він широко дякував усім, хто спричинився до відбудови цієї святині.

„Матір Божа” коло церкви Пресв. Трійці, яка була знищена більшовицькою владою.
Відновлена в липні 1993 року.

Заключним акордом свята стали відвідини владикою виставки образів „З нами Бог” з колекції о. Немелівського, яка відкрилася в краєзнавчому музеї. Владика освятив виставку та оглянув її композиції.

Закінчити цей допис хочеться словами вірша:

Радуйся Маріє, Царице всесвіту,
Що уся природа — це підніжок Твій,
Радуйся й рукою щедрою своєю
Щастя дай і долю Україні всій!

„Бережанське Віче”, 25 грудня 1993 р.

Ольга Трач

НАС ЗРОСТИЛА ЛЕМКІВЩИНА

Лемки в Бережанщині

Лемківщина — казковий край Карпатських Бескидів. Хто побував тут хоч раз, ніколи не забуде своїх вражень про красу цієї української землі. Споконвіку тут проживали лемки-українці — народ працьовитий, обдарований. Хоч місцевість гориста, вкрита лісами, а земля кам'яниста, важка для обробітку — люди безмежно любили її, дбайливо доглядали, важкою працею здобували врожай на прожиток.

Воєнні лихоліття сплюндрували наш край, вписали чорну сторінку в його історію. Особливо жорстокою була депортация лемків з праматірніх земель. Одних невблагана і неприхильна доля закинула на схід і розсіяла по всій Україні, інших — на захід аж під саму німецьку границю. Це була трагедія народу. Люди залишили рідну українську землю, обжиті оселі, могили своїх предків... Розлучились родини, сусіди...

Чимало лемків у 1945 р. і в наступні роки поселилось на Бережанщині, місцевість якої дещо нагадує їм іх рідний край. До речі, і історія Лемківщини теж переплітається з історією Бережанщини.

Ось відомий політичний діяч Тимотей Старух народився в селі Бережниця Вижня повіту Ліско на Лемківщині, а все своє життя віддав служінню українському народові на Бережанщині. А Франц Коковський з Бережан — громадський діяч, етнограф і письменник — захищав інтереси мешканців Західних Карпат. У 1930 р. він започаткував створення в Сяноці музею „Лемківщина”.

За рахунок депортованого з Лемківщини народу Бережанщина у післявоєнні роки зросла майже на 30 відсотків. У Бережанах, наприклад, на вул. Львівській із 100 родин — 54 родини лемків; на Гайовій із 40 родин — 24 родини лемків; на Рогатинській із 115 — 67 родин лемків. В селах Демня, Підвисоке, Баранівка, Куропатники лемки становлять майже половину населення. А мальовниче село Гутисько небезпідставно називають Лемківщиною в мініятюрі.

Обдаровані, талановиті і працелюбні лемки внесли вагомий вклад у розвиток культури, мистецтва, господарської діяльності Бережанщини. Вони поважають і свято оберігають свої традиції і обряди, у цьому дусі виховують своїх дітей, онуків, не забувають своїх святынь, дбайливо оберігають їх.

Хіба що одному Богові відомо, як вдалось врятувати і привезти в Бережани Образ Матері Божої, образ „Хрещення Ісуса Христа в Йордані”

та церковний дзвін „Іван”. Це диво здійснилось передовсім завдяки старанням Петра Шулика з Яблониці. Дзвін дорогий для громадян тим, що він з іх лемківської церкви і фундував на нього гроши їх краян іздалекої Америки — Іван Байко. Ця святыня знаходилась сковою під землею до 1950 р. поки не трапилася нагода використати його за призначенням. І тепер дзвонар Іван Жилка з Яблониці скликає його голосом громаду Бережан на Службу Божу.

У своїй первозданній красі збереглись іконостас і патериця, привезені лемками з рідного краю.

Серед вихідців з Лемківщини, доля яких пов'язана з Бережанчиною, є свідомі науковці, мистці, громадські діячі. Це професор Львівської

Гурток „Лемкінія” з колядою та віншуванням лемківською говіркою. Зліва: Ольга Трач, Ярослава Кузимчак, Галина Ратич, Іванна Дроздовська, Галина Качковська, Марія Гарап’юк, Ольга Копій, Марія Личатин, Любія Зарівна, Марія Кузяк, Ольга Одрехівська, Стефанія Сорока, Стефанія Ждиняк, Марія Канюк.

політехніки Ігор Кметко; професор, громадський діяч Любомир Олесневич (похований у Львові); професор, член Національної Академії Наук, зав. катедрою нафти і газу Львівської політехніки Михайло Братичак; громадський діяч, мистець Дмитро Соленко; різьбар Михайло Мацієвський, Осип Величко, Михайло Орисюк (похований в с. Гутисько).

Вагомий внесок у розквіт нашої культури Ореста Гижі — збирacha лемківського фольклору і автора книги „Українські народні пісні з Лемківщини”, а його талановитий син Богдан — інженер Київського науково-дослідчого інституту автоматизації систем плянування і керування в будівництві, розробив програму для ЕОМ, яка не мала аналогів у світовій практиці. За своє коротке життя, як любив говорити його батько, Богдан зумів покласти кілька безцінних перлин на вівтар науки. І батько

і син поховані в Бережанах.

Кращими господарствами на Бережанщині вважалися господарства, якими керували вихідці з Надсяння — Микола Хамига та Іван Потупа.

Можна навести і багато інших прикладів плідної діяльності вихідців з Лемківщини на Бережанщині.

Лемки, люди дружні, люблять спілкуватись між собою, працюють над збереженням і відродженням культури лемків, шанують минувшину. Саме з цією метою у 1991 р. в Бережанах було створено районне відділення

Пам'ятник споруджений Товариством „Лемківщина” в Бережанах у 50-ліття акції „Вієла”. Посвячений 27 жовтня 1996 р. Проект Богдана Тихого. Скульптор Михайло Мальчур.

товариства „Лемківщина”, першим головою якого став Василь Вовчак. Тоді в його рядах було лише 15 активістів, нині воно зросло кількісно і нараховує 80 членів, зміцніло організаційно, урізноманітнилась його діяльність.

Наше відділення широко пропагує лемківську пісню, народну творчість, вироби умільців — зокрема різьбарів, писанкарів, вишивальниць. Хто не зачаровувався мелодіями лемківського хору з с. Гутисько? А вироби різьбарів і писанкарів, вишивальниць займали почесне місце на багатьох виставках в Україні і за кордоном.

З'їзд колишніх жителів Бережанщини у Великобританії. Сидять зліва: Фалюш Іван, Мельник Роман, Федечко Іван (голова), інж. Олеськів Василь (почесний голова), Нагайло Володимир, Миколишин Михайло, Гузар Іван. Стоять 1-ий ряд зліва: Федишин Василь, Олеськів Михайло, Головка Іван, Олеськів Федір, (незнаний), Степований Стефан, Яроцький Федір, Федишин Юстина, Бурбела М. 2-ий ряд: Панас Микола, Щудляк Михайло, Рокош Йосиф, (незнаний), Борейко Павло, Кузів Михайло, Крученік Роман, Федишин Михайло. 3-ий ряд: Гладчук Василь, Забойовський Іван, Бурбела Василь, Лихолат Іван, два останні — прізвища незнані. Фото 7 листопада 1992 р.

Репрезентативний танцювальний ансамбль СУБ-у „Орлик”, членами якого є теж діти бережанців. Марія Бабич і Дмитро Парадюк — мистецькі керівники.

Григорій Вишневий

УКРАЇНА ОЧИМА ПЕТРА КАРДАША

Петро Кардаш, уродженець села Мирне (колись Теляче), Бережанського району. Вирваний воєнною хуртовинлю у 1944 році з рідної землі, 17-річним юнаком забрив до Німеччини до Мюнхену. Там вступив до Українського Вільного Університету, де закічив факультет економіки. У 1949 році поїхав як турист до Австралії, і там залишився працювати як координатор українських радіопередач. Його дружина, з гарним полтавським говором, працювала дикторкою. Як пише один з рецензентів: „Справою життя цього душою багатого чоловіка стала справа популяризації України, традицій, звичаїв, і обрядів народу, з його коріння”.

Ще 30 років тому зробив Петро Кардаш двогодинний фільм про поселення української еміграції. Тоді почав свою видавничу діяльність і видав „Журнал усякої всячини” — „Український Екран” тиражем 500 примірників. У висліді кілька літньої муравлиної праці появилась у 1988 році книга англійською мовою „Альбом Україна і українці”.

У книзі є найконечніші інформації про Україну, „незнану країну”, або згадувану вряди-годи як провінцію Росії. Не диво, що 3 наклади по 4.000 тієї книги розійшлися блискавично.

Досить тільки переглянути ілюстрації в цій книзі з привабливою обкладинкою, щоб пересвідчитися в тім, чому вона мала величезний успіх. Дванадцять тисяч примірників цінної книги дісталося до рук не тільки українського, а й, що найважливіше, до чужинецького читача, для якого

Петро Кардаш — діяч української діаспори в Австралії.

вона послужила відкриттям про цивілізований народ, про обдарованість якого свідчать масові, в досконалому виконанні ілюстрації: старовинні церкви, пам'ятники визначним синам і дочкам України, музеїні, театральні та оперні будинки, картини козацьких баталій.

В 1993 році англійською мовою вийшла й друга книга під назвою „Україна, її історія та її мистецтво” шеститисячним тиражем у двох накладах. Про неї пише в „Новому Шляху” П. Дубів:

„Мабуть, тяжко собі уявити якусь іншу книгу, яка так яскраво показувала б чужинцям все багатство нашої культури і нашого мистецтва. Цей всебічний показ стилів і жанрів нашого мистецтва такий великий,

СВІТА, МИСТЕЦТВО,
СПОРТ

Ярослав Малярчук

БЕРЕЖАНСЬКА ГІМНАЗІЯ

1939-1942 роки

В книжці „Національна Статистика Галичини” проф. В. Кубійович подає, що Бережанський повіт до 1939 р. обіймав 73 села і 14 присілків. Село Конюхи, що начисляло понад тисячу господарств, спромоглося в 1937 році післати двох учнів до польської державної гімназії в Бережанах поляка і українця Андрія Куцого. В 1939 році кандидатів вже було більше, але поляки не дозволяли українцям здобувати вищу освіту. У нашому селі ніхто не знав, що до гімназії можна було поступати по закінченні 6-ої класи народної школи. По закінченні сьомої класи 1939 року я звернувся до директора школи, щоб він показав мені як писати подання до гімназії в Бережанах, але він мені відмовив. За порадою і з поміччю Андрія Куцого, студента третьої гімназійної класи, я вніс подання разом із житеписом. Оцінки всіх предметів на моєму свідоцтві сьомої класи були — достаточно. З таким свідоцтвом вступ до гімназії був припечатаний. Причиною таких поганих оцінок були чвари й бійки поміж польськими і українськими учнями.

Проф. М. Ребрик, опікун української бурси в Бережанах, прийняв мене для підготовки до вступного іспиту. До Бережан батько віз мене і околіт на сінник, постіль, накривало тощо, а також продукти до бурсацької кухні. Батько залишив мені 20 грошей на олівець і зошит. Нами, новаками, заопікувалися старші студенти, які нас учили.

Цензором бурси був Кутний, а його заступником Войтина Олекса. Мною заопікувалися Андрій Куцій з Конюхів і Мирон Залуцький, син священика з Вибудова. Пригадую новачків: Прокопів, Войтина Павло, Зачний із с. Ішкова, Попович Теофіл із с. Каплинці, Світенський, а зі старших — Олійники Мирон і Тарас із с. Августівки.

Проф. Ребрик, що любив дисципліну, надзвичайно прихильно ставився до сільської молоді. Його всі любили, хоч і перед ним третмілі. Щодня входив до їdalyni і наказував: „Ніхто не сміє з вас перепасті!”

Бурса в той час виглядала як твердиня: обгорожена парканом, усі вікна від вулиці забиті дошками як гарант від погромів, які робили польські шовіністи після проголошення самостійності Карпатської України. Старші студенти оповідали, що польські вандали обкідали українську бурсу гранатами. Були поранені учні.

Іспити тривали кілька днів. Всі предмети треба було здавати в польській мові. Мене і десятки таких, як я, „спалили”. Батько забрав мене додому і надіясяся засласти вищу освіту згасла.

Почалась війна. Польща розлетілась — зникла, як булька з мила, нас „виволили” з „панського гніту”. До влади прийшли інші люди, завели інші порядки і закони. Школи відкрили для всіх, і я знову подався до Бережан. Примістився в тій самій бурсі під опікою Михайла Ребрика. Ще раз здавав іспити, і хоч було дозволено здавати в українській мові, я здавав польською, бо не всі предмети я засвоїв рідною мовою. Мене прийняли до 5-ої кляси. До школи вступило дуже багато. Опікуном моєї кляси був Іван Бойкович, а згодом А. Мидляк. Ребрик учив історію і рівночасно був заступником директора — завпедом. Німецьку мову викладав жид Завбергер.

У клясі, що начисляла понад 50 учнів, було багато жидів. З викладачів пригадую: Підлужного, Івашківа (укр. мова), Сулжинського. Російську мову навчала Карабч, що залишилася з Першої світової війни. Були ще

Хор Бережанської гімназії. В центрі сидить диригент І. Бабуняк. Фото 1935 р.

Кукурудза, Лев Крип'якевич, музику і спів учив Лаврівський. Спортом займався Якимів, котрого були ув'язнили, але під кінець шкільного року звільнини. Усі предмети викладались в українській мові, а обов'язковими мовами були латинська, грецька, німецька й російська. По піврічнім навчанні грецьку мову було знято.

Була проблема з приміщенням для учнів. В бурсі було переповнення, але польська бурса була майже порожня. Адміністратором там був А. Мидляк. Частину бурсаків переселено туди, між ними і мене. Бурса містилася над річкою Золота Липа. Будинок був двоповерховий, з окремими приміщеннями для навчання, умивальками і туалетами. Спереду будинку була площа з квітами, а ззаду город з великим підземним сковищем-льохом на городину. Літом ми часто купалися в Золотій Липі, а деколиловили карпів руками. До гуртожитку переведено дівчат з греко-

католицької захоронки, котрими заопікувалася дружина учителя Мидляка. Цензорами були Левицький, брати Войтовичі, їх сестра Зоя в кварталі дівчат — Гайдукевич Богдан і Любко Джулинські з Мечищева. Під осінь прийшли до нас старшоклясники з Тернополя: Гноєвий, Кіт, Дудар, Баб'як Павло (на еміграції д-р філософії і священик, помер в 1992 р.), та багато інших. З моїх ровесників Павло Когут (мій односельчанин, сьогодні декан української греко-католицької молодечої оселі в Меквіллера у Франції), Ярослав Стойко з Ішкова. Одного вечора цензор доручив мені занести лист до дівочої квартири. Старшим студентам вступ туди був строго заборонений. Дівчата дали мені торбинку з ласощами заадресовану до „Бурсуків голодних”, бо й дійсно вони були голодні.

Дисципліна в бурсі була строга. Задачі і лекції кожного вечора перевірялися старшими студентами. Нераз приходилося сидіти до пізньої

Частина учнів бережанської гімназії. Кляса з 1939 р.

ночі над задачами, а головно над отими відмінками й винятками -амо, -амас...

До школи всі йшли організовано під проводом директора або цензора. До будинку школи впускали в означений час й по клясах. Зимою всі заходили до гардероби, що містилася в підвалах, де залишали свої плащі і шапки. В Бережанах була також Торговельна школа, більшість учнів якої приміщувалась у гуртожитку.

За деякий час декотрі десятиклясники зникли. Пошепки говорили, що вони арештовані. Учні були насторожені, декотрих підозрівали, що були донощиками до НКВД. Я знав тільки одного такого одноклясника.

У навчальному 1940-41 році в Конюхах була відчинена десятирічка, тому на той рік я залишився в селі. До школи поступило багато учнів, для котрих в минулому навчання було недоступне. Були й учні з сусідніх сіл.

Остап Сокольський

НЕ ЗАБУТИ НАМ НІКОЛИ НАШ ОСТАННІЙ В „БУДІ” РІК

Моїм одноклясникам, котрі своє життя поклали в боротьбі за державність України, присвячую.

Ностальгія — це хвороба, яка мимоволі захопить усі ваші думки. От так несподівано думки полинуть у минувшину, у батьківський дім, до шкільної лавки бережанської гімназії, а особливо сьомої кляси з 1944 року, саме перед тим, як більшість з нас подалась на цей великий ісход — на Захід перед наступаючими лавами Червоної Армії.

Відновлення бережанської гімназії наступило з кінцем 1941 р., коли німецька влада дала дозвіл розпочати гімназійне навчання у приміщенні міської ратуші. В Галичині, за німців, були українські гімназії в Бережанах, Дрогобичі, Коломиї, Львові, Перемишлі, Сокалі, Станіславові, Стрию, Тернополі, Чорткові і Ярославі. Гімназіями в Галичині завідував д-р Мак — викладач середніх шкіл, який входив у склад німецької адміністрації. Він походив із м. Бресляв (тепер Вроцлав).

Бережанська гімназія була восьмикласова класичного типу. У клясі було 50 учнів, в тому лише 5 дівчат. Це число дівчат у клясі з часом доходило до 10. Спершу було дозволено лише по одній клясі, і так ми почали у 1941 р. п'яту клясу, але пізніше було дозволено на паралельні гімназійні курси в тому самому приміщенні після обіду. Кращі учні з курсів були опісля перенесені до вже існуючих кляс. Теж три найкращі учениці з нашої кляси були перенесені до вищої кляси, а це: Гусак Любов, Старух Оксана і Цибик Марія.

Викладачі у гімназії, яких ми тоді називали „професорами”, були добре і висококваліфіковані. Тепер, з перспективи років, ми знаємо, як з серцем ставились вони до нас і як віддано працювали, щоб нас „вивести в люди”.

Д-р Василь Стасюк був директором. Він в нашій клясі викладав математику. Ставився до учнів дуже суورو й був проти підпільних зустрічей, тайних націоналістичних нарад-„відправ”, вважаючи, що це може допrowadити до розв’язання школи німецькими властями.

Бабуняк Іллярій, бувший УСС-ус, воїн УГА, вчив музику та провадив гімназійний хор, який співав у церкві Св. Тройці під час Служби Божої. Помагав йому його син Ярослав — згодом відомий бандурист та dirigent хорів у Великобританії, та наш одноклясник Хмурич Олександер. На еміграції І. Бабуняк вчив музику в українській гімназії в Бад Верісгофен в Німеччині та вів церковний хор. Пізніше вийхав до Манчестеру, Англія,

посол і адвокат пор. Олекса Яворський, сотн. Франц Баб'як і ряд інших колишніх учнів бережанської гімназії.

В лавах ОУН і Української Повстанської Армії продовжували цю боротьбу учні Бережанської гімназії, як: Ярослав Старух-„Стяг”, Дмитро Мирон-„Орлик”, Осип Дяків-„Горновий”, Степан Голяш-„Мар” і інші.

Мої одноклясники 1944 р:

Бас Іван.

Бачинський закінчив дантистику і практикує в Нью-Джерзі, США.

Беднарський Володимир-“Беньо” — див. його життєпис на ст. 263.

Бобик Ярослав — знаменитий дискутант.

Бойко Марійка студіювала фармацевтику в Мюнхені. Цікавиться поезією і сама пише вірші. Учителювала в українських та канадських школах Торонта.

Курс танців М. Гонтара Бережанської гімназії в 1943 р. Деякі учасники курсу: Кобилянський Зенон, Винник Роман, Кулєба Михайло, Кізима Володимир і Мирон Наваринський.

Бойко Надія.

Борик Степан — найкращий учень кляси. Магістер історії. Ступінь цей здобув в Українському Вільному Університеті в Мюнхені. Був членом пластового куреня „Лісові чорти” 1946-1970 рр. Життя його нещасливо закінчилося в Нью-Йорку в 1970-их роках.

Винник Роман-“Халва” вчився добре, але завжди бажав грати у футбол чи плавати на ставі. Добрий музикант, грав на скрипці та гармонії. „Ловеляс” і правдивий „лев сальоновий” на курсах танців. На Заход вийхав у 1944 р., а по війні опинився в таборі в Регенсбургу, де здав матуру. Визначний спортовець Регенсбургу і там вивчав англійську мову. До США прибув у 1949 р. і служив в Американських Збройних Силах (1950-52 рр.).

Українського громадського дому для сеніорів ім. свв. Петра і Павла в Скарборо, а опісля його адміністраційний директор.

Соловій. Живе в Кривім Розі.

Сорока Ярослав. Засланий на Сибір і там втратив зір.

Стадник Ярослав. Добрий учень, син священика. Забраний до Дивізії „Галичина” на навесні 1944 р. Студіював мистецтво у Римі. У США працює у рекламному бізнесі. Мав ряд особистих виставок.

Стеткевич Богданна-„Данка”. Замужня Мельничук. Дочка судді Стеткевича. Живе в Нью-Джерзі.

Травінський Іван.

Фаріон Микола.

Матуральна кляса бережанської гімназії 1944 року.

Хмурич Олександер-„Олесь”. Добрий знавець музики, диригував гімназійним хором. Як юнак ОУН зголосився до УПА і загинув від німецької кулі в 1944 р. при переправі Дністра.

Хрептак Ярослав. Дуже добрий учень. Давав приватні лекції. Закінчив студії фармації в Чернівцях.

Цап Ангелина.

Червінський Андрій. Член ОУН. З 1944 р. у Дивізії „Галичина”, був у полоні в Італії, здав матуру. Помер в Англії.

Чіх Михайло. Живе в Лондоні, Канада.

Човган Евген. Добрий учень. Був у Дивізії „Галичина”, матуру здав у Ріміні. У США в Міннеаполіс студіював електричну інженерію і працює там як інженер.

Чопик Богдан. Дуже добрий учень. Пішов до УПА і попав у німецький полон, який щасливо пережив. Закінчив студії в Англії у Бірмінгемському університеті (1953 р.), працював в університетах Колорадо, Лювен (Бельгія).

Василь Савчук

ІСТОРИКО-КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ

Найбільшою і найкоштовнішою перлиною в духовному і культурному надбанні Бережан, перлиною, оздобленою на межі 80-х і 90-х років став Історично-краєзнавчий музей, розміщений в залах ратуші. Офіційне його відкриття відбулося 20 вересня 1980 року.

Але пошук тієї неоціненої перлини в поросі будення, знайдення і любовного шліфування її проводила спочатку одна скромна людина, колишній працівник ремонтно-технічного підприємства чи „Сільгостехніки” (попередня назва) — Степан Т. Дудар. Саме йому повинні завдячувати бережанці, що мають такий чудовий, найбільший серед районних міст, музей — справжню скарбницю нашої історії, духовності й культури, життя міста, району і краю.

Дудар Степан — основоположник Краєзнавчого музею в Бережанах.

цюк), рембуддільниці (Ю. В. Брославський), меблевої фабрики (Т. М. Процик), і, знову ж особисто С. Т. Дудар. Досить сказати, що він своєю легкою автомашиною перевіз із Потутор 750 м. кв. паркету. Більшість експонатів він теж доставив із сіл. Коштами допомогли колгоспи, зокрема з с. Потутори (тодішній голова — Д. Т. Некрасов) й інші.

Щопонеділка в залах ратуші проводилася так звана „планерка”, яку за рідкими винятками вів сам перший. Б. П. Сидоренко був людиною вимо-

Ідея пенсіонера С. Т. Дудара щодо Історично-краєзнавчого музею спочатку не знайшла була активної підтримки в тодішнього районного керівництва. Відповідь першого секретаря райкому Бориса П. Сидоренка прозвучала невизначено: „Що ж, робіть, а там побачимо”. Але ентузіяста охопила пристрасть до збирання експонатів, і вже в березні 1979 року в двох горішніх кімнатах ратуші почав накопичуватися потрібний матеріал: предмети старовини, давні фотографії, побутові речі, воєнні „трофеї” тощо.

При відвідинах цього куточка його перспективу відчув той же Сидоренко, — і цього вистачало, щоб роботу розгорнули з усією відповідальністю. На другому поверсі ратуші закипіло: укладали заново підлогу й паркет, штукатурили стіни, облаштовували кімнати вітражами і т. д. Багато вкладали тут праці робітники спецлісгоспу (тодішній директор М. С. Гри-

віконних рам, встановлення оригінальних взірців кахельних печей, за-кінчуючи художнім паркетом для конференцзалі.

Потрібно було три роки зусиль і тяжкої праці будівельників, худо-жників, наукових і книголюбських сил, аби музей став реальністю.

В спеціальному ювілейному виданні „Храм книги“ (Бережани, 1994 р.) всіх причетних до створення цього храму названо поіменно.

В часі розбудови музею стало зрозумілим, що наповнення матеріялів та їх функціональне призначення не відповідають суто музейним рамкам. Тому на день відкриття йому визначили нову назву — міжобласний ме-тодичний центр пропаганди книги.

Працівниці Музею книги, зліва: Мазурак Ярослава, сидить: Дирда Надія, справа: директор Волинець Надія.

Вістку про відкриття в Бережанах, що на Тернопільщині, центру книги — тоді ще єдиного в Україні, поширювали 7 українських і два росій-ськомовних часописи.

Було це гарячого 24 червня 1984 року. Майдан перед ратушею зібрав не тільки бережанців, а й письменників, літературознавців, науковців, книголюбських провідників з Києва, Львова, Тернополя. Це дало право голові Львівської обласної організації Спілки письменників України, а згодом Надзвичайному і Повноваженному Послу України в Чеській і Сло-

актив. Формувався він у часі співпраці по підготовці та проведенню літературно-мистецьких заходів спільно з школами і технікумом, молодіжними організаціями і творчими людьми, бібліотеками і будинками народної і дитячої творчості, клубом вишивальниць і товариством „Просвіта”. Всіх поіменно назвати неможливо, але тих, хто упродовж першого десятиліття залишився вірним храму книги варто згадати. Це вчителі Я. Данилів, Ю. Фардига, В. Михайлишин, Е. Підгайна, Г. Рутковська, О. Ткачик, Н. Іваненко, М. Гарапюк, Г. Семеняк, Ф. Кржечківський, бібліотекарі Т. Тремба, Г. Радченко, Л. Кузьмінчук.

Цікаво що навіть цей десятилітній період нашої діяльності ділиться на два етапи. Перший позначений сплеском активності та зацікавленості книголюбських сил до праці в клубі творчої молоді „Бригантина”

Учасники відкриття меморіальної таблиці Іванові Франкові на будинку, де жив Андрій Чайковський, з нагоди 125-річчя від дня народження. Зліва направо: Ю. П. Фардига — філолог, голова первинного осередку книголюбів у Бережанській середній школі №3, письменники Левко Різник, Володимир Лучук зі Львова, Андрій Паславський — журналіст, Оксана Сенатович, Василь Савчук, Микола Петренко — поети та організатор Бережанського Краєзнавчого музею С. Т. Дудар.

(керівник Н. Волинець), клубі любителів книги і цікавих зустрічей „Діялог” (керівник Н. Іваненко), клубі політичної інформації та політичної книги (керівник Г. Радченко), до проведення Шевченківських, Шашкевичевих та Франкових свят, літературних днів, тижнів і декад, конкурсів, ювілейних письменницьких вечорів, читань, зустрічей з сучасними творцями літературного процесу. Завдяки центру книги до читачів Бережанщини приїздили письменники Києва Віктор Барабанов, Софія Майданська, Любов Голота, Марія Влад, Любов Забашта, Ганна Чубач, Євген Дудар, зі Львова Дмитро Герасимчук, Роман Качурівський,

ких опричників, що „звільнений” західноукраїнський народ вже зажив „щасливо і заможно”, і тому так голосно співає.

Тимчасом, у самому центрі Бережан, вище від тюрми, майже з самого початку приходу „других совітів” розміщувався інший „центр” носій стalinської „культури” — пересильний пункт, — своєрідний невільничий ринок (тепер тут розміщена так звана верхня військова частина).

Скільки нещасних людей, вирваних насильно з рідних осель, скніли тут у голоді й холоді по кілька тижнів або місяців, чекаючи звершення страшної волі зайд — вивезення в невідомість, у Сибір, разом з діточками — малолітніми й грудними, та перестарілими батьками!

Хіба можна забути цю „принесену” культуру?!

СПОРТ

В повоєнних роках аж до 1960 року в Бережанах офіційно були створені: районний спортивний комітет (голова Яким М. Мартиненко), якому підпорядкувалися добровільне спротивне товариство „Колос” і філія обласного ЛСШ „Динамо” (дитяча секція) з групою гірськолижників (в Галичині лижви називали лещатами) під орудою тренера Михайла С. Одрехівського.

Яким Мартиненко, людина без вищої фізкультурної освіти, — був душою футбольної команди: фанатичним організатором, тренером і масажистом — одночасно. За досить короткий час команда футболістів

Футбольна команда „Нива” — чемпіон України колективів фізкультури 1988 р. Сидять зліва: Матвій Василь, Максимчук Віктор, Мазур Ігор, Кобильник Евген, Матвійшин Василь, Концевич Степан. Стоять зліва: Венгринович Андрій (тренер), Шагай Михайло, Чечель Ярослав, Петрик Василь, Галюта Леонід, Сочка Віктор, Мороз Юрій, Васьків Ігор, Гараз Микола, Гунька Іван (капітан команди).

Тетяна Будар

СЕРЕДНІ ШКОЛИ В БЕРЕЖАНАХ

ШКОЛА — ІНТЕРНАТ

Після реформування педагогічного училища на його базі восени 1956 року в Бережанах відкрилася школа-інтернат. Директором її від 1956 по 1961 рік був В. С. Редько. Спочатку школа-інтернат була семирічною, потім — восьмирічною, пізніше — у 70-80-х роках — десятирічною. В школу приймали круглих і напівсиріт, дітей із мало забезпечених сімей. Та не всіх, а тих, які вчилися на “4” та “5”.

‘Як згадує колишній учитель школи-інтернату Микола П. Барановський (нині він директор), з самого початку діяльності школи тут був добрий склад учителів. Завдяки професійності педагогів і точних наук, у школі був технічний напрям навчання, зокрема — предмети фізики і математики. Великий вклад у цьому вчителів В. Г. Ващенка, П. М. Бая, Г. М. Руденка, І. Л. Кулика, і М. П. Барановського. Вони виховали плеяду вчених, кандидатів наук. Вісім випусників тієї школи стали докторами наук. Одним з улюблених предметів була в учиців і українська мова. В цьому велика заслуга А. М. Марущака.

В школі-інтернаті також був поширений туризм. Великими ентузіастами туризму були М. П. Любунь, В. М. Жук, М. П. Палюра. М. Любунь не одну стежку протоптав з учнями в Карпатах, не раз вони бачили Синевидське озеро, піднімалися на гору Говерлю.

Живою душою школи вважали в той час М. П. Палюру. За її ініціативою було створено музей природи, що колись набув республіканської репутації. З її участю відбувались всі свята квітів, зустрічі і прощання з птахами, свята зими, зустрічі весни тощо. З її допомогою школа купалася в зелених насадженнях, які завжди були в бездоганному порядку, у квітах.

Процвітав у школі спорт і, особливо — художня самодіяльність, керівником якої був В. В. Говда. Разом із Ф. М. Крижечківським, який працював старшим вихователем, вони склали пісню про Бережанську школу-інтернат, яка була відома не тільки в районі, а й в області. На висоті був і вчительський хор. На районних конкурсах художня самодіяльність школи завжди займала перші місця.

Взірцями культури у школі були І. М. Гижка — вчитель іноземної мови, та його дружина О. Ф. Гижка, зав. бібліотекою. Душою школи була також і вчителька молодих класів К. В. Рудь. Вона просто запалювала працьовитістю учнів і педагогів.

Директорами були: В. С. Редько, І. К. Жежель, Л. В. Браташевський, О.

рай СТ, громадського харчування, промторгу, продторгу, склозаводу, ПМК-113, міжголоспбуду.

Практичного водіння на тракторах вчили майстри виробничого навчання: Паньків Михайло, Чичота Богдан, Костельний Іван, Засєдко Андрій. Майстрами виробничого навчання автосправи спочатку були: Криса Степан, Фінк Василь, Рутковський Орест і Квасничка Олег.

Майстрами виробничого навчання працюють: Криса Степан, Круна Степан, Осадець Мирон та Шипирко Ігор.

Вчителями працюють з автосправи — Мельничук Олександер, швейної — Сергій Марія, кулінарної справи — Бороздюк Алла.

Учні, котрі закінчують навчання в комбінаті, одержують, нарівні з шкільним атестатом, також і посвічення відповідного фахівця. Хай це лише перший їх крок в оволодінні спеціальністю, все ж, для багатьох це стає визначальним у виборі дальніої життєвої дороги.

*Іван Храпцьо,
колишній директор міжшкільного виробничого комбінату*

Ярослав Новоженець

НАЦІОНАЛЬНЕ ВІДРОДЖЕННЯ У ШКОЛАХ

(за перше півріччя 1991-1992 н. р.)

Всі школи Бережанського району включились в бору учнівської молоді України за збереження і примноження традицій, звичаїв, обрядів народу „Моя земля — земля моїх батьків”.

На загальношкільних зборах визначено напрямки і роботу відповідно до віку учнів, можливостей і традицій шкіл. У кожному колективі, окремі учні ставлять собі завдання вивчати свій край, його історію, культуру, етнографію, природу, традиції, звичаї, ремесла і обряди населення нашого регіону.

Напрямок: „Рідна мова — пісня солов'їна”

У школах проведено свята рідної мови — Новосілківська СІІ — „Мужай, прекрасна наша мово!”, Рекшинська СШ і Слов'ятинська НСІІ — „Мово рідна, слово рідне”; тематичні вечори, присвячені нашим землякам Б. Лепкому і Л. Лепкому у Біцівській НСІІ — „Могутні крила журавлів”, у Рекшинській і Новосілківській СІІ — „Забуті імена”, Курянівській СШ „Чуєш, брате мій”; читацькі конференції, присвячені 125-ій річниці з дня народження М. Грушевського у Біцівській НСІІ, Голгочанській, Завалівській, Литвинівській середніх школах. До 180-річчя від дня народження Маркіяна Шашкевича у Литвинівській СШ провели

фолклорне спрямування. І. Миськів вміло аранжує пісні нашого регіону для оркестри. Завжди злагоджено звучать пісні у виконанні сімейного ансамблю Миськівих.

У школі працюють сімейні династії Романюків і Слабодухів.

З викладацьких творчих груп добре зарекомендували себе: жіночий камерний хор (керівник — Є. Падучак), струнний ансамбль (О. Р. Драбик), тріо кобз (О. С. Комарницька, М. М. Загурська, О. В. Коновалова), тріо баяністів (Л. О. Грабар, І. Д. Баланчин, О. М. Князюк), жіночий вокальний ансамбль (Л. Б. Юдіна), вокально-інструментальний ансамбль (І. В. Микитюк).

А на поклик Евтерпи, — богині ліричної поезії та музики, — відгукуються все нові юні серця бережанців. І щовечора линуть ніжні звуки з вікон будинку в самому центрі Бережан. Так хочеться, щоб вони зазвучали по всій Україні!

*Написано за допомогою викладачів школи В.В. Говди, Л.Б.Юдіної,
директора П. П. Макоди*

Володимир Шкільний

КОЗІВСЬКА ГІМНАЗІЯ ІМЕНИ ВОЛОДИМИРА ГЕРЕТИ

Відкриття гімназії в Козові стало найяскравішою подією і найвагомішим здобутком періоду національного відродження.

З'єдналися зусилля великих груп людей — працівників райагротехніки, районного осередку Народного Руху України і Греко-католицької громади. Немаловажним було і те, що в той час Козова мала своїх народних депутатів — у Верховній Раді Катерину Завадську, в обласній — Катерину Данильчик і Ярославу Шкільну, які прислужилися цій справі. Райагротехніки ще в 1990 році вирішили передати

школярам нове чудове приміщення адміністративного будинку в три поверхи з упорядкованою площею і гаражами. Керівник, Михайло Гнатю, звернувся до НРУ з цією пропозицією. Вперше про це було повідомлено Козівську громаду на мітингу присвяченому першій річниці проголошення Декларації про державний суверенітет. Одночасно було запропоновано працівникам райкому компартії, який у той час вже не грав ніякої ролі у житті Козови, віддати своє приміщення для дитячої школи мистецтв. Але ця вимога народу зустріла шалений опір з боку тодішньої районної влади. Керівництво РАПО, яке незаконно захопило

адмінбудинок райагротехніки, чинило тиск погрози на керівництво цього підприємства. Довга боротьба прогресивних сил району досягла своєї кульмінації в дні серпневого перевороту в Москві, бо саме 20 серпня 1991 року питання про передачу приміщень вирішувалося на засіданні райвиконкуму. І вже через кілька днів обидва ці приміщення були передані дітям, тоді ж було занесено і пам'ятник Ленінові в Козові. А 13 вересня відбулося відкриття гімназії та свято першого дзвінка. Мистецтвознавець Ігор Герета виконав символічне відкриття, а о. декан Дмитро Долішняк освятив гімназію. На святі були великі маси людей, гості з діаспори, які виступали з поздоровленнями. Теж був представник Президента України в Тернопільській області, проф. Роман Гром'як, який у своєму виступі сказав: „Є скарб, який найважче добувається, але якого ніхто не в силі підібрати, ні вкрасти. Цей скарб — знання”.

Посвячення гімназії 13. 09. 1992 р. довершив о. декан Дмитро Долішняк.

Гімназія є закладом для талановитих дітей Козівщини. Для вступу до неї потрібно закінчити початкову чотирирічну школу і здати вступні іспити.

Директором закладу призначено педагога і вихователя п. Михайла Грубого, а заступниками п-ю Ганну Колодій та Володимира Шкільнного.

Виховати свідомого, освіченого, фізично здорового громадянина України, який керуватиметься в житті принципами християнської моралі і гаслом: Бог, Україна, Нація, — такою є мета нашої гімназії.

Українська гімназія ім. В. Герети є навчальним закладом двох спрямувань: гуманістичного та природничо-математичного. Навчання ведеться українською мовою за програмами, складеними Міністерством освіти та викладачами гімназії.

Навчальний процес включає лекційні години, практичні заняття і

роботи. Сучасна європейська школа націлена на розвиток в дитині здатності до активного впливу на зовнішній світ. Ця дорога веде лише через застосування самостійної творчої діяльності в якнайширших обсягах. Тому основу навчального процесу складає вирішення навчальних, наукових, творчих задач, проблем.

З цією метою ми перейшли на модульний режим навчання. Традиційні 45-хвилинні лекції замінено на модулі. Модуль триває 90 хвилин, які діляться на три частини по півгодини. Після першої і другої 30-хвилинки учням дается перерва по 5 хвилин, а після закінчення модуля — 10-хвилинна перерва. Така форма навчання має наукову обґрунтованість. Психологи стверджують, що максимальна втомлюваність учнів наступає на 30-ій хвилині, і щоб розрядити цю втому, учням потрібна перерва.

Відкриття гімназії (1992 р.).

Зробивши такий підхід, ми разом з тим, розвантажили наших гімназистів. Замість підготовки 5-6 основних предметів, вони готують 2-3 предмети. Крім цього, кожного дня в них є один із розвиваючих модулів (це фізичовання, художня праця, музика, хореографія та інші).

Модуль — це не тільки нова форма організації навчального процесу, він також змінює підходи до плянування і подачі навчального матеріалу. Така форма навчання орієнтует вчителя на викладання матеріалу збільшеними бльоками, вивільняючи час для розв'язання творчих завдань практичного змісту, а найголовніше — дає можливість у максимальній мірі організувати самостійну роботу учнів, перейти від процесу навчання до процесу учіння.

Творчому вчителю модуль дає свободу творчості, можливість вибору. Суть модульної системи полягає ще й в тому, що учень повинен усвідомити матеріал теми, зрозуміти, сприйняти і зробити висновок.

Словаччини, Босій.

Виховний процес в гімназії здійснюється через учнівське само-врядування, яке очолює рада гімназистів, що складається з таких комісій: дисципліні і порядку, санітарно-господарської, навчальної, культурно-масової і оздоровчої.

У гімназії немає ніяких штучних організацій. Частина гімназистів є членами організації Українська Молодь Христові, яка гуртується при церкві. Є гімназисти, що беруть участь у становленні „Пласту”. Але тут є проблема — відсутність виховників. Важко знайти молодого юнака, який би мав час та бажання очолити групу пластунів. Але певна робота проводиться.

Кожен день у гімназії починається з молитви. Тож, як писав Іван Франко: „В щирій праці Бог поможе”.

*Володимир Шкільний, заслужений вчитель України,
заступник директора гімназії*

Зінаїда Токарська

БУДИНОК ТВОРЧОСТИ ШКОЛЯРІВ

Позашкільний заклад — Будинок творчости дітей, школярів та молоді — це унікальна структура в системі національної освіти, спрямована на здобуття знань, умінь і навичок за інтересами, а також забезпечує потреби особистості у творчій самореалізації та організації змістового дозвілля.

Цей заклад, спираючись на принципи гуманного виховання, створює сприятливі умови емоційно-психологічної захищеності та душевного комфорту, що дає змогу дітям, підліткам і молоді не лише розумно проводити свій вільний час, а й раціонально реалізувати свої потреби в позитивних емоціях радості, доброчесності, добиватися самоствердження, новизни вражень, розширення пізнавального круго-зору та сфери спілкувань.

Наш Будинок творчости являється комплексним навчально-виховним закладом, який включає творчі об'єднання за інтересами, гуртки, секції, ансамблі, театри та студію.

Робота в закладі базується за принципом добровільності вибору видів діяльності і залучаються вихованці віком від 5 до 18 років, хоч і цей вік не є границею. До того ж, наш заклад став не тільки установою для творчої роботи і розвитку індивідуальної обдарованості, не тільки місцем дозвілля і місцем вибору життєвого шляху, а й місцем порятунку

від самотності і байдужності дорослих.

І таку роль такі установи можуть виконати тоді, коли в них працюють люди здатні зробити це місце цікавим і радісним і вони самі конче потрібні для дітей. Оце, мабуть, найважливіше завдання і лежить в основі позашкільного нашого закладу, Будинку творчості школярів та молоді. І хоч сама установа по площі і по кількості працівників невелика, але працюють у ній дійсно обдаровані творчі люди-майстри по своєму профілю та призначеню, і керує цим колективом людина-оркестра Токарська Зінаїда — педагог, інженер, — по професії, артист, турист та фотохудожник — по призванию, сценарист, режисер і витівник — при потребі. Неординарність та унікальність керівника дали змогу виробити і застосувати нетипові підходи та різноманітні форми роботи.

Діти на святі казки, поезії і музики — Театр „Дзвіночок” при Будинку творчості школярів.

Зіна Токарська рахує, що методика позашкільного педагогічного процесу не може бути нормативною. Вона будується на пізнанні духовного світу дитини, урахуванні її настрою і психологічного стану, що зумовлює педагога перебудувати власні методичні підходи залежно від ситуації. Дитина, завдяки своїй унікальності і неповторності при забезпеченні творчої свободи — розвивається і вдосконалюється. Необхідно давати дітям можливість виходити за межі звичайного у житті, культурі, науці, техніці і природі, щоб у майбутньому вони могли максимально реалізувати свій творчий потенціял.

В гуртках, ансамблях та секціях Будинку творчості займається біля тисячі дітей.

Щоб розповісти і продемонструвати дану установу, її педагогічний процес у дії, необхідно було б відводити декілька томів книг. Та все ж таки

винахідники. На особливу увагу заслуговують авіаконструктори і ракетомоделісти, Синовець Михайло, Насічник Василь, Бідюк Юрій.

Тут же був створений перший в районі вокально-інструментальний ансамбль „Мрія”, який із змінним складом літей продовжує жити, працювати і тішити бережанців.

Теплим словом згадуємо і другого керівника установи Бабашову Аллу, яка зберегла та примножила добре творчі традиції дитячих колективів цього закладу.

Самовідданість і доброта цього педагога принесла море радості та щастя для дітей при роботі клубів веселих і кмітливих, при проведенні конкурсів, турнірів та свят.

Учительський склад Будинку творчості школярів.

Скільки було проведено експедицій, походів, обмін культурними цінностями із дітьми різних країн, маршів миру та акцій милосердя.

І тепер ми маємо змогу бачити, наскільки відрізняється життя тих дітей, яким пощастило в дитинстві брати участь у творчій діяльності, яка їх цікавила та хвилювала, відчути свої здібності та потреби створити щось нове чи красиве. Основне, що була витрачена духовна енергія дитини, яка пережила, перестраждала, перерадувалась у цьому творчому пошуці та процесі.

На сьогоднішній день не вистачає ні площ, ні матеріальних засобів, щоб вести достатню, всеохоплючу роботу, але й при даних умовах Будинок творчості є місцем зустрічей дітей, їх спілкування, де вони можуть малювати, грати в шахи, танцювати, слухати музику і поезію, користуватись ігровою машинкою та технічними засобами навчання, фантазувати, фотографувати і посидіти за чашкою чаю в колі друзів.

Михайло Слабодух

ТУРИСТИЧНИЙ ВІДДІЛ ПРИ БУДИНКУ ТВОРЧОСТИ

Туристично-краєзнавчий відділ досить активно включився в рух учнівської молоді „Моя Земля — Земля моїх батьків”. Стараємось розвинути масовий шкільний туризм і краєзнавство, залучити школярів до активної народознавчої роботи.

Проводяться туристичні подорожі місцями визвольних боїв Українських Січових Стрільців, а гора Лисоня назавжди залишиться славною сторінкою в історії стрілецтва. На Лисоні часто проводяться туристичні

Одна з мандрівок туристичного відділу школярів району при Будинку творчості.

табори. А маршрути тягнуться в Посухів, Жуків, Куропатники, Конюхи, де проливалася стрілецька кров, де лежать стрілецькі кістки.

Літом до програми гуртків уведено водний туризм. Тут, як кажуть, вигідно з двох сторін — водночас зі спортивним походом гуртківці збирають на маршруті екологічні матеріали, факти екологічних злочинів. Пройдено сотні кілометрів Дністром, Серетом, Стрипою, Золотою Липою.

Організуються експедиції шляхами визвольних боїв воїнів УПА. За допомогою старожилів знайшли місце біля с. Бишкі, де знаходився штаб УПА і де приймав параду війська УПА сам Роман Шухевич.

На Тернопільщині розташовані одні з найдовших у світі горизон-

тальні картові печери. То було б гріхом, маючи під боком такі цінні пам'ятки природи, не займатися спелеотуризмом.

Степеневі і категорійні походи дають море вражень і задоволення від побаченого. Також беремо участь у спелеозмаганнях. І хочеться відмітити, що хоч Бережани дещо віддалені від печер і немає змоги для постійних тренувань, але перше місце Юрія Федчишина і Андрія Лещинського на одній з дистанцій говорять самі за себе. Тим більше, що на той час (серпень 1990 р.) проводились ще всесоюзні змагання, на які збиралося до тридцяти команд.

В спелеоекспедиціях плідно працюють Олена Бортник, Віктор Миничак, Семенів Сергій, Шагай Дмитро, Лещинський Марія. Росте надійна зміна, яка з часом проявить себе на світовім туризмі.

Василь Павліський

БЕРЕЖАНСЬКИЙ АГРОТЕХНІЧНИЙ КОЛЕДЖ

Вищий навчальний заклад освіти

Основою відродження економіки і духовності України є ідея створення суспільства, фундаментом якого є національні традиції нашого народу, досягнення власної та світової культур, із врахуванням нових економічних реалій, прив'язаних із переходом до ринкових відносин у всіх галузях господарювання.

Яскравим підтвердженням цієї тези є наказ Міністерства освіти України та Міністерства сільського господарства і продовольства України від 7 липня 1992 року на підставі рішення Тернопільської обласної Ради народних депутатів про реорганізацію технікуму механізації та електрифікації сільського господарства в Бережанський агротехнічний коледж — вищий навчальний заклад освіти.

Справжнім ідейним провідником та першим ректором коледжу став Василь Павліський — кандидат технічних наук, заслужений машинобудівник України, спеціаліст з великим досвідом науково-дослідницької та педагогічної роботи.

В складі коледжу є 4 факультети: агрономічний, електрифікації та автоматизації сільського господарства, пляново-економічний та факультет заочного навчання підвищення кваліфікації, перепідготовки кадрів.

В коледжі працює 90 висококваліфікованих викладачів з великим досвідом педагогічної роботи. Серед них 5 кандидатів наук, 65 викладачів вищої I категорії, ще 5 викладачів навчаються в аспірантурі і готовують захист дисертацій.

ництві. Всі навчальні пляни факультету узгоджені з навчальними плянами Тернопільської академії народного господарства.

З ініціативи ректорату коледжу налагоджено ділові та наукові зв'язки зі Швейцарією, Австрією, США, Англією, Канадою. Особливо плідними є контакти зі Швайцасько-Українською Асоціацією, яку очолює генерал-бригадир військово-повітряних сил Швейцарії у відставці Навель Лайдольд, а віце-президентом є наш земляк д-р Роман Прокоп. Співпраця з асоціацією ведеться на основі п'ятирічного договору про науково-технічне співробітництво, основні завдання якого успішно виконуються. Велику матеріальну допомогу надає Українська громада в Англії, яку очолюють п. Щудлак і п. Нагайло.

Учителський склад Агротехнічного коледжу в Бережанах.

Від 1993 року студенти та працівники коледжу проходять стажування в США, Австрії, Швейцарії. У цьому зв'язку особлива увага в навчальному процесі приділяється вивченню іноземних мов. Всі кандидати на поїздку за кордон проходять інтенсивну підготовку за спеціальними програмами по поглибленню вивченням англійської та німецької мов. Турбуючись про духовне та фізичне здоров'я наших вихованців, з метою продовження та збагачення кращих традицій українських товариств „Просвіти”, спортивно-оздоровчих організацій „Сокіл” та „Пласт”, в 1992 році в коледжі створено культурно-спортивний клуб „Сокіл”, при якому діють гуртки художньої самодіяльності, хоровий колектив, який майже 20 років очолює великий ентузіаст та майстер хорового мистецтва п. Зиповій Головацький.

Справжню спортивну майстерність виродовж останніх років демонструють гравці футбольної команди „Сокіл” під керівництвом тренера п. Ярослава Павліського, які неодноразово займали чільні місця

16 година. Зустріч з гімназистами продовжувалася в конференційній залі адмінбудинку. Зі словом виступили пп. Д. Ригайло — директор гімназії, І. Головацький — голова райради, З. Мигоцький — голова міської Ради, а далі почесні гості — гімназисти різних років, різних поколінь: Роман Служинський, Богдан Лепартович, Мирослава Савків, Михайло Клецор та інші. Всі виступи були цікаві, та коли слово надали найстарішому гімназистові Миколі Малиновському, в залі стало тихше, як звичайно. Він не лише розповів чимало веселого і трагічного з років свого життя, але теж заспівав своїм іще чудовим голосом пісню про зруйнування Січі.

А ввечорі гостей розважали творчі колективи: чоловіча капеля „Гомін” (м. Львів), камерний хор музичної школи (керівник Е. Падучак) та інші.

Відкриття з'їзду бувших учнів бережанської гімназії в 1993 році. Хлібом і сіллю вітають д-ра проф. М. Лабунську (перший справа) і голову Комітету „Бережанська Земля” Лева Бабія.

Насиченою була програма і в наступні дні: відкриття таблиці в пам'ять Б. Лепкому на стіні гімназії, яка носитиме його ім'я. Дальше, була зустріч колишніх гімназистів з нинішніми в залі райради, де виступили, пп. Т. Осадца, Я. Гунька, Т. Пришляк, М. Малиновський, В. Беднарський, Р. Боб'як та інші гості. Були спільні відвідини с. Жукова, де споруджено пам'ятник Богданові Лепкому. Гостей зустріли учасники художньої самодіяльності села, учні й вчителі місцевої школи з директором п. С. Галушкою. Перед пам'ятником авторові трилогії „Мазепа” поклали квіти представники діяспори і всіх учасників зустрічі. У небо злинули безсмертні „Журавлі” братів Лепких. Відтак — огляд школи імені Б. Лепкого, музею Б. Лепкого, розташованого в залі адмінбудинку на третьому поверсі. Екскурсію провів учитель, самодіяльний композитор, упорядник низки збірників

пісень п. Василь Подуфалий. Місцева поетеса Г. Драган прочитала власний вірш. При виїзді з Жукова гімназисти склали квіти у підніжжі першого на Бережанщині пам'ятника Т. Г. Шевченкові.

Учасники з'їзду удалися на гору стрілецької слави, Лисоню, де відбулося Богослужіння біля могили УСС з участю священиків УГКЦ та УАПЦ і релігійних громад міста й навколоїшніх сіл.

А о п'ятій пополудні залунали людським різноголоссям трибуни міського стадіону, де великим театралізованим святом „Лисоня — початок дороги до слави, яку Україні борці принесли” продовжилося відзначення Другої річниці незалежності України та 77-их роковин боїв на Лисоні.

Складання вінка під пам'ятником Т. Шевченкові з нагоди з'їзду гімназистів 1993р. У першому ряді зліва: Ярослав Новоженець — голова р. о. ТУМ „Просвіта”, Ярослав Гунька (Канада), д-р Мирослав Лабунський (проф. США), Володимир Савчак — художник (Австралія), Мирослав Кальба (США), Лев Бабій — голова Комітету „Бережанська Земля” (Канада).

Заступник представника Президента в районі п. В. Пуківський привітав присутніх. Після виступу голови райради п. І. Головацького, і голови міської Ради п. З. Мигоцького — розпочалася програма гуртків художньої самодіяльності.

У живих картинах сценічного дійства місцевим аматорам вдалося яскраво відобразити нелегкий шлях до волі, здобутої Україною у важких муках визвольної боротьби — від битви на Лисоні й до 24 серпня 1991 року, коли проголошено Акт про незалежність України. Глядачів схвилювала сценка прощання усусусів з ріднею та повернення поранених, гротескна сценка-діялог прикордонників, марш колони вояків УПА, розмова шістдесятників, клятва групи юнаків на вірність Україні тощо.

Концерт народної самодіяльної хорової капелі „Боян” (керівник Б.

Кухарук), чоловічого вокального ансамблю з Копичинець (І. Галонський), гурт ВТК (З. Дідух), чоловічого квартету Жуківського БНТ (Ю. Москалик), чоловічого хору „Дзвін” м. Бурштин (П. Сокіл), народної самодіяльної естрадно-симфонічної оркестри „Сурма” (С. Львівський), солістів: заслужених працівників культури — Богдана Кухарука, Михайла Драбика, солістів Наталії Лемешко та Ярослави Мазурак — безумовно припав до душі кожному, тим більше, що виступали і гості здалекої Аделаїди (Австралія) — фольклорний ансамбль „Каштан” під керівництвом пана Місяйла. Те чудове виконання українських народних пісень, гарний стрій, майстерність аматорів привернули до себе серця й душі всіх присутніх і

На зустрічі гімназистів у Бережанах 1993 року. Зліва: голова Комітету „Бережанська Земля” Бабій Лев і найстарший гімназист Малиновський Микола.

зачарували їх. Кожен глядач слав ім подумки найщиріші побажання добра і успіхів у пропаганді українського мистецтва в чужомовному світі. Вигуки „Слава!” і бурхливі оплески тисяч глядачів були нагородою для виконавців.

Справжньою милою несподіванкою для учасників свята був виступ соліста канадського хору „Бурлака”, колишнього учня Бережанської гімназії, уродженця нашого міста, Теодозія Пришляка. Досі його голос не звучав під високим українським рідним небом при такій широкій авдиторії. Шановний гость виконав лише фрагменти пісень „Сонце низенько” та „Ой, я нещасний, що маю діти”. За його словами, ті пісні він співав давно у Кореї, нижче 49-ї паралелі у грізний час (Корейська війна 1950-1953). А тепер у Бережанах, вже перша висока нота, що, здавалося, заполонила весь навкільний простір, змусила кожне серце зачудуватися. О, яка щедра ти, земле Бережанська, на таланти, що сяючими перлами

розсипані по всьому світу! Це воїстину Божий дар — голос пана Теодозія Пришляка.

Свято супроводжувалося пострілами з гармат, які обслуговували козаки, і завершилося потужніми звуками Гимну України у виконанні всіх присутніх.

„Бережанське віче”, 4 вересня 1993 р.

Урочиста хвилина свята першого дзвінка у нововідкритій гімназії перед початком нового 1991-1992 навчального року. В передньому ряді зліва направо: заступник голови районної Ради Василь Федина, директор гімназії Дмитро Ригайло, священик УГКЦ о. декан Ярослав Івасюк, завідуючий районного відділу освіти Ярослав Новоженець, священик УАПЦ о. Микола Пересада, голова райкому профспілки працівників освіти Богдан Островський.

**ОВАРИСТВА, ОРГАНІЗАЦІЙ,
ПІДПРИЄМСТВА**

Учасники відзначення 500-річчя козацтва 1991 р. біля пам'ятника легендарному отаманові Запорізького козацтва Ів. Сіркові. Сидять зліва: 1. Прізвище незнане, Зиновій Головатий — керівник хору „Просвіта”, Богдан Андрусяк — вихователь, Віра Гонадська — дир. „Будинку творчості шолярів”. Стоять зліва: Борис Новицький — директор школи, прізвище незнане, Ігор Шкляр — старший майстер виробництва, Михайло Сорока — механік підприємства, Євген Суєтдинський — інж. лісового господарства, Вячеслав Старощук — дир. виробництва, Андрій Осадовський — учител гімназії, Ганна Легка — вчителька школи ч. 3, Ярослава Данилів — вчителька школи ч. 1, Сулятицька — вчителька гімназії, Ганна Вовк — вчителька, Віктор Борзак — вихователь, Андрій Сивий — студент, Петро Вільчинський — редактор газ. „Бережанське віче”, Василь Бридник — лікар, Василь Місечко — водій автом., Василь Брицький — вихователь, Зоряна Новоженець — вчителька гімназії, Ігор Буняк — майстер виробництва, Ярослав Новоженець — завідувач відділом освіти, голова бережанської „Просвіти”.

взяли участь у „живому ланцюху” 21 січня 1990р.

Діяльність осередків ТУМ-у не йшла рівною дорогою; початки були трудні, з постійними „накивуваннями” пальцем і кулаком від владних установ. Для прикладу наведемо такий факт. На Великдень 1990-го саранчуківський осередок організував чудове інсценізоване дійство: після Богослуження й освячення пасок вулицею села до його центру продефілювали на конях „козаки” в жупанах під проводом отамана, котрий повітав людей зі святом, з весняним відродженням українського духу. Радісне піднесення охопило всіх, аж до сліз замилування. Однак, не обійшлося без сигналів у райком партії та ще грізної тоді установи — райвідділу КДБ. Мовляв, у педколективі Саранчуківської середньої школи звили собі гніздо прихильники Руху, які баламутять село. (В той час у школі працював кандидат хеміко-біологічних наук Василь М. Федина,

(вистава написана ним за відомим твором М. Гоголя), і одночасно режисером-постановником (кожна репетиція відбувалася при ньому і він давав справді цікаві пропозиції щодо сценічного виконання більшості епізодів, уточнення до образів-персонажів), а поза тим „турбувався про одяг для аматорів, декорації для сцени. Тимчасом його основна робота завідувача райвідділу народної освіти вимагала надзвичайно багато сил, часу, енергії та нервів. (Пригадується, як часто його нервували некомпетентні втручання працівників райради і держадміністрації в діяльність районно). Майже відразу ж після дебюту вистави „Тарас Бульба“ Я. Новоженець і працівник ВТК Віктор Борзак запропонували драмколективу „Просвіти“ сценарій іншої драми, на цей раз за твором Б. Лепкого „Крутіж“. Постановлено цей твір на районній сцені 1 грудня 1993 р.

Відкриття хати-читальні „Просвіти“ у колишньому її будинку на Адамівці 8 грудня 1990 р. На світлині зліва направо: голова обласної організації Товариства української мови „Просвіта“ ім. Т. Шевченка Ольга Куца, заступник голови обл. фонду культури Світлана Ященко, голова міської Ради Зиновій Мигоцький, фотокореспондент газ. „Бережанське віче“ Ярослав Мушка, заступник редактора газ. „Бережанське віче“ Василь Савчук, заступник голови комітету спорудження пам'ятника Т. Шевченкові в Бережанах Михайло Любунь.

Можна сказати, що і „Тарас Бульба“ і „Крутіж“ були своєрідним прологом до омислення і сценічного відтворення такого складного психологочного твору як „Мотря“ Б. Лепкого за інсценізацією Маріяна Лужницького та Луця Лісевича, постановка здійснена 20 серпня 1995 р.

Звичайно, де є вмілий, авторитетний організатор, там знаходяться й відповідальні виконавці, які проймаються ідеями й наслідують свого керівника. Вищих слів похвали заслуговують актори драматичного гуртка „Просвіти“ — бережанські інтелігенти, що не боялися жодної „чорної“

„Бережанська Земля”. Левину долю цієї праці виконали працівники редакції „Бережанського віча”, зокрема І. Кудляк, Я. Шургот, Т. Будар, практиканти Р. Прус та О. Федус, В. Хіцяк та автор цих рядків. Всі нариси віддрукувала просвітнянка — машиністка редакції Марія Адамчук.

У 1994 р. районна організація „Просвіти” складалася з таких осередків, (у дужках голови осередків): гімназія (М. М. Процик); СІШ №1 (М. В. Голодишин); СІШ №2 (В. М. Когут); СІШ №3 (Г. І. Легка); коледж (Г. М. Федор); редакція газети „Бережанське віче” (В. Д. Савчук); райвузол зв’язку (В. М. Несімка); спецлісгоспзаг (С. М. Брилинський); райво (К. М. Манюк); центральна районна бібліотека (С. Ф. Біс); ВТК (Б. О. Новицький); музична школа (Г. В. Онуфрієнко); с. Біще (О. В. Волещак); с. Божиків (Н. А.

Члени шахового клубу, учасники ювілейного турніру на честь 125-річчя „Просвіти”. Сидять зліва: Михайло Клецор, Іван Гикавець, Роман Пришляк, Ярослав Новоженець, Михайло Михалишин, Володимир Стефанович, Богдан Мойсенович. Стоять зліва: Степан Клиш, Олег Нагайло, Ігор Цапок, Микола Липний, Олег Онищук, Ярослав Якимович і Михайло Федорів.

Яворська); с. Вербів (М. Д. Бридун); с. Вільховець (Т. К. Лужна); с. Жуків (В. М. Подуфалий); с. Котів (М. Г. Надбережна); с. Куропатники (М. І. Венгрина); с. Куряни (О. Б. Федчишин); с. Лапшин (М. Г. Тука); с. Літятин (Л. Б. Николишин); с. Мечиців (О. П. Лещук); с. Нараїв (А. П. Рокицький); с. Нараїв-школа (С. М. Проскуренко); с. Рай (Н. Я. Раєвська); с. Рекшин (М. О. Шагай); с. Рогачин (О. В. Манюк); с. Саранчуки (Я. Ф. Горохівський); с. Тростянець (Н. А. Білоус); с. Урмань (І. А. Якимів); с. Шибалин (З. І. Волошин).

Вже друга половина 1994 року позначена відчутним спадом політичної активності громад взагалі, Товариства „Просвіта” зокрема. Не посприяла

декан виділив Сестрам поле, де вони працювали, щоб утримувати себе і сиріт. Допомагали сиротинцю також і парафіяни. Священики на проповідях голосили про потребу допомоги і люди, як могли, допомагали Сестрам у цій благородній місії. З Божою поміччю сиротинець розrostався. Сестри, котрі заміняли дітям батьків, стежили за їхнім здоров'ям, навчали Божих законів, пильнували за навчанням, бо сироти також вчилися і в школі (крім сиріт у сиротинці були діти, котрі приїхали зі сіл до Бережан вчитися і не мали притулку). В цей час у Бережанському сиротинці перебували Сестри, котрі ще й тепер живуть у Бережанах: сестра Филимена та сестра Йоретя. Як розповідають вони, Сестри мусили працювати, щоб утримати сиротинець. І праця увінчувалась успіхом: Сестри спромоглися купити 3 корови, що було дуже важливо для дитя-

Дитяча захоронка в Бережанах перед Другою світовою війною.

чого харчування. А число дітей в 30-ті роки досягало тридцяти трьох. Вищезгадані сестри та блаженної пам'яті сестри Димитрія, Анна, Богданна, Агнета, сестра Маркія (проживає в Тернополі) виконували кожна якусь роботу в сиротинці: одна варила їсти, інша вела господарські справи, одним словом, праці вистачало для всіх.

Прийшов 39-ий рік. „Визволителі”, котрі з особливою активністю викорінювали „опіюм для народу”, звичайно, відразу ж прийшли з подібними намірами до Сестер. Дітей забрали до інтернатів, щоб „виховувати” їх у своєму дусі, а зі Сестрами дійшли „згоди”: Сестри перуть білизну для війська, що було в Бережанах, а влада їх не зачіпає. Очевидно, більшовики більше турбувались, щоб діти не були виховані в релігійному національному дусі, а кілька черниць їх надто не лякали, тим більше, що вони їх використовували як фізичну силу. Направду, скільки треба було мати терпіння, щоби прати кожен день брудну білизну для такої кількості

Степан Щур

ОКРУЖНЕ Т-ВО „СІЛЬСЬКИЙ ГОСПОДАР” У БЕРЕЖАНАХ ЗА НІМЕЦЬКОЇ ОКУПАЦІЇ

В червні 1941 року, як відомо, німці вигнали московських більшовиків з Галичини. Перший окупант приходив визволяти нас і визволив від усього, а другий — прийшов в Україну за хлібом і людською робочою силою. Німці зразу наклали на хліборобів непосильну данину т. зв. контингенти на сіль.-госп. продукти. За невиконання контингентів суворо карали селян, включно до розстрілу. На українську молодь було велике „полювання” як на робочу силу, що її масово відправляли вглиб Німеччини на фабрики, заводи та польові роботи.

Отже, при таких умовах, після більшовицького „господарювання”, про відновлення праці наших культурно-освітніх і господарських установ годі було й думати. Застій у праці всіх наших установ, отже і Філії Т-ва „Сільський Господар” в Бережанах, тривав до січня 1942 р.

В той час до Бережан приїхав дир. Централі Т-ва „Сільський Господар” інж. Є. Храпливий з метою відновити діяльність Філії Т-ва, але, на жаль, у Бережанах не застав голови Філії д-ра Ф. Коковського, який був головою до 1939 р. Більшовики при своєму відході його заарештували і доля д-ра Ф. Коковського по нинішній день невідома. Агроном Філії Т-ва інж. Іван Семків виїхав з німцями на схід як експерт у колгоспних справах Східної України. Тоді Храпливий зі мною, як заступником Філії, обміркував можливості відновлення діяльності Філії. Я в тому часі працював в Окружному Уряді Прохарчування і був добре знайомий з крайсляндвіртом і нам з Храпливим удалось у нього дістати дозвіл на урухомлення діяльності Філії Т-ва в Бережанах на теренах повітів: Бережани, Підгайці та Рогатин. За кілька днів були скликані Загальні Збори Філії Т-ва в Бережанах, на які були запрошені і члени Т-ва з повітів Підгайці та Рогатин. Головою окружної Філії Т-ва вибрано мене, а секретарем Андрія Мороза. Працю Філії Т-ва в Підгаєччині мав провадити дир. Галька, а в Рогатинщині — п. Мельник. Крайсляндвірт, коли давав дозвіл, мав на увазі, що за допомогою Т-ва „Сільський Господар” йому легше буде стягнути контингенти з наших селян. Коли ж німці повели масову акцію висилання нашої молоді на роботи до Німеччини, у нас виникла думка залишити в окрузі діяльності Т-ва бодай хоч трохи активної молоді. З цією метою Т-во за дозволом крайсляндвірта зорганізувало курс інструкторів сільського господарства для округи.

течко: адміністративний будинок, інкубатори, гаражі, склади, необхідна механізація тощо.

Птахорадгосп став провідним меценатом національного відродження за роки незалежної України. Він дав допомогу газеті „Бережанське віче”, спорудив пам'ятник на Лисоні, допоміг „Просвіті”, міській дитячій лікарні і центральній районовій лікарні.

Норки — хутрові тварини

Ферму хутрових норок започатковано в 1971 р. Вона давала колосальні доходи, але з причини нестачні енергоносіїв і м'ясних субпродуктів та їх дорожнечі, ферму зліквідовано.

Освячення приміщення бережанської пожежної сторожі о. Я. Івасюком. Березень 1993 р.

Бережанська пожежна команда

Від 1939 р. вона приміщувалась при вул. Тернопільській. В 1941 р. її евакуйовано у східні області України. У 1952 р. розпочато будівництво нового пожежного депо, а в 1957 р. збудовано учбову вишку та спортивний майданчик. У 1962 р. команда одержала киснево-ізольовані протигази.

В 1977 р. збудовано гараж на 5 виїздів. Команда обслуговує Бережанський, Козівський і Монастирський райони. Вона має 4 автоцистерни, автодрабину, автомобілі, димовисмоктувача і мотоцикл. В 1993 р. освячено будівлі і техніку. Ця високо професійна команда начисляє 48 осіб.

Бережани, 1993 р.

Тетяна Будар

БЕРЕЖАНСЬКИЙ СКЛОЗАВОД

БЕРЕЖАНСЬКИЙ склозавод, відоме підприємство не тільки в районі і області, а й у всій Україні й за кордоном, має свою багатолітню історію.

В 1958 р. за розпорядженням Тернопільського облмісцепрому Бережанський промкомбінат почав будівництво першої черги скляного заводу. Це обумовлено знаходженням поблизу Бережан кварцового піску — основної сировини скляної промисловості. Спочатку звели один корпус, у якому розміщувались цех виробітку і цех обробки.

Галина Видойник — директор Склозаводу в Бережанах.

Діордійчук затверджувались на республіканських і всесоюзних художніх радах з оцінкою „відмінно” і преміювалися дипломами та грамотами на виставах. Того ж року директором завodu став М. Л. Варнавін. 9 років він працював на тому посту.

В 1967 р. почали другу чергу заводу, куди ввійшли такі об'єкти, як основний корпус з цехом виробітку для ванних пічок. Начальником цього цеху №2 був К. Ф. Кротов, а начальником зміні виробітку стали колишні шліфувальники виробів, які заочно закінчили Дятьківський індустріальний технікум: Ю. А. Залоза, М. Д. Захарків, А. С. Гасай, М. В. Білозерова.

В січні 1969 р. почалось освоєння нової потужності заводу, яка в чотири рази перевищувала попередню. Цього ж року одна ванна піч була

19-го грудня 1961 р. завод був введений у дію і вже в січні 1962 р. дав продукцію. Першим директором склозаводу був І. М. Цап, начальником цеху № 1 — Н. О. Лобко, начальниками змін виробітку К. Ф. Кротов, Г. Д. Вороніна, С. В. Мигаль, начальниками змін цеху обробки — О. М. Десва, М. І. Віятік. Першими працівниками, котрі будували завод, були Й. Ф. Михалевський, М. В. Цьолка, Й. Кукурудза, С. М. Крушельницький, Я. Якимів та інші. Розпочинали свій трудовий стаж на Бережанському склозаводі Р. Турковська, М. Д. Захарків, Ю. А. Ласкова, Л. М. Паньків, М. Д. Галько, І. Кулик, С. Пасічна, Е. Федик...

Підприємство почало виготовляти господарський посуд: чарки, бокали, склянки, пресові вази і т. д. В 1965 році з приходом на завод художника І. В. Діордійчука асортимент, форми, декор виробів був поповнений. Вироби І. В. Діордійчука затверджувались на республіканських і всесоюзних художніх

переведена на випуск кольорового посуду, яка в ті роки користувалась у населенні великим попитом. Розширювались виробничі потужності підприємства, збільшувався і об'єм виробництва скляних виробів.

Після М. Варнавіна в 1974-76 рр. директорував на заводі С. Г. Олекса, а від 1976 по 1982 — В. І. Притула.

У 1982 р. директором наставлено С. В. Токарського. У 1985 р. директором скляного заводу стає Г. І. Видойник. Асортимент, якість виробів, їх кількість значно зросла. Правда, для цього деякі компоненти доводиться привозити з різних куточків України і дещо з Росії.

Бережани, 1994 р.

Деякі вироби бережанського склозаводу.

СС, УГА, УПА,
1-ша УД УНА

доповнювальній сотні) в похідній сотні. З літа 1916 р. нагляд над вишколом УСС у Розвадові перейняли німецькі старшини й інструктори: підстаршини вищколювалися на двомісячних курсах, молодші старшини — на такому ж старшинському курсі.

В коші й вищколі УСС існували літературно-мистецькі гуртки, т. зв. Пресова квартира, праці яких багато завдячує створення нової української військової традиції. Задумана спочатку як генеральний штаб УСС, Бойова Управа УСС з їх виїздом зі Стрия на Закарпаття й на фронт провадила пропагандивно-харитативну працю й стала політичним експонентом справ УСС у запіллі.

Старшина Коша УСС. Зліва донрава: А. Черкаський, Т. Ковалик, Я. Індішевський, д-р Никифор Гірняк — комендант, Т. Рожанківський, д-р В. Білозор, Р. Гаванський, М. Гаврилко.

Вербування добровольців до УСС провадили збірні станиці у Львові й у Станиславові. Створені з подібними завданнями три комісаріати УСС на Волині (під командуванням чет. М. Саєвича у Володимирі Волинському, — сот. Д. Вітовського в Ковлі — чет. М. Гаврилка в Луцьку) фактично провадили культурно-освітню роботу (організували народне шкільництво).

Енциклопедія українознавства

Похід на гору Лисоню.

Відкриття пам'ятника на горі Лисоні.

Багато любові і вміння вклали бережанці в концертну програму. Будили прекрасне, добре і вічне в серцях людей стрілецькі пісні у виконанні ансамблю стрілецької пісні з Копичинець та бережанських хорових колективів „Діброва” і „Просвіта”.

Біля підніжжя могили, опершись на паличку, стояв старенький дідусь. І, слухаючи пісні, безупинно витирав сльози. Не питаймо, чого він плаче, бо тут „з журбою радість обнялась”. Хіба думав, що дочекає заповітного?

Тут, на Лисоні, дали клятву на вірність Україні призовники, яким дівчата вручили у синьо-жовтих стрічках жменьки землі із стрілецької могили.

„Боже, нам єдність подай,” — звучить завершальний акорд свята.

Посвячення пам'ятника на Лисоні 18. 09. 1994 р.

Як багато важить присутність на святі слави і скорботи першої людини області. Так і чулося скрізь: „Навіть Косенко приїхав, і добре виступав”. Як би то було прекрасно, коли б в кожному селі говорили: „Навіть наші керівники були, і людей зі собою привезли”. Бо скільки є таких, що живуть у розкошах, мають персональні легківки, а не спромоглися... А той дідусь з паличкою, як і багато інших, ішли три кілометри під круту гору пішки.

І знову ж було мало молоді. Адже колись на Лисоню йшли за десятки кілометрів молодіжні товариства. Як ми змаліли духовно перед пам'яттю тих, хто пішов заради нашої державності на самопожертву. Дехто скептично кине: „Ta хіба від того стане легше на Україні?” Так, від цього. Бо слова пісні-гимну „Боже, нам єдність подай” зобов'язують кожного перед пам'яттю славних синів України єднатись думками і працею на розбудову молодої держави.

„Вільне Слово” 24 вересня 1994 р.

Дмитро Микитюк

ТРЕТЬЯ БЕРЕЖАНСЬКА БРИГАДА

Галицька Армія в перших двох місяцях, тобто до кінця грудня 1918 р. була мішаниною регулярних і партизанських або напівпартизанських відділів, сотень, куренів чи груп, які оперували здебільша на власну руку, без належного зв'язку з вищими командами. Провідники Листопадового Зриву не передбачали поважнішого спротиву поляків і тому польсько-українська війна заскочила їх у значній мірі несподівано. Через те до повної організації збройних сил прийшло доволі пізно. Щойно тоді, коли показалося, що поляки наважилися зайняти цілу Східню Галичину, потворилися в різних сторонах краю менші, чи більші, боєві групи, і саме вони стали зав'язком боєвого фронту там, де загрожували поляки. В цих групах були самостійні полки, курені, а навіть самостійні сотні.

Після реорганізації з початком січня 1919 р. Галицька Армія складалася з трьох корпусів. В склад кожного корпусу входили чотири піхотні бригади, і кожна з них складалася з трьох до п'яти піхотних куренів, полку артилерії, сотні кінноти, технічної сотні, сотні зв'язку і допоміжних формaciй, як санітарних, інтенданських і т. д. В склад піхотного куреня входило 3-4 сотні піхоти і сотня скорострілів, а в склад полку артилерії — звичайно 4 батареї, по 4 гармати кожна.

Бригади носили чергові числа, а побіч них ще і назву, яка вказувала на ту частину краю, з якої дана бригада діставала доповнення, або місцевість, в якій вона почала формуватися, наприклад: „2-га Коломийська бригада”, „3-тя Бережанська бригада” і т. д. Тільки 1-ша бригада УСС поповнювалася з цілої Галичини для збереження традицій, що в часі світової війни до УСС вступали добровольці з цілого краю. Після основної реорганізації Галицька Армія мала 12 бригад в трьох корпусах.

Третя Бережанська Бригада постала при організації УГА в січні 1919 року з групи „Наварія”. В складі ІІ-го Корпусу облягала Львів з півдня в районі Скнилів-Сокільники. Команданти групи „Наварія”, а потім 3-ої Бережанської бригади часто змінювалися. І так: з самого початку комandanтом групи „Наварія” був полк. А. Легер, а шефом штабу сот. Рішард Якверт. В тім часі група мала 3 курені піхоти, а саме: 4-ий Коломийський під командою сот. Франца Запутовича. Курінним адьютантом був чет. Р. Ботулінський, а командатами сотень між іншим були пор. Бодрук, і чет. Евген Яворівський. Другий Львівський курінь був під командою сот. Черевка, а третій Станиславський під командою сот. Петра Баковича.

При кінці грудня наступила зміна в команді групи. Командантом став

полк. Іван Омелянович Павленко, а шефом штабу сот. Запутович. Однаке полк. Павленко не довго командував групою, бо на його місце прибув на короткий час от. Василь Черський, а по нім підполк. Арнольд Вольф. В цім часі наступила реорганізація УГА і командний склад 3-ої Бережанської бригади був такий: Командант бригади підполк. Вольф, шеф штабу сот. Запутович, гарматний полк під командою сот. Юліяна Шепаровича, кінна сотня під командою хор. Хоми. Лікарі д-р Леонід Мантуляк, д-р Андрій Гавриляк, і медики (в різних часах) Іван Мартинець, Родіон Сліпий, Сенчина Володимир і Ніжанковський Мирон, ветеринарним лікарем був чет. д-р Юліян Соневицький, а польовим духовником о. Володимир Галайчук. Команда бригади свій осідок мала в селі Наварія в парохіаль-нім домі.

Бережанська сотня УГА. Другий зліва в четвертому ряді Василь Здирко з с. Шибалина.

В часі чортківської офензиви ця бригада мала 5 куренів піхоти, які належали до 5-го і 6-го полків. 5-ий полк, яким командував сот. Іван Козак, мав два курені. Командантом куреня ім. кн. Льва був сот. Черевко. 6-ий станіславський полк, якого командантом був сот. Петро Бакович, мав три курені. Командантами куренів були пор. Богдан Загайкевич, пор. Любомир Макарушка, пор. Голембовський і пор. М. Гой. Полковим адъютантом був пор. Маковецький і чет. Антін Дівнич. Харчовими старшинами були пор. Самага і чет. Живко.

Ця бригада (разом з 7-ою Львівською) 8 червня проломила польський фронт під Чортковом, а далі здобула Бучач, а дня 18 червня в битві під Бережанами — гору Лисоню. За ці побідні бої Начальна Команда УГА наказом з дня 15 червня піднесла на один ступінь вище підполк. Вольфа (команданта бригади), сот. Шепаровича (команданта гарматного полку),

пор. Вол. Зубрицького (команданта батерії) і пор. Загайкевича (команданта куреня).

В часі переходу за Збруч полк. Вольф перебрав команду ІІ-го Корпусу, а командаントом бригади став от. Омелян Лесняк. Під час побідного походу на Київ бригада, якою короткий час командував от. Сень Горук, належала до операційної групи ген. Вольфа, яка здобула Бердичів і Житомир.

В часі примусової злукі з Добрармією бригадою командував от. Кучера, а шефом штабу був сот. Запутович. В той час до штабу бригади належали ще такі старшини: пор. Шлемкевич (розвідка), пор. Мурин (постачання), чет. Богдан Марак (адъютант) і чет. Мирон Дольницький.

Воїни УГА. Зліва: Бідула Степан, с. Лапшин.

В часі примусової злукі з червоною армією бригада була перемінена на 3-ий піхотний полк і входила в склад 1-ої Бригади ЧУГА. Командаントом полку призначено сот. Баковича, а шефом штабу був чет. Богдан Марак. З початком квітня 1920 р. полк виїхав на протипольський фронт під Чуднів. Дальша доля цієї бригади подібна до долі других частин 1-ої бригади ЧУГА, а саме: в часі польської офензиви на Київ в днях 24 і 25 квітня, по кривавих боях під Чудновом і в його околицях, почався загальний відворот через Бердичів на схід. В завзятім бою під Махнівкою полк став окружений частинами польської армії ген. Ридза Смілого. Деяким сотням удалось прорвати ворожий перстень і вийти зокрема з окруженні, а решта попала в полон.

Степан Верхоляк

ФОРМУВАНЯ УПА НА БЕРЕЖАНЩИНІ

На Бережанщині перші відділи УПА формувалися в кінці 1942 і на початку 1943 років. В них входили юнаки, озброєні хто чим. Найсильнішим озброєнням кожного був національний дух, готовість віддати своє молоде життя за правду, за волю України. Ми вірили, що зможемо чинити опір озброєному до зубів ворогові. З нашого села вступили в ряди УПА юнаки, незважаючи на ніякі перешкоди. Вони проходили підпільний вишкіл у звенах юнацтва ОУН в 1937-1942 рр. Серед них були — учитель неповненосередньої школи Ярема Петро О., дяк при церквах св. Миколая в с. Потуторах і св. Димитрія в с. Літятин Верхоляк Степан (автор цієї статті), господарські сини Паньків Остап Ф., Дяківський Михаїл Д., Худоба Іван С., Михайлук Ілько М. Ми лишили все домашнє і рідне, взяли в руки зброю і стали в ряди повстанської армії.

На початку лютого 1943 р. зі збірного пункту с. Саранчуки Бережанського р-ну нас відряджено до новоствореної сотні сотенного Чорного. Сотня Чорного проводила воєнний вишкіл в слов'ятирських і тростянецьких великих лісах. Там були приготовлені зимові табори. Весела зустріч з молодими юнаками із всіх навколошніх сіл. Раділи, що дочекались того часу, що можемо із зброєю в руках виступати проти всіх окупантів, гітлерівських і сталінських тиранів. В сотні Чорного вишколювали старшини із старшинських шкіл Карпат.

Згодом бойові відділи доповнювалися вишколеними юнаками 1-ої Української Дивізії, відомої як дивізія „Галичина“. Тут створювалися рої, чоти, сотні, курені повстанської армії. Населення забезпечувало їм підтримку.

В той час на Бережанщині був зформований курінь Бондаренка зі сотень Крука, Кока і Чорного, які зводили багато боїв з німецькими окупантами під Дібровою, Стрятином, Погребиськами, біля Слов'ятина Рогатинського р-ну, і в інших місцевостях. Всюди добивалися успіхів завдяки тому, що кожний бій був добре розпланований, вояцтво йшло з відвагою і мужністю, загартоване в боях. Ми прагнули якнайшвидше вигнати фашистів з України.

Курінний Бондаренко зі своїми сотнями час від часу змінював місце перебування, щоб менше зустрічатися з ворогами, шкодуючи своїх юних повстанців, бо кожна зустріч з ворогами несла за собою втрату. Сотні Бондаренка залишили свої перші лісові табори на Бережанщині і перейшли в місцевість Бібреччини, в лісах біля с. Гліновичі-Фірлеїв, Львівської обл. Відв'язалися від ворогів і деякий час наші сотні спокійно

займалися військовим вишколом. В той час німецько-більшовицька фронтова лінія знаходилась на річці Збруч і під Тернополем.

Німецькі фронтовики були здеморалізовані, не давали більшовикам сильного опору, відходили на захід, зближаючись до своєї батьківщини. Головним шляхом не відступали, бо щоразу налітали літаки. Вони продиралися бічними дорогами, через ліси. А ліси в той час були переповнені загонами УПА. На приказ нашого генерала Тараса Чупринки (псевдо Романа Шухевича), ми переходили в запілля більшовицьких військ, боронили народ свій від знушення НКВД і вивозу на Сибір. Щоб оминути бой з УПА, німецькі фронтовики змушені були іти на договори, щоб не зустрічатися збройно. Договорились, що залишать для УПА велику кількість боєприпасів. Так курінь Бондаренка запасся зброєю.

Перехід фронтової лінії

Наш курінний загін розділився на три частини, бо меншими групами легше перейти через стійки ворожих військ. Сотня Чорного опинилася в скрутному становищі — попала під гарматний обстріл двох ворожих сторін. Ми були змушені прориватися із зони обстрілу більшовицьких військ. В саму обідню пору вояки досвідченого старшини чотового Чайки перетяли телефонічний зв'язок ворожих стійкових і опанували їх. Не знаючи що діється, вороги не дали ні одного пострілу проти нас, бо були в смертельному переляку. За цей час сотня Чорного скоро без втрат перешла щасливо в невеличкі ліси поблизу річки Гнилої Липи. Ми втратили зв'язок з населенням і не мали ніякої матеріальної підтримки. Ворожі більшовицькі війська були скучені біля нас. Але наше стрілецтво не падало духом, гартувалось у голоді і холоді. Перейшовши річку Гнилу Липу, налагодили комунікацію з населенням.

Верещанський Тома, род. в с. Рай, член ОУН, вояк УПА, загинув на Волині в 1942 р.

Перший страшний бій на Бережанщині (сотня Рена)

Недовго прийшлося відпочивати після переходу фронтової лінії. Німецький окупант плюндрував Україну. Обтяжив народ всякими контингентами і забирав нашу молодь до Німеччини на працю. Створив робочі батальйони — „баудінст”, які працювали на залізничних роботах, а наставники німецькі і з польських фольксдойчерів дуже знущались над робітниками. Багато наших людей в Сколю під Карпатами постраждало від гестапо і їх посіпак. Щоб уникнути знущення, молодь з „баудінсту” тікала хто куди. Багато з них вступило в ряди УПА, замінили робочі лопати

на кріси. Теж до лав повстанців приєднались юнаки з дивізії „Галичина”, з сіл Тернопільської і Львівської областей. Створено сотню сотенного Рена. Їх вишколювали в лісових таборах Рогачин-Вулька на Бережанщині. Незабаром молода сотня Рена, не маючи доброї воєнної підготовки, потерпіла крах. Більшовицькі облавники, з допомогою підліх яничарів і агентів, разом з „істребітельними” загонами, обступили зі всіх сторін ліс, почали облягати лісові тaborи, де перебували повстанці. Повстанці під командою чотового Дуба і командира Голки, досвіченого старшини, зайняли оборону. Молоді повстанці боронилися, як могли, відбиваючи ворогів.

В запеклім бою проривалась сотня з оточення. Закидаючи ворога ручними гранатами, частина повстанців із сотні Рена з великими втратами прорвалась. Це був перший жахливий бій на Бережанщині. На полі бою впало більше, як півсотні вбитими. Ранених енкаведисти зв'язали колючим дротом і спалили живцем на вогні.

Учасники бою Рогачин-Вулька на Бережанщині запалали жаждою пімсти. За смерть, за спалення живцем на вогні, за тортури. Доповнивши сотню молодими юнаками, які не пішли до більшовицької армії, сотня сотника Гуньки, командира старшинських шкіл із дивізії „Галичина”, звела бій біля села Липиця, хутір Саджавка, Тютків, Львівської обл. із загонами Ковпака, котрий продирався в напрямі Карпат для ліквідації УПА. Сотня Голки повністю розгромила цих комуністичних сатрапів. В цих боях окружна бойківка взяла в полон 16 більшовицьких солдатів, які були озброєні кулеметами і „папашками”.

Василь Дякович — нар. 1922 р. в с. Лісники, р-н Бережани. Загинув в бою сотні УПА з відділами НКВД осінню 1946 р. біля с. Рай. Фото Львів 1943 р.

На початку вересня 1944 р. усі сотні Чорного, Крука і Голки зійшлися в Унівському лісі. В цей час куренем командував ком. Яструб — Дмитро Карпенко — строгий старшина. В усіх сотнях була заведена строга дисципліна. Він вимагав, щоб кожний повстанець, який вступив в УПА, вмів володіти різною зброєю і ручними гранатами різних видів, і скорострілами, гранатометами, протитанковими крісами. Старшини проводили політичні заняття, подавали вісті із світу, із фронту, читали брошюри ОУН. Цим підтримували бадьорість кожного бійця. В ті осінні дні курінний відділ почував себе так, як на волі. Із зворушливим почуттям, у святковому строю, 27 вересня 1944 р., на празник Воздвиження Чесного Хреста, служилася польова Служба Божа, яку служителі церковні з навколошніх сіл закінчили панахидою за впавших в боях за волю України. Вшановуючи пам'ять наших полеглих героїв, священнослужителі і

старшини куреня в своїх словах зворушили стрілецтво до сліз. Сотні стрільців нашого куреня загриміли молитвою „Боже здійми з нас окови”. Здавалось, що гомонить разом з нами вся околиця, вся многострадальна наша матір-Україна, закута більшовицько-російськими кайданами. Ми просили Всешишнього, щоб зглянувся і зняв це рабство, зложили клятву, що не кинемо зброї, поки не викинемо більшовицьких окупантів з наших земель.

Бій в Унівських лісах

На початку жовтня 1944 р. більшовики, згromадивши сили, стягнули частину фронтовиків і одного танка, пішли облавою в Унівський ліс, де знаходився загін повстанців курінного Яструба. Проти більшовиків пішла в бій сотня Чорного. Підпустивши ворога якнайближче до себе, близькавично вдарила по противнику і спинила ворожий наступ, котрий хотів вдертися вглиб нашого табору.

Сотня Чорного тримала бій коло двох годин, поки сотня Крука не приготувала окопів для оборони. В'язкою гранат курінний Яструб сам вивів із строю наступаючий ворожий танк. В Унівському лісі бій тривав від сходу сонця до півночі. Вороги понесли великі втрати, понад 300 вбитими, з них 17 чл. командного складу і один танк. З нашої сторони втратило — 5 вбитих і 42 ранених. Ранених відправлено працівниками ОУН в околишні села. Опівночі сотні курінного Яструба відійшли з Унівського лісу. На другий день, доповнивши свої сили, більшовики з допомогою 10 танків і гранатометних частин під гарматним обстрілом пішли в наступ проти повстанців. Через нестачу бойових припасів, ми не могли продовжувати бою і віддалились від Унєва. Згубивши сліди від ворогів, ми взяли рейд у східні терени.

Дії УПА на сході України

Минула осінь 1944 р. Наступила холодна зима і разом з нею великі труднощі для повстанських відділів. Сотня Чорного розчленувалась на чети, бо меншими групами більш конспіративно можна було квартирувати по селах. В той час сотня Чорного зимувала на Теребовельщині Тернопільської обл. Зима перейшла спокійно. На весні курінь Яструба, всі сотні, прагнули подивитись, як народ живе на Східній Україні. Пішли рейдом вглиб Хмельницької області. Зі слізами в очах зустрічали нас люди, дізнавшись хто ми і за що боремось. Старшини куреня роз'яснювали, що ми — Українська Повстанська Армія, яка бореться за самостійну українську державу, за розвал імперії і вигнання всіх окупантів з нашої землі. На Східній Україні курінь Яструба почував себе краще. Більшовики кинули всі сили в Західну Україну проти УПА. Але тут не було такого зв'язку з населенням і такої підтримки для куреня.

Повернувшись в терени більш нам знайомі на Тернопільщину, сотні знов розділились. Було дано всім до відома, щоб скритись на 2-3 місяці, поки західні альянти не обернуть сили проти більшовизму. Знищили нацизм і знищуть проклятий більшовизм. Але так не сталося. Закінчилася німецько-більшовицька війна і більшовики кинули всі свої сили на

Україну проти внутрішнього вогога — проти ОУН-УПА.

Арештували всіх молодих. Обвинувачували в участі в ОУН. Родини тих, котрі пішли в лави революціонерів, вивезли в Сибір. Жорстоко мучили НКВД-исти наш народ. Повстанці не кинули зброї з рук, несли пімсту і діяли. Виступами зі словом в Народних Домах, по школах, попереджували вчителів, щоб ухилялись від більшевицької партії і комсомолу. Підтримували народ, щоб не хилився до московської кліки. Довгий час ОУН і УПА були страхом для більшовицьких сталінських НГ-бістів. По селах пропадало багато начальників гарнізонів. З підлими донощиками розправлялись по заслuzі.

Колишні студенти Бережанської гімназії, члени ОУН-УПА, які віддали своє життя в обороні рідного народу. Зліва направо: **БЕЙ** Василь — „Улас”, кол. студент Бережанської гімназії та Львівського університету, уродженець села Литвинів тепер Підгаєцького району. **КУРЕЛЮС** Теодор — „Колчак”, хорунжий УПА на Волині, загинув на Дністрі в 1945 р., уродженець с. Жовнівка Бережанського району. **ЛУЦІВ** Роман — „Палій”, студент медицини, в підпіллі працював як лікар, уродженець с. Котів Бережанського району. **ФЕДИК** Михайло — „Ворон”, загинув 1946 р. в Вільховецьких лісах на Бережанщині, уродженець с. Мечиців Бережанського району.

Довго трималась при зброї друга чета із сотні Чорного. Стрілецтво не спало, а виховувалось. Підготовлялись курси політвиховників під командою Яреми — курінного політвиховника. Школа провадилась в селах Настасові, Остальці, х. Гойдалка Тернопільської обл. Важко було готовувати молоді кадри в підпіллі через недодержання конспірації, де підлі більшовицькі агенти разом з яничарами робили засідки. В облавах перевіряли хати, шукаючи українських революціонерів. В половині травня в с. Остальці впalo 8 повстанців від зрадливої тварюки, яка показала ворогам квартируючих. Загинув цвіт України — політвиховник Львів-

ський Ярослав із с. Шибалина і скорострільчик із с. Настасів (не знаю, на жаль, його прізвища), де перед своєю смертю дав кулеметну чергу по скучених ворогах і по машинах, які не встигли розвантажитись. Нерозвантажені машини від'їхали з раненими за село в напрямі Теребовлі. Від двох машин тягнулись криваві сліди. Нападники понесли багато втрат. А стрільці, які не врятувались від обстрілу, підірвались власними гранатами, не здалися живими на наручу. Це була перша неділя весни — кривава неділя. Врятовані стрільці другої сотні Чалого, під командуванням ройових Олена і Горішнього, відійшли на Бережанщину, зупинились в с. Шибалин біля гори Лисоні. Вони розділились по кущових семицьких бойках і продовжували дії в підпіллі. Після війни всі верталися додому,

Святкування з нагоди 50-ліття УПА в Бережанах 1992 р.

до своїх рідних. Верталися робітники з Німеччини, демобілізовані із різних армій і ті, що не йшли в червону армію, щоб стати гарматнім м'яком, бо більшовики без підготовки, просто провадили їх в передову.

В такому замішанні приходилося дістати особисті документи-пащпорти і воєнні білети. Такі, що не служили в більшовицьких військах, мусіли перейти слідчі органи, де строго перевірявся дозвіл воєнкомом видавати документи. Така була більшовицька система щодо видачі особистих документів. 15 лютого багато з нас вступило в Літятинський МТС на роботу. Усі були без документів, бо повернулись хто звідки, документи понищили. Директор МТС Тарабаньчук домігся видачі всім робітникам в його МТС воєнних білетів. Я одержав документи і став на працю обліковцем тракторної бригади, де працював 9 років.

Оженився з дівчиною, яка виряджала мене в ряди повстанської армії. Виростили п'ятеро дітей, виховали їх чесними, працьовитими, люблячими церкву, Бога і свій народ. Я працюю ще диригентом при церквах св.

Миколая в с. Потуторах і св. Димитрія в с. Літятин. Теж керую церковним хором і хором учасників художньої самодіяльності в Народному Домі с. Літятин. 50 років моєї праці при церкві пройшло незамітно. Та не забути тих років війни і ворожих окупацій, влади німецького і московського окупантів від 1939-1989 рр., коли наш народ пережив страшні лихоліття, але зберіг все, що найдорожче — рідну мову, мистецтво, культуру. Ми не забули, хто ми і чиї ми діти. Я радий, що пережив все і дочекався того часу, коли замайоріло в нашій Україні Володимирове знам'я, в радісних українських піснях загомоніла вся Україна, понад 90 відсотків віддала свої голоси за незалежність, радіючи, що по таких довгих роках наш народ дочекався волі.

В немолодому віці і я згадав своїх друзів, котрі не дожили, впали на полі слави: Ярема Петро О. — впав під Козовою Тернопільської обл., Дяківський Михайло Д. — під селом Кальне Козівського р-ну, Шарко Василь Й. — на хуторі Обозисько с. Літятина від зради підлого агента Біяка (Длужня) Мих. П. Двом зрадникам із нашого села Літятин, які нагромадили на своє сумління багато гріхів і наложили на себе руки — стратилися як Юда, хай буде вічна ганьба! А могили, де спочивають герой, проростуть цвітами вічної слави.

Листопад, 1995 р.

СИНИ СЕЛА ХОРОСТЕЦЬ — ХОРОБРІВ

Члени ОУН-УПА, що загинули в 1943-1952 роках

Iwan Krenzil „Кий”.

ГУЗІЙ Роман — нар. 1925 на хуторі „Дубина”, студент Золочівської гімназії, загинув в 1946 р. біля хутора „Заберізки” недалеко с. Конюхи.

КРЕНЦІЛЬ Іван — „Кий”, нар. 1915 р., провідник ОУН на терені Зборівського та Бережанського районів, загинув 11 жовтня 1946 р. в бункрі на полях „Морозова” недалеко с. Хоростець разом зі своїм зв'язковим Миколою Андрусишиним „Круком”, уродженцем с. Хоробрів Козівського району.

ПОРПЛИЦЯ Василь — „Байда”, нар. 1922 р., загинув коло хутора „Кушнірівка” недалеко с. Годова 26 серпня 1953 р.

ПЯСТЕЦЬКИЙ Йосиф — нар. 1924, загинув під час облави на села Хоростець, Хоробрів, Августівка в 1945 р.

Олександра Кривченко

ПЕТРО ФЕДОРІВ „ДАЛЬНИЧ” — УПА ЗАХІД

Одинадцятого квітня 1995 року минули 45-ті роковини з дня страти Петра Федоріва (псевдо „Дальнич”). У світливий понеділок Воскресіння Христового у 1950 році о 3 годині ранку у Варшаві, у Мокотовській тюрмі, пролунали смертельні постріли, і похилилося зранене тіло Петра. Після довгих тяжких тортур польський військовий трибунал виконав вирок.

На 40-му році обірвалося молоде життя великого сина України.
Український „Зорго”!

Розвідник „Дальнич”.

Чому його розшукували і день-у-день за ним полювали воєнні загони аж трьох держав: Польщі, Німеччини, Росії?

Петро Федорів народився 20 листопада 1910 році в селі Криве Бережанського повіту на Тернопільщині в сім'ї залізничного службовця. У родині було п'ятеро дітей, і всі навчалися, але роботи окупанти не давали.

Ще з гімназійних часів молодий юнак шукав незвичної долі — стає на герць з усіма українськими поневолювачами, адже цього вимагають відважна вдача, високий патріотизм, порядність, професіоналізм. Ніцше сказав би: „Шукає небезпечного життя”. Отже юний герой сам завинув у своїх стражданнях, бо доля кликала його пройти усі нелюдські випробування, щоб знайти міру своєї нелюдській силі. І неначе морська стихія

підносить його все вище і вище, щоб знайти спокій у розбурханому морі. Не раз потрапляв у тюрми і знову рвався до помсти.

Петро Федорів перелив свої муки у незабутні витвори проти ворога.

Не закінчив Львівського університету, не став правником, а пліч-о-пліч з С. Бандерою, Р. Шухевичем, Я. Старухом-Стягом працює на терені розвідки, виконуючи обов'язки шефа Служби безпеки.

Не раз вороги зафіксували Федоріва, гонилися, полювали, висліджували його. Варшава наказала за всяку ціну взяти його живим. Дня 16 вересня 1947 року в селі Річиця біля Томашева Люблінського (Польща) у бойку „Кармелюка” кинула польська поліція бомбу з присипляючим газом. Нарешті жертва під особливим наглядом доставлена у вороже лігво. Але даремно після трьох років катування ворог надіявся на розкриття

Великдень 17 квітня 1944 р. У штабі Воєнної Округи „Лисоні” (ВО-3), у лісах Тростянець-Слов'ятин. Перший ряд — неіндефіковані. Третій ряд *перший справа*: десятник дивізії „Галичина” (в німецькому мундирі), інші особи неідифіковані. Середній ряд, зліва: ФЕДІК Богдан Миколайович — сотник „Крук”. Народився в Мечищеві. Його брати Ярослав, Михайло та сестра Володимира згинули в боротьбі, маючи всього 18-20 років, „Крук”, відважний та здібний командир, організував і вишколював відділи УПА і УНС. В одному бою три дні встоявся проти вдесятеро переважаючих сил більшовицьких напасників. Поранений біля хутора Гальбанівка Зборівського району, вилікувавшись, знову пішов у похід на Чортківщину. Дальша його доля не відома. ЯКУБОВСЬКИЙ Володимир-„Бондаренко” — начальник штабу „Лисоні”. (Див. ст. 217). ХОМА Михайло Томович-„Обух”, „Чорнота”, „Хмара”, „Старий”, „Юрко”. Походив з хутора Морги Підгаєцького району. До 1939 року — повітовий провідник. За окупації німців пішов у підпіля і зайняв пост окружного провідника. Захворів. Лікувався у підпільній лікарні. У 1946 році зрадив його районовий провідник „Ох”. БАТКІВ Микола-„Рух”. Референт пропаганди Бережанської округи. ШЕПЕТА Василь Григорович-„Чорний”. Він із с. Лісники Бережанського району. Брав активну участь в організації і вишколенні відділів самооборони. Очолював сотню „Бурлаки”, яка входила у курінь „Романа” Третьої військової округи „Лисоня”. Був постійно в боях. Загинув у липні 1946 року в с. Стегниківці Великі Бортківського району.

Бережанського району, Лопушна Почаївського району, на хуторах Альбанівка Зборівського району — назавжди увійдуть в історію української визвольно-революційної боротьби з ім’ям командира „Бондаренка”. Повстанці знають його, як відважного й товариського командира, який навіть у критичних хвилинах усміхався і загрівав до бою.

„Героїчні імена Тернопільщини”, Газета „Ternistyi shlyakh”, січень 1992 р.

Степан Голяш

ГРИГОРІЙ ГОЛЯШ

(Псевдо: „Бег”, „Шолом”, „Бульба”)

Григорій Голяш народився 19-го серпня 1910 р. в с. Бишкі, повіт Бережани. В селі ходив до школи 6 років. Батько Іван і мати Тетяна записали його до гімназії, але по двох роках його викинули за образу поляків. Вчився кравецтва, а доповняючі курси брав у Бережанах та у Львові в кравецькій майстерні Думина.

Гриць любив спорт. Грав у місцевій дружині „Пролом”. Був членом драмгуртка та брав участь у всіх самоосвітніх курсах. Працював про-
давцем у місцевій кооперативі. Шанував і

поважав старших. Мав провідницький хист, вмів промовляти, тому за ним ішла молодь. 1929-го року назначено його організаційним референтом Бережанського повіту. Саме м. Бережани організував Святослав Левицький.

Амбітний, повний енергії та посвяти
ї любові до свого народу, кинувся зав-
зято до праці. В рідному селі дістав добрих
помічників, які спільно організували
повіт, а згодом цілу Бережанську округу: Бережани, Підгайці, Рогатин, Зборів, Ходорів. Цими ідейними й відважними пра-
цівниками в початках творення ОУН були: Теодор Федечко — студент права, Богдан Івашків — студент, Іван Гірняк, Семен Левицький, а пізніше дійшли де-
сятки нових. В роках 1929 по 1931 ціла Бережанщина вже мала сильну і справну
сітку ОУН.

Григорій Голяш в уніформі
Дивізії „Галичина”.

1931 року забрали Гриця (так його всі кликали) до війська. Знаючи
вагу військової освіти, записався до підстаршинської школи, яку закінчив
у ранзі сержанта. Маючи військовий вишкіл, включився до праці у
військовій референтурі. Член Крайового проводу ОУН Дмитро Грицай — „Перебийніс”, назначив його окружним референтом військових справ.

Починаючи від 1935-го року, він організував окремо військовиків —
старшин і підстаршин різних армій, підготовляючи їх до командування
українськими збройними силами. Кожного року у бишківських лісах, в
Бабинці, відбувалися військові вишколи для членів ОУН. Звичайно комен-
дантом вишколів та викладачем військових справ у теорії та практиці був
Григорій Голяш. Іншими викладачами були: Ярослав Старух — ідеологія,

Семен Левицький

МОЯ ДІЯЛЬНІСТЬ В ОУН

Ще за часів Запорізької Січі до села Бишкі приїхав козак і побудував собі хату на тім місці, де тепер проживає моя бабуся.

Козак мав три сини. Два з них були добрими синами і батько дав їм наділи біля своєї оселі, а третій син не заслужив собі наділу біля рідного дому і проживав дещо дальше. I від цих трьох братів пішли три вітки нашого роду.

В честь повернення на батьківщину козак поставив у садку біля дороги хрест, на якому старослов'янською мовою згадувалось про Марію, його дружину. I в її честь з роду в рід передавалося це ім'я: Марією звали матір моого дідуся і мою маму теж звуть Марією.

Цей хрест зберігається й досьогодні. В часи комуністичного гніту над ним була нависла небезпека. Коли нищили всі хрести, був розбитий і хрест, який поставили селяни на честь скасування панщини. Його розбили тому, що він стояв біля центральної дороги. Моєму дідусею сказали, щоб він переніс хрест на цвинтар, але він відповів, що він його не ставив і його знімати не буде. Отак стойть ця пам'ятка вже сьоме покоління і нагадує нам, що ми з козацького роду. А наш рід через тих сім поколінь розрісся і живе не тільки в Бишках але й у Мислівці і в Бережанах.

Про рід Левицьких написала Тетяна Дзяйло-Левицька

Янародився 6 травня 1916 року в селі Бишкі повіт Бережани. Батьки, Семен і Анна, були хліборобами-середняками. Батько, крім господарки, займався бджільництвом. Батько походив із козацького роду і в селі родину Левицьких звали „Козачишин”. Батьки були членами „Просвіти”. Мати була активною в церковному Сестрицтві Покрови Пресвятої Богородиці. В родині було троє дітей: Марія, Тетяна і я. Два брати, Іван і Гриць, та сестра Теодозія померли малолітніми. Тетяна працювала в референтурі зв'язків ОУН.

Після семилітнього начання в школі я доповняв своє знання самосвітою, любив читати книжки з історичною тематикою.

До ОУН я вступив 1932 року. На сходинах проходив ідеологічний вишкіл. 1933 року брав участь у шкільній акції. За те був арештований і сидів у бережанській тюрмі. До вини не признавався і по місяцеві мене випустили на волю. До праці в ОУН втягли мене односельчани Івашків Іван і Парасюк Гринько, які разом з Григорієм Голяшем були першими членами ОУН в Бишках.

У зв'язку з убивством донощиків Машталера з Потока 1935 р., мене

арештовано і знову відсидів у бережанській тюрмі три і пів місяця. Випустили на волю на Свят-Вечір 1936 року. Звільнив суддя Уленецький на прохання матері. Батько помер на Великодні свята 1935 р.

1936 р. я дістав завдання організувати членів в селах: Конюхи, Августівка, Бишкі, Урмань, Розгадів і Поморяни. Праця проходила досить справно. До ОУН вступали свідоміші селяни, старші та молодь.

1938 р. мене призначено надрайоновим провідником. У склад надрайону входило 28 сіл. Бережанський повіт мав три надрайони. Організаційна побудова сітки ОУН в тому часі виглядала так: станиця або одне село, підрайон — три села, район — дев'ять сіл, надрайон — 28 сіл, повіт — три надрайони. Моїми районовими провідниками були: Когут з Августівки — перший район; Миськів з Ценева — другий район і Кусень Осип з Олесина мав третій район. В початках існування ОУН райони й над-райони були в одноособових складах. Провідником другого надрайону був Степан Гаврилюк з Потока, а Бойко зі села Гиновичі — третього надрайону. 1938 року всі села Бережанщини мали сильну і справну сітку ОУН.

Семен Левицький-Кліш. Бойовик ОУН 30-их років.

1936 р. почалася організація збройних бойовок. До бойовки входили члени з різних сіл. Добиралося людей здібних до бойових акцій. Вправи в стрілянні відбувалися в бишківських лісах. Першими акціями були виступи проти поляків і донощиків. В повіті не було ні однієї всипи. Як були арешти, то індивідуальні. Польській поліції не вдалося просякнути в ряди сітки ОУН. Людям, які виступали проти ОУН, висилалося упіmnення. Найбільше виступали проти ОУН сільські війти, яких уважали польськими урядовцями. Крім праці в надрайоні, мене втягнули до бойовки. Ми проводили акції не тільки в Бережанщині. Був наскок на поліцію в Гаях біля Львова, де здобуто зброю. В Бережанщині було тоді 5 бойовок. Наскоки відбувалися вдвійку або більше, в залежності від ситуації. Озброєнням були пістолі та втинки.

Щоб здобути фонди для організації, відбувалися акції на екзекуторів, які стягали податки зі селян. Таких було найбільше.

Членам ОУН заборонялося пити і курити. Кожний мусів бути тверезим, дбати за своє здоров'я та бути прикладом для інших.

Я мав зв'язки зі Зацним, Геретою, Рижевським, Г. Голяшем і Теодором Федечком. Вони належали до вищих проводів.

Наступ польської поліції на Дмитра Пукала і його геройська оборона в хаті на хуторах „Сіножаті” біля села Вимислівка, духовно скріпила населення та сітку ОУН. Д. Пукало, підрайоновий провідник ОУН, боровся цілий день проти великого числа поліції і загинув у горючій хаті 1937 р.

Сестри Іванна (зліва) і Марія Легети.

Галині, на випадок потреби, свої послуги. Ось так чинили наші чудові люди, для котрих Україна була дорожчою від власного життя!

... Як і колись, на тому місці дзюрчить потічок, шумлять розложисті верби, а, замість спаленої хатини, височить з дубовим хрестом уквітчана могила. Навколо неї шумить золотистий лан ярої пшеници.

Пишучи ці рядки, сам себе запитую: а чи змогли б наші сучасні дівчата і юнаки повторити подвиг своїх бабусь та дідів? Чи зуміли б сучасні матусі благословити своїх діточок на таку ратну звитягу за утвердження нашої незалежності?

„Жайвор”, 15 липня 1995 р.

Параскевія Т. Перфецька

ТЕРНИСТИМ ШЛЯХОМ

Я, Перфецька Параскевія Т. (з дому Ельяшів), народилася 1919 р. в селі Літятині Бережанського р-ну, Тернопільської обл. в багатодітній сім'ї. Змалку в нашій родині старші привчали менших любити поле, працю, Бога, відвідувати церкву, бути чесними, добрими.

У нашему селі була читальня „Просвіти”, членом якої міг бути той, кому виповнилося 14 років. І я стала членом „Просвіти”. Там були гуртки: самодіяльний, хоровий і читання. Я брала участь у всіх гуртках, приглядалася до світу, цікавилася всім. Я зрозуміла,

що в Галичині є організація українських націоналістів. Я знала теж, що українців гноблять поляки. Поляки нападали на наших братів і знущалися над ними.

В 1939 р. в село прийшли наші „визволителі”, принесли нам іншу „радість”. Всіх політичних в'язнів мордували, вивозили на Сибір. Це тривало від 1939 по 1941 рік.

В 1941 р. в село прийшли німці. В 1942 р. я вступила в Організацію Українських Націоналістів, була зв'язковою, забезпечувала членів УПА матеріально. В 1944 р. була на курсах санітарок в селі Мечищеві.

В 1944 р. прийшли „руски”. Робота моя продовжувалася до 1946 р.

На початку 1946 р. 19 лютого мене забрали з рідного дому. Був мороз. Зранку прийшло два чоловіки. Один з них — Коковкін. Сказали: „Підеш в школу, поговоримо”. В школі мене тримали три години. Потім вивели, посадили на сани і повезли. Всі плакали. Мама моя стала на вулиці і сказала: „Не плач, Параню, кримінал збудований для людей”. Привезли до Бережан, зробили допит і повели в холодну камеру, де були чоловіки і жінки разом, де водилася короста і воші й різні хвороби. Побула там я одну добу. Потім перевели мене в бережанську тюрму, в камеру ч. 9, де було 16 дівчат. На допит водили в НКВД. На першому допиті відносилися дуже жорстоко, але я держалася мужньо. Дали мені очну ставку. Свідок, Антонів Ольга, твердила одне, але то було не так. Може вона говорила для того, щоб облегчити свою долю. Викликали підписувати статтю, я відмовилася. Покликали її, і я при ній стояла на своєму. І підписали ми обидві — я що нічого не знаю, а вона — своє.

7 квітня вивезли нас до Тернополя, де відбулось ще одне слідство і суд. Мене засуджено 8 червня військовим трибуналом МВС Тернопільської обл., ст. 54-1 КР УРСР, на десять років позбавлення волі в ВТТ і 5 років позбавлення прав на прописку.

12 липня 1946 р. вивезли мене до Львова, а потім поїздом до Красно-

Нам байдуже, хто збиратиме жнива — ми, чи нащадки наші; але ми свідомі, що жнива ці будуть величаві і святі, як святе є зерно нашого посіву” (ст. 199-200). Ще півстоліття чекала тих жнив Україна...

Відходячи в запілля влітку 1944-го із невеличкого містечка Сіняви, що неподалік Ярослава, Мирослав Кушнір (псевдо „Лунь”) передав своїй юній подрузі, 15-літній Дарці Вергун, чотири зошити поезій. Вони виражали усе — його ідейні переконання, філософію життя, тверду волю боротьби, палкі і ніжні молодечі почуття. І Дарця (нині — Дарія Володимирівна Саєнко), виявилася гідною свого Друга — вона зберегла його спадщину, як у важких умовах насильного переселення до УРСР, так і посеред небезпек більшовицького режиму, всупереч їм. Найближча родина знала про цей таємний скарб, але треба було мовчати — до пори, до часу... Аж нарешті настав просвіток — хрущовська відлига, горбачовська перебудова, а ще підросли сини — музикант Юрко і художник Андрій. Обидва талановиті, обертались у колі обдарованих ровесників. А це тепер відомі поети — Іван Малкович, Віктор Неборак і інші колеги, для яких завжди були відчинені двері гостинного помешкання родини Дарії і Ростислава Саєнків. Тоді уже можна було повести мову про відродження для України імені поетаповстанця Мирослава Кушніра. Почали зголосуватись давні друзі із Закерзоння, родичі з далекої Канади, куди вимушені емігрували батьки, де мати — Емілія Кушнір до останньої хвилини життя не втратила надії на зустріч з улюбленим сином... В одному це очікування справдилось. Першою ластівкою долетіли до матері його слова — публікація поезій М. Кушніра у щоденнику „Вітрила” (1989), яку підготував до друку І. Малкович. Можливо, мати не усвідомила, що син, котрий дивився на неї зі світлині, вже давно відійшов у безсмертя...

Мирослав Кушнір.

Незаперечний літературний талант Мирослава Кушніра, його непересічна особистість, віданість національній ідеї захопили визначного поета, політв'язня 70-их років, нині лауреата Шевченківської премії, Ігоря Калинця, він зробив усе від нього залежне, щоб поетична спадщина М. Кушніра, його публіцистика, листування, матеріяли біографії стали надбанням широкого кола читачів в Україні та за її межами. Сформувалась група оцінювачів — ентузіастів видання книжки „Слова із книги бою” (Львів, 1994). Це — упорядники: поезій — Ігор Калинець; листів, спогадів, матеріялів — Микола Дубас; автор передмови — Віктор Неборак; художник-ілюстратор — Андрій Саєнко. Меценатом видавничої справи став двоюрідний брат Славка Кушніра (так звали його рідні і друзі) — Петро Кушнір (Канада, Монреаль). Його прізвище, а також список

Відзнака — тризуб на шапку для вояків Дивізії, уведена генералом П. Шандруком в квітні 1945 р.

Відзнака вояків Дивізії на рукав (жовтий лев на синьому тлі).

Відзнака вояків Дивізії на комір (срібний лев на чорному тлі).

клініки. Літом наступного року одружується з Мартою Вальницькою, а у травні 1943 року голоситься добровольцем до дивізії „Галичина”, що була утворена для боротьби проти московсько-більшовицьких ворогів . Коли народилась у подружжя Олесницьких дочка, яку назвали Ксенією, батько Яромир вже служив у дивізії. Він закінчує курс військової хірургії у Відні, після того повернувся до своєї військової частини. Вийшовши на фронт в ранзі поручника, бере участь у боях проти Червоної Армії під Бродами. Поранений в коліно опинився на окупованій більшовиками території і перейшов до лав Української Повстанської Армії. Знаний в УПА як „Ярий” організує повстанчу медичну службу на Бережанщині, лікує повстанців, проводить вишкіл медсестер для УПА, по змозі лікує і місцеве населення. Загинув від куль червоних окупантів 3-го березня 1945 року. Похований на цвинтарі села Поручин Біщицької сільради на Бережанщині.

Могила сот. д-ра Яр. Олесницького і воїнів УПА.

Завдяки фінансовій допомозі Крайової Управи Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Канаді та родини д-ра Я. Олесницького, завершено будову пам'ятника в серпні 1996 р. Проект склав Богдан Стасів, голова станиці Б-ва в Тернополі, з архітектором Василем Зориком, що очолював комітет будови. Напис на пам'ятнику: „На цім цвинтарі спочивають сот. д-р Яромир Олесницький, лікар дивізії „Галичина” і УПА, та вояки УПА, що на цій землі впали в боях з окупантами за волю України у 1944-1945 рр. Вічна Слава Героям!” Урочисте відкриття відбулося 18 серпня 1996 р. з участю 5 священиків, упівців, пластунів і відділу вояків Збройних Сил України. Згодом відбувся концерт у місцевому Будинку культури.”

ІЯЧІ БЕРЕЖАНЩИНИ І КОЗІВЩИНИ

Р. Колісник

ЛЕВ БАБІЙ

Лев Бабій народився 16 лютого 1927 року в селі Вівся колишнього Бережанського повіту, а тепер Козівського району, Тернопільської області. Середню освіту здобував у Бережанах. Учень матуральних курсів в Ріміні, Італія.

Патріотичні батьки вщепили у свого сина любов до своєї Батьківщини та свого народу. Батько Спиридон, найстарший син в родині, де було 8 дітей, в 1912 році, відвідуючи свою родину Бемків в США в околиці Нью-Йорку, яка вже тоді мала

свої підприємства, залишився тут на працю.

Повернувшись до рідного села два тижні перед вибухом Першої світової війни (1914 р.), і відразу був покликаний до війська австрійським урядом. Воював на фронтах в Італії, а згодом в рядах Української Галицької Армії (УГА). По війні повернувся додому інвалідом, але це не здернувало його від громадської праці в селі, за що був оскаржений і суджений польським урядом (2 рази), та з браку доказів — незасуджений, але внаслідок тих оскаржень попав у список ненадійних і здержало йому інвалідську пенсію. В 30-их роках, коли по українських селах шаліла злопам'ятна пацифікація польської окупаційної влади, її жертвою став 18-літній брат Лева, Володимир, який довгі

роки хворів від побоїв і не видужав.

Село Вівся знане ще з 1915 року, де після боїв над Стрипою (під Семиківцями), поховано Українських Січових Стрільців (УСС) і висипано їм могилу. На цій могилі рік-річно відбувалися вроочисті відправи (Панахиди), на яких виховувалася тодішня українська молодь довколишніх сіл і містечок. Польська влада всякими способами й заборонами старалася не допускати до тих святкувань, однак їй не вдалося зламати національного духа.

В червні 1944 року Лев вступив у лави дивізії „Галичина”, згодом 1-ої Української Дивізії Української Національної Армії. З Дивізією перебув до кінця війни, брав участь у боях на Словаччині, в Югославії та на фронтах під Фельдбахом в Австрії. Був у полоні в Італії та Англії аж до звільнення у вересні 1948 року. По звільненні включився в громадську

Лев Бабій.

Михайло Кречка

ЯРОСЛАВ БАБУНЯК

Сином плідної на небуденні таланти бережанської землі є Ярослав Бабуняк, колишній учень Бережанської гімназії, відомий як диригент українського чоловічого хору „Гомін” в Англії, співак і бандурист.

Ярослав народився у селі Вербів, у сім'ї народного, а згодом гімназійного вчителя в Бережанах, Ілляра Бабуняка. Вже в дитинстві Ярослав учився пісень від своєї матері і від батька, відомого музиканта-диригента

і фолклориста. На розвиток музичної освіти Ярослава мали вплив проф. Лаврівський і проф. М. Мороз. Кобзар Білецький навчив його гри на бандурі.

Як вояк Української дивізії Бабуняк по війні опинився в полоні в Ріміні (Італія), а згодом в Англії. Там він студіював спів у манчестерській консерваторії. У 1955 р. на міжнародному музичному фестивалі у Валії Я. Бабуняк здобув 1-ше місце у грі на бандурі, 1-ше місце у сольоспіві (бас), а друге — як баритон. Хор „Гомін” здобув 2-ге місце. У 1964 р., знов же у Валії, на всесвітньому фестивалі Я. Бабуняк здобув звання лавреата.

Під керівництвом Я. Бабуняка хор „Гомін” на виступі у Києві в червні 1995 року зворушив тисячну авдиторію своєю красою співу. За словами народного артиста України і професора Михайла

Кречка, (газета „Культура і життя”, 12 липня 1995 р.): „На авдиторію повіяло буйним вихром краси і сили нашого народного чоловічого співу. У ньомучується любов і туга, ніким незборена віра, у ньому бренить епоха боротьби за вільну Україну. Здавалося, що перед нами священодіють співаки казкової вдачі, які ногами вросли у рідну землю, а чолом підпирають небо.” Дальше питает М. Кречко: „Хто вони, ці лицарі рідної пісні?” і відповідає: „Це — учасники Українського еміграційного любительського хору, які з'їжджаються на репетиції з усіх кінців Англії... Це військовополонені і робітники, це привезені до Англії вояки Української Дивізії. У 1949 р. у Манчестері зорганізовано чоловічий хор „Гомін”, який ось уже впродовж 46 років знайомить своїх слухачів з Україною. Він виступає в різних країнах світу.

Маestro Бабуняк, керівник хору, привів його до світової слави. Він

Маestro Ярослав Бабуняк.

кількість матеріалів після так довгої перерви. Левко здав матуру з успішним вислідом у 1946 р.. Він, як і в дитинстві, завжди щирий, усміхнений, товариський і за це побратими дивізійники його любили і шанували.

1947 року з переїздом на терен Великобританії, він з групою коло 300 полонених дивізійників, переїхав до міста Ноттінгем-Мідлянд в Середній Англії. В січні 1948 р. групу Левка перевезли до табору полонених в селі Карбуртон, коло 30 км. від міста Ноттінгем. Там осінню того ж року всіх звільнено з полону.

Левко Баглай.

В таборі він знову включився в культ-освітню працю і став членом таборового хору під диригентурою його односельчанина Івана Гавдиди. Згодом як „цивільний” переїхав до міста Ноттінгем, де жив і працював у канцелярії Українського Греко-Католицького Дому, а також став головою Відділу Союзу Українців у Великобританії.

Левко нав'язав контакт з родиною в Нью-Йорку, США, де жили його вуйко Степан Щур, колишній голова Окружної Філії „Сільський Господар” у Бережанах за німецьких часів, та його кузинка, довголітня секретарка комітету „Бережанська Земля” в Нью-Йорку, Дарія Костів. У листах до родини він згадує про можливість виїхати на студії у військову академію, але не у Великобританії, а в якісь іншій європейській державі. Його останній лист до родини був датований 23 лютого 1951 р. з міста Ноттінгем.

В лютому 1951 р. Левко, як відданий революціонер, зголосився на розвідника на терені України. Перший раз він переходив кордон з групою „Ворона” з Німеччини в Україну, але це йому не вдалося і він повернувся до Німеччини. Його згодом перекинули літаком у Польщу, де він загинув у Синявських лісах неподалеку Любачева 22-го травня 1951 р. (Зраджений советам британським контррозвідником, а рівночасно советським агентом, Кімом Філбі, який помер і був похований у Москві).

Згадуємо цю трагічну подію, щоб закріпiti в пам'яті жертву вірного сина і повного самопосвяти борця за Україну — Левка Баглая („Чабана”, „Радиста”, „Дмитра”) нашого бойового друга. Він віддав своє молоде життя в боротьбі з окупантом рідного народу.

Е. Борщак

ОЛЕКСАНДЕР БАРВІНСЬКИЙ (*1847 — +1927)

Олександр Барвінський нар. 8 червня 1848 р. в селі Шляхтичі, Тернопільського повіту, Галичина, а помер у Львові 25 грудня 1926 р. Він був визначним педагогом, істориком та політичним діячем. Уже в молодому віці він почав працю в громадських організаціях, головно у Львівській „Громаді”. В 1868 р. був гімназійним учителем у Бережанах, а пізніше в Тернополі. Від 1888 він викладав у Львівській учительській семинарії. Від 1891 до 1907 був послом до австрійського парламенту у Відні,

в рр. 1894-1904 був членом Галицького Сейму. Від 1893 до 1918 був членом Галицької шкільної ради. У 1917 р. став членом Австрійської Палати Панів. Від 1867 р. дописував до журналу „Правда”.

Під впливом Пантелеймова Куліша Барвінський виготовив цілий ряд українських шкільних підручників, а між ними „Віймки з українсько-руської літератури” і „Історія української літератури” (1920-21). Його численні статті на педагогічні теми були друковані в часописах: „Діло”, „Шкільна часопись” і „Газета Шкільна”. Як член Провінційної шкільної ради, Барвінський боронив українські інтереси в шкільній системі. Запровадження фонетики в школах і назви „українсько-русський” у шкільних підручниках було його заслугою. В 1886 р. він розпочав видавати серію „Руська історична бібліотека”.

Барвінський був активним членом „Руської Бесіди”, „Просвіти” (заступник голови 1889-1895), Українського педагогічного товариства (голова 1891-1896). При його співучасті „Товариство ім. Шевченка” переорганізувалося на „Наукове Товариство ім. Шевченка”, дійсним членом якого він був від 1899 р. Барвінський сильно поборював русофільство, він піддержував тісні зв’язки з Наддніпрянською Україною (бував у Києві) і Буковиною. Він інформував чехів, сербів і німців в Австро-Угорщині про український рух. Як провідний політик він піддержував політику т. зв. Нової Ери в 1890 р., метою якої було допровадити до порозуміння між поляками і українцями в Галичині і створити умовини для їх політично-соціального і культурно-економічного розвитку. Але з того нічого не вийшло. Барвінський оснував Християнсько-Соціальну партію, орган якої „Руслан” він видавав в рр. 1897-1914. В 1918 р. Барвінський був міністром

О. Барвінський.

гуртожитку „На Подолі”, біля „Водарне”.

Наука була для Богдана легкою. Крім української, ще володів польською, білоруською, російською, німецькою й чеською мовами. Був непересічним волейболістом, пливаком і любителем літератури. У студентській громаді виголошував доповіді. Писав вірші: любовні, історичні, ліричні, як: „Оксані Драй-Хмарі”, „До друга”, „Мойому батькові”. Його патріотичні вірші насичені вірою у перемогу визвольної боротьби („Мати Упістів” чи „Стрілецька”). Вірш „Від’їзд” присвячений прощанню з родиною, коли виїжджав на студії. До філософічних належать „Храм

1932 рік. Брати Богдан — 11 років, Євген — 10, і Володимир — 5 років.

Святого Юра”, „Старцям”, „Молитва”. Свою докторську дисертацію „Рими і ритми у творчості Т. Шевченка” на звання кандидата філологічних наук, через тодішні воєнні події, вже не міг оборонити. Перед приходом більшовиків до Праги, він разом з братом Володимиром, який вчився в Українській Реальній Гімназії в Морджанах, поблизу Праги, виїхав на зустріч зі своїм професором Кленом-Бургартом до Зальцбургу. Але при переході баварської границі, його затримали американські пограничники, які його, згідно з Ялтійським договором, передали советам. Богдан у грудні 1945 року втік з табору, переплив Дунай і важко захворів. Зусилля лікарів його не врятували і він помер на 29 році життя 30-го червня 1949 р.

Похований на кладовищі „Норд Фрідгоф” у Авгсбурзі.

Богдан залишив невеличку літературну спадщину. Його чепурну книжечку п. з. „Шляхетське серце” випустило видавництво імені Олени Теліги в Києві.

У своїх творах Богдан Беднарський виявив шляхетність своєї душі та моральність світогляду свідомого українця. Своїм прикладним життям він був і залишається для нас інспіратором і будівничим патріотичних характерів.

Беднарський Євген вчився в гімназії і учительській семінарії в Бережанах. По війні вдалось йому закінчити Торговельну Академію в Польщі, де й помер у 1948 році.

Родина Беднарських зліва: Богдан, мама Павліна, батько Методій, Євген і наймолодший Володимир.

Беднарський Володимир ходив до гімназії в Бережанах. Іспит зріlosti склав в Авгсбурзі, Баварія. Студіював медицину в Університеті УНРА у Мюнхені. По прибутті до Канади у 1949 році одружився з Tatianою Кметик. У Монреалі студіював прикладне мистецтво в Sir George Williams University (Сер Джордж Вільямс Університет — згодом перейменованого на Університет Конкордія). По закінченні студій працював графіком і живописцем. Очолював відділи реклами-комерційного мистецтва і осягнув становище мистецького директора в Монреалі і Торонті. Володимир збагачував своє мистецьке знання активною участю у щорічних інтернаціональних симпозіюмах і семінарах в Нью-Йорку та Чікаро.

Володимир мав ряд мистецьких виставок в Едмонтоні, Монреалі, Торонті, Гамільтоні і Чікаро, а також і в рідних Бережанах. Видав велике число святочних карток, релігійних та побутових, оформленував обкла-

динки книжок. Він довгі роки співпрацював з Комітетом Українців Канади і Світовим Конгресом Вільних Українців. Володимир оформлював Монреальську виставку — „Людина і світ”, ювілейні святкування — „Століття Манітоби”. Виконав серію ліногравюр для фінансування опери Анатолія Вахнянина — „Купало”. Володимир Беднарський є автором пропам'ятних бронзових дощок 100-ліття поселення українців у Канаді, які постійно висять у будинку Легіслятури Провінції Онтаріо, в будинках міських рад Брантфорду, Сент Кетерінс і в Лондоні, Онтаріо. Його рельєф, розміром 3 м х 1,5 м, у „1000-ліття Християнства України”, приміщений на стіні дзвіниці Української Католицької Церкви св. Евхаристії в Торонті. Він є теж автором пропам'ятної тарілки, фінансованої церквою свв. Петра й

Пам'ятник Слави УПА в Овквіл, Онтаріо, Канада. Проект мистця Володимира Беднарського. 1990 р.

Павла в Скарборо, подарованої багатьом особистостям (Папі Римському, Прем'єрові Канади і іншим). На особливу увагу заслуговує за його проектом на три метри високий пам'ятник в пам'ять вояків УПА на кладовищі св. Володимира на Українській Православній оселі „Київ”, Овквил, біля Торонта. Помер у Гамільтоні 30 вересня 1996 року, похований на цвинтарі „Йорк” в Торонті.

Родина Методія Беднарського, як і тисячі подібних до неї українських родин, зложила на жертвовнику України і свій вклад. Вона злагодила культурну скарбницю нашого народу, вона змагалася за побудову самостійної і соборної держави українського народу.

Мирослав Б. Бігус

ДЕЩО ПРО БІГУСІВ

(Спогад)

В газеті „Бережанське віче”, з 26 вересня 1992 р. була вістка п. з. „Симон Петлюра в Бережанах”. Цю інформацію датовану 6 березня 1919 р., знайшов П. Витвицький у Бібліотеці ім. В. Стефаника у Львові. В ній говориться, що Головного Отамана С. Петлюру вітав у Бережанах отаман запасного коша Бігус, а далі, що під час обіду в старшинській харчівні промовляв в честь достойного гостя теж і отаман Бігус. Шкода, що автор допису не подав імені моого батька, Петро.

В листопаді 1918 мені завершувався 9-ий рік життя (*15. 03.1910). Наша мама, зі мною і моїми трьома сестрами, перебувала в Кур'янах — присілок Павлова — на господарстві нашого діда по мамі, Григорія Комар'янського. Коротко перед 1-им листопада 1918 р. ми прибули з немалими пригодами зі села Візінберг у Моравії, куди нас, як сім'ю старшини австрійської армії, евакували 1915 р. з Підгороддя, пов. Рогатин, де наш батько був директором школи. По повороті до Галичини, батько примістив нас у Кур'янах, а сам 1-го листопада помагав послові Тимотееві Старухові, д-рові Ковшевичеві та іншим перебрати владу в Бережанах. Батька призначили командиром запасного коша (куреня). Ми з мамою часто відвідували його в Бережанах і замешкували на „Олімпі”, як називали резиденцію о. декана Теодора Кордуби.

При цій нагоді мені пригадалися наші драматичні переживання по евакуації коша на Східну Україну, бо Галичину окупували поляки. Ситуація на українсько-польському фронті була погіршилася, прийшлося ліквідувати канцелярію запасного коша. Батько мав надію, що це лише хвилеве пересунення фронтів, тому наказав важливіші документи коша спакувати до залізних скринь і перевести до Кур'ян на тимчасове переховання в господарських забудовах нашого діда.

Найстарший брат мами, Гринько, в тому часі провадив господарство, бо дід був зайнятий пасікою понад сто пнів, а три молодші брати були вояками УГА і через запасний курінь опинилися на фронті під Львовом.

Вуйко Гринько викопав глибоку яму в стодолі і в ній примістив дві

Мирослав Б. Бігус.

Богдан Савак

ІВАННА БЛАЖКЕВИЧ

Іванна Блажкевич, дівоче Бородієвич, (1886-1977) закінчила денисівську початкову та тернопільську виділову школи, а згодом екстерном склала екзамени у Львівській вчительській семінарії. В 1911 році одружилася з учителем Блажкевичем, і вони разом учителювали в селах Залукві та Суботові Станиславської області, а пізніше — у рідному селі. Вона була невтомною культурно-громадською діячкою, добрим оратором, організатором численних дитячих садків, дитячою письменницею, етнографом-фолклористом.

З під її пера вийшли в світ такі книжки: „Святий Миколай в 1920 році” (1920), „Тарас у дяка” (1928), „Діло в честь Тараса”, „Вертеп” (1924), „В мамин день” (1931), „Івась-характерник” (1936), „Мила книжечка” (1928), „Оповідання” (1937), за „світлої” совєтської доби — „Подоляночка” (1958), „Прилетів лелека” (1971) та посмертно — „Чи є в світі що світліше?” (1977), „Ластівочка” (1986). У час демократичних перетворень: „У дитячому садочку”, „Драматичні твори”, „Народні пісні з-над Стрипи у записах Іванни Блажкевич” (1993) та „Книга пам'яті Іванни Блажкевич” (1991) — збірник матеріалів наукової конференції та дещо з творчої спадщини письменниці.

Письменниця Іванна Блажкевич.

помирають її дві дочки — 4-річна Любка та 6-ти річна Софійка, а 11 листопада вона отримала із чорними обводками лист, у якім по-польськи приблизно було написано так (переклад — В. С.): „Смерть твоїх хам’ячат, то початок нашої пімсти. Правдоподібно, відтепер будеш тільки собою займатись і занехаєш пропаганду на Річ Великої України, яка для вас наїви здохла. Ті, хто помстились”.

Рівно через 10 літ І. Блажкевич була тяжко побита польськими уланами, від чого вона рік пролежала в лікарні й після того вже до кінця своїх днів ходила з паличкою. Померла в березні 1977 р. в рідному селі Денисові і там похована.

Сьогодні на будинку, де жила письменниця, відкрито меморіальну таблицю з її барельєфом; у двох кімнатах створено музей, а у саду, котрий

вона сама виплекала, стойть бронзовий пам'ятник.

У вересні 1993 року редакція журналу „Тернопіль” започаткувала надавання премій та вручення нагрудних знаків лавреатам ім. Іванни Блажкевич, творцям дитячої літератури.

Софрон Безубко

ТЕОДОСІЙ БУЙНЯК

Біографічна сілюста

Між визначними громадянами Бережанщини є Теодосій Буйняк, учень Бережанської гімназії. Теодосій народився 19 жовтня 1927 року в селі Потутори. В Бережанах закінчив шість клясів, а матуру здав у місті Зальцбург, Австрія, 1947 року. По матурі студіював філософію (два семестри). До Канади приїхав в 1948 році. Працював фізично до 1956 року. В тому році почав економічні студії в Мішігенському університеті (Америка), які закінчив ступенем В. А. 1959 року. Від 1961 до 1963 працював в економічному департаменті федераціального уряду в Оттаві, а після того в уряді Онтаріо аж до пенсії. В 1966 р. продовжав студії економіки в Торонтському університеті, осягнувши ступінь магістра (M. A.).

Його громадська діяльність: член основник Спілки Української Молоді в Зальцбурзі в 1946-47 рр.; член Крайової Управи СУМ в Канаді від 1952 р.; голова Крайової Управи СУМ в Канаді 1953-54 і 1967-74 років; Голова Крайової Управи Ліги Визволення України (тепер Lіга Українців Канади) 1978-1990 рр.; заступник голови Президії Світового Українського Державницького Фронту; від 1988 року член секретаріату Світового Конгресу Вільних Українців (тепер Світовий Конгрес Українців).

Теодосій Буйняк.

Господарсько-фінансова діяльність: член дирекції кредитової спілки „Будучність” і її президент від 1988 р.; член дирекції У. В. А. (Ю. Б. А.), гуртівні продовольчих продуктів від 1971 р. і президент від 1992-1994 р.; член дирекцій інших установ, як: Видавництво „Гомін України”, Дослідний Інститут „Україніка”, Фундація Ю. Б. В., Дім „Просвіта” і інші.

Мирослав Кіналь

АНТОНІНА ВІЙТОВИЧ

Заслужена діячка Австралії

Антоніна Війтович, з дому Бакович, роджена 1922 року в с. Вербів р-н Бережани, одружена з Володимиром Війтовичем. У них два сини: Володимир — кресляр і Богдан — інженер.

В 1949 році родина Війтович виїхала до Австралії і оселилась в Канбері, щоб відробити контракт. Там з інж. Турчином зорганізували пластовий гурток та ініціативну групу Союзу Українок. Після контракту виїхали до Сіднею, де Антоніна зразу включилася в громадську працю.

Антоніна Війтович — громадська діячка в Австралії.

Спочатку була виховницею в Пласті і рівночасно секретаркою в Сіднейському Відділі Союзу Українок. В 1954 році разом з трьома іншими жінками зорганізувала Відділ Союзу Українок ім. О. Пчілки в Мериляндс, де була чотири роки головою, а згодом є головою Контрольної Комісії.

В 1958 році, перебравши референтуру супільної опіки Стейтової Управи Союзу Українок, за згодою Крайової і Стейтової Управ, оформила цю референтуру на окремий Відділ Супільної Опіки Союзу Українок ім. Хариті Кононенко. Розгорнула широку допомігову діяльність на місці поселення і за границю. На місці поселення члени Відділу відвідували хворих по шпиталях, домах опіки та приватних домах, доглядаючи хворих, коли член родини мусів заробляти на прожиток. Грішми допомагали найбільш потребуючим. Висилали пакунки до Німеччини, Австрії, Югославії, Польщі, а згодом до Перу, Аргентини, Бразилії, Румунії і в Україну. Зорганізували понад 20 стипендій для бідних здібних дітей у Бразилії, а сьогодні 2 стипендії в Україні. А. Війтович є головою Супільної Опіки понад 20 років. Займала різні пости в Стейтовій Управі Союзу Українок, в Крайовій Управі Супільної Опіки, в котрій є касиркою в Декаді Української Родини. Зорганізувала Товариство Старших Громадян та співає в хорі „Боян” та церковному хорі.

За громадську працю була нагороджена Грамотою Української Громади в Лідкомбі, медалею СУОА, медалею Тараса Шевченка — Спілкою Визволення України; медалею з нагоди 200-ліття Австралії — австралійцями та є почесним членом в Мериляндському Відділі та СОСУ.

Лідія Волощук

ЯРОСЛАВ ВОЛОЩУК

Ярослав Волощук народився в селі Біще біля Бережан 26 серпня 1917 р. у свідомій українській родині Петра Волощука і Марії з дому Ворона. Рід його був дуже старовинний — Смаків. (Ярослав мав двох старших братів: Романа, який помер ще перед війною, залишивши сина і дочку. Син загинув на війні, а дочка живе в Біці. Середуший брат Іван помер у Бостоні, залишивши сина і три дочки).

Ярослав вже в юному віці включився в політично-просвітницьке життя села. Був членом ОУН, секретарем „Самоосвітнього Гуртка” при „Просвіті”, де викладав історію України.

Друга світова війна в 1939 році застала його в армії в Бережанах. Пішов на фронт і за два тижні попав у полон. В полоні і на тяжких фермерських роботах був до грудня 1939 р., коли його послали на роботу до пекарні в місті Герліц. Там він відразу включився в роботу „Українського Допомогового Комітету” з осідком у Krakovі. В 1946 р. одружився з Лідою з дому Ботте.

В квітні 1949 р. приїхав з родиною до Австралії і поселився в Мельбурні. Включився в церковне і громадське життя, був одним з перших здисциплінованих членів громади і кооперативи. Брав активну участь в організації кооперативного руху в Мельбурні. Був членом Дирекції трьох кооператив. Якийсь час очолював Дирекцію кооперативи „Поступ”. Через чотири

Волощук Ярослав родом з с. Біще. Активний член української громади в Австралії.

каденції був членом екзекутиви РУКА.

На протязі довгих років, аж до смерті, був головою „Комітету Будови і Розмальовання” Катедри свв. Апостолів Петра і Павла в Мельбурні. Не жалів ні труду ні сил, щоб якнайкраще скінчити катедру. Характерною рисою Ярослава була стурбованість церковними і громадськими справами, безкорисна допомога іншим людям.

В жовтні 1992 р. мав щастя відвідати Біще і Бережани, які дуже любив. Помер 25 липня 1993 р. і похоронено його на кладовищі Фокнер.

П. Ж-К

ПОСОЛ АНТІН ГЛИНКА — ТРИБУН НАРОДУ

Антін, син Григорія і Катерини Глинків — народився 28 травня 1907 року в селі Денисові, Козівського району. В 1910 році 3-річною дитиною прибув з батьками до Канади. Сім'я осіла на фармі в Делф, коло Едмонтону. Антін закінчив Едмонтонську високу технічну школу і Албертський коледж. Патріотичні батьки вщепили в свого сина любов до свого народу. Від юнацьких років життя брав участь в організованому українському житті, був активний у лавах Українського Національного

Об'єднання (УНО), дописував до українських газет, а навіть деякий час, коли основано „Новий Шлях”, був його першим безплатним адміністратором. У 1940 році його вибрали з округи Вегревил до Оттавського парламенту, і 1945 року вдруге — від партії Соціального Кредиту. В парламенті виявився не тільки надзвичайно активним політиком, але й завзятим оборонцем справ фармерів та прав і потреб української спільноти в Канаді, за що здобував все більшу пошану. Зокрема в часі Другої світової війни мужньо поборував дискримінацію українців і з трибуни канадського парламенту, боронив права українського народу на рідних землях та його права на свободу. В 1946 р. був три місяці з дружиною в Європі, відвідав більш, як 40 таборів скитальців в Німеччині й Італії, зробив сотні інтервенцій

Посол Антін Глинка.

перед високими урядниками альянтів у справі припинення депатріації і покращання долі втікачів. Вернувшись, повів акцію допомоги і на 22 віках у Канаді зібрав на ту ціль коло 30 тисяч доларів. Для того ж зібрав підписи 25 послів на телеграму до прем'єр-міністра Канади, Сен. Лорана в Оттаві з вимогою припинити депатріацію. Він двічі очолював делегацію Комітету Українців Канади (КУК) перед комісією сенату в Оттаві, перед якою комуністи та збаламучені поплентачі намагалися очорнити українську еміграцію та унеможливити її приїзд до Канади. Теж у парламенті виголосив 13 промов у справі українських скитальців. За 6 років послування мав у парламенті 92 промови, крім цього до своїх виборців у 83 оселях виголосив 322 промови. Був одним із організаторів і співтворців Комітету Українців Канади, головним промовцем на конгресах КУК в 1943 і 1946 роках і на вічах у справах КУК. Зібрав для КУК більш, як 10 тисяч доля-

Ольга Федак-Коновалець (дружина полк. Євгена Коновалця) зі сином Юрієм.

Родина Гриневичів. Справа: д-р Володимир Гриневич, письменниця Катря Гриневич, Софія Федак-Мельник (дружина полк. Андрія Мельника), Ігор Гриневич (син) і Марія Гриневич (дружина д-ра В. Гриневича). Фото 28. 6. 1942 р. в Бережанах.

У 1944 р. дістав доручення від Командування УПА організувати з випусників гімназій Львівської області старшинську школу в районі Карпат на Старосамбірщині. Усіх біля 70 добровольців — юнаків ОУН, відряджено організаційним зв'язком на призначенні місце, де С. Голяш проводив вишкіл аж до приходу старшин і підстаршин зі школи УПА „Олені”. В цій школі С. Голяш був політвиховником.

Восени 1944 р. школа, поповнена новими добровольцями, звела довготривалий бій з кількатисячними німецькими військами. Німці перемогли і повстанці відступили в гори. С. Голяш з трьома роями прибув до села Недільна. Тут відбулася реорганізація старшин та відділів УПА під

командою „Дзвінчука”. Встановлено пляни переходу фронтів. С. Голяша призначено політвиховником сотні „Сурма”, під командою сотенного „Нечая”. Зі сотнею перейшли за Сян. Тут помагав організувати молодь у ряди УПА у Ліському повіті. Часто після Богослужень промовляв під церквами про потребу збройної боротьби за волю України.

Вишколи новобранців та перевищокли сотень відбувалися над Сяном на гірському хребті Букове Берло.

Приблизно 2 тисячі вояків УПА пройшли без бою оба фронти в Скільських горах під командою курінного к-ра „Рена” — В. Мізерного.

На Різдво 1945 р. сотня „Сурма” звела завзятий бій з більшовиками на горі Стрілець Великий, біля села Потік. Якийсь час сотнею командував С. Голяш. В лютому

1945 р. перейшли без бою польський кордон і зимували в селі Буковець. Весною 1945 р. здійснили короткий рейд по Закарпатті. В травні, 1945 р. призначено його референтом пропаганди при Проводі ОУН Лемківщини, а згодом провідником Надрайону Лемківщини. Тут працював три роки.

Після тотального та насильного виселення автохтонного населення та акції „Вієла” організував рейд в Західну Європу. З Лемківщини вийшла в рейд 21 група повстанців. Рідні землі залишив 19-го серпня 1947 року. 30-го вересня 1947 р. був ранений в бою з чеськими військами в місті Міява на Словаччині. Через Словаччину й Австрію добився сам один до Німеччини. В Німеччині С. Голяш включився до праці в ОУН. Один рік працював референтом Юнацтва ОУН при Головному Проводі ОУН, під керівництвом Степана Бандери. Звільнився для закінчення студій. Здобув звання дипломованого інженера.

В червні 1949 р. одружився з Надією Партикевич — „Марійкою”, учасницею боротьби ОУН-УПА на Лемківщині. У 1950 році народився їм син Роман.

До США родина переїхала у березні 1951 р. Тут важко працював і

Голяш Степан

З. Бойко, О. Гуменюк

ЗВ'ЯЗКОВА ГЕНЕРАЛА ТАРАСА ЧУПРИНКИ

Доля Галини Дидик — скромної жінки, що тихо і непомітно відійшла із земного життя 1979-го року, схожа на світлу героїчну легенду. Вона повинна була вмерти, бо добровільно зажила отруту. Але її силоміць повернули з „того світу”, щоб пропустити через усі кола енкаведистських катівень, через тюрми і табори. Кволя й немічна, але не зламана морально, на початку сімдесятих років вона вийшла на волю. У Західну Україну повернутися їй не дозволили. Оселилася у Христинівці, що на Черкащині. Але й тут, нібито далеко від дому, її не забували земляки. Не зважаючи на пильний кагебістський нагляд, вони приїжджали зі Львова, Тернополя, Бережан.

Десь наприкінці сімдесятих років її відвідали дві львів'янки: Надія Мудра і Ганна Садовська. Запросили славетну землячку потайки приїхати до Львова, що вона і зробила. Тоді й було зроблено запис на магнітофонну стрічку розповіді особистої зв'язкової Романа Шухевича. А вже в наші дні запис опубліковано.

„Америка”, Філадельфія, ч. 25, 19-го березня 1995 р.

ЛИСТУВАННЯ Г. ДИДИК ЗІ СОФІЄЮ КОКОВСЬКОЮ

У 1995 році Бережанський краєзнавчий музей отримав дар від жителя міста Чикаґо (США) Ореста Корчака-Городиського листування нашої землячки — зв'язкової Романа Шухевича Галини Дидик з Софією Коковською — дружиною Франца Коковського, головою „Союзу Українок”

у передвоєнний час. З листів ми дізналися про Галину Дидик як гімназистку, союзянку, чуйну, доброзичливу і мудру людину.

Народилася Галина в родині Анни і Томка Дидиків у селі Шибалин, була найменшою у тій багатодітній сім'ї. І саме її довелося перейти довгі і важкі дороги: 25 років ув'язнення — такий був вирок, у 1952 році трійки ОСО. 24 березня 1971 року рішенням виїзної сесії Верховного Суду Мордовії, Галину Дидик достроково звільнено після 21 року ув'язнення (з них 19 — тюремного). Не маючи права повернутися на батьківщину, вона поселилась у Караганді (Казахстан). Потім на дуже короткий час повернулася в рідну домівку, та через 24 години була змущена її покинути. Далі Бібрка Львівської області, Денисів Тернопільської, Христинівка Чер-

Дидик Галина.

виборчої комісії. Вдосвіта за нею прийшов посильний і покликав до сільради. В будинку залишились тільки вони. Десь о 6-ій ранку постукали. „Анна” відхилила двері — і в цю мить дві пари сильних рук скопили її. Тримають. Солдати питаютъ, хто є в хаті. „Анна” відповідає голосно. Хоче подати знак командирові... Лунає постріл. Хтось падає, кричить. Серед чекістів чути голоси: „Роман застрілився!.. Роман застрілився!..”

„Анна” усвідомлює, що вже нічим не допоможе своєму командирові. Користає з нагоди, що охоронці послабили пильність, вириває руку. В рукаві ампула з отрутою. Розкущує її. Галина Дидик єдиний свідок, який міг оповісти історію останнього дня життя Романа Шухевича. Сам Бог хотів, щоб про це знали люди. І оповіла.

Лев Шанковський

ОСИП ДЯКІВ-ГОРНОВИЙ

Дня 28 листопада 1950 року Осип Дяків-Горновий, сотник УПА, загинув у бою з московсько-більшовицькими окупантами. І був він одним з найвизначніших публіцистів ОУН-УПА-УГВР, що своїми близкучими творами здобув собі непроминальну славу. Був одним з грана талановитих і розумних юнаків, що творили і поширювали свою „захалявну” літературу в сталінському ССР, коли ще й нікому така можливість не снилась.

Як у часах татарського лихоліття наші предки орали і засівали землю зі зброєю на плечі, так Осип Дяків-Горновий, Петро Полтава, Улас Кужіль, Яків Бусел, Ярослав Старух, Дмитро Майєвський і багато інших орали і засівали українську землю вільним словом, також зі зброєю на плечі. Творили вільне слово і поширювали його в умовах життя свого народу, для яких важко знайти паралелі в історії людства.

Українські емігранти цікавилися сучасною захалявною літературою, що появлялася в Україні і вряди-годи доходила до нас. У цій літературі ми шукали промінчиків надій, бо ж годі без надій жити і сподіватись без надій. Але, виглядає, що ми забували першу генерацію українських авторів, що творила захалявну літературу в жахливих умовах сталінського терористичного режиму. Творила не для зас-

Осип Дяків-Горновий.

братом був у гімназії найкращим учнем, пізніше обидва зазнали катувань у Бережанській тюрмі від чекістів”.

„Вони не визнавали полону. Так загинув і Дяків-Горновий. Так вони наближали нашу незалежність”, — сказав у своєму піднесеному слові колишній надрайонний провідник УПА, а тепер голова обласного Товариства „Меморіял”, член обласного проводу НРУ Ілько Оберишин.

Славним синам і дочкам України віддали данину шані та пам'яті у своїх виступах голова обласної організації Спілки Політ'язнів Григорій Друль, професор зі Львова Степан Кусень, знайома О. Дяківа-Горнового Марія Костів, голова Львівського Братства УПА Сергій Пущик, заступник голови обласної спілки дітей політ'язнів і репресованих Марія Казимирив.

Пам'ятник О. Дякову-Горновому в с. Олесині.

„Гості, мешканці Олесина й сусідніх сіл, які прийшли з церковними хоругвами, надовго збережуть у своїх серцях те „добре, прекрасне і вічне”, що дало це величне свято пам'яті славного національного героя О. Дяківа-Горнового”, — написав у Козівській районній газеті журналіст Ярослав Тучапський.

Василь Савчук

ВАСИЛЬ ІВАНЧУК — ШАХОВА ЗІРКА

Василь М. Іванчук народився 18 березня 1969 р. в місті Копичинці, Гусятинського району, Тернопільської області. Батько юрист, мати вчителька. У зв'язку з частими переміщеннями батька, сім'я змущена була переїздити.

У 1976 р. Василь — учень 1-ої кляси Бучацької СШ, у 1978 р. — 2-ої кляси Шумської СШ. У 1982 р. він вже учень 7-ої кляси Бережанської СШ (колишньої гімназії).

Василь Іванчук очолює збірну України шахових змагань.

Ще в 3-ій клясі Шумської СШ Василь дуже захоплюється шахами, відвідує шаховий гурток. Будучи учнем 5-6 клас тієї ж школи брав участь у районних, обласних і республіканських змаганнях з шахів (з *характеристики виданої 17. 06. 1981 р.*).

У 8-ій класі бережанської СШ Василь «у квітні 1984 р. брав участь у шахових змаганнях за першість світу, які проводилися в Парижі».

В характеристиці Василя Іванчука, учня 10-ої кл. СШ від 26. 06. 1986 р. записано: „Василь Іванчук — майстер спорту з шахів, чемпіон СРСР серед молодих майстрів, чемпіон України. Учасник чемпіонату світу серед кандидатів у майстри спорту (Франція 1984 р.). Учасник чемпіонату (Об'єднані Арабські Емірати, 1984, переможець вибірчих турнірів в першості світу серед юнаків в 1985 і 1986 рр.)”

Після 1986 р. батько Василя Іванчука переведений на роботу до Львова, і родина переїхала також:

У двотижневих шахових змаганнях, що відбулися в 1996 р. в Бевервейк, Голландія, у яких брали участь 14 першунів з різних країн, перше місце здобув Василь Іванчук, бувший учень СШ 1 в Бережанах. На можливих 13 точок Іванчук здобув 9, не програвши жодної партії. Виграв 5 і 8 розіграв внічию. В останній вирішальній рунді Василь переміг В. Топалова з Болгарії і цим здобув 9 пунктів, перше місце і фінансову нагороду в сумі десять тисяч доларів.

Спортивна слава шахіста В. Іванчука швидко росла. Але з певним правом можна твердити, що перший крок до світового визнання Василь виніс із Бережан. Можна лише додати, що бережанці завжди цікавилися

успіхами свого колишнього учня і щиро бажали й бажають йому все вищого сходження до вершин спортивного Олімпу.

Володимир Беднарський

ЄВГЕН ІВАШКІВ

Євген Івашків народився 21 березня 1923 р. в с. Бишкі Бережанського повіту. Він одружився з Євгенією з дому Смолій і вони мають двоє дітей, Левка Богдана і Софію Марту.

Після закінчення чотирьох клас народної школи в Бишках він продовжував навчання в народній школі в Бережанах, а пізніше у гімназії. З 1941 р. мешкав в Козові, з якої виїхав до Німеччини у 1944 р. Після закінчення війни він мешкав у таборі для переміщених осіб у Новому Ульмі.

Євген навчався в Українському Технічно-Господарському Інституті в Регенсбурзі. У 1950 р. захистив дипломну працю „Живицювання на Україні” і отримав звання дипломованого інженера лісівника. То-го ж року він переїхав до Сполучених Штатів Америки. Там студіював у Колумбійському Університеті в Нью-Йорку, де одержав титул бакалавра (Bachelor of Science) у 1957 р. в індустріальній хемії. В 1959 р. отримав титул бакалавра в хемічній інженерії у Нью-Йоркському Технічному Університеті, а магістра (Master of Science) хемічної інженерії одержав в Ньюаркському інженерному коледжі, захистивши дипломну працю „Розділення нітротолюенів клятирацією”.

Професійно він працював в Інституті Сквіба для Медичних Дослідів як науковець, старший науковець і член наукового

товариства (fellow). За його наукову працю у 1988 році його підвищено до престижевого ступеня старшого члена (Senior Research Fellow). З 1989 року він працював у Брістоль-Маєрс Сквіб Фармацевтичному Дослідному Інституті як старший науково-дослідний лідер аж до відходу на емеритуру в 1992 р. Євген Івашків є спеціялістом від екстрагування і автоматизації при помочі електронних роботів і вживання інструментації з комп’ютерським керуванням. Протягом своєї професійної кар’єри він друкувався в американських професійних журналах і є власником патентів та автором і співавтором понад 50 наукових праць. Він представляє свої

Інж. Євген Івашків.

Мирослав Малецький

ІВАН КЕДРИН РУДНИЦЬКИЙ

Коротко перед тим, коли українська громада готувалась 22 квітня 1995 року відзначити 99-ліття з дня народження корифея української журналістики Івана Кедрина Рудницького, він уже „сидів на санях”, щоб переїхати в інші, країні засвітів. Це сталося 4 березня, два тижні від часу, як він написав свою редакційну статтю (18 лютого) до українського щоденника в США „Свобода”. Помер Іван Кедрин спокійно і свідомо так, як свідомо пережив майже одне століття, багате і повне

бурхливих подій, в якому фундаментально мінялися стиль і спосіб життя його жителів. Він був свідком і учасником першої і другої світових воєн, він спостерігав, як росла українська національна свідомість, і сам брав активну участь у цьому процесі. Врешті дочекався постання Української Держави.

Іван Кедрин був вояком, політиком і журналістом. В першій світовій війні в мундирі вояка брав участь в боротьбі за самостійність України. Перебуваючи тоді на центральних землях, зжився з корінним українським населенням, став гарячим приклонником демократії Української Народної Республіки, і переконаним демократом залишився до кінця свого життя, хоч мав можливість познайомитися з різними політичними поглядами і світськими ідеологіями, деякі з

Іван Кедрин-Рудницький.

котрих „розцвітали і в'янули” на його очах.

Міжвоєнні часи Іван Кедрин прожив у Польщі, спершу як парламентарний кореспондент львівського щоденника „Діло”, а згодом як головний політичний редактор тієї ж газети.

Події 2-ої світової війни кинули його до Австрії (Інсбрук), звідки він у 1949 році переїхав до США. Проживаючи скромно на принаїдних і малоплатних роботах, латав свій родинний бюджет дописами до українських газет. Від 1953 до 1973 року був одним з редакторів „Свободи”. Переїшовши на емеритуру, далі дописував до різних газет, а головно до „Свободи”, в якій появлялося найбільше його редакційних статей.

Як колишній вояк, редактував до 1961 року журнал „старої войны” „Голос Комбатанта”, який в тому часі злучився з подібним журналом „Вісті” Братства кол. вояків 1-ої УД УНА в Німеччині, під новою назвою

Іван Падик

МИРОСЛАВ КІНАЛЬ

Мирослав Кіналь народжений 1925 року в селі Золота Слобода, Козівського району. Після закінчення неповносередньої школи, за покликом сумління, 18-ти літнім юнаком зголосився до дивізії „Галичина”. З нею перейшов усі етапи вояка, що завершились полоном. Звільнений з полону, виїхав до Австралії, де після дворічного контракту, включився в українське громадське життя. До того часу української громади в Австралії не було. Новоприбулі емігранти приступили до творення своїх організацій і М. Кіналь став одним з перших пionерів українського організованого життя.

Довгі роки він був скарбником Комітету Будови Народного Дому. 30 років був членом хору „Гомін”. Він член-основник, а опісля секретар і екзекутивний директор української кредитової кооперативи „Говерля”. Він безкоштовно провадив роботу Кооперативного Дому, на чому заощаджено бодай 100.000 дол.

Ще в 1962 році зорганізував шахове товариство, головою якого був від 1962 до 1980 року, і цим популяризував добре ім'я українців.

Через 4 роки був головою Батьківського Комітету української недільної школи. Довгі роки був головою і секретарем Станиці Братства Дивізійників. Три роки був головою Крайової управи того ж Братства. Тепер є головою Церковного

Мирослав Кіналь — громадський діяч Австралії.

Братства при церкві свв. Володимира і Ольги у Будвіл. Свідченням широкої громадської праці є листи подяки і признання від Будівельного Комітету за безкоштовне виготовлення кошторису та фінансову допомогу СКУ (тоді ще СКВУ), за 1000-доларові пожертви на журнал, на енциклопедію; за безкоштовне віддання приміщень на два роки для монастиря і ін. Нагороджений Золотим Хрестом за Особливі Заслуги Головною Управою Братства кол. вояків 1-ої УД УНА. У Бережанах 1995 р. вийшла його „В'язочка трапунктів-сміхунок”, які він записав.

Богдан Кордуба

КОРДУБИ — ТРИ ПОКОЛІННЯ ІНЖЕНЕРІВ

З одержанням диплому інженера-механіка Діяна Кордуба продовжила інженерську професію в третє покоління родини Кордубів. Діяна є дочкою Світлани та Богдана Кордуби. Вона високим відзначенням закінчила середню школу Айзенгавер в Шелбі Тавншип, Миш., де була активним членом шкільного проводу та ряду академічних, братерських і спортивних організацій. Вона також член Пласти та абітурієнтки „Рідної Школи” у Ворен. Під час університетських студій Діяна була активною в

**Три покоління інженерів: Діяна з батьком
Богданом Кордубою і дідусям Романом
Кордубою.**

жіночім гурті „Альфа Зі Дельта”, в українській студентській громаді та в студентських організаціях. В грудні 1992 року одержала диплом бакалавра інженерії — Механічного Відділу Мишигенського Університету в Енн Арбор. Посаду прийняла в компанії „Форд”, де працює у відділі „Сейфті

Л. Крип'якевич-Лукомська

МІЙ БАТЬКО ЛЕВ КРИП'ЯКЕВИЧ

Професор Бережанської Гімназії

Лев Крип'якевич все своє трудове життя посвятив праці в гімназії, навчанні української молоді. Він був великий оптиміст, любив життя і дуже любив молодь, і цей оптимізм і любов до життя, до свого народу вселяв своїм учням.

Лев Крип'якевич народився 9 серпня 1887 р. в родині священика. Батько його був катехитом в гімназії у Львові, де пізніше вчився мій батько. Лев Крип'якевич початкову школу і гімназію закінчив у Львові, а відтак

поступив на теологічний факультет Львівського університету. Одержав абсолюторію 1909 р., але не висвятився на священика, а за прикладом свого брата Івана, який студіював історію, перейшов на філософський факультет того ж університету і вивчав старогрецьку, латинську і українську мови. Після закінчення студій у 1913 році займав посади гімназійного вчителя в Коломії, у Станиславові (тепер Івано-Франківськ), згодом у Сокалі Львівської області.

Від 26 серпня 1919 р. почав працювати в Бережанах, у державному ліцеї і гімназії в українських і польських відділах. Навчав пропедевтики філософії, старогрецької, латинської та української мов, був клясним керівником, завідувачем української бібліотекі для учнів та опікуном самоосвітнього гуртка. В цей час з

ним працювали такі вчителі-українці: Бойкович, Зугаєвич, Підлужний, Стасюк. 28 жовтня 1932 р. Кураторія львівської шкільної округи признала Леву Крип'якевичу титул професора. Під керівництвом батька (як головного режисера) ставили різні українські п'єси: „Казка старого млина”, „Ясні зорі” і ін. Батько організував виїзди з учнями гімназії на природу в околиці Бережан.

Під час совєтської влади 1939-1941 рр. батько викладав українську мову і літературу в середній школі №1 і на різних курсах, а також був методистом української мови при Бережанському рай ВНО.

Під час німецької окупації 1941-1944 рр. Лев Крип'якевич знову викладав українську мову і літературу в українській гімназії, яка в той час розташовувалася в ратуші.

Богдан Стасів

ЗЕНОН КУЗЕЛЯ

Славетний український мовознавець, етнограф, бібліограф, вчений з енциклопедичними знаннями, журналіст і громадський діяч Зенон Кузеля народився 23 червня 1882 року в селі Поручин на Бережанщині, у сім'ї лісника, одруженого з Іванною Лепкою, дочкою о. Сильвестра Лепкого. Навчався в гімназії в Бережанах, куди переїхала сім'я, але мати залюбки перебувала часто у своїх батьків у Поручині. Там і проводив свої канікули Зенон. Вже в гімназії Зенон був організатором студентських гуртків. Здобуваючи у Бережанах гімназійну освіту у 1900 році, вступив до Львівського університету.

Згодом переїхав до столиці Австро-Угорщини, продовжував студії у Віденському університеті. Тут в 1902-1904 рр. був головою українського студентського товариства „Січ”, зредагував його ювілейний „Альманах”. Це було найстарше українське товариство, засноване ще в 1868 р.

По закінченні університету З. Кузеля працював спочатку у Відні, а від весни 1909 року у Чернівцях. Того ж року став дійсним членом Наукового Товариства ім. Т. Шевченка у Львові, тобто по суті, академіком.

Почалася світова війна, і він знову у Відні, де в той час число українців сягнуло до 15 тисяч. З. Кузеля займався громадською працею. У роках 1916-1920 вів

культурно-освітню працю в таборі полонених у Зальцведелі (Німеччина) і редактував там українські таборові видання „Вільне Слово” і „Шлях”.

По війні переїхав до Берліну, де в 1921-1923 роках працював редактором щоденника „Українське Слово” та видавництв „Українська Накладня” і „Українське Слово”. Від 1926 р. займав посаду професора Українського Наукового Інституту, редактував його бюллетень „Kulturberichte”. У роках 1930-1936 — редактор інформаційного органу „Osteropaische Korrespondenz” і голова Союзу Закордонних Журналістів.

У 1943 р. вийшов з друку великий українсько-німецький словник, опрацьований Зеноном Кузелею і Ярославом Рудницьким, з доручення Українського Наукового Інституту в Берліні. З. Кузеля опрацював у цьому словнику 964 сторінки, а 531 сторінка належать Я. Рудницькому.

Не бажаючи жити в совєтській окупаційній зоні, З. Кузеля переїхав

Зенон Кузеля.

до Баварії. У Мюнхені працював в Українському Вільному Університеті, був у 1944-1952 рр. головою Комісії Допомоги Українському Студенству. Ця організація дала допомогу тисячам українських студентів на чужині. Він продовжував також працю у видавництвах, був співавтором першої частини „Енциклопедії Українознавства” (Мюнхен — Нью-Йорк, 1949).

У 1949 р. його обирають головою Наукового Товариства ім. Т. Шевченка, дванадцятим з черги за історією товариства. У 1951 р., разом з європейським центром НТШ, оселяється поблизу Парижу. Там і помер 24 травня 1955 року.

„Бережанське Віче”, 16 серпня 1996 р.

Іван Кедрин Рудницький

КІНЕМАТОГРАФ ЯРОСЛАВ КУЛИНИЧ

Українська кінематографія не мала сприятливого ґрунту для розвитку під ворожими окупаціями. Але не зважаючи на те, з'являлися ентузіасти того мистецтва і в Україні, і між українцями у Америці. У 1920-их роках піонером української кінематографії в Києві був Олександр Довженко; в Америці Василь Авраменко, Богдан Солук, Юрій Тамарський; в Канаді Володимир Васік і Ярослав Новицький. Найпліднішим між ними є Ярослав Кулинич, народжений 21 березня 1926 р. в селі Маловоди на Підгаєччині.

Свою освіту розпочав Ярослав Кулинич в гімназії і в торговельній школі в Бережанах. Опинившись у Німеччині, він вчився в Українській Високій Економічній Школі у Мюнхені і рівночасно працював у кіностудії УФА. Кінематографія стала провідною зіркою його життя і він шукав творчого себевияву на різних континентах. В Австралії він жив зі своєю сім'єю десять років, де працював тяжко у фабриці цегли і дахівки, був замітачем вагонів, а потім відкрив свою крамницю з матерією на в branня. Найняті кравці шили в branня для покупців. Кулинич крамницю продав і відкрив ресторан. У 1959 році Кулиничі переїхали до США і поселилися в Нью-Йорку. Тут Ярослав

Ярослав Кулинич.

студіював кінематографію в університеті і по закінченні працював у кінематографії „Рокленд коледж”.

- 1989 — „Посвячення пам'ятнику Т. Шевченкові у Прудентополісі, Бразилія”, присутній през. СКВУ Юрій Шимко.
- 1990 — „Інtronізація Патріярха Мстислава у Святій Софії в Києві”.
- 1991 — „Приїзд Кардинала Любачівського з Риму до Львова”.
- 1992 — „50-ліття УПА у Києві, на Волині і в Галичині”; „Перша річниця проголошення самостійності України в Києві”; „Перепоховання Патріярха Сліпого у Львові”.

Я. Кулинич працює над завершеннем фільмів: „Україна в огні окрадена”; „Українські Збройні Сили”; „Другий Всесвітній Форум українців у Києві” та „З’їзд Ветеранів у Києві”.

Василь Маркусь

МИРОСЛАВ ЛАБУНЬКА

21-ий ректор Українського Вільного Університету

Всерпні 1995 р. загальні збори професорів УВУ обрали ректором цієї установи декана філософічного факультету проф. Мирослава Лабуньку. Він зайняв цей високий пост видатних учених-ректорів таких, як: Іван Горбачевський, Олександер Колесса, Теодор Щербина, Олександер Мицюк, Станіслав Дністрянський, Іван Борковський, о. Августин Волошин, Іван Мірчук, Юрій Панейко, Микола Василів, Володимир Янів та інші. Бережанець проф. М. Лабунька гідно доповнює плеяду подвижників вільної української науки в екзилі, докладаючи великих зусиль для збереження цієї установи.

Мирослав Лабунька історик, громадський, церковний, науковий діяч, професор університету, народився 23 березня 1927 р. в с. Котів Бережанського повіту. Середню освіту здобув у Бережанській гімназії (1941-44) та в українській гімназії в Травнштайні (Баварія). Студіював у греко-католицькій семінарії в Гіршбергі (1946-48) та в Кулемборгу, Голляндія (1949-50); в 1950-51 студіював канонічне право в німецькому університеті в Мюнхені. В 1951-55 студіював історію в Лювенському університеті (Бельгія), і закінчив його ліценціятом (магістерська праця „Йосифінські реформи в Галичині”). З Бельгії Лабунька переїхав до США і там закінчив студії бібліотекарських наук у Колюмбійському Універ-

Проф. д-р Мирослав Лабунька.

Богдан Мельник

Д-Р БОРИС ЛЕВИЦЬКИЙ

„Гімназист-пустун”

На ювілейній зустрічі абсольвентів Бережанської гімназії, що відбувалася в Нью-Йорку 15 жовтня 1977 р., д-р Борис Левицький оповідав:

— Ми мали професора, що називався Смулка. Ви ж його всі знаєте. Його називали Гефайстом, бо він налягав на ногу і цим нагадував Гефайста з грецької мітології, бога вогню і металевих виробів. Смулка мешкав недалеко від мене коло дитячої захоронки. Він часто кликав мене: „Борисе

Левицький! Я маю дуже важливий лист, який ти мусиш негайно занести до моєї жінки”. Я був щасливий, бо не потребував сидіти в школі на годині латини і при тій нагоді міг зайти додому щось з’їсти. Але раз мене скортіло довідатися що в листах написано. Одного дня я заніс лист до хати, розпечатав і прочитав. Мій добрий професор писав: „Люна! Сьогодні на обід ковбаса з капустою. Твій Тадзьо”. Це був мій перший гріх. Але я його поповнив не зі злоби, а з хlop’ячої цікавості.

— Але був ще й інший гріх, що представляє мене в не дуже добром світлі. Ми мали свій садок, де були гарні яблука. Але, як знаєте, крадені яблука смакують ліпше, як власні. Одного дня пізно ввечорі нас четирьох вибралися на яблука в чужий город, і тут зловив один жид-купець. Він мав при собі не лише револьвер, але й

двох собак. Жид запхав нас до стайні і сказав: „Будете, злодії, тут чекати дозавтра, а рано заведуть вас до гімназії”. Ми сказали купцеві: „У цій стайні ми можемо простудитися і тоді буде поліційна кримінальна справа. Ми вам скажемо, як називаємося, а ви завтра підете до гімназії, поскаржитеся і нас викинуть зі школи”. Він відповів: „Добре”, — і записав собі наші прізвища: Райтер, Дубицький, третє ще якось там, а четверте мое — Левицький. На другий день жид пішов до директора, Райтера, і розпочав свою мову: „У вашій гімназії виховуються злодії і шахраї, я маю їх список: Райтер, Дубицький, Левицький” і т. д. Розлючений директор покликав сторожа: „Вижуць того хама!” Ми жида обдурили, бо Райтер був директор, Дубицький — священик, наш катехіт; тільки мое прізвище було правдиве, але ж так називався мій батько, професор гімназії.

Проф. Борис Левицький.

бібліотека, куди приїжджав Іван Франко. Згадую про це тому, що Б. Лепкий був дуже добрим мальрем-іконописцем і намалював „Краснопущанську Богоматір” для церкви в Жовчеві, де вона і досі зберігається.

— *Можете розповісти про свої враження, переживання?*

— Мої враження надзвичайно позитивні! Розпочалося масове перевидання творів Б. Лепкого. Вже в 1990 році, заходами активного лепкознавця проф. Миколи Ільницького зі Львова, вийшов однотомник поезій, накладом сто тисяч примірників (його розкуплено в короткому часі). Проф. М. Ільницький приготовив теж „Вибране”, а в 1991 році

Пам'ятник Б. Лепкому в с. Жукові.

вийшов, накладом 50-тисяч (вичерпаний), двотомник у видавництві „Дніпро” в Києві, що охоплює поезії, оповідання, нариси. Найбільше, однак, почитною і пошиrenoю є таки велика повість „Мазепа” (в шести томах). Появилася теж „Сотниківна” у видавництві в Тернополі. Чималий вклад у видавання творів Б. Лепкого вніс д-р Ф. Погребенник, який в 1991 році перевидав „Казки для дітей” з ілюстраціями нових мистців, а тепер, до 120-річчя, чепурненьку книжечку „Богдан Лепкий — український письменник з Поділля”, як подарунок учасникам наукової конференції в Тернополі (18 жовтня 1992). Велася також посильена публіцистична акція „реабілітації” поета. Друкувалися статті „старших” і молодших лепкознавців у наукових журналах, у республіканській та місцевій пресі.

ВІДКРИТТЯ МУЗЕЮ БОГДАНА ЛЕПКОГО

З і здобуттям незалежності, д-р Роман Смик почав прикладати всіх зусиль для повернення свого славного, родича Б. Лепкого в рідний край. За його ініціативою почалася праця над урядженням музеїв у Криву Ріку, Жовчеві, Жукові і Бережанах для приміщення архівів письменника і родини Лепких, що дотепер зберігалися в НТШ в Нью-Йорку.

Багато праці у підготовці відкриття музеїв вклалі Василь Подуфай та Надя Волинець. Переборено всі труднощі і 27 серпня 1995 р. відбулося відкриття музею Б. Лепкого в бережанській ратуші при участі греко-католицького і православного духовенства, численних гостей і громадян.

Відкриття музею Богдана Лепкого в Бережанах 23. 08. 1995 р. Промовляє д-р Р. Смик.

На відкритті виступали голова обласної державної адміністрації Б. П. Косенко, голова районної Ради С. В. Токарський, доктор наук Микола Сивіцький (Польща), д-р Р. Смик (США) і гости з багатьох міст України.

Вечором в районному будинку народної творчості відбулася літературно-мистецька імпреза присвячена життю та творчості Б. Лепкого.

Р.С.

ПОРУЧИН ВІШАНОВУЄ ЛЕВКА ЛЕПКОГО

Y селі поручин на Бережанщині, де священиком був о. Сильвестер Лепкий, 7 грудня 1888 року народився наймолодший син і брат Богдана Лепкого Лев (псевдонім Леле), популярно знаний в колі літератури та богеми „Льоньом”. Він був співтворцем стрілецьких пісень, командиром кінноти, редактором журналу „Червона Калина” та сатиричних журналів. Він скомпонував мелодію до „Журавлів” — „Видиши брате мій”. Помер 28 жовтня 1971 р. у США.

Стоять зліва: Учитель Василь Подуфалий, проф.
Микола Ільницький (Львів), проф. д-р Федір
Погребенник, поет Г. Петрук-Попик, М. Івашків,
Ігор Герета з Тернополя, д-р Роман Смік (США).

19 жовтня 1992 р. при нагоді великих святкувань 120-ліття народження Б. Лепкого, що проходили виїзними сесіями в Тернополі, Поручині, Жукові, Крегульці, та Бережанах, з участю ряду професорів та доцентів шістьох українських університетів, відслонено і освячено пропам'ятну таблицю на приходстві в Поручині. Скульптор Йосиф Дядюк зі Львова.

„Свобода”, 13 травня 1993 р.

Лев Бабій

БОГДАН МЕЛЬНИК

Народжений 28 січня 1914 р. в селі Плавуча Велика, Бережанського повіту. Його дитячі роки проходили в часі Першої світової війни, по закінченні якої розпочалася польська окупація Західної України. Загарбники вдавалися до насильницьких методів, щоб привласнити собі ту частину України, а населення спольонізувати. Вони навіть заперечували українську національну назву, а народ уважали племенем „русинуф”.

По закінченні війни батько Осип і мати Ганна з Чорних, власники

малого господарства, рішили дати своїм двом синам — Мирослав нар. 1913 р.—вищу освіту і післи їх до гімназії в Тернополі. Тому, що сільська школа в повоєнних роках була в занепаді і не могла дати потрібного знання до вступного іспиту до гімназії, їх приготував приватний інструктор, Микола Кожушко.

Хлопці іспит здали, але Мирослав перервав своє навчання по кількох місяцях. Для Богдана почалася страсна дорога до вершин. Але переходячи до вищих клас, він набирав насолоди в здобуванні знання. Виучування історії України спонукувало його застановитися над неволею і недолею народу, що має всі дані бути господарем на своїй землі. Причин до того багато, зовнішніх і, головно, внутрішніх.

Богдан Мельник.

було: до 25 років у границях польського „моцарства” не залишиться ані одного українця. А хто буде? Будуть спольонізовані „хлоп і поп”. На протести українських послів у варшавському Сеймі, польські шовіністи верещали: „Гадай до лямпи!”

У такій ситуації ОУН перевела акцію саботажів, підпалів польських фільварків у Галичині, щоб звернути увагу світу на кривди українців. Уряд відповів кривавою пакифікацією і між арештованими опинився і Богдан, хоч він зі саботажами не мав нічого спільногого. Після тортур і піврічного ув'язнення відбувся суд, який не мав підстав його засудити. Звільнili, так, але втягнули до своєї книжки як ворога польської держави. Вступ до державних шкіл був йому заборонений і польські пси були постійно йому на п'ятах. Безпідставно арештували за протидержавні летючки в Плавучі в 1933 р., а відтак в Краснопущі 1935. За Плавучу суддя Чикита з Козови

Польський уряд діяв за рецептою міністра освіти Грабського, девізою якого

своїй наступній книжці *Перемога без війни* Ніксон говорить прихильно про Україну і закликає уряд США підтримати поневолені Москвою народи і це розвалить московську імперію. Докладно те саме написав до Нікsona Б. Мельник в рецензії на попередню книгу. Чи не тому й назва *Перемога без війни?*

Зінаїда Токарська

ЗИНОВІЙ МИГОЦЬКИЙ

ЩЕДРА на таланти земля Бережанщини подарувала світові десятки видатних мистців — знаменитих постатей українського образотворчого мистецтва. Сьогодні розповім про художника, життя, доля і творчість якого нерозривно поєднані з нашим старовинним містечком та й з усім Галицьким краєм. Це наш земляк Зиновій Мигоцький. Найважче писати про незбагненні творчі натури. Та й сам талановитий описувач д-р Володимир Бемко зробив в історично-мемуарному збірнику „Бережанська Земля” теплий і гумористичний відступ, щоб написати про художників-малярів, своїх друзів і знайомих, тих ніби далеких і таких близьких часів. Він попереджає, що писати про мистців складно, бо можна їх характеризувати на професійному рівні, а можна описувати довільно, враховуючи багато обставин, а між ними найбільшу увагу приділити місцевості, де художник жив і творив, хоча б недовго. „Деколи це відіграє, — пише В. Бемко, — підрядну ролю і має мале значення в творчості останнього, — але для земляків, це вже інша справа”. Для них місцевість відіграє першорядну роль вже хоч би тому, щоб мати чим гордитись. Така вже людська вдача.

Зиновій Мигоцький.

Саме з цієї позиції поведу розмову про Зиновія Мигоцького, послідовника і продовжувача таких видатних постатей, як: Михайло Мороз, Володимир Савчак, Володимир і Богдан Беднарські, Ярослав Крушельницький і, звичайно, Олена Кульчицька. Я не збираюсь порівнювати його досягнення з досягненнями попередників, як Володимир Савчак, який, після повернення з Австралії, живе при родині Мигоцьких і з великим зацікавленням спостерігає за своїми земляками 90-х років.

Не менш цінні і талановиті роботи мистця є в Тернопільському краєзнавчому музеї: різні за технікою виконання і різноманітні видами музейного експонування; від „старинного” дерев’яного макету древньоруського Городища до екстравагантного білосніжного макету Тернопільського замку. Тут же досконало виготовлений арбалет з допоміжними до нього речами, рушниці з інкрустованими прикладами і вишитий сагайдак для стріл.

Зиновій Мігоцький — перший демократично обраний мер Бережан вітає бережанців діаспори. Липень 1991 р.

Здається, зовсім несумісні речі: вишивка і карбування на металі, ткацтво і монументальна скульптура, зовнішній розпис стін і мікрооздоби, кераміка та дорогоцінні прикраси — все підвладне його рукам, його таланту творчого творення майстра-художника-інженера.

За його проектами виконано реставрацію старих будівель, фасад і приміщення. Для оформлення музеїв, обрядових сальонів та заль, поряд із вітражами, мозаїкою і розписом, використано листову металопластику, яка у сучасному стилі передає народний кольорит загального призначення композиції. Особливо цікаве вирішення і втілення теми у композицію з листової металопластики на фасаді районного Будинку культури чи в композиції „Весілля” обрядового сальону для молодих.

МЕМОРИЯЛЬНА ТАБЛИЦЯ В ЧЕСТЬ ДМИТРА МИРОНА-„ОРЛИКА” в КІЄВІ

„Я знаю, що можу загинути й сьогодні чи завтра в боротьбі за незалежну Україну, але я певний, що наша національна ідея безсмертна. І тому, якщо я загину в боротьбі за неї, мене замінять інші, які продовжуватимуть боротьбу аж до перемоги”.

Дмитро Мирон-„Орлик”.

Дня двадцятого серпня 1997 року о 15:00 годині в Києві на будинку Національної опери України ім. Тараса Шевченка відбулося урочисте відкриття меморіальної таблиці в честь видатного борця за незалежність українського народу, члена Проводу ОУН, керівника ОУН на центральних і східніх землях України Дмитрові Миронові-„Орликові”, що загинув від гестапівської кулі 25 липня 1942 року.

Меморіальна таблиця в честь Д. Мирона-„Орлика”.

Урочистий мітинг проводив начальник Управління охорони пам'яток історії, культури та історичного середовища Руслян Кухаренко.

Хор „Гомін” проспівав національний гімн України. Священики трьох конфесій освятили меморіальну таблицю.

„Гомін України”, Торонто, 29 вересня 1997 р.

(Стаття про Д. Мирона-„Орлика” див. в I-му томі „Б. З.” ст. 815).

Святослав Гординський

МИХАЙЛО МОРОЗ

Михайло Мороз (народжений 7 липня 1904 року у Пліхові) закінчив життєвий шлях, залишивши тривале місце в історії українського нового малярства, особливо західноукраїнського. Він ще мало-знаний у широкій Україні, але вже недалекий час, коли його пізнають даліше від Галицької України й еміграції. Я мав змогу пізнати його близче в наших спільніх студентських роках у Мистецькій школі Олекси Новаківського та згодом у Парижі, куди він приїхав пізніше за моєю намовою і з допоміжною стипендією Митрополита Шептицького. Це були цікаві роки нашого „Штурм унд Дрангу”, коли то ми, в тіні великої індивідуальності нашого вчителя, шукали власних мистецьких шляхів.

Пригадується, як то після моєї гімназійної матури я вступив до Мистецької школи Олекси Новаківського, яка незабаром стала відділом політехніки Українського тайного університету. Це було з кінцем 1924 року. У школі застав я нових колег, між ними були Григор Смольський, Володимир Гаврилюк, Михайло Мороз, Антін Малюца, Степан Луцик, Роман Чорний, Дмитро Дунаєвський, Стефанія Герус-Баранецька, трохи пізніше прийшли ще Володимир Ласовський, Марія Морачевська, Ольга Козакевич, Стефа Рудакевич, Іванка Нижник, Марія Карп'юк, а ще пізніше Василь Дядинюк, Едвард Козак (які приходили доривково), були теж два

Михайло Мороз, автопортрет, 1932 р.

жидівські студенти — Маргіт Райх, дочка посла до варшавського сейму, і скульптор Леон Крец. Щоб доповнити, мушу згадати, що ще перед відкриттям тієї школи в Новаківського приватно навчалися Леонід Перфецький, Роман Сельський і Соня Зарицька, які згодом виїхали на дальші студії до Krakova, Праги або Парижу. Були ще студенти, які не виявили себе достатньою мірою в мистецтві, тож і спогад про них загубився.

У тому молодому оточенні, що його гуртувала школа Новаківського, я зійшовся найближче з Морозом і Чорніем. Михайло був щирий і довірливий, бажав якнайбільше піznати і навчитися, тому шукав дружби і приязні. Мені імпонувало те, що в цілій школі Новаківського він був найкращим рисівником. Тоді, коли його колеги мордувалися передачею основних рис моделя, копіюючи бачене, він просто атакував папір на

Так почався новий період у його житті і творчості. І в живописі, і в політиці у нього було одне життєве кредо — вільна, незалежна Україна.

Його пейзажі — це мальовнича краса рідного краю. Його історичні полотна — це туга за свободою, і в то й же час почуття власної гідності (картини „Козак на могилі”, „Євангеліє” — козаки присягають на вірність Україні на святій книзі). Його ікони — це сама Україна, що припала на коліна, аби поклонитися Богу.

У Львові А. Наконечний тісно співпрацював з ОУН. Коли в 1941 році, вже під час німецької окупації, у Львові було проголошено Акт української незалежної держави і створено уряд, Наконечний був обраний заступником референта з питань пропаганди.

Зліва до права: Текля Шмигельська, Галина Мельник, Андрій Наконечний (мистець), Євгенія Наконечна (дружина Андрія).

У 1943 р. А. Наконечний оженився. Щоб прогодувати сім'ю, змушений був малювати картини на продаж. Німці деякі його картини купляли ще мокрими. Перед приходом радянських військ не емігрував до Америки, хоч і збирався, а залишився в Урмані. Подав, що має тільки 4 кляси народної школи, аби не потрапити на пильні очі нових властей.

Так почався останній, найбільш чорний період життя видатного художника. Працював у каменоломі, в лісництві. А в 1951 р. влаштувався мальярем в Бережанську шляхову службу. Взимку малював людям пейзажі, ікони. Під час хрущовської відлиги спробував був повернутися в про-

фесейний живопис. Заніс у Тернопільський фонд декілька своїх робіт. Визнали, що виконані майстерно, але в спілку художників не прийняли.

Фізично паралізований, Андрій Наконечний пролежав у ліжку від 1973 до 1983 р. аж до смерти.

Заховані найкращі картини зберегли дружина і син.

Іван Федечко

ВАСИЛЬ ОЛЕСЬКІВ

Василь Олеськів народився 12 жовтня 1924 р. в селі Бишки, Бережанського повіту (тепер Козівський район), Тернопільської області. Його батьки, Іван і Анастазія з дому Ганущин, були свідомими українцями і своїх дітей, Василя і дочку Стефанію, виховували в релігійному і національному дусі.

Батько був вояком УГА і разом з нею, під наступом переважаючих польських військ, перейшов на Східну Україну, щоб там, разом з Армією УНР, продовжувати боротьбу за українську державу. У певному часі він був відряджений до сотні зв'язку при Штабі Головного Отамана Симона Петлюри, а після відступу Армії УНР на захід, продовжував боротьбу в одному із партизанських загонів. Часті і детальні розповіді батька, а також його вуйка Йосифа, маминого брата, який пройшов подібний вояцький шлях в лавах УГА, про ці історичні події недавнього минулого українського народу, глибоко закарбувалися у пам'яті юного Василя.

Василь Олеськів.

Щасливе дитинство і юні роки Василя проходили в родинному колі небагатої сільської сім'ї, під опікою люб'ячої матері, яка вголос читала дітям різні оповідання і серед однолітків цього українського села і чудової природи західнього Поділля.

Церква і початкова школа, читальня „Просвіта”, „Луг”, хор, драмгурток, спортивні і самоосвітні гуртки були середовищем, в якому виховувалась молодь. Злопам'ятна пацифікація польською окупаційною владою, жертвою якої став провідний діяч села сотн. Кирило Гензюк (помер від побоїв), постійні арешти і засуди односельчан за приналежність до ОУН закріпили національну свідомість молоді.

Початкову п'ятирічну школу Василь закінчив у рідному селі, а

Ярослав Малярчук

ОТЕЦЬ ПАВЛО ОЛІЙНИК

Павло Олійник народився в 1883 р. в селі Вишнівчик Золочівського повіту на Львівщині, в сім'ї селянина, де, крім нього, було ще трох братів і одна сестра. Один брат вийшов на заробітки до США, а найстарший Володимир був поштовим урядником у Львові, де загинув у 1944 р., забитий німецького автомашиною. Брата Петра, що залишився на господарстві, вивезли в 1947 р. москалі в Кемеровську область, де він помер в 1953 р.

Отець Павло Олійник.

Павло вчився в Золочівській гімназії, а потім у Львівській духовній семінарії. На тому самому курсі був і майбутній кардинал Йосип Сліпий. По висвяченні о. Павло став помічником священика в с. Гологори в 1916 р. Потім став парохом в с. Рогачин біля Рогатина. В 1923 р. о. Павло, повний енергії і зі семилітнім досвідом, переїхав на нову парафію, що обіймала села Августівку, Хоростець, Хоробрів і Ценівку на Бережанщині. Там він працював аж до свого арешту в 1946 р.

Доля о. Олійника — це доля Західної України, доля соток тисяч галичан, буковинців, волинян, які протягом життя одного покоління відчули на собі вісім різних влад, принесених на вістрях багнетів. Єдиним винятком був період ЗУНР. Крім слова Божого, о. Олійник ніс у народ і активно підтримував ідею української державності і за те був караний московськими загарбниками.

Значна частина греко-католицького духовенства, під загрозою арештів і вивезення на Сибір, перейшла на московське православ'я. У Козівському районі тільки чотирьох священиків того не зробили, між ними був о. Олійник. На підставі зфабрикованих даних, Тернопільський обласний суд засудив його на шість років виправнотрудових таборів. Відбувши термін покарання у тюрмах Золочева, Львова і Ясинуватої, о. Павло був засланий у Томську область, де перебувала його дружина з сином Тарасом. Там він працював столярем, організував цегельню, хрестив дітей, відправляв богослужби, вінчав і ховав померлих. Після семирічного заслання о. Павло повернувся з сім'єю додому, де і помер в 1970 р.

У мемуарах о. Олійника багато свідчень, фактів, характеристик і

оцінок подій, інтересних для дослідників нашої минувшини. Шлях рукопису був довгий і складний. Сусідкою о. Олійника в Августівці була матір Михайла Адамика, який тоді навчався у Львові. Кожний раз, коли він приїздив додому, він, на доручення священика, переписував цей рукопис. Михайло зобов'язався рукопис зберегти і його передавали різні односельчани Августівки аж поки його не передано у 1990-их роках синові о. Олійника, Арсенові, що живе в США, для видання.

Тетяна Осадца

АПОЛІНАРІЙ ОСАДЦА

Аполінарій народився в 1916 році в селі Волошина Бережанського району. Середню освіту одержав у бережанській гімназії, а архітектуру студіював у Львівській Політехніці. Після війни емігрував до США. Професійну роботу почав у фірмі „Еггерс & Гіттінс” в Нью-Йорку, де працював 18 років, зразу як кресляр, опісля виготовляв пляни, і вкінці як шеф відділу проектів. В Індіяна Університеті (Блюмінгтон, Інд.) є вісімнадцять будинків за його плянами: стадіон для футболу на 60.000 глядачів, кошиківки на 18.000 глядачів, п'ять гуртожитків, кожний на 1.000 студентів, музична школа, бібліотека, будинки для різних факультетів і т. п. За його плянами збудовано ряд будинків для університетів у Рочестер, Н. Й., Вустер, Массачусет, і Бруклін, Н. Й.

Аполінарій Осадца — архітектор.

стилі карпатських цеков: св. Володимира в Глен Спей, Н. Й., та в Бінгемpton, Н. Й. Крім того, запроектував кілька українських парафіяльних шкіл та народніх домів.

Крім професійної роботи, Осадца брав активну участь у громадсько-

му й культурному житті українців. Був одним з основників і довголітнім головою знаного хору „Думка” в Нью-Йорку, членом комітету, а опісля головою жюрі будови пам'ятника Т. Шевченкові у Вашингтоні, організатором громадського життя в Глен Спей, був 12 років радним того міста та діяльним членом української громади в США. Помер 26 серпня 1997 р., похований на цвинтарі в Hamptonburgh, N. Y.

Надія Волинець

ТЕТЯНА ОСАДЦА

Тетяна, з дому Жук, є жінкою архітектора Аполінарія Осадци. Вона народжена в Поникві Великій біля Бродів, але вже від раннього дитинства жила в Бережанах зі своїми батьками, які туди переселилися.

Після Другої світової війни Тетяна і Аполінарій виємігрували до США, де вона стала дуже плідною маляркою, якої полотна — портрети і мертві природи олійними фарбами, а теж і кераміка виставлялися разом з творами інших українських художників в ОМУА в 1972 р.

Шістдесят її картин знаходяться в українських музеях у Львові, Києві, Тернополі і в Бережанах.

Є в кореспонденції пані Тані цікаві рядки, які б поклали світлі марки на життєве полотно з її образом. Образом жінки що стала подругою в життєвій дорозі архітектора Аполінарія Осадци. Образом матері, що народила трьох доньок, і заховала у своєму серці стільки любові до України, що її стало напоїти і дочок, і внуків. Образом мисткині, яка кожну подорож в Україну закінчувала тим, що лишала своєму народові художні полотна, кераміку, писанки, а в зворотню дорогу брала збанок води з рідного обійстя, аби полiti матусину могилу на далекій філадельфійській землі.

Мисткиня Тетяна Осадца.

Та їй цього оприлюднення достатньо тому, хто шукає ключ до прочитання її творчих робіт, які знову будуть представлені на огляд бережанцям, гостям міста та гімназистам, які ще пам'ятають Таню Жук із гімназійної лавки.

Бережани, квітень 1993 р.

Отець мітрат Т. Прийма вже довгими роками є членом Капітули і Шкільної Ради Східньої Єпархії; також є добре знаний як добродій харитативних організацій (допомоги дітям Чорнобиля і різних допомог Україні, українцям в Югославії, а також допомоги для Бенгладеш), як довголітній капелян Канадського Королівського Легіону, як організатор і виховник молоді (в ОКЮ, СУМ-і, Пласті та курсах українознавства), як будівничий декількох церков (в Алберті, Британській Колюмбії та в Судбури) та як відданий учитель і виховник дітвори.

о. мітрат Теодор Прийма.

Він є членом дорадчої Комісії Лаврентійського Університету, також довголітнім почесним головою відділу КУК в Судбури.

Отець мітрат Т. Прийма — людина широких зацікавлень, є автором багатьох дописів, зразковий українець і патріот, а також щиро відданий у всіх ділянках душпастирського і громадського життя. За його віддану працю, його організаційний хист та жертвенність на церковні та громадські цілі, не тільки для нашої української громади, а також громади м. Судбури здобув собі велике признання, пошану і подяку.

Теодосій Пришляк

УКРАЇНСЬКА ПІСНЯ В КОРЕЇ

Далеко, тисячі миль від Батьківщини, серед руїн корейських міст лунає українська пісня. Вона звертає на себе увагу чужинців і промовляє краще за всі слова. Коли слова не можуть нічого вдягти, і коли мовою не можна пропагувати нашу культуру, тоді одна відспівана пісня збуджує в чужинців подив до нашого народу та його культури.

Успіх наш тут почався припадково, за почином одного нашого вояка, Т. Пришляка. У вільні хвилини він співав у своєму шатрі українські пісні.

Теодосій Пришляк.

Хоча ніхто тих слів не розумів, то красу нашої пісні відчули чужинці. Коли ж батальйонова команда творила концертну групу, щоб піснею піддерживати вояцтво на дусі, п. Пришляка запросили стати членом групи. Поволі він вибився на соліста групи. У програму виступів увійшла українська пісня. Наша пісня і виступ молодого вояка здобували признання чужинців. Нашу пісню оплескували бурею оплесків американці, греки, турки, корейці та інші. Пам'ятним останеться вечір, коли на концертному виступі в столиці південної Кореї перший раз залунала українська пісня.

Сотні вояків заповнили концертну залю, між ними також і корейці. У перших рядах сиділи високі старшини та представники команди. Точка за точкою програми проминали оплескувані слухачами.

Перед виступом нашого співака на сцену вийшов конферансє та проголосив по-англійськи: „Чергову точку відспіває в українській мові вояк, що, хоча молодий, перебув більшовицьку та німецьку окупації. Сьогодні українці боряться з нами про спільного ворога”.

Широкою луною проносяться слова пісні: „Владико неба і землі”. Завмирають останні слова і буря оплесків стрясає залею, — пісня промовила про наше ім'я краще за найкращу пропаганду.

По концерті ми пояснювали хто такі українці. Зустрічаємо вояків, що з подивом заявляють: „Я перший раз в житті чую про українців”.

Вечором від'їжджаємо до своїх відділів з почуттям добре сповненого обов'язку. В душі набираємо почуття, що народу нашого ніхто не зламає, бо пісня все була, є і буде „Євшан-зіллям” для нас.

„Америка” — Філадельфія, понеділок, 10 березня 1952 р.

Мирослав Кіналь

ДМИТРО РЕШІТНИК

Дмитро Решітник народився 12. 09. 1923 року в селі Ценів, кол. Бережанського повіту, а сьогодні Козівського району Тернопільської області. Під час воєнної хуртовини пройшов фронти та полон. В 1947 році переїжджає з Німеччини до Великобританії і всеціло включився в громадську працю. Став членом Союзу Українців Британії (СУБ), членом Об'єднання бувших Вояків Українців (ОбВУ), членом Спілки Української Молоді (СУМ), та членом підрайонної Екзекутиви ОУН в Манчестері.

Дмитро Решітник.

Він прибув до Аделяїди в Австралії в 1951 році і відразу включився у громадську працю як головний виховник осередку Спілки Української Молоді (СУМ) ім. Тараса Шевченка на протязі 22-х років.

Праця головного виховника нелегка. Організування сумівських таборів, самодіяльних гуртків, концертів і т. п. вимагає надзвичайно багато відданої праці, але для Дмитра ці довгі роки праці з молоддю це було велике душевне вдоволення.

Він став членом хору „Гомін”, членом управи АБН і членом церковного Братства при церкві свв. Володимира і Ольги.

Разом з дружиною Марією виховали гарні доні, Христину й Ірину, котрі також включилися у громадську працю. Обидві є членами хору „Каштан”, сумівського

гуртка „Волошки”. Ірина є членом дирекції Кредитової Спілки „Говерля”.

Він ніколи не відказувався від праці в українській громаді, завжди був готовий служити справам своєї церкви, свого народу та своєї Батьківщини.

Дмитро є жертвенний на церковні та громадські цілі. Він підтримує усі акції допомоги Україні. Працьовитий та відданий член української громади в Австралії.

Надія Дирда

ВОЛОДИМИР САВЧАК

Народився В. Савчак 1911 року в Бережанах у міщанській родині. Проживав разом з батьками на вулиці ім. Шевченка (Адамівка). Освіту здобув в Бережанській гімназії. Вчився разом з своїм братом Іваном. Були членами пластунського товариства, любили мандрувати по горах. Вже в той час Володимир полюбив живопис. Малював декорації для сцени, краєвиди Бережан, став, ратушу...

Володимир Савчак.

Продовжує навчання у Львівському університеті. Малярство студіював у Мистецькій Академії у Вільні. По студіях був учителем рисунка і малярства в Бережанській гімназії, а по війні переїхав до Австралії. Тут В. Савчак далі займається малярством. За участь в одній із виставок, що влаштовувалися в Австралії, він одержав почесну грамоту від міністра еміграції. Пізніше працює вчителем у технічній вищій школі в Ланцестоні у Тасманії. Від 1950 р. є офіційним членом мистців Австралії і членом Арт Галереї в Сіднеї. Майже кожного року брав участь у збрінних виставках Галереї Мистців Вікторії, в Мельбурні. У Галереї Мистецтв мав 6 індивідуальних виставок, крім того дві в Аліс Спрінг, одну в Серфіс Парадайз і одну в Сіднеї. У 1972 р. на збріній виставці мистців „Синіх Гір“ біля Сіднею одержав

нагороду найкращого місцевого мальяра.

Поза межами Австралії мав індивідуальні виставки: Лондон (1981), Париж (1981), Нью-Йорк (1980 і 1982), Філадельфія (1980 і 1981), Вашингтон (1980), Торонто (1980 і 1982 — по дві), Оттава (1982), Світова виставка в Торонто (1982), на якій одержав медалю, Чікаго (1982).

За тематикою його картини можна поділити на сухо українську та сухо австралійську. Тут і настрій художника, думки, врешті його життя вдалекій країні і туга за рідною землею.

„Я завжди мріями (інтуїтивно) перебував у себе на батьківщині. А ще ці сни... Я блукав по просторах України, оглядав гарні краєвиди, перебував в іншому світі. І думав я часом бути пастухом в гуцула, але щоб на рідній землі, — згадує художник.

Кожна картина — то є моя дитина. Пам'ятаю всі моменти її створення. Я завжди перебуваю в контакті з природою, бо це жива душа, бо тоді маю

Від 21 серпня 1991 до 20 жовтня 1994 — редактор газети „Бережанське Віче”. За той час редакція мала контакти з журналом „Вісті Комбатанта” (Канада), СУБ і „Українською думкою” (Англія), газетами „Вільна думка” та „Церква і життя” (Австралія), „Українське слово” (Париж), „Шлях перемоги” і „Християнський голос” (Мюнхен, Німеччина), „Українське слово” (Мурманськ).

Автор сценаріїв до ряду урочин: „Лисоня — початок дороги до слави, яку Україні борці принесли”, „Спортивна слава краю”, співорганізатор і учасник проведення першого вечора пам’яті Б. Лепкого в Жукові, член ініціативної групи спорудження пам’ятника Т. Шевченкові у Бережанах, добрий декляматор поезій Т. Шевченка, Д. Павличка та ін.

Василь Савчук (зліва) з письменником Романом Іваничуком. Осінь 1993 р.

В 1991 р. власним коштом видав драматичну поему „Кривавий тан”, на основі розділу з книги О. Думіна „Історія Легіону Українських Січових Стрільців”. В 1993 р. вийшли друком збірники „Віночок тернових доль” з ґрунтовнішим нарисом про родину Старухів; „Діялог небайдужих” — про історію України у формі діялогу; поезії — „Отча вишня” з двома поемами і вінком сонетів, у 1994-му — „Віночок тернових доль”, 2-гій випуск з нарисами В. Пришляка про І. Джиджору; Є. Гасая — про М. Маруневича; І. Гнатюка — про В. Волощука та іншими власними матеріалами. Грунтовний нарис „Надрічне — село над Золотою Ліпою” вийшов окремою книжкою; укладено перший зошит „Літопису Бережанської Землі” у формі календарика.

Протягом 1891-1994 рр. активно організував, збирав і оформлював та редагував (підготовляв) до друку матеріали для другого тому книги „Бережанська Земля”, сприяв виданню брошури Ю. Борця „Яку Україну відбудуємо” — 1994 р. (редагування і слово про автора).

Надія Волинець

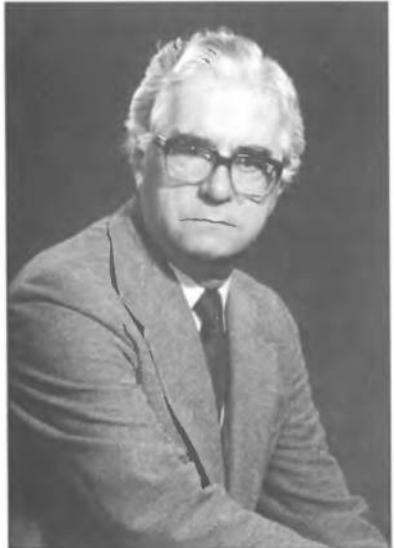
Д-Р РОМАН СМИК

ПАВРЕАЛ премії ім. братів Лепких, почесний громадянин міста Бережани і села Жуків, почесний член „Просвіти”. Такого визнання д-р Роман Смик, відомий в Америці лікар і громадський діяч, подвійник патріаршого руху української помісної католицької церкви, меценат української культури, удостоївся за перших п'ять років незалежності в Україні. Найплідніші в подвійницькій справі — це повернення імені Богдана Лепкого в Україну.

Самопосвята д-ра Р. Сміка великий ідеї має дуже зорі резултати: відкрито пам'ятник письменникам у Жукові, пам'ятні таблиці у Бережанах, Поручині і Жовчеві; відкрито музеї у Бережанах і Жукові, у Крегулецькій і Тернопільській школах, у с. Жовчеві на Рогатинщині.

Д-р Смик з сумом і слозиною в оці називає це „повернення синівського боргу”. Якщо ж проаналізувати все, до чого доклав рук д-р Р. Смик у розбудові української культури, і те, що зроджується ще в його нескінчених роздумах над долею держави, то складається враження, що борги емігранта, який полишив рідну землю двадцятилітнім і повернувся до неї з поклоном уперше через п'ятьдесят літ, не скінчені.

Д-р Роман Смик.

Він народився 3 жовтня 1918 року в Жовчеві Рогатинського району Станиславської області (нині Івано-Франківщина). Роман Смик провів своє дитинство у батьківському домі о. Петра і Ростислави з Кузелів Сміків. Родинні зв'язки і національний дух священичого дому згromadжували на різдвяну і великоподібну гостину, на празник Петра і Павла, в літературно-мистецьких колах письменника Богдана Лепкого з родиною, М. Лепкого і В. Барвінського. Вони багато в чому визначили долю кожного з п'яти дітей о. Петра Сміка. Зокрема Роман навчався в Рогатинській і Станиславівській гімназіях, медицину студіював у Krakow і Berlіні, а духом рідного українства причащався в помешканнях професорів Миколи і Богдана Лепких та Зенона Кузелі. В часі студій його вибирали часто на керівні пости в студентських товариствах. Любив журналістику і вже 1942 року, разом з проф. М. Угрином-Безгрішним, редактував часопис „Рогатинське Слово”, а пізніше в Berlіні — „Авторемісник” для українських шоферів.

Д-р Роман Смик — людина великого і щедрого серця. Не одному хворому передав ліки, а з ними і надію на життя, не одну громадську організацію, церкву, священика чи й окрему людину підтримав пожертвою, не одну свічку запалив перед образом Богородиці за спасіння українського народу. Во болять його біди людські скрізь, де б він не був — чи там, де все життя пропрацював і де в 1993 році іменували його „Людиною року”, чи тут — у його зболеній, збіденій, але рідній йому Україні.

Р. С.

ОТЕЦЬ ПЕТРО СМИК

Син Ігнатія і Анни, народився 12 липня 1883 р. в Бережанах. Закінчивши гімназію, два роки студіював у Львові право, потім чотири роки — теологію. Одружився з Ростиславою Кузелею, двоюрідною сестрою Богдана Лепкого.

У 1911 р. прийняв священство. Працював у с. Кропивники біля Борислава, під час Першої світової війни — в Галичі, а відтак до липня 1944 р. у с. Жовчеві. Приходство, де він був додолітнім парохом, стало центром національного розвою. Тут знаходив поштовх до творчості Богдан Лепкий, залишивши у жовчівській церкві свої мальські роботи, тут народились і виростили діти о. Петра: Богдан, Степанія, Роман, Євген і Мирон, які є гордістю української нації. Мирон і Євген поклали голови за волю України, Богдан — душпастир, а Роман — доктор медицини, меценат і подвижник української культури.

У липні 1944 р. о. Петро Смик з дочкою Стефанією і зятем о. Володимиром Тарнавським виїхали на Лемківщину в надії незабаром повернутися. Коли Червона Армія зайняла Галичину, о. Петро Смик з дружиною, дітьми і внуками виїмігував до Німеччини. Там працював душпастирем серед українських скитальців.

З Німеччини виїхав до США, проживав у синів, після смерті дружини в 1959 р. виїхав до дочки в Канаду. Там закінчив він життя 18 червня 1966 р. Прах його перевезений до Чикаго (місто, де проживає його син Роман) і похоронений на українському цвинтарі св. Миколая.

Отець Петро Смик.

Ярослав Івахів

ОТЕЦЬ КСЕНОФОНТ СОСЕНКО

Отець Ксенофонт Сосенко народився 9 лютого 1861 року в селі Межигірці, округи Галича, де його батько о. Петро був парохом. Упокоївся о. Сосенко 17 квітня 1941 року в селі Конюхи Бережанського району на Тернопільщині й там же похований на цвинтарі на Середині (тепер Козівський район). В Конюхах він був знаний не тільки як священик, але як очний лікар, український патріот, добрий проповідник і громадський діяч. У науковому світі він же учений етнолог, письменник,

дослідник, лікар гомеопад. Він зі стародавнього козацького і священичного роду. Народну освіту отримав у Галичі, а гімназію скінчив у Станиславові. Після закінчення гімназії був прийнятий до Академії Мистецтва у Krakovі в 1878 р., студіював під проводом професора Шиналевського, а рівночасно записався на філологічний і історичний факультети. Згодом науку мистецтва й рисунків мусів перервати з причини хвороби очей, хоча надія в нього не згасала продовжувати ті студії в майбутньому. Під впливом гасел, що тоді популяризувалися в Галичині, а також родинних традицій, Ксенофонт переїхав до Львова й тут вступив на медичний, а також теологічний і філософічний факультети у Львівському Університеті. На філософічному відділі студіював мовознавство, історію української, польської і

Отець Ксенофонт Сосенко.

німецької літератур, цікавився російським письменством, при цьому опанував чужі мови — французьку, німецьку, російську, гебрейську, (якою користувався в розмові з жидівським рабином в селі), а також частинно турецьку й арабську.

1888 року висвячений на священика Української Греко-католицької Церкви. Душпастирював у селі Солонці біля Львова, відтак у Дулібах коло Ходорова, а від 1901 року й до кінця свого життя в селі Конюхи. За свою просвітницьку працю був арештований польського військовою владою 1920 р. і загрожений розстрілом.

„Отець Ксенофонт Сосенко мав феноменальну пам'ять, — говорить Дем'ян Горнякевич, — він належав до того виїмкового типу українських священиків у нас, що завсіди працювали над собою. Як священик, відзначався проповідницьким талантом, умів промовляти до душі вірних,

Б. Старух

ЯРОСЛАВ СТАРУХ

Ярослав Старух — це кольоритна індивідуальність серед українських націоналістів від 1929 до його героїчної смерті — 1947. Володимир Макар пише: „Минуло сорок років від героїчної смерті одного з найвидатніших організаторів і провідників революційно-збройної боротьби українського народу, доби ОУН-УПА-УГВР, Ярослава Старуха, який записався золотими буквами в історії цієї боротьби під псевдонімами „Стяг”, „Ярлан”, „Столяр”, „Синай” і іншими”.

Ярослав Старух.

Ярослав Гайвас: „Довголітній досвід підпільника Старуха-„Стяга” як політичного в'язня у польських та німецьких тюрях і керівника різнородних революційних акцій, не пройшов даремно. До 1947 року він протривав у підпіллю, в бункрі, на чолі політичної і військової боротьби, пошукуваний сотнями і тисячами членів польської служби безпеки, міліції, різнородних секретних служб та армії. А коли опинився в окруженні, з якого вже не можна було вирватися, він зі співом на устах висадив бункер в повітря разом зі своїми товаришами. Його смерть, як і його життя, є і буде назавжди зразком до наслідування для своїх і чужих, які виберуть шлях активного члена визвольної боротьби свого народу. Ярослав виссав з молоком своєї матері елементи українського патріотизму, любов до свого

народу і до свободи. Для нього шлях до ОУН був єдиний і пряний, і він його обрав зарані свого життя, і йшов ним аж до смерті”.

Д-р Мирослав Прокоп: „Серед тисяч української молоді західніх областей, яка в 30-их роках вела боротьбу проти насамперед польських і російських окупантів, Ярослав Старух був, мабуть, найбільш типовою постаттю. Боротьба за самостійність України і праця серед народу і для народу були його стихією. Він був талановитим бесідником, що швидко нав'язував контакт із слухачами, поривав їх за собою. Старух був народним трибуном у найбільш образному значенні цього слова. Він імпонував силою своєї віри в те, що говорив і робив. Його характеризував полум'яний патріотизм, всеціла відданість справі, фанатична віра в неї, готовість бачити особисте тільки в боротьбі за добро громади, особиста завзятість і хоробрість, врешті, кожночасна готовість на посвяту і смерть для ідеї”.

ЯРОСЛАВ ТУЧАПСЬКИЙ

YВЕРЕСНІ 1936 року почалася в Золотій Слободі моя життєва дорога, де я одержав семирічну освіту. З 10-ої класи Козівської середньої школи мене виключили за відмову вступити в комсомол.

В грудні 1948 року моого батька засудили за приналежність до визвольного руху на 15 років таборів. Майже одночасно ми з батьком закінчили свої мучені десятирічки: він у Карадагу, а я в Конюхівській школі. Там, до речі, теж перед екзаменами директор-чекіст вигнав мене зі школи, але за мене твердо заступився педколектив.

В 1955 році батько повернувся з таборів, а мені дозволено працювати на посаді завклубу в Золотій Слободі.

В 1959 році я працював у комсомолі в Козові, але через три роки мене „скоротили” як „неблагонадійного”. По майже трьох роках на різних молодіжних роботах в Козові я повернувся в рідне село на місце колишньої роботи.

За той час я закінчив заочно культосвітній технікум і університет у Львові (журналістика), але в редакції не працював, бо був безпартійний і під підошрою КГБ.

В 1989 р. весь віддався ідеї відродження нашої державності. Почав у районних і обласних газетах друкувати свої матеріали, в яких критикувалася імперія зла.

Після краху ТКЧП, керівництво Руху району запропонувало мені очолити районну редакцію, де я працюю редактором

газети „Вільне Слово” дотепер. У своїй роботі керуюсь гаслом: „Вірити і серед зневіри народу сіяти віру, братерство і згоду”.

Козова, вересень 1996 р.

Ярослав Тучапський — редактор „Вільного Слова” Козівського Району.

ІВАН ФЕДЕЧКО

Я, Іван Федечко, народився 15 лютого 1925 року в селі Бишкі Бережанського повіту, тепер Козівського району. Початкову освіту здобув у чотирикласній сільській школі, директором якої був М. Беднарський.

У 1937 році моя родина переселилась на хутір „Бишківські Сіножаті”, у віддалі 9 км від села, що унеможливило мені відвідування школи. Тому освіту прийшлось здобувати самонавчанням і різними курсами.

Мого батька, бувшого вояка австрійської армії і УГА, відвідували його товарищі, що звичайно вели розмови про свої воєнні переживання. Ті розмови западали мені глибоко в душу і формували мою національну свідомість, яку ще підсилювали хуторні сусіди, учні бережанської гімназії. Вони, як і мій стрий, Василь Федечко, були членами підпільної організації і всі погинули в рядах УПА.

Наш хутір, на перехресті доріг, що провадили до сіл Вибудів, Вимислівка, Глинна, Золочівка, Каплинці, Августівка і Конюхи, був зв’язковим пунктом сітки ОУН. У тих обставинах я став членом Юнацтва ОУН і виконував функцію зв’язкового. У 1942 році я попав до Німеччини. Там за спробу втечі відбув кілька місяців у карному таборі.

Федечко Іван (Великобританія).

У 1944 році зголосився до дивізії „Галичина”. З нею знайшовся в полоні в Белярії, а пізніше в Ріміні. У 1946 році втік з полону до Австрії, а в грудні 1947 року виїхав до Англії в околицю графства Йорк. Туди була теж перевезена і Дивізія. Я держав з нею зв’язок, бо була надія, що буде потреба ще раз брати зброю в руки.

Тим часом я включився в громадське життя в рядах Союзу Українців Британії, спершу в ролі зв’язкового, а опісля, як член Ради Головної Управи протягом 20 років. Теж я є членом Головної Управи ОбВУ та її головою на терені графства Йорк.

Крім цього, був я членом Крайового Комітету СУМ, особливо в час закупу і розбудови оселі „Тарасівка”. Поза громадською діяльністю я виконував різні провідні обов’язки в ОУН.

Останніх 15 років я є членом Ради Українського Патріярхального Товариства, як теж і головою Комітету „Бережанська Земля”.

З проголошенням державної незалежності України відвідую рідні землі і в міру своїх сил допомагаю своїм землякам в організації гро-

мадського, а особливо економічного життя.

Ми з дружиною виховали дочку і сина та маємо п'ятеро внуків, яких стаємося виховати в любові до нашого народу і держави.

Записала Оля Федечко-Беннет

о. мітрат Роман Набережний

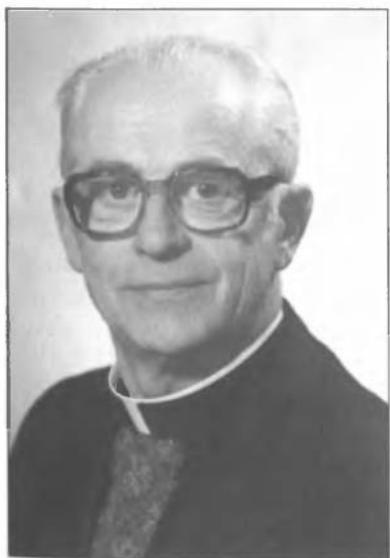
ОТЕЦЬ КРИЛ. ВОЛОДИМИР ШАРАНЕВИЧ

*Чи плакати, чи плакати гарячими слізами
За тим, що другом нашим був,
Свій хрест носив тернистими шляхами,
Знемігся, ліг і вічним сном заснув...*

Отець Володимир Шараневич народився у священичій родині 1-го червня 1922 року, в місцевості Поручин на Бережанщині, знаній з гарячого патріотизму її мешканців. Тут ходив він до народної школи, середню освіту здобув у Бережанах і Тернополі. Коли почалася воєнна хуртовина нападом гітлерівської Німеччини на комуністичну тюрму народів під назвою СССР і згодом у 1943 році прийшло до формування

Української Дивізії „Галичина” — згодом переіменованої на 1-шу УД Української Національної Армії, — юнак Володимир Шараневич зголосився в її ряди як доброволець. З історії українського народу знаємо, що наші військові формациї, починаючи від княжих дружинників, через козацькі загони, Українські Січові Стрільці, бійці Закарпатської Січі — аж до славетної УПА рекрутувалися з добровольців, що й оспівано словами: „Нема в світі кращих хлопців, як ці наші добровольці...”

Найкращі сини і дочки українського народу діяли згідно з девізою: „Здобудеш Українську Державу, або загинеш у боротьбі за неї”. Таким добровольцем був і покійний о. Володимир. Пройшовши щасливо крізь різні фронтові й воєнні випробування, він опинився в Західній Німеччині. Бажаючи служити рідному

Отець крилошанин Володимир Шараневич.

народові, замінив скоростріл на хрест, а знявши з себе військовий одністрій, одягнувся у священичу рясу і фелон.

Українську студентську групу та організував так звану „Групу суспільного гуманізму”. В 1951 р. захистив докторську дисертацію на тему „До біохемічних процесів захворювань на рак”.

Як літератор, З. Штокалко відомий під псевдонімом „Зиновій Бережан”, від назви міста Бережани, де прожив частину свого молодого життя.

За життя побачили світ лише дві його праці, та й то не в оригіналі, а в німецькому перекладі Елізабет Котмаєр — в її антології, 1957 р.

Емігрував до США і прожив там близько 15 років. Здобув велику популярність, але знову ж таки не як літератор, а своєю професією лікаря і бандуриста.

Зиновій Штокалко.

Його першим учителем гри на бандурі був Ю. Клевчуцький. В інституті він увійшов до складу тріо бандуристів: Ю. Сінгалевича, Ф. Якимця і З. Штокалка. Уже тоді в їхньому репертуарі було чимало пісень в обробці З. Штокалка: „Стойть дуб зелений”, „А в місяці липні”, „Сіяв мужик гречку”, „Ой, кряче, кряче...”, „Яром, хлопці, яром”. Збирав музичні матеріали, докладно познайомився з творчою спадщиною Філярета Колесси, а також з творчістю бандуристів Гната Хоткевича і М. Кравченка. Протягом свого творчого життя З. Штокалко обробив для бандури понад 300 пісень, баляд, дум таких, як:

„Про втечу братів з Азова”, „Про козака Голоту”, „Про Марусю Богуславку”, „Про Олексія Поповича”. Він скомпонував музику і слова „Про Козака Мамая” і „про Біласа і Данилишина”. Але лише незначну

їх частку повертає тепер українському народові у своїх музичних програмах республіканське радіо.

Помер д-р Штокало 24 червня 1968 р. в Нью-Йорку, США, похований на православному цвинтарі в Бавнд Брук, Штат Нью Джерсі. А тільки в 1977 році видавництво „На горі” у співпраці з нью-йоркською групою „Штутгарт—Нью-Йорк” випустило у світ книжку З. Бережана „На окраїнах ночі”, а в 1992 р. вперше на Україні побачив світ у видавництві „Музична Україна” підготовлений ним підручник гри на бандурі.

„Жайвір”, Бережани, 27-29 серпня 1993 р.

Жанна Пархомчук

ЯРОСЛАВА ШТОКАЛО-ПАРХОМЧУК

Ярослава Штокало-Пархомчук виростала під сумовитий голос пісні „Повіяв вітер степовий”, яку співали старші брати і сестри у селянській хатині, що притулилась у повоєнний час на краю села Хоростець (Козівський район); під жалісні „вівати” (весільні пісні), які мама сама складала на проосьби сельчан. І, бувало, перше, ніж застогне-зарідає хата, повна гостей, виплачується у тісній хатині діти. З жалю за хлопцем-сусідом, що впав за волю України, осиротивши стару неньку і дівчину молоденку; за сирітками, що росли без батька, бо той, схоплений сплячим зі сну московськими катами, з тюрми дрібні листи пише...

І може, саме провидіння звело Ярославу з організаторами комітету „Бережанської землі” у Бережанах, коли йшла мова про написання книги, — щоб увіковічнити бодай частину тих герой-земляків, розвіяти неславу про бандерівців і сказати правду про учасників ОУН-УПА.

Взявшись від матері у спадок ту Божу іскру, вона відкрилася читачам на сторінках Козівської районної газети, друкуючи там свої перші дописи, як нештатний дописувач, пізніше, після закінчення Зборівської середньої школи, — вже як працівник редакції.

У 1974 році, закінчивши Львівський університет, стала дипломованим журналістом, у 1983-му — членом Спілки журналістів України.

Добре знане ім'я Ярослави Штокало-Пархомчук і читачам Бережанщини — більше як десять років працювала у місцевій районці. Особливо хвилюючі її новелі й оповідання.

З 1991 року вона — власний кореспондент Обласної газети „Свобода”.

Ярослава Штокало-Пархомчук.

А. З. І.

МИХАЙЛО ЮЗЕНІВ

Здавалось, що після успішних Загальних зборів Т-ва „Самопоміч” в Нью-Йорку нововибрана Управа зі свіжою енергією і новими ідеями розпочне працю у новій декаді. Та доля і цим разом була для нас химерна. Несподівано 10 травня 1994 р. відійшов у вічність наш високо шанований і всіма улюблений голова Михайло Юзенів.

Народився М. Юзенів в с. Рибники на Бережанщині 19 грудня 1921 р. Батько Василь, усім шанований війт, мати Ольга з села Денисова, національно свідома жінка, вщепили в молоде

серце сина глибоку любов до України і всього рідного, що горіла палко в його серці все його трудове життя. Вже молодим хлопцем включився в національно-освітню працю і в рядах бойовиків чесно виконував свої обов'язки. Закінчив торговельну школу в Бережанах. Друга світова війна, страшна трагедія нашого народу, змусили його як і тисячі-тисячі українців залишити рідну землю і шукати захисту на чужині. В Німеччині студіював економіку в УВУ, був активним членом Пласти, де пізнав Олександру Савин, з якою одружився в Америці в 1949 року. Виховали двох синів, щиріх українців.

М. Юзенів був один із співосновників СУМ в Німеччині. Любив працювати з молоддю і в Нью-Йорку зразу включився в працю Пластової Станиці та працював як виховник і зв'язковий в куренях ім. І. Мазепи, Є. Коновальця і князя Свято-

Михайло Юзенів — бувший голова комітету „Бережанська Земля” — Нью-Йорк, США.

слава Завойовника. За жертвенну працю був нагороджений орденом св. Юрія в сріблі. Був головою Т-ва „Бережанська Земля”, активно помагав у збірці матеріалів для видання другого тому книжки „Бережанська Земля”. Покійний ніколи не відказувався від праці в українській громаді, був зажди готовий служити справам свого народу. Доля України ніколи не сходила з його думки і він щиро підтримував добродійні акції допомоги Україні. Він переживав кожну заподіяну кривду нашому народові і був готовий стати в його обороні.

М. Юзенів був суспільним діячем, людиною праці, обов'язку, дисципліни, людиною лагідної вдачі. Таких людей тяжко заступити, їх втрата болюча для громади.

ПЕТРО ЯЦІК ПРО БЕРЕЖАНИ

До сімнадцятого року життя я жив на селі в Карпатах, де засвоїв від старших селян давні людські чесноти і принцип уваги до інших людей. Від 1939 до 1941 р. у школі в Стрию здобув фахові знання і вчився революційного патріотизму та принципів визвольної боротьби з 42 іншими учнями, такими як я. Від 1941 до 1944 р. працював у повітовому уряді в Бережанах, як інструктор молочарської господарки на Бережанщину, Підгаєччину і Рогатинщину.

Коли у селі мені прищепили родинні і загальнолюдські принципи, то в Стрию я став свідком політичної боротьби проти двох ворожих сил. Бережани, невелике місто з провінційним урядом, в загальному надавало тон і атмосферу трьом згаданим повітам. У Бережанах я вперше працював на посаді дорослого чоловіка (від 19 до 22 років) з відповідальністю урядника супроти українського загалу (селянства). Бережанська інтелігенція, яка працювала в повітовому уряді, була в складній ситуації: між німецьким урядом і своїм народом, між молотом і ковадлом, і часто приходилося терпіти напади з обох сторін. Попри це, представники цієї інтелігенції були чесні і справедливі у відношенні до українських селян. Із певністю і приємністю можу ствердити, що спілкування з ними зробило позитивний вплив на мене як українського громадянина.

В 1941-44 рр. був час, коли в обставинах підготували до революції, серед загального знищення, кристалізувався мій погляд на життя у відношенні до уряду, порядку і конструктивності. Такі люди, як староста Баб'як, проф. Боб'як, проф. Мідляк, Кордуби, Шепаровичі, Мелимуки, Кобринські, Шелепківни, Олійники були для мене прикладом відповідальності одиниці супроти громади і нації, який я наслідую до сьогоднішнього дня. Бережани, війна, революція, праця, хлопці і дівчата того часу — це найкращі спогади моого життя, які дали добрий ґрунт для моого дальнього росту.

Якщо я тепер роблю щось доброго для українського народу, це в значній мірі завдяки атмосфері, винесеній з Бережан і 256 сіл, які я відвідував. Годі вичислити всіх людей, з якими приходилося співпрацювати, але я їм усім дуже вдячний.

Торонто, 21 квітня 1997 р.

БЕРЕЖАНСЬКИЙ
РАЙОН

О. Троханюк

I СТАЛО МІСТО

За ініціативою організаційного Комітету під головуванням Ярослава Новоженця 1995 року жителі міста і району величаво відзначали в днях 23 і 24 серпня 620-ту річницю заснування міста

З тієї нагоди посвячено новий герб міста виконаного художником Богданом Тихим і затвердженого, вперше в історії міста, адміністрацією незалежної Української Держави. Також на святі проголошено почесними громадянами міста: художника Савчака Володимира, мешканця Австралії, який передав для Бережан понад 200 своїх робіт; д-ра Романа Сміка,

Плякат 620-річчя Бережан.

мешканця США, за фундацію музею Богдана Лепкого в Бережанах і музею родини Лепких у Жукові; Дудара Степана, мешканця Бережан, організатора і довгогірчого працівника Краєзнавчого музею.

Для відзначення 620-ліття Бережан передруковуємо статтю (скоро-чену) О. Троханюка „І стало місто”, „Бережанське віче” (25 березня 1995).

Редакція „Б. З.”

никівки — 29 осіб. Їх доповняють уродженці інших сіл, котрі полягли в боях в околиці Базниківки. Тут у бункері загинули три воїни УПА — Іван Ковальчук, Василь Городецький і невідомий.

Тут було кілька боїв проти енкаведистських облав.

А коло церкви в Саранчуках у братській могилі спочивають Григорій Гончар-„Морек”, з Вербова на Підгаєччині, Володимир Гусак-„Заграва”, та Петро Рабик-„В’юн”. Поруч є братська могила патріотів, замордованих сталіністами у Бержанській тюрмі влітку 1941 р.

У центрі Саранчуків просвітяни і рухівці висипали могилу в пам’ять героїв України. Відповідно облаштовано місця боїв та загину патріотів поблизу с. Базниківка. І перша панахида у відкритій в 1990 р. церкві служилася в їх честь.

А в 1995 р. освячено фундамент під капличку в с. Соколиця.

*З розповідей Марії М. Ковальчук, Володимира М. Петровського,
Івана С. Радіонова.*

Руслана Прус, Йосиф Гузар

БАРАНІВКА

Село Баранівка розкинулося на правому березі тихоплинної Ценівки, припавши на заході до Спідніжжя досить крутого горба. Коли започатковане воно і хто були його перші поселенці, невідомо. Можливо, його винекнення тісно пов’язане з сусідніми Куропатниками, де в давнину стояв, за переказами, замок. Старші люди виводять назву села з того, що ним колись володів пан Баран, який тут, не жив, а тільки вряди-годи туди приїжджав.

Під час Першої світової війни Баранівка потерпіла, як багато інших сіл, бо прилягала до фронтової лінії. Мало воно і своїх юнаків у легендарному Легіоні УСС, відтак — в УГА: Михайла Зазулю, Ілька Турчина, Івана Михайлюка, Івана Демкова... Їх національний дух живив неодне покоління баранівців.

В 1919 р. під час українсько-польської війни за селом стала така подія: один вояк УГА відмовився відступати зі своєю частиною на схід. Він залишився зі своїм скорострілом на полі від сторони Шибалина і вперто обстрілював наступаючих поляків, які вже були заняли Баранівку. Тоді поляки обійшли його від сторони Шибалина і взяли в полон, завели до лісу Топилиська і там його вбили. Там він був похований, але на початку 30-их років польська влада розкопала могилу і кудись перевезла його тлінні останки. На місці могили довгі роки стояв хрест.

У тридцятих роках в Баранівці високо піднеслася національна свідо-

міст. Можливо, одним з поштовхів до активного спротиву окупаційній владі послужила хвиля брутальних пацифікацій українського населення. Іншим поштовхом стало виникнення в містах і селах Західної України осередків Організації Українських Націоналістів. Так у 1934-1935 рр. в тихій Баранівці закладено читальню „Просвіти”. Юнаки і дівчата, свідомі люди збиралися в господі добродійки Михайллюк. Керував читальнюю Михайло Швець. Читали книжки, вивчали історію України, ставили драматичні твори. Вистави відбувалися, як правило, у просторих стодолах. За короткий час баранівці побачили „Назара Стодолю”, „Украдене шастя”, „Сватання на Гончарівці” з участю аматорів Ярослава Івахова, Павла Гришка, Володимира Івахова, Івана Стефінова, Софії Турчин.

Хор с. Баранівка, в центрі диригент Кадайський Роман. 1936 р.

Іншою важливою спорудою в селі, зведеною громадою у 1935-36 роках, стала школа. Була вона початковою, мала тільки 4 класи. Першою і єдиною вчителькою для всіх у той час називають паню Наружальську.

Далеко пізніше, вже в 50-ті і 60-ті роки кількість учителів у Баранівській (вже семирічній) школі зросла: Тетяна Білик, Степан Павленко, Марія Павленко, Галина Ощіпко. Але різко зменшолося число учнів, бо пошкодила урядово-господарська політика щодо „перспективних і неперспективних” сіл. Баранівку зачислили до останніх, а це спричинило втечу молоді з села. І у 1977 році школу довелося закрити. Діти Баранівки досі пішки добираються до школи (середньої) в Куропатниках.

І ще одна подія 30-х. На Великдень, як протест проти пацифікаторського злочину, на дзвіниці коло церкви потай вивішували синьо-жовтий прапор. Поліція збивалася з ніг, шукала „винуватих”. Ніхто „нічогісінько не знав”, і тоді стражі порядку хапали першого-ліпшого.

Шістдесяті роки пам'ятні в селі зруйнуванням історичної пам'ятки — хреста на згадку про скасування панщини; 70-ті — черговим спалахом атеїстичного сказу, коли замкнули церкву, в якій згодом створили „музей слави”. І далі на церковних, тобто вже музейних дверях, весь час висів пудовий замок; — ніхто не йшов у такий „заклад культури”.

Відмикали двері тільки тоді, коли в село приїжджало якесь цабе з обласного крісла, щоб перевірити „рівень атеїстичної роботи в селі”.

Церкву Пресвятої Богородиці відновлено вкінці 80-их. Проте міжконфесійні чвари не обминули Баранівку. Нині в селі проживає до 200 осіб. (А в 49-му було 274 працездатних!)

Вітри національного відродження повіяли і над „постарілою” Баранівкою. Село починає оживати: з міст повернулося кілька молодих сімей. Можливо, цей процес триватиме.

Матеріали зібрали Руслана Прус, студентка Львівського університету, та Йосиф Гузар, житель Великобританії.

Ярослав Рак

БІЩЕ

Коли Українська Галицька Армія у червні 1919 року залишала Біще, поляки там створили станцію поліції. До неї зголосилися майже всі молоді хлопці з Біща, навіть декотрі, що походили з мішаних подруж. Також війтом залишили поляка, що був війтом за Австрією. Хоч ніхто не переслідував поляків у Біщу за української влади у 1918-19 роках, навіть як вони відкрито говорили, що „польські легіони з заходу посuvаються на схід і скоро їх визволять”. Ніхто їх за те не карав.

Але з приходом польської влади, місцеві поляки почали виступати проти українців. Поліція заарештувала двох свідоміших українців Гринька Рака і Евстахія Манацького і запровадила їх на станцію поліції, що була тоді на фільварку в Поручині. Під час переслухання поліцай по-звірськи побили Евстахія Манацького. На другий день обох арештованих відправили до тюрми в Бережанах, а по кількох днях перевезли їх до найбільш жорстокої тюрми в тодішній Польщі „Бригідок” у Львові. Родині було заборонено відвідувати в'язнів і передавати їм харчі та білизну. Лише Український Допомоговий Комітет, у якому працювали жінки, мали дозвіл раз у тижні доручувати в'язням харчі і білизну.

Після тримісячної жахливої тюремної каторги, Гринька Рака звільнili з тюрми, без судової розправи, яка не могла відбутися над людиною, що в нічому не провинилася. Незадовго звільнili також без судової роз-

Заалірмована поліція пригналася на моторових вантажівках з Бережан через Дрищів до Біща. Стрічаючи молодь, яка верталася додому, поліції напали на неї і почали бити гумовими палками. Перестрашена молодь розбіглась в різні сторони. Коли поліція прибула до Біща, то не застала на площі нікого. Поліція затaborилася на вантажівках при дорозі біля гміни аж до вечора і смерком повернулася до Бережан.

Але на тому не скічилось, бо місцеві „стшельци” зробили погром тієї ночі на провідних українців та кооперативу. Перестрашені українці поліцією з Бережан, яка не від'їдждала з села аж доночі, не мали ніякої оборони. Майже всі молоді мужчини розбіглися хто куди у поле, а навіть до лісу. Тієї ночі банда місцевих „стшельцуф” повибивала вікна в хатах провідників читальні і кооперативи. Вибили вікна і порубали сокирами входові двері до кооперативи, але досередини не дісталися, бо сторож почав кричати про поміч до сусідів-українців. Бандити настрашилися і відійшли. Тієї ночі книговод кооперативи Петро Рак лише чудом врятувався від мученичої смерті. Банда „стшельцуф” напала на його нову хату, у якій він очувався, для охорони матеріялів на викінчення хати. Бандити виломали входові двері і перешукали цілу хату, але його там не знайшли, а застали лише молодого пастуха, який тієї ночі його заступив. Освітили хлопця електричними лямпками, переконалися, що це не Петро Рак, і його не чіпали. Але настрашений хлопець пробудився і пізнав всіх польських „стшельцуф” з Біща.

Галина Шупляк

ЩО ЗАКАРБУВАЛОСЯ В ПАМ'ЯТІ БІЩЕНЦІВ

ПЕРША ВІДОМА письмова згадка про село Біще датується 1339 роком. Автори польських книжних джерел (Вісневські, Відаєвіч) намагалися довести принадлежність до польського кореня, хоч воно, мабуть, жило ще за княжих часів України-Руси. Своє українське походження населення довело волелюбним духом, якого не спромоглися зламати довгі віки підневільного існування, — він воскресав щоразу за більш-менш сприятливих історичних умов. Початком пробудження і зростання національної свідомості українців-біщенців стало скасування панщини

у 1848 році, завдяки чому тут вже в 1870 р. засновано народну школу, відтак створено осередок „Просвіти”, Товариство „Січ”, споруджено на „Валах” гарну дерев'яну церкву (майстер — Михайло Дидик з Дрищева), село взяло активну участь у виборах кандидата-українця Т. Старуха до Віденського

1950 році в селі створювали колективне господарство. Військові обстутили село і всіх людей зібрали у стінах місцевої школи. Там змушували людей ставити свої підписи на підготовлених заявах у колгосп. Хто підписався, того зразу відпускали. Страх перед Сибіром змушував людей ставити свої підписи. Так у Біщу постав колгосп „Нове Життя”.

Для колгоспу потрібні були господарські будівлі, тому розбириали людські стодоли і з того матеріялу побудовано конюшню, корівник, птахоферму, комору. Життя у колгоспі не було легке, заробітна плата низька. На зароблених трудоднях неможливо було прожити, і люди крали. А влада за це суверо карала. За два кг. зерна Катерину Хару засуджено на 5 років тюрми, а Анастасію Габовську за 5 кг. зерна — на 8 років.

Діти середньої школи с. Біще. Кінець року, травень 1961 р. Зліва: Кудеревко Марія, Ворона Марія, Самець Настя (с. Поручин), Рак Анна, Галушка Марія (с. Двірці), Дудар Марія і Бездух Стефанія (с. Вербів), Чайковський Михайло (с. Жуків), Яцишин Ольга (с. Поручин), Куций Іван (с. Рекшин), Штогрин Марія (с. Вербів), Савчук Василь (с. Надрічне), Паньків Ольга (с. Поручин).

На підтримку колгоспного ладу у селі було зорганізовано гарнізон яструбків, який очолював дільничний Кіцьк. Першим головою колгоспу був Микола О. Миколишин. Після нього: Микола Берінда, Володимир Кізима, Петро Клачко, Володимир Фечан, Ілля Шупляк, Ярослав Килин та інші. Але ніяких позитивних змін для села не було.

Сьогодні в селі створено селянську спілку „Батьківщина”. Очолює її Мар'ян І. Решетник. Під його керівництвом побудовано асфальтову дорогу, медичний пункт, проведено газову мережу.

Важливе місце в історії села займає центр духовності — церква. У 1960-их роках почалося масове замикання церков по селах. Комуністичний режим знаходив на це різні причини: не заплачено парохіяльного

кошти зібрані громадою. Згодом побудовано дзвіницю і школу, потім читальню „Просвіти” й кооперативу — під одним дахом — у 1886 р.

Хоч у селі була тільки початкова школа, громадянська свідомість й активність людей відзначалися високим рівнем. Перед Першою світовою війною тут була організація „Січ”. Завдяки їй у легіоні УСС та у пізніших національно-визвольних змаганнях взяло участь немало божиківців. Коло дзвіниці на могилі встановлена таблиця з викарбуваними на ній прізвищами Василишина Йосипа, Бойка Івана, Сивака Лева, Зіня Олекси, Сименка Максима, Василя Беднарчука, Буняка Мирона, Будоловського Остапа, Будоловського Йосипа, Василишина Федора, Осадци Івана, Скасківа Михайла, Скасківа Василя, Ясінського Андрія і Ясінського Василя.

Шкільна молодь с. Божиків в 1991 році.

Естафету визвольної боротьби передняло молодше покоління, що боролося проти польських, німецьких і більшовицьких зайд. У сільській Раді, якій підпорядковані населені пункти: Божиків, Квіткове, Волощина та хутори Лози й Раковець, наявні списки вояків УПА, членів підпілля ОУН. Тут — 36 прізвищ, хоч насправді було їх більше. Мабуть, гордістю села стане ім’я геройських загиблого повстанського поета Мирослава Кушніра, книга віршів якого „Слова із книги бою” недавно побачила світ.

Більшовицька система гнобила село як у 1939-1941 рр., так і в повоєнні роки. Перед війною, у 1941 р., намагалися силою загнати людей у колгосп, який тут заклали на основі панського фільварку. Після війни відправляли свідомих, господарних божиківців під конвоєм в сибірські непрохіді і тюрми. Число репресованих перевищує 200 осіб (сьогодні ще живуть з них у Божикові 30, Волощині — 23 та Квітковому — 23 особи).

За німецької окупації з села забрано багато молоді на примусову пра-

В. Ю. Дем'янець

ВЕРБІВ

На сторінках 553-565 І-го тому „Бережанська Земля” Микола Кузик подав обширний нарис про с. Вербів, тому я обмежуюся до подій другої більшовицької окупації.

У липні 1944 року знову повернулася більшовицька влада. Частину мужчин, які залишилися в селі, вони мобілізували на фронт як гарматне м'ясо. Інші вступили до лав УПА або заховалися в криївках. Відомо, що після двох років підпільного життя загинув від московської кулі голова управи села Йосип Радик. Член місцевого проводу ОУН Андрій Кондрат, якого ворог застав у криївці, розірвав себе гранатою. Разом з ним був Онуфрій Семчишин.

За даними Вербівської сільської Ради народних депутатів в 1940-1953 роках загинуло 63 воїнів ОУН-УПА та їх симпатиків. Геройською смертю в 1944 році в Бережанах (хоча є версія, що в Карпатах) загинула Ірина Бабуняк, студентка медицини, член ОУН-УПА, родом з Вербова. Були серед вербівців-воїнів УПА сотенні: Іван В. Лужецький (псевдо „Когут”), сотенний сотні „Сірі Вовки” Гнат М. Дуда (псевдо „Бистрий”, „Крилатий”), чотовий чи сотенний Григорій І. Лужецький (псевдо „Довбуш”), сотник Іван М. Підгайний (псевдо „Чорній”). Могили вербівців-воїнів УПА є у Вербові, Бережанах, на Львівщині, Івано-Франківщині.

В 1949 році в селі насильно створено колгосп „Молода гвардія”. Першим головою поставили Григорія В. Баковича. Головою сільради 1947 році (до 1950) був Григорій О. Іваник. Як розповідає сам Григорій, час був дуже складний: Треба було добре думати, щоб щось зробити. Керівник знаходився між молотом і ковадлом.

— В 1950 році був лозунг „Боротьба з куркулями”. — Викликали мене в район і питаютимо: „Скільки в тебе куркулів?” Я відповів, що їх нема, а є господарі. Сказали: „Шукай!” Я списку не подав. І тоді почали шукати в моїй біографії всякі „недоліки”, „негативні дії”. Село мене підтримувало, бо я дбав про людей”.

28 липня 1950 р. у Вербові був третій масовий вивіз. Вивезли з села 15 сімей, в тому числі і сім’ї голови сільської Ради Григорія Іваника і голови колгоспу Григорія Баковича. Їх запроторили в Іркутську область, Тайшентський район, поселення Суєтиха (Бірюсінськ). Перед тим, як їх туди привезли, місцевих (у Сибіру) жителів брехливо повідомили, що везуть бандитів.

З 68 осіб, вивезених в 1950 році, в рідне село в 1956-му повернулося 60. Вісім загинули в Сибіру.

Сьогодні ми живемо в незалежній Україні. Колгосп перестав існувати. Селяни в 1992 році об'єдналися в селянську спілку, яку очолив житель села Леонід Н. Ковінєв. Головою Вербівської сільської Ради народних депутатів вибраний Федір Д. Чепіль.

У Вербові функціонує новозбудована загальноосвітня школа I-II ступенів.

В 1989 р. в село прийшло „голубе паливо”. В 1992 до села покладено асфальтову дорогу.

**Пам'ятник Т. Шевченкові в с. Вербів.
Посвячений 11 березня 1990 р.**

У Вербові є пам'ятники Т. Шевченкові, пам'ятник на честь учасників Другої світової війни.

17 жовтня 1992 року в центрі села біля Народного дому урочисто відкрито пам'ятник з нагоди першої річниці проголошення незалежності України.

На сільському цвинтарі є братські могили українських січових стрільців і воїнів УПА.

Біля парафіяльної церкви Пресвятої Діви Марії насипана символічна могила в честь жертв сталінських репресій. Парохом уже 27 років є о. Михайло Немилівський.

В селі є крамниця споживчих товарів, магазин промислових товарів,

Вербів, родинне село маєстра Ярослава Бабуняка, вітає його в червні 1995 р.

культмаг, функціонує фельдшерсько-акушерський пункт і ощадна каса.

За останні 30 років кількість жителів Вербова дуже зменшилась. В селі переважають пенсіонери.

Написано з розповідей жителів села Григорія О. Іваника, 1906 р. народження, та Дмитра І. Семчишина, 1900 р. народження. Матеріяли зібрали учитель історії Вербівської загальноосвітньої школи В. Ю. Дем'янець.

ЖЕРТВИ с. ВЕРБОВА ПІДЧАС ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Перша окупація більшовиками — 1939-41 рр.

Разом з польськими осадниками, в лютому 1940 р. вивезли на Сибір слідуючих українців:

1. Бридун Дмитро-Журавлів, зі Старого Вербова з родиною. Обоє старі загинули а дочка повернулась домів.

2. Чепіль Теодор з Голодівки з родиною. По війні всі повернулись.

3. Болюх з Долинів з родиною. По війні всі повернулись.

4. Семчишин Григорій з Долинів з родиною. По війні всі повернулись.

Другий вивіз наших людей в травні 1942 р. за тих, що укривалися, чи були арештовані:

5. Стецок Пилип з родиною. По війні родина повернулась. Пилип загинув в Сибіру. Син — Дмитро укривався.

6. Хміль Андрій з родиною. По війні вся родина загинула в Сибіру. Син — Василь укривався.

7. Семчишин Марта (Сидорова) з родиною. По війні повернулась. Її чоловік — Дмитро був арештований, Дмитрів брат укривався, а брат

Німецька окупація, роки 1941-44:

34. Семчишин Михайло (Сидорів), член ОУН, окружний провідник на Бережанщину, арештований німцями — загинув у концтаборі.

35. Іванік Василь (з Пісадків), член ОУН, член української поліції, в час його арештування був прострілений, тому в концтаборі стратив ліву руку. В 1945 р. з приходом американської армії вийшов на волю.

36. Кузик Анастазія, арештована і розстріляна німцями.

37. Бездух Петро, арештований і розстріляний німцями. Анастазія і Петро жили в тій частині села, що звється „Голодівкою” і притикає до лісу. Весною 1944 р. в тій частині села була на посту частина УПА, і з цеї сторони лісу вступили в село німці. Виявилася перестрілка, 4-ох німців було

Дружина відбиванки „Сокіл” у Вербові 1936 р. Стоять зліва: Григорій Костів, Григорій Стецок, Іван Лужецький, Степан Кондрат, Дмитро Кузик. Клячать: Михайло Білоус, Василь Джала. Сидять: Петро Кондрат, Григорій Костів, Микола Кондрат.

вбито і по короткім бою відділ УПА відійшов у ліс. Німці арештували Анастазію і Петра бо з їхніх дворів почалась стрілянина. Німці зігнали людей з цілого села біля церкви, прив’язали Анастазію і Петра до стовпів і розстріляли. В часі бою згоріло три хати. Людей з тої частини села арештували — 45 осіб — і вивезли до Німеччини на працю, де й загинув Михайло Борик. З часом люди повернулися, а деято емігрував на Захід.

Щоб оминути призов в Червону Армію, частина мужчин вибрала менше лихо і вступила до Дивізії „Галичина”, яка при кінці війни носила назву „1-ша Українська Дивізія Української Національної Армії”. В рядах дивізії „Галичина” загинули слідуючі особи:

38. Безпальок Василь (Хамарів).

Церква в с. Волиця (Вулька), 1989 р.

Відкриття „замкнутої церкви” в с. Волиця (Вулька), 1989 р.

Михайло Миколишин

ГИНОВИЧІ

В історично-мемуарному збірнику первого тому „Бережанська земля,” на сторінках 577-578 поміщено спогад про село Гиновичі, автором якого є бувший громадський і кооперативний діяч того села, Василь Вокс. Автор подає, що початок села сягає часів 15-го століття і конкретно зазначується датою 1475 року.

Зазначенено там як село розвивалося, аж до часу „великого ісходу”, тобто, до часу, коли автор подався на еміграцію. І хоч він не охопив усіх ділянок громадського і політичного життя, то й за те йому хвала. Тут можна лише навести слова письменника Семена Скларенка, якими він починає свій історичний роман „Святослав”.

*...а ви, живі, — не судіть,
якищо не все сказав — то докажіть,
якищо не так сказав — то допишіть, —
зробив я те, на що хватало сили в мене...*

У спомині, є неточності, стосовно „наказного війта” Івана Недільского, який нібіто був коренем лиха, бо не допустив до закладення в селі громадської цегельні.

Ось інший бік тієї справи, хоч може також не зовсім повний.

Провал згаданої цегельні мав інші причини і „наказний війт” не був до того причетним. Заходи відкрити цегельню робили: Королишин Іван, якого по вуличному кликали „Мацьків”; Королишин Дмитро, якого називали „Баранів”; Вокс Василь — автор спомину, та Миколишин Іван, якого також прозивали „Господар”. Всі вони були свідомими українцями, але ніякими фахівцями того діла. А тому, що вони були свідомими українцями, то польська окупаційна влада поставилася до того діла негативно.

Другою причиною провалу було те, що, замість наперед полагодити всі правні справи, ініціатори наперед закупили в якісь цегельні старі машини і преси та ще деякі речі, а також оплатили інженера, що поробив був певні поміри і пляни. Пізніше ті „машини” були зложені на подвір’ї Королишина Івана.

Після такої невдачі Миколишин Іван

Василь Вокс — визначний діяч с. Гиновичі на суспільно-господарському полі по Першій і Другій світових війнах.

дитиною втратив матір, а мачуха ушкодила йому праву руку. Щоб позбутися домашніх клопотів, батько віддав малого Романа до сиротинця оо. Василіянів в Станиславові. З огляду на ушкоджену руку не міг стати священиком, але вивчивши диригентуру, став добрым керівником хорів. До нашого села прибув він зі села Шибалин, де також залишив дуже добрий хор.

Перебуваючи в Гиновичах, Кадайський одночасно організував хори: в Жукові, Лапшині, Посухові та в Баранівці, де мав своїх помічників: в Жукові — Григорія Недільского, в Лапшині — Миколу Матуса, в Посухові — Михайла Замойського.

Під час більших, окружних чи повітових імпрез, він зводив кілька хорів разом, що робило на публіку приємне враження та лютило окупантіну владу, яка дуже часто не давала дозволу на такі виступи.

Хор села Гиновичі в 1934 році, посередині диригент Роман Кадайський.

Існував ще й за моєї пам'яті дуже добрий драматичний гурток, який ставив різні історичні п'єси, як: „Запоріжський клад”, „Назар Стодоля”, „Ой видно село”, „Іхав стрілець на війноньку”, а з новіших: — „Дві сили” — пера д-ра Франца Коковського, та „За честь, за славу за народ” — невідомого автора. Великою популярністю користувалася, „Вифлеємська ніч” в постановці Григорія Вітковського, яку ставилося кожного року на власній сцені, а також у сусідніх громадах.

Володимир Пришляк

ДВІРЦІ

Володимир Пришляк народився 1962 року в селі Стриганці Бережанського району в сім'ї вчителів. Після закінчення історичного факультету Івано-Франківського педагогічного університету ім. Василя Стефаника п'ять років учителював на рідній Бережанщині у мальовничому селі Поточани.

Від 1989 року — викладач катедри Історії України Луцького Педагогічного Інституту ім. Лесі Українки. Згодом навчається в аспірантурі Інституту суспільних наук АН України у Львові. Працює над дисертацією з минувшини України першої половини XVIII століття під керівництвом члена-кореспондента АН України Ярослава Ісаєвича.

Автор наукових розвідок, численних історично-краєзнавчих нарисів та статей про минуле Бережанщини.

Село на березі Золотої Липи, відоме з 1454 року. Його завжди вважали хутором найбільшого в окрузі села Стриганці, але з часом воно оформилося у цілком самостійне невеличке село. Його назву пов'язують із службовими будівлями, які споруджували над ставами для годівлі та вилову риби; їх називали ще „двірцями“. Інший переказ виводить назву села від панського господарського двору, нібито — панська садиба була в селі Біще, а фільварок, де жили „двораки“ — помічники фільварку — у Двірцях.

Воно розташоване на березі тихоплинної Золотої Липи з мальовничими заплавами, з кучер'явими вербами. Захищена від холодних північних вітрів Поточанською горою, ця місцина здавна надавалася на людське житло. Мабуть, недарма тут „під горою коло Пилипа“ знайдено досконалої роботи крем'яний серп епохи бронзи (приблизно II-го тисячоліття до н. е.), який свідчить про високу агрокультуру першопоселенців Двірців.

Хоч село органічно більш пов'язане зі Стриганцями, то адміністративно періодично підпорядковувалося Біщу, а певний час навіть становило з ним одну гміну. Архівні документи бережуть податкові подимні реєстри села з 1767 р. (ЦДІА у Львові, ф. 9, оп. 1, спр. 64, арк. 2152).

При дорозі, напроти сільського цвинтаря, поставлено в травні 1848 р. кам'яний хрест з написом, що засвідчив звільнення від панщини, який був зруйнований і пізніше відновлений громадою в 1991 році.

У 80-их роках XIX ст. село було власністю Станіслава Потоцького, якому тут до 1914 р. належало 209 і пів морга землі. До Другої світової війни великим землевласником у Двірцях був Ляхер.

У 1900 році село налічувало 280 жителів, з того 202 українці і 65 поляків.

лицарів. Літописці Легіону УСС, описуючи бої за Лисоню, наголошували високий героїзм стрілецтва. Історик О. Думін у І т. „Історії Легіону УСС” мужність борців Лисоні ставить значно вище, ніж у боях за Маківку.

Під час битви за Лисоню російські війська стояли в Жовнівці і на горбах за нею. Жовнівка була спалена у першому бою вночі з 14 на 15 серпня 1916 року. Ворог штурмував гору при спалахах пожежі. Старожили розповідали, що росіяни атакували Лисоню 14 разів. Сіножаті обабіч Ценівки і схил гори були густо вкриті убитими. Ценівку загатили трупи, вода текла червона. І тільки прорив росіян на другому відтинку фронту змусив захисників Лисоні до відступу. Мешканці села, що перебули чорну годину в яругах та лісах, вернулися згодом на суцільне згарище. Відбудова велася власними силами важко, та ще й воєнний час її гамував. Мабуть,

Союз Українок с. Жовнівка 1936 рік.

через те Жовнівка, не зважаючи на вигідне розташування і близькість до шосейної дороги, довгий час залишалася одним із найбідніших сіл у повіті, а згодом районі.

Якщо про перебування жовнівчан у Легіоні УСС відомостей нема, і старожили не пригадують, чи такі добровольці були, то в Українській Галицькій Армії (УГА) воювали Миколишин Лука Я., Грицьківський Василь І., Шума Микола та інші.

Під польською займанчиною в Жовнівці зорганізовано „Просвіту”, головою якої був Василь Вальків. Тоді ж збудували й читальню, що простояла до кінця 70-их років, за нової влади діставши назву „клуб”. У читальні порядкував Андрій Хлопась; значну допомогу читальникам надавав війт Андрій Королюс.

В 30-их роках в селі створено клітину ОУН, в яку входили Вигінний Микола І., Сафарін Павло Т. Діяв і осередок Союзу Українок під орудою

Василь Вальків

МОЄ СЕЛО ЖОВНІВКА

Як важко було покидати його проживши в ньому юнацькі роки, котрі тепер немов у калейдоскопі перед очима. Події веселі і сумні.

Вернувшись до села по закінченні промислової школи в Бережанах, 1931 року, я пірнув у громадську і освітню працю, і вступив у сітку ОУН, де вже були старші члени: Андрій Хлопась, Павло Чіх, Микола Миколишин, Василь Іванух, Іван Стецьків, а в згодом Петро Атаманчук, замордований більшовиками в Бережанській тюрмі. Після Першої війни село зачало відбудовуватись і відживати. Засновано товариство „Просвіта”, Союз Українок, пожарне товариство „Луг”, котре не проіснувало довго, бо польська влада заборонила його діяльність.

Молодь с. Жовнівка. В другому ряді посередині автор нарису Василь Вальків.

1932-го року побудовано гарний Народний Дім, де містилися кооператива „Єдність”, читальна „Просвіта”, Союз Українок, аматорський турток, який час від часу ставив п'єси на різні теми, маючи до диспозиції театральну залю.

Літньою порою влаштовувано фестини, на котрі гості прибували з дооколишніх сіл. Довголітнім головою „Просвіти” був Григорій Антонів потім Андрій Хлопась і інші. Секретарем довгий час був Василь Вальків.

В 1935 році поліція арештувала Андрія Хлопася і Василя Вальківа за приналежність до ОУН, а також за вбитство конфідента Ганущака. На тому

Такого напливу народу ще не бачила невелика Жовнівка. Прибули люди з навколишніх сіл, Бережан, Тернополя і Львова, щоб разом із жовнівцями відсвяткувати цю знаменну подію. Прийшли церковні процесії з Літятини, Вільхівця, Котова, і Бережан. На урочисту церемонію у Жовнівку прибули сестри-монахині чину Василіян з Тернополя, Представник Президента по Бережанському району п. М. Івашків, голова правління колгоспу „Дружба” М. Баліцький та парафіяни інших конфесій.

Архиерейську Святу Літургію відправляв Преосвящений Єпископ Тернопільський Михаїл разом з деканом УГКЦ Бережанського району о. В. Івасюком, парохом жовнівської церкви о. І. Попівчаком та священиками з Вербова, Литвинова, Урманя і Курян.

Церква св. Покрови в Жовнівці, посвячена 4-го жовтня 1992 р.

З проповіддю до парафіян звернувся Преосвящений Владика. Він розказав, яких утисків зазнавала церква і її служителі під час панування „червоного діявола”, як повинні ми зараз молитися і дякувати Богові за зіслану ласку для народу України. Звернув увагу на моральне обличчя сучасної молоді, говорив про пияцтво і розпусту, які панують серед люду. Закликав до молитви, до покаяння.

Зі словами подяки Преосвященному Єпископові Михаїлові звернувся о. Іван Попівчак. Він подякував усім жетводавцям, майстрам-будівничим, жителям села за пожертвування, працю на будівництві храму. Окремо отець Іван відзначив роботу церковного комітету і його голови Дмитра Пасемника. Не шкодуючи сил, ці люди присвятили себе праці на славу

Божу. Скільки добрих порад і настанов надав пан Дмитро, скільки праці вложив, щоб прийшов сьогоднішній день. Добре слово о. Попівчак сказав і за жовнівських хористів, які за короткий час навчилися літургічних пісень і своїми силами змогли супроводжувати святе дійство. Після Святої Літургії церковні процесії, співаючи побожних пісень з Єпископом і священиками, зі святим Євангелієм та образом Покрови Богородиці три рази обійшли церкву, Преосвящений Владика Михаїл покропив народ свяченою водою і дарував Боже благословення. На пам'ятку кожен з присутніх одержав образки.

Скорочено, за газетою „Західна Україна”, 10 жовтня 1992 р.

Василь Подуфалий

ЖУКІВ

Історія села Жукова починається від найдавніших поселень, які існували тут набагато раніше, ніж з'явилась перша письмова згадка про село в 1420 році. Про те на території села є достатньо даних. З розповідей старожилів дізнаємося, що неодноразово на долішньому Скрилеві знаходили рівно витесаний камінь, палену глину, черепки, та інші речі. У шістдесятіх роках, коли вирито на цьому полі транші для кагатування картоплі, було розкопане вогнище, добуто черепки посуду, олійниці, якими світили і навіть глиняну люльку.

Весною 1976 року під час будівництва очисних споруд на нижньому Скрилеві було виявлено невеликий кам'яний фундамент із якоїсь будівлі, а також піч. Знаходилась вона на глибині 0,8—1 метра. Вона являла собою виплетений із прутів завтовшки біля 2 см., овальний купол, що спирався на землю. Ширина печі на середині біля 1,2 м., а висота від 1,5 до 1,8 м. Проти з усіх боків були обліплені жовтою глиною з середини добре вигладженою. У печі були черепки горщиців, кістки тварин, вугілля обгорілого зерна та дерева. Вже в 80-их роках на цьому ж таки полі було знайдено кам'яні сокири.

Та не тільки це свідчить про існування на нашому Скрилеві села, а й сам Цапів рів, треба думати, колись служив для скрилевців дорогою в Дуброву. Текучі води з-часом вирили на місці дороги глибокий рів. Дорога проходила через Золоту Липу далі на захід. Коли вирівнювали русло річки в 1967 році, були виявлені залишки моста якраз у цьому місці де було давнє поселення. Викопані рештки дають змогу встановити час існування даного поселення — III тис. до н.е. — половина I тис. н.е. Початок села Жуків слід рахувати від того часу, як закінчило своє існу-

дитячі роки Левка (Льоні) Лепкого.

Учитель Яворський запропонував жуківцям спорудити пам'ятник Тарасу Шевченку. Жителі Жукова відгукнулися на цю пропозицію, почали збір коштів, і у 1912 році пам'ятник було відкрито. Скульптором пам'ятника був уродженець с. Лапшин, самоук Василь Бідула. В 1914 р. почалася Перша світова війна. Військово зобов'язаних чоловіків з села забрали в армію. Були в селі і молоді юнаки, які вступили в легіон Українських Січових Стрільців. В роки війни через село тричі прокочувалася лінія фронту в 1915, 1916 і 1917 рр. Під час боїв в селі загинуло і поранено декілька селян. Село було майже повністю зруйноване. Люди переховувалися по лісах і ровах. Був голод, епідемія тифу та холери.

Пам'ятник на могилі о. Сильвестра Лепкого, батька Богдана Лепкого в Жукові в 1991 році. Присутні проф. Гром'як Роман, письменник Яр Славутич (Жученко Григорій), проф. Едмонтонського університету (Канада), предки якого походять з Жукова, та композитор Мудрий Василь.

У 1917 році, весною, коли фронт проходив по річці Ценівка, недалеко від села, у лісі між Жуковом і Куропатниками, були становища Українських Січових Стрільців.

Коли у 1918 р. постала Західно-Українська Народна Республіка і створювалася Українська Галицька Армія, багато жуківців, колишніх воїнів австрійської армії, вступило до неї.

В червні 1919 р. під час українсько-польської війни Жуків знову опинився у вирі воєнних подій. Череж Жуків та Гиновичі вели наступ на Бережани УСС. Тих, що загинули в бою, поховали на горбі при в'їзді в Жуків, а потім перенесли на цвинтар с. Гиновичі. Під час воєнних дій польські шовіністи зруйнували пам'ятник Тарасу Шевченку. У липні 1919 року встановилася польська влада.

жуківців арештовано і засуджено до різного строку ув'язнення. Пароха Жукова о. Савіцького вивезено в Сибір. Багато з тих, хто був засуджений або вивезений, не повернулося додому.

У селі в післявоєнний час продовжувала діяти організація ОУН. У лісі біля Жукова знаходилося кілька криївок УПА. В одній з них, у Вертебах, був районовий провід. В 1947 році криївку викрили енкаведисти. У ній загинуло 4 партизани, серед них 2 жінки. В партизанських загонах УПА воювали Шагай Степан, Штепований Михайло, Федчишин Степан, Лещишин Михайло, Штепований Дмитро, Сабат Іван. Всі вони загинули.

В 1949 р. в селі почалася організація колгоспу ім. Жукова. В 1957 р. його перезвали на „40-річчя Жовтня”, а від 1975 року по сьогоднішній день колгосп носить назву „Україна”.

Хор села Жуків, 1991 року.

Першим головою колгоспу був Рутковський Андрій. На початках всі голови були місцеві і часто змінювалися. В 1954 році головою колгоспу став Тарасенко Михайло, уродженець Східної України, який був на посаді 10 років. В той час в селі побудували клуб і адміністративні будинки колгоспу, відкрили пам'ятник Т. Шеченкові.

Найбільших здобутків досягнуто тоді, коли головою колгоспу був Михайло Недільський. Він очолював господарство від 1971 по 1993 рік. За той час збудовано тракторну майстерню, консервну виробню, теплиці, гаражі, торговий центр, адміністративний будинок, дитячий садочок. В 1978 р. село повністю газифіковано, проведено водопровід, прокладено асфальтні дороги в селі.

У повоєнний час почала працювати Жуківська восьмирічна школа, яка спочатку знаходилася в приміщенні приходства. В 1965 р. вона перенеслася в нове приміщення, а з 1993 року стала середньою. В 1990 році,

11 серпня, школі присвоєно ім'я Б. Лепкого. В тому ж році в Жукові почала працювати і музична школа. Зі зміною політичної ситуації, з початком перебудови повертаються до нас із забуття імена славних наших земляків, громадських діячів, які були незаслужено „забуті”. Жителі села приклали багато зусиль для відновлення пам'яті Богдана Лепкого. 20 липня 1991 р. в Жукові відкрито пам'ятник Б. Лепкому. Розпочато будівництво музею. На селі з'явилися нові громадсько-політичні організації. У 1989 році створено товариство української мови. В 1990 р. утворений осередок РУХ-у.

В селі нараховується 252 дворів, в яких проживає 1034 жителів.

Вертер біля пам'ятника Б. Лепкому с. Жуків, 1993 р.

До історії стрілецьких могил в Жукові

В журналі „Світ”, 1927 р. ч. 13-14, стор. 10-12, надрукована стаття Левка Лепкого „Стрілецьким Шляхом”, в якій є місце, що стосується історії стрілецьких могил у Жукові: „Три могили стрілецькі при гостинці в Жукові”. Вони загинули у Куропатниках, але їх перевезли поза ліс на жуківський гостинець, щоб їхні могили були видні як свідки на тім шляху, куди проходили і де гинули УСС. Ці могили стоять донині на тому ж місці. Недовго в часі порядкування воєнних цвинтарів хотіли їх звідти забрати, та власник поля, на якому вони стоять, не дав забрати цих святощів зі своєї землі, мимо погроз. Нехай його ім'я буде благословенне! Це дійсно рідкий примір, гідний наслідування. Бо селянин не багатий і нивка невеличка, а могили, щоправда, забирають місце.

Світлана Даньків (Олексишин)

КОМАРІВКА

Кажуть, що граф Сенявський був закоханий у бідну шляхтянку, панну Комаровську. На знак своєї прихильності старий пан подарував своїм коханій місце під горою Говдою між трьома фільварками — Сеньківським, Кривецьким і Козівським, — і тут заснували село. А селян-кріпаків звозили з усіх довколішніх поселень.

За іншим переказом, якась пані Комарна вирішила заснувати тут село: сподобалося їй місце під горою, біля потока. Вона дістала на це, напевно спеціальний дозвіл з Варшави, побудувала 30 хат. Жителів і робітників водночас для свого поселення набирала на вигідних умовах, і вони одержували 24 морги поля і мусіли 2 дні в тиждень відробити для пані. Тому і прийшли сюди, кажуть, завзяті і працьовиті люди.

Хто знає, котра з двох версій правдива. Ale і дотепер багато родин у селі носить вуличні прізвиська, які вказують на те село, звідки вони прибули: Вербівські, Котівські, Денисові, Рибницькі. I те, що село має чітко запляновану забудову, де всі двори виходять на одну вулицю, теж, либо нь, підтверджує правдивість переказів. Колись всі двори були правильної квадратної форми, і з головної вулиці можна було потрапити на подвір'я через високу криту браму.

Вздовж села веде ще одна дорога — поза садами і оборами. Її так і називають — Загумінки. Поза городами протікав потік. З часом він мілів, джерела замулювалися. Селяни жалілися на нестачу води. Австрійський уряд дозволив викопати у центрі села криницю. Розповідають, що вода в тій криниці підійшла під верх і вдарила фонтаном. Імовірно, селяни добилися до потужного джерела. Ale війт у селі на той час був мало тямущий. Він налякався, що вода залле село, повелів возами звезти землю, щоб засипати криницю. Так і сталося.

Наприкінці минулого століття в селі громада збудувала першу школу. Це була дерев'яна будівля. Тепер на тому місці теж приміщення школи. Селяни дуже шанували тих, хто знав грамоту і з вдячністю пам'ятають прізвище першого вчителя Петрицького. Так само тепло і сердечно згадують і родину останнього передвоєнного вчителя — професора Баво- (Бабо)-ровського. Учитель приїхав з родиною із Щепанова. Він був палким прихильником всього українського і організував драматичний гурток, помогав влаштовувати спільні ялинки. Дружина Баворовського лікувала хворих мешканців. Діяльність Баворовського була недовподоби польським властям. Старші люди пам'ятають, як приїхав інспектор у школу і учителя прогнав.

відповідь полякам, чий новий костьол домінував над селом.

Будова почалася 1929 року і тривала до 1936 року. Незабутнім було винесення тяжкого кованого хреста на головну баню церкви, при великому здивізі народу з довколишніх сіл. Будову церкви треба завдячувати праці церковного братства і сестрітцтва і допомозі сусідніх сіл Саранчуків, Божикова, Тростянця, Рибників, Вільхівця, Мечищова, Базниківки...

В селі були так звані „суботники” — сектанти вони молилися по хатах. Їх фінансували з Америки.

Перед Першою світовою війною і в перші роки по війні парохом був о. Іван Гарбусевич. Села Котів і Рибники творили одну парафію. Парох жив у Рибниках. Отець Гарбусевич був добрій господар, добре відносився до людей, але до громадської праці не включався. Сам був старорусином з переконання. За його попередника в селі відкрито читальню ім. Качковського, яка за о. Гарбусевича була нечинна.

Вид на село Котів і долину Золотої Липи. На передньому плані церква св. Покрови. В далині залізничний шлях Стрий-Тернопіль, що наліво перетинає с. Рибники, а направо видніє станція Потутори.

Парафія Котів-Рибники була, як тоді казали, „кацапською”. Сусіднє село Саранчуки було „мазепинське”. Одні з другими були на ворожій стопі, навіть діти взаємно себе прозивали і воювали між собою.

Коли відійшов о. Танчак прийшов о. Іван Заверуха, поет і філософ. Теологічні студії закінчив в Інсбрику, в Австрії. Не вмів господарювати, не давав собі раду з парафіяльним майном. Однаке був великим патріотом, був головою читальні „Просвіта”. Мав гарний голос (тенор). З нагоди більших свят в церкві співав хор, а поза тим співали дяки. Дяком за Австрії був Димашевський, а після війни — Омелян Щур.

В 1940 році з Котова створено окрему парафію і парохом став о. Яро-

Обрядовість

В селі затрималися старовинні обряди. Різдвяні коляди, новорічні засівання і віншування, щедрівки на водохресті, великомодні гайлки з дуже старими мотивами співу і мало зрозумілим текстом, який щойно тепер наші етнографи беруться досліджувати. Наприклад, про коструба: „Прийдь, прийдь кострубоньку...”, „Воротар — воротарнику, а втвори воротоњка...”, про Вермянина, про панщину і т. д. Весільні обряди були старовинні, такими були і зелено-святочні обряди. Одяг був уже модерний. Зміна в одежі стала зараз після Першої світової війни. Може так сталося, бо все село було знищено, а населення осталося голе й босе. Погоріли скрині зі звоями полотен, вишивані і мережані сорочки, кожухи і гуні. Та не згоріли скарби, що були заховані в душі і серці — наші пісні й обряди.

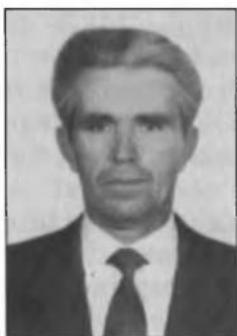
Хор при читальні „Просвіти” в с. Котові 1935-1937 рр. Посередині Богдан Щур, диригент хору.

Визвольні змагання 1918-20 роки

У війні з більшовиками і поляками за Українську Державу згинуло багато котівчан: Гринишин Петро, Грицик Іван, Дацко Антін, Дзюбак Володимир — хорунжий УСС, Кічак Онуфрій — учитель в Котові, Лабунька Василь, Лехняк Василь, Мидляк Іван — учень 7 класи гімназії в Рогатині, Рабик Степан, Семенець Антін, Семенець Василь, Щур Микола. Не вернулися з австрійської війни: Бабій Михайло, Будзяк Лев, Голод Антін, Дацко Павло, Карпюк Іван, Ковалчук Петро, Луців Петро, Урбан Фед'ко, Щур Іван, Щур Фед'ко.

Михайло О. Синютка

КУРОПАТНИКИ

Село Куропатники розкинулось на горбовинах. Долиною протікає річка Ценівка, доплив Золотої Липи. Більша частина села розташована на лівому березі річки. Від Бережан до Куропатник 10 км заасфальтованої в 1990-1991 роках дороги. Село знаходиться на краю Бережанського району від півночі і сходу межує зі селами Бишкі, Потік і Козівка Козівського району. Сусідніми селами є також Жуків на заході, Шибалин — на півдні та Комарівка — на південному сході.

Куропатники є центром Куропатницької сільської Ради, до якої входять села Куропатники, Барабанівка, хутори Сеньків (Ясне), Куропатницький та Гайок, в яких є 441 двір і проживає 1.101 особа.

Село поділяється на такі частини: Шоломків, Вигнанка, Будилівка, Пастівник, Село (центр), Вигін, Кінець, тобто край села, що межує з Потоком. За однією версією назва Шоломків походить від шолома, за іншою — від слова „шоломкатися” (шолопатися). Навколо села шумів ліс, де було дуже багато куропаток, які виходили до води шоломкатися. Перших жителів цього краю села звали „шоломкавці”, а звідси, мовляв, і сама назва частини села Шоломків.

У селі є вулиця Вигнанка. Колись, ніби, це було окреме село, де жили форналі (фірмани), які обслуговували Будилівку. Туди виганяли найбільших бідаків, яким не вільно було оселитися в інших місцях. Їх ще презирливо називали „козярі”, чи то від назви грибів „козарі”, чи від овець і кіз, яких вони тримали, бо, через малоземелля і бідність, корів у них майже не було.

Будилівка дістала свою назву від пані Будилівської, якій належала. Володіла вона ніби й селом Будилів.

Пастівник — від слова пасти, бо поряд було пасовисько для худоби, яку напували в ставі, де тепер сіножать-стависько.

Вигін — це частина села, де колись виганяли худобу на пасовисько. Є ще одна назва: Підзамче, Замчисько, але про це трохи нижче.

Люди дали назви не лише частинам села, а й лісу і полям. Ось ці назви: Загумінки, Садова, Підліски, Настав, Заволійщина, Слійниця, Диберки, Клин, Гремняча, Могилки, Підтопилиська, Затопилиська, Межиліс, Кутівка, Вівсиська, Гайок, Сеньків, Гора, Грабина, Починкова Грабина, Кобринка, Підсенеків, Загумінок, Середній рів, Горбки, Задній рів, Сампалівка, Дудки, Рівні гони, Підгора, Темна, Городиська, Войтусьова Гора, Задубинка. Це звичайно, не всі назви. Походження їх ясне і зрозуміле, хоч деякі з них мають свої пояснення.

„Золотий колос”, а в 1992 р. його розпущено і утворено Селянську Спілку.

В 1993 році відновлено хрести по польових дорогах зруйнованих комуністичним активом.

*Підготував Михайло О. Синютка, вчитель історії,
1939 року народження, освіта вища, — на основі розповідей
Ілька М. Тернового, Володимира Оберського,
Дмитра Тернового, Катерини Дмитрів
та інших жителів села Куропатники.*

Оксана Федус

ХУТОРИ СЕНЬКІВ, ГАЙОК, ВІРЛІВ

Близько 2 км на півден від с. Куропатники загубились серед полів три невеличкі хутори: Сеньків, Гайок і Вірлів. Сьогодні вони мало схожі на традиційні українські хутірці з чепурними білими хатинами, так яскраво описані в клясиками. На жаль, не завжди щасливі події залишили там жалюгідні рештки минулой краси.

Не є легко устійнити час їх виникнення. Але вважається, що перші поселенці прибули сюди в середині XIX ст. Хутір Сеньків за кількістю населення був найбільшим із тих трьох хуторів. Кажуть, що первими власниками його були пани Сенявські, від яких, ніби, й походить назва. І хоча з часом хутір переходив у руки інших магнатів (Потоцьких), назва так і залишилась.

Чим саме Сеньків приваблював пізніших власників? Мабуть, своїм фільварком. Нам не відомо достеменно, хто його заснував. Напередодні Першої світової війни хутір (15 дворів) разом з фільварком належав орендаторові — жидові на ім'я Береш.

Війна не оминула того закутку і в 1914 році москалі підпалили фільварок. Береш утік до Бережан. У 1915 р. була спроба підняти з руїн фільварок, але наближення фронту влітку 1916 р. змусило негайно евакуювати форналів (робітників) з Сенькова до с. Микулинці.

Степан Білик: „У Микулинцях для нас не було ані помешкання, ані іжі. Ми з горем перетерпіли зиму, а весною втекли до с. Дібще”

З переходом Галичини під владу військ Австрії у 1917 р. в Сеньків повернулися форналі і орендатор Береш. Австрійці всіляко допомагали у відновленні господарства на хуторі, навіть орали городи. Деякі господарі, як от Верес, наймали німецькі трактори і використовували їх у польових роботах. Та й робітникам Береш ніби непогано платив — за місяць праці: 10 злотих, центр зерна, дрова, 27 арів городу, корова.

Українська Соціал-Демократична Партія розбуджували в народі прагнення своєї власної держави. В Лапшині о. Лев Джулінський від 1871 до 1923 р. виховував своїх порафіян на українських патріотів. Він ішов слідами свого батька, пароха села Болотня на Перемишлянщині, який працював над піднесенням національної свідомості селянства. Отець Лев продав свою невелику земельну посілість і за одержані гроші видавав свої власні книжечки і журнали та молитовники. Його помічником був поет, драматург і журналіст І. Луцик. У Лапшині в пароха Джулінського часто бували визначні діячі Галичини, а композитор Січинський там написав свою оперу „Роксоляна”. Для боротьби з пиянством о. Джулінський заснував „Братство тверезости”, члени якого присягали на Євангеліє, що не будуть пити алькоголю. Це довело до зникнення корчми зі села.

Весілля „Під оборогом” в с. Лапшин 1935 р.

У 60-70-их роках 19-го століття в селі була примітивна дяківська школа і, хоч дяк Коріньовський давав більше про горілку, як про навчання дітей, то з неї вийшов майбутній скульптор Василь Бідула. Згодом селяни побудували двоклясову школу, де навчання відбувалося на три зміни. Учителі Ремез і Козловський теж займалися культурно-освітньою роботою в селі. Вони організували хор і драматичний гурток. За ініціативою інтелігентів з Бережан — А. Чайковського, Т. Старуха і О. Ковшевича — вчителі Ремез і Козловський та селяни Василь Бідула, Антін Дулеба і Федір Дулеба заснували товариство „Просвіта”, головою якого выбрано Синишина. Читальня приміщувалась у хаті Нестора Тикайла. Драматичний гурток ставив п'єси по стодолах або під відкритим небом. Окремий будинок під читальню побудовано в 1912 р. У 1914 р. викінчено двоповерхову школу. Була в селі теж організація „Січ”. Хлопці і дівчата виконували всякі вправи під музику, хлопці топірцями, а дівчата лентами.

пацифікації 1930 р. Вони побили голову „Просвіти” П. Голика і активістів села. Часто відбувалися арешти молоді. Підозрілих в членстві ОУН засилали до карного табору в Березі Картузькій. Серед них були: Ілько Кузів, Микола Матус, Нестор Середа, Михайло Мишишин, Андрій Швець і Тимко Пилипець.

В село проникли ідеї соціалізму і комунізму, носіями яких були Василь Худик, Степан Бойко та ще деято.

По розторощенні Польщі німцями, в селі з'явились визволителі зі Сходу. У жовтні 1939 р. в селі стала працювати семирічна школа з українською мовою навчання. В ній панували напруження і страх. Енкаведе заарештувало вчителя Михайла Семчишина і учня Романа Витвицького. У 1940-41 роках заарештовано 20 осіб, а з них 12 закатовано. 26 червня 1941 р. розстріляли молодих дічат Теклю Бідулу, Степанію Дулебу і Ма-

Союз Українок с. Лапшин 1937-1938 рр.

рю Ярему. Степан Бідула вів себе на суді в Тернополі дуже мужньо. Він не просив помилування, а сказав: „Так, я належав до ОУН, я ненавиджу вас і тільки шкода мені, що так швидко ви мене схопили і вже не можу боротися проти московських катів”.

22 травня 1941 р. на світанку енкаведисти оточили двори 11 сімей, сини яких перебували в підпіллі. З хат виводили дітей та старших людей з малими клунками і везли в невідоме. Народ з полегшею зітхнув коли 22 червня розпочалася війна. Вірилося, що Україна буде вільна і народ зустрічав німців радісно і з надією. На жаль, ані він, ані його провідники не знали плянів Гітлера зробити Україну колонією Німеччини.

31 липня на горі Лисоні зібралися тисячні маси людей для вшанування пам'яти Усусусів, що там полягли. Там члени ОУН виявили протест проти німецьких окупантів. Другого дня німці почали в районі арешти

По ліквідації Греко-католицької Церкви переслідували тих священиків, що не приймали московського православ'я. Парохові о. Недільському енкаведисти наказали взутися в черевики з підошвами набитими цвяхами. Так його водили цілу ніч аж поки він не згодився прийняти православ'я. Москалі надавали священиків, що своєю негідною поведінкою обплюгували церкву. Таким шубравцем був у селі „священик” Антонів.

У 1946 р. натиск на лапшинців посилився, щоб вони вступили до колгоспу. Збільшили податки і контингенти всіх продуктів. Тих, хто не міг їх здати, притягали до судової відповідальності. Позганяли людей до школи і змушували вписуватися до колгоспу. Агафію Дулебу били до втрати свідомості. За сорок роківsovєтського режиму невелика зграя брала в колгоспі для себе по потребі, а маса колгоспників крала.

Лапшинський осередок Народного Руху України (НР). 26. 09. 1993 р.

У 1974 р. колгоспи Лапшина і Вербова об'єдналися, а в грудні 1987 р. роз'єдналися. За головування Ярослава Павлика збудовано будинок тваринника, відбудовано кехельний цех, заведено газопровід, проведено газифікацію с. Гайок, покрито асфальтом 4 км дороги, закічено будівництво пекарні і споруджено будинок культури. У 1992 р. колгосп ім. Петровського замінено на селянську спілку „Полісся”. Тепер там працює 207 осіб, з них 48 mechanізаторів, 23 водії, 45 працівників тваринництва і 28 керівників і спеціялістів. У 1992 р. було зернових 30 ц/га, цукрових буряків 380, картоплі — 125 ц/га. Діяльність клубу і бібліотеки обмежувалась до „торжественних вечорів” з учнівською концертовою програмою присвяченоюsovєтським святам, на які примусом приходили вчителі, актив села і колгоспу та батьки виступаючих дітей.

В селі була восьмирічна школа. Виховання в школі йшло в розріз з

вихованням у сім'ї. Учителі говорили про щасливе життя під сонцем сталінської конституції, нищили національну свідомість та духовність, забороняли дітям ходити до церкви, а дома діти бачили злідні, крадене в колгоспі зерно, картоплі, солому тощо. В дітей наступав процес духовного розладу, недовір'я і вони ставали байдужими до людей, вони розуміли, що думати треба одне, а говорити інше. Формувалася нова людина. Але таки багато дітей вчилося, хотіло набути якусь спеціальність, щоб не бути колгоспним рабом. У Лапшині 80 осіб набули різні професії, стали лікарями, інженерами, агрономами, вчителями і навіть викладачами вищих навчальних закладів. Серед них були Петро Витвицький, Василь Петрух, Степан Борик, Степан Ярема і Анастазія Кузів. Дехто працював спеціалістом у рідному селі.

Хвиля перебудови у 80-их роках докотилася і до Бережанщини. Селяни

Лапшинський церковний хор з о. Йосипом. 26. 09. 1993 р.

відновили стрілецьку могилу на Лисоні. На ній залунали патріотичні пісні і група юнаків поставила там синьо-жовтий прапор. Його гордо ніс Іван Здирко з Шибалина. Ця подія сколихнула присутніми масами і додала їм свідомості. Промовці розкривали злочини комуно-московського насилиства. Почалася боротьба за відродження незалежності України.

Влітку 1988 р. у Бережанах створився Народний Рух України і постало теж Товариство Української Мови ім. Т. Шевченка, „Просвіта”. При виборах НРУ висунув кандидатом у депутати до Верховної Ради бувшого політв'язня Левка Горохівського. На нього голосувало понад 70% виборців. Живий ланцюг Івано-Франківськ—Львів—Київ, у якому „звенами” з Лапшина було 13 осіб, продемонстрував перед цілим світом, що український народ прагне бути вільним.

В селі велику роль у відродженні духовності народу грає церква.

Літятини, котрі пішли в УПА та підпілля. В Українській Повстанській Армії воювали Степан Верхоляк, Евстахій Паньків, Михайло Дяківський. Останній з них брав участь у рейді через Карпати, але потрапив в оточення, прорвався і повернувся в рідні місця, продовжував боротьбу з окупантами. Загинув у бою поблизу с. Вівся (нині Козівського району). Також у сутичці з облавцями в селищі Козова зложив голову Петро Ярема. Біля рідного села енкаведисти вбили Василя Шачка.

1949 рік вписався в історію села як „переломовий”: 9 лютого совети силою переломили волю людей, змусивши записатися в колгосп. Били Петра Худобу — аж помер, Івана Николишина теж не оминула гірка чаша. Багато людей втекли тоді на інші села. Мабуть, на глум в честь „звитяги”

Активна молодь с. Літятин — 1943 р. Перший ряд зліва: Паньків Петро, Паньків Остап, Верхоляк Степан, Щур Володимир, Венцлав Михайло — Мартинів, Миколишин Михайло. Другий ряд зліва: Шарко Василь — Соловий, Шарко Іван, Маланчук Остап, Ходоба Микола — Вовків, Ходоба Остап, Дяківський Михайло, Турчин Михайло. Третій ряд зліва: Еляшів Михайло, Кінаш Микола, Верхоляк Михайло, Михалюк Ілько, Ходоба Михайло — Вовків, Рудий Йосиф — Конюський, Шарко Микола — Соловий, Ходоба Іван — Дзьомків, Захарків Михайло, Фундела Микола.

тодішніх районних активістів і солдатів над безборонними літятинцями, господарство назвали „Перемога”. Його головою настановлено Туркевича Степана Г. (Газ. „Червоні Бережани”, №12, від 10 лютого 1949 р.).

Того ж року в Літятині знов загули трактори. Щоправда, кілька їх було спалено, як казали „бандерівцями”. На їх рахунок відноситься ще й спалення сільради в 1946 р. та клюбної бібліотеки — у 1948 р., а також розповсюдження листівок антибільшовицького змісту.

У 1954 р. при колгоспі „Перемога” створили партійну організацію з 3

Вид на село Мечищів — 1993 р.

У 1939 році Галичину зайніяла радянська влада, народний дім перейменовано на будинок культури, де на перших порах уже під портретами Леніна, Сталіна, Ворошилова, Молотова — звучали радянські пісні. А в кінці грудня на початку січня почалися арешти. Учні 7 класи Іван Пелех замордований, Микола Мострянський і Михайло Грицишин — пропали безвісти. Загинули від рук більшовиків Михало Надбере жний, Іван Козак, Петро Чмир, Богдан Федик. А під час німецької окупації ще 10 кращих синів села засуджено на смерть у Рогатинській тюрмі.

Вислано було на Сибір з сім'єю і о. Вербицького. Частина активних просвіттян, серед яких І. Кулина, І. Чорнобай, І. Семеген, С. Мострянський, М. Пелех, М. Мерва врятувалися тим, що виїхали за кордон.

„Бережанське Віче”, грудень 1995 р.

Орест Гуменюк

ТРАГІЧНЕ СВЯТО МЕЧИЩОВА

Поки війни, нацистської окупації навели на Бережанщину голод і нужду: окупанти забирали все, що потрапляло під руку.

У 1943 році бойка, яку очолював „Топір”, — помічник повітового референта постачання, плянувала здійснити диверсію на залізничній дорозі між стаціями Підвисоке-Потутори, аби перешкодити німцям у доставці пального і боеприпасів для фронту, а також поповнити власні ресурси. Але бойка не мала вибухівки, щоб вчинити намічене. Щаслива нагода чи просто збіг обставин посприяли цьому: бойка дізналася, що на хуторі Кути біля Мечищова переховується закинutий з літака радянський парашутист, — ним виявився „мінер” Петро Гречаний. У нього була вибухівка. Мінера вдалося схилити на „співпрацю” — і диверсію підготовлено детально й проведено успішно на ст. Награб’є біля семафора. Ешелон з цистернами йшов із Підвисокого в супроводі „штовхача” і 2-х вагонів з охороною (від ст. Підвисоке до ст. Награб’є залізнична дорога веде під гору). Вибух вчинено було під самим паровоузом — його скинуло з рейок, а „штовхач” ще продовжував пхати цистерни, внаслідок чого два вагони і три цистерни опинилися на узбіччі. Охорона зчинила стрілянину, потім зі „штовхачем” та уцілілими вагонами подалася назад на ст. Підвисоке. Під час перестрілки був поранений у ногу вояк родом з Посухова, здається, псевдо „Богун” або „Заяць”.

Зранку біля перекинутих цистерн гітлерівці виставили охорону з фольксдойчерів і загону залізничної поліції, що перебувала в Потуторах. А люди з навколишніх сіл, що підходили набирати розливу нафту, „придбровувалися” до охорони різними продуктовими дарунками: маслом, яйцями, горілкою. Так тривало майже три дні — доки не було полагоджене залізничне полотно.

Але є ще і інша версія цієї події:

У місцевості на „Високій горі” між Курянами і Мечищевом „пущено під укіс” кілька цистерн з нафтопродуктами для фронту. Підрив колії вчинила група „ковпаківців”, які верталися з так званого „карпатського рейду”, маскуючись під відділ УПА. На таке „перелицовування” совєтських партизанів вказує і їхній літописець Петро Вершигора в одній зі своїх книжок. Коли в 1983 р. відзначалося 50-річчя того рейду, районне керівництво запросило кількох його учасників на свято. І саме тоді стали відомі деталі тієї диверсії на залізничному полотні. „Героєм” виявився мінер Петька Гречаний. Після вибуху він був поранений в ногу, і виходив його житель хутірця Лінія, що коло Мечищова, — Пограничний Макар.

(„Вдячний” за свій порятунок, Пет’ка, відвідуючи старого через 50 літ, не спромігся навіть на елементарний подарунок для рятівника, який через нього зазнав багато неприємностей в ті далекі роки).

З величезної калюжі нафти з перевернутих цистерн, що після диверсії зібралися на полі, люди начерпували нафту в різний посуд, аби мати для освітлення жителів. Та через два дні німці виставили тут автоматників для охорони і не обійшлося без невиних жертв.

В листопаді 1943 р. в Мечищеві заарештовано 13 чоловік, в тому числі директора школи Івана Семегена і старосту Степана Ткачика. Серед співманих були: Микола та Іван Калиновичі, Іван та Михайло Бідюки, Микола Ільків, Михайло Джулинський, Михайло Лібрук, Петро Заторський, Іван Гуменюк, Михайло Замостянник, Михайло Пальчак.

Посвячення могили жертвам московського терору — 1993 р.

Івана М. Калиновича заарештували за переховування двох жидів, що суворо заборонялося. Вони були синами лікаря-стоматолога з Бережан.

Грудень 1943 року. Наближалося свято Андрея. Але у 1943 році для рогачинців і мечищан стало воно особливим — пам’ятним і трагічним. Саме того дня, 13 грудня 1943 р. в Рогатині біля церкви Різдва за кам’яною загорожею із західньої сторони німецька жандармерія провела прилюдний розстріл наших краян. З Рогатинського і Бережанського районів в тому числі з Мечищева, — 11 чоловік. Всіх було 25, віком від 20 до 45 років. Судилише відбулося після Служби Божої. Німецька поліція вивела людей з церкви і пригнала з міста. Серед присутніх були жінки і діти.

Через декілька хвилин приїхали кріті поліцейські машини, в яких було 25 арештованих. Вигляд у них був страшний: вимучені, зарослі, пепелякані. Німецький офіцер зачитав вирок — розстріл.

П’ять солдатів розстрілювали засуджених п’ятірками з віддалі 10-15

порад старших люлей. Щоправда, від зміни голів нічого не мінялося в житті селян. Ті ж 250-300 грамів суржiku-збіжжя на трудодень, ті ж побори: позика, сільгоспподатки і „вибивання” різних драчок усякими здирниками з району — фінагентами, уповноваженими, серед яких особливо запам'ятався низькорослий, крикливий Скалій, що їздив нестерпно тарахітливою бричкою. Щоб навести більшого страху на людей, постійно носив автомат через груди.

Колгоспне господарство містилося спочатку по людях, в кого більша забудова: у Наконечних(Стрижників) — птахоферма, у Мазіковських — кози. А коні й корови на колишньому фільварку. Коней годували так, що навесні їздові піднімали їх на ноги на шлеях. Дві весни розшивали людям шопи, із сніпків робили січку для годівлі худоби. Мало не щодня на „кінському цвинтарі” викопували свіжу яму.

Механізатори колгоспу „Зірка” під час політінформації.

Тяжкими були переднівки в нашому селі. Якби не річка (от і справді Золота Липа!) з її невичерпним багатством риби та черенок (скойок), не навколошні ліси з черешнями і дичками, грибами і ягодами, зайцями, що ловилися на сильця, то голод 1947-го і вже на початку 50-их рр. мавби великий ужиток. На щастя, обминуло... Рибна, черепахова юшка, суп з лободи і з грибами дали сили перейти через скруту.

У 50-ті поки жив тиран, панував повсюди примус. Силувано забирали юнаків у „фезево” — у фабрично-заводську науку, на шахти Донбасу. А вербувальники зваблювали людей у східні області: там вас чекають бочки з салом і отакий високий хліб. Кілька сімей поїхали, але через 2-3 роки вернулися, вже після весни 1953-го. Щоб звести кінці з кінцями, люди потай брали (крали) з колгоспу те, чого їм недоплачували за трудодні (вихододні). Ночами носили в'язанки соломи, сіна від скірт, буряки,

картоплю з кагатів, збіжжя з току. „Хочеш мати — не треба спати!” і „не вкрадеш — не проживеш”, — такі афоризми були провідними, хоч і негласними девізами колгоспного буття.

Доброю подією в селі у 1953 році стала відбудова млина і встановлення турбін, — з'явилось електричне світло. Мозольна то була праця людська, звершена задля села під керівництвом двох місцевих майстрів-самоуків Василя Мацишина й Івана Дидука. Вони ж змонтували й пилораму, а техніку на тоці доглядали Михайло Галушка і В. Мацишин.

У 60-ті роки почався атеїстичний наступ на придорожні хрести: їх руйнували вночі бригади привезених активістів, яких „скеровував” який-небудь партійний бос із райцентр. В Надрічному деякі хрести звезли коло церкви в Жукові. Декілька з них пам’яток скасування панщини і святої тверезості відновлено у 1990 році.

Майбутнє села Надрічне — учні школи та вчителі.

Що в Надрічному залишилося добрым спогадом після 50-ти років радвлади? Приміщення двоповерхової школи, зведеного за тодішнього директора Степана Галушки у 1975 році, клуб двоповерховий, що зводили майже 10 літ і закінчували вже аж у 1987 році, та ще покрита асфальтом головна дорога (хоч у вибоях, які „латають” щороку), що веде через село з Бережан до Поморян, а також до с. Біще. Багато публікацій у місцевій пресі було про газифікацію нашого й інших сіл. Але проведено її із значним залученням коштів самого населення, труби на головній лінії оплатив колгосп „Україна”, а на підведення до будинків у селі — самі люди. Так же прокладено й водотяг.

Але це позитивне блідне на фоні шкоди, завданої Золотій Липі безумною меліорацією, що виразилася у звичайному випрямленні русла річки, а це призвело до її зневоднення й майже цілковитого знерибнення; на фоні виснажених, десятками літ не гноєних схилів, піль збіднення лісової фльори і фавни. Далося Дрищеву-Надрічному взнаки і 20-річне

частими вивихами й переломами; ковалі Василь Білик, Микола Лебідь, Петро Мотурняк, майстер-тесля Іван Вдовинів, тесля і бондар Дмитро Савчук (Савків) швець — Григорій Савчук (Савків), кравець — Григорій Баран (Будний).

Великою мірою село завдячує їм, що не ходило обдерте і босе цілком: вони „з нічого” могли викроїти щось на кашкетину, сорочку, зі старого лаха зробити одежину на свято, чи з діравих ходаків, натягнути на копиті черевики дітям. І за все це в більшості випадків не брали ніякої плати.

Видне місце в історії села Дрищів заслуговує постать Василя Потягача (Потегача). Народжений він у 1915-1916 роках. За ним закріпилося вуличне прізвисько „Козак”, певно як натяк на його можливе походження.

Церква і столітні липи в с. Надрічнім.

Та справа не в тім. Потягач — юнак вольової вдачі і міцної будови — був визнаний сільською молоддю зверхником, організатором різних забав. А заодно й надійним товаришем, захисником від зазіхань чужих.

У 30-х роках Василь Потягач став членом ОУН і постійно зазнавав переслідувань польської поліції. Змушений переховуватися, він, однак, постійно був інформований про всі події в Дрищеві й навколоишніх селах.

В 1939 році, коли начальник постерунку в Урмані — Когачевський — застрелив юнака Когута, атентат-відплату здійснив Василь Потягач. Йому допомагали два юнаки з с. Гиновичі. Може і ще хтось.

Атентат вчинено раннього вечора навесні (у квітні-травні). Когачевський разом з поліцаем Ортелем виходив з хати солтиса (війта) Рейтера, що мешкав у Дрищеві вкінці правої частини села при дорозі на

Поляки мали свій Будинок Культури і бібліотеку. Українська громада мала три читальні „Просвіти”, а це: в Наразеві селі, Нараєві місті і на вулиці Лани. Читальні очолювали Фортуну Михайло, Сендицький Григорій і Атаманчук Іван. При читальнях працювали самодіяльні гуртки — хоровий під керівництвом Янчинського Григорія, драматичний і танцювальний під керівництвом Різник Степанії і Стаків Михайла.

Виховно-освітню роботу з молоддю проводили учителі українці — Сагайдак Олена, Різник Іванна та Бай Петро.

При читальні діяло теж Т-во Тверезости (Святої Тверезости) засноване ще 1874 року, про що вказує поставлений з тієї нагоди біля церкви пам'ятник. Культурноосвітня праця над піднесенням села не була згідна з настанововою окупаційної польської влади, і тому адміністраційні чинники

Хрест біля церкви на 1000-ліття хрещення України.

старались ставити різні перешкоди. Провідні члени читальні чи громади часто без причини були арештовані. Їх замикали у тюрму, де часто зазнавали побоїв, включно до втрати здоров'я, як Фундина Пилип і Драбик Михайло. Перед самою війною 1939 року польські жандарми вбили найбільш активного молодого хлопця Бая Петра. В день його похорону поліція закрила всі дороги до села, щоб не допустити позамісцевого населення до участі у похоронах. Це, однаке, не спнило тисячі людей, які полями, стежками, лісами прийшли, щоб взяти участь у похоронах і заманіфестувати свій протест проти беззаконня окупаційних владей.

Тяжкий хрест випав на долю нараївчан після вересневих подій 1939 р. З приходом червоних „визволителів” зі сходу, почалися арешти. Первісно арештували Оскреса Степана. Опісля викликали в район учителів Різник Іванну, Павлова і Старуха Нестора. Ніхто з викликаних не повернувся.

Весною 1941 року почалися масові арешти. Вночі 23 березня 1941 року

арештовано: Драбика Михайла (22 р.), Жиховича Марка (22 р.), Нагірного Володимира (19 р.), Нагірного Теодозія (19 р.), Денека Василя (22 р.), Зварича Степана (22 р.), Зорія Володимира (23 р.), Литвина Степана (20 р.), Захарківа Теодозія (22 р.), Сендецького Федора (22 р.), Проскуренка Михайла (19 р.), Драбика Івана (22 р.), Бая Івана Вас. (21 р.), Фортуну Ольгу (20 р.), Фігурську Емілію (18 р.), Дворняка Федора (арештований у Бережанах несподівано). Бая Івана (залишив 2 дітей) (28 р.), Сендецького Володимира (5 дітей) (40 р.), Дворняка Федора (арештований у Бережанах несподівано).

До арештованих відвідувачів не допускали, ані передач не приймали. Ніхто нічого не здав, де ті люди і що з ними діється. Аж з приходом німців дізнались, що чотири дні у червні — 27, 28, 29 і 30-го, в бережанській тюрмі

Хата у повоєнному с. Нараїві.

без перестанку гуділи мотори машин, там відбувались пекельні сцени катувань арештованих в'язнів. Коли 7 липня вступила до Бережан німецька армія, люди збіглись до тюрми, де побачили страшну картину нелюдських жорстоких катувань в'язнів. Прийшли і нараївці шукати своїх рідних. Підвали завалені понівеченими, скровавленими тілами. Тіла на подвір'ї, на мосту, на березі річки. Інших виловлювали з ріки у сусідніх селах. У селі Саранчуки виловлено 19 тіл, між якими був і Зварич Степан з Нараєва. Під мостом у ріці знайшли Ольгу Фортуну і Фігурську Емілію. На мосту лежала Різник Іванна. Дівчата мали відрізані груди, в роти напхані шмати. Фігурські запхали її власну косу. У статеві органи повбивали півлітрові пляшки.

У хлопців покручені руки, відрізані язики, в інших вуха, вибрані очі і відрізані статеві органи, усіх знайдених нараївчан привезли у село і зложили у спільній могилі. За пару днів відшукали ще в ямі біля бере-

Як почалась війна, відбулися арештовання, але те лиxo наше село обминуло. Часописи не доходили, радія в нікого не було, то nіхто не знав, що робиться. Але скоро почали переїздити через села напіввійськові валки, багато жінок і дітей їхало на схід.

Прийшов день 19 вересня. Наші розібрали залізничні рейки між Шумлянами і Жуковом, щоб спинити відступ поляків і дістати зброю. Був дуже мрячний ранок. Над їхав поїзд зі сторони Львова і в'їхав на розібрані рейки. Він їхав поволі, то локомотива лише з'їхала з рейок. Поверх 50

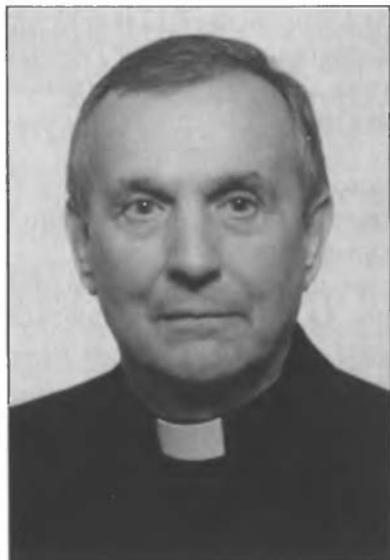
Молодь с. Підлісне (Шумляни) 1938-1940 рр.
Стоять зліва: Хабара Михайло, Федор Михайло і Стасів Андрій.

вагонів поїзду були наповнені військом. Через півгодини над їхав поїзд зі сторони Бережан. У ньому були пограничники з родинами, котрі тікали від більшовиків. Через мряку не було видно, яка сила по обох сторонах. Військо пересіло на поїзд зі сходу і поїхало в сторону Бережан. Розюшені пограничники почали палити Жуків. Спалили кількадесят господатств, забили 10 осіб, переважно поляків, бо вони від своїх не тікали, і замордували двох українців — Зарічного Стефана і Лебедя Григорія. В часі стрілянини був смертельно ранений звеновий юнацтва Бездух Петро, котрий скоро помер. Теж забитий був один хлопець з Дрищева.

Пограничники тікали через Шумляни, Вербів, Нараїв і аж у Пере-

— частиною села. Несподівано збоку, від гори Лисої, витоптуючи кукурудзи й коноплі та городину, вигульнули дончаки на конях — з піками, засмаглі до чорноти. На возах, у валці поручинців, перестрашені дітвора й жінки зняли лемент, а козаки, не зупиняючись, заспокоювали: „Не бойтесь. Ми тепер ваші, а ви — наші”.

Фронт стрімко покотився на захід до Карпат, де перепинила йому шлях Маківка грудьми січового стрілецтва. А в Поручині сім'ї погорільців

о. діякон Микола Лещинський,
родом з Поручина, живе в
Канаді в м. Торонто і служить у
церкві св. о. Миколая.

сповіді, говорили діди про лихо, що впало з війною на село, про примару голоду, що нависла над людьми через отий фронт. Не про себе, мовляв, думали, коли йшли на поле під кулі, а про онучат, щоб не пухли із голоду восені й через зиму...

Уважно вислухав їх офіцер, щось подумав, запитав, чи вміють вони співати „Гайдамаків”. Діди впівголосу почали:

*Ми гайдамаки,
Ми всі однакі,
Ми ненавидим вороже ярмо.
Йшли діди на муки
Підуть і правнуки,
За народ ми кров-життя дамо.
Не тішся, враже,
Сотня поляже,
Тисячі натомість стануть до борби”...*

Спів дідусів звучав уже над усім полем, відлунював у лісі, і офіцер махнув рукою: Досить!

каменоломню. Втікача запримітили, група солдатів кинулася оточувати кар'єр, і Степана тут спіймали. На його нещастя неподалік знайшли гвинтівку чи обрізок із неї. Чоловік виправдувався, назвав прізвище, вказував на власне подвір'я, мовляв, я ж тутешній і зовсім невинний. Його привели в село, поставили перед матір'ю і молодою дружиною: „Це твій син? Твій чоловік?” Пройняті диким страхом обидві жінки заперечили, що знають цю людину. І облавці розстріляли Степана на очах онімілих від переляку матері і дружини.

Жорстокість і підступність чужинців, лишили глибокі сліди в історії Поручина: багато родин виселено в Сибірські непрохідні. Чимало наших селян вже ніколи не повернуться до рідних гнізд. Серед них: Возняк

Аматорський драматичний гурток с. Поручин 1940-1941 рр.

Григорій М., Бойчук Мирон, Баран Григорій А., Басара Андрій і Ганна, Болюх Пилип і Настя, Болюх Михайло і Тетяна, їх дочка Марина, Лещишин Анастасія та інші.

Нелегкий хрест любові до свого народу несли не лише одиниці, а цілі родини, яких „найдемократичніша влада” виrivала з рідних місць і запроторювала в Сибір. Вивезені з Поручина (*позначені хрестиком — не повернулися*): Баран Григорій[†], Басара Андрій[†], Басара Лукіян[†], Басара Ілько[†], Бойчук Мирон[†], Болюх Ілько, Болюх Пилип[†], Болюх Михайло[†], Болюх Григорій, Болюх Параксевія[†], Болюх Степан, Болюх Ілько, Болюх Михайло[†], Болюхова Ольга, Вишнівський Антін[†], Возняк Григорій[†], Возняк Катерина[†], Возняк Ганна, Ворона Микола, Голяш Микола[†], Козак Леон, Кінаш Мирон[†], Кінаш Андрій, Кілярська Параксєва, Лещишин Степан, Лещишин Ілько, Лещишин Параксєва, Лучків Агафія, Луциків Микола, Миколишин Іван, Насткевич Андрій, Павлів Михайло, Петрів Михайло, Підфігурний Кирило[†], Шевців Ганна, Шевчишин Агафія.

Пам'ятник на згадку скасування панщини
1848 р. в селі Потутори.

Церква в с. Потутори (фото 1987 р.).

Актив села Потутори в 1935-1938 роках. 1-ий ряд сидять зліва: Ліцький Іван Венгер Степан. 2-ий ряд: Хичій Іван, Періг Федір, Курбила Іван, Сеньків Микола, Чіх Степан. 3-ий ряд: Чіх Прокіп, Лапунька Михайло, Грецківський Іван, Лапунька Йосиф, Чіх Микола.

що проти них почнеться слідство за те, що безправно вписали до протоколу ухвалу ради — дарунок 100 кв. метрів землі — чим переступили границю своєї влади, та діяли на шкоду публічного інтересу. А нарід Бережанської Землі далі і далі вшановував на Лисоні пам'ять поляглих Українських Січових Стрільців.

На традиціях геройів Лисоні виховувалось нове українське покоління, яке прагнуло Української Держави.

„Лисонські Містерії”, Бережани, грудень 1932 р.

як на якихось дикунів: наш вигляд не був приємний, всі марні, брудні, обірвані, наче витягнені з-під землі, старшого віку жінки й чоловіки з малими дітьми, а не „озброєні до зубів бандерівці”.

Запакували нас у щойно збудовані бараки, крізь стіни яких світилося. По боках — нари, по середині — дві „буржуйки”. На них дехто старався щось зварити, тут же сушили одяг і онучі.

Зранку багато хто з нас не міг встати, волося примерзло до стіни. Тоді лютував 55 градусів мороз. Але на роботу виганяли все одно. Ми хворіли, а мама обмотала мішками ноги і пішла з іншими.

На засланні в Хабаровському краю. Стоять зліва: Кулик Тереза, Кулик Теодозія (мама), Верещанська Катерина (бабця), Кулик Іванна (фото 1950 р.).

Ані муки, ані інших припасів у нас не було, то варили пшеницю й кукурудзу; ті, хто мав трохи олії або цукру — то присмажували. Та звідки ж було взяти грошей, щоб те добро придбати!? Так мучились ми поки не здох верховний наш Сталін. Згодом стало трохи легше. Нам навіть видали спецодяг — куфайки, ватяні штани, валянки. Але робота в ліспромгоспі була дуже важка, тай платили нам мізерно, багато менше, як місцевим. Ми перебували на становищі рабів.

Відлучатися з поселення ніхто не мав права. Двічі на місяць приїздив комендант, і кожен з поселенців повинен був розписуватися, що він є, що не утік і не втече.

Що ще можу і повинна сказати: в бою з гітлерівцями в 1942 р. загинув на Волині член ОУН, вояк УПА Верещанський Тома. У 1947 р. в Калуші

також загинув його рідний брат, член ОУН, упівець Верещанський Броніслав — „Стріла”. Обидва вони — рідні брати моєї мами Кулик Теодозії.

Пригадую, за Польщі тато Кулик Степан і обидва мамині братиши синьо-жовтий прапор і вивішували в Раю на видному місці.

За німців, коли окупанти проводили арешти членів ОУН, моєго батька схопили 3 лютого 1942 р. і дев'ять місяців тримали в Тернополі в тюрмі. Після війни він опинився в Англії, де на 49-му році помер.

Рідну сестру моєї мами, Ригу Розалію (1914 р. н.) більшовицька влада заслава в Магадан на 25 літ каторжних робіт. Її чоловік, Рига Григорій — „Циган”, член ОУН, загинув як вояк УПА.

„Щасливі радянські жінки” штаблюють ліс у Хабаровському краю. Перша справа: Кулик Теодозія (фото 1950 р.).

Ідейними посестрами Антоніни — Тосі Миронівни (рідної сестри Д. Мирона — Орлика) можна назвати сестер Юрчишиних — Ведонію-„Орисю” та Наталію-„Віру”. Батько, колишній Січовий Стрілець, виховував дочок у патріотичному дусі. Обидві вчилися в „Рідній Школі” в Бережанах, перебували в юнацтві ОУН, а з часу повторної окупації Бережанщини червоними військами перейшли в УПА. Ведонію-„Орисю” у 1946 р. схопила більшовицька спецслужба в с. Бааранівка. Щоб вирватися на волю і далі продовжувати боротьбу із зайдами, начебто погодилася стати інформатором. Через два дні її не стало.

Наталія-„Віра”, як воїн УПА, загинула в бою проти більшовицької облави 10 червня 1946 р. у Підгаєцькому районі.

У селі Рай підпілля ОУН спорудило три криївки, яких енкаведистам та їх сексотам не вдалося розкрити. Одна була в дворі Кулик Теодозії, друга — у Клецора Василя а третя — у Дмитріва Михайла.

за Федором Островським, який в той час був провідником ОУН села Рибники.

В неділю під час вистави його хотіли арештувати, але він утік через вікно, яке було за сценою, і також утік його старший брат Михайло. За це 22 травня 1941 р. першими виселені в Сибір були родичі Островського: бабуся Марія Гаврилюк, мати і сестра Наталія Островські.

Через кілька днів був убитий Демчишин. Внаслідок цього були арештовані невинні люди, які чомусь значилися в його блокноті: Мирослав Семенець, Володимир Клочок, Микола Самофал, Петро Мидляк. Їх замкнули в бережанській тюрмі.

Село Рибники, вид на церкву (осінь 1993 р.).

Через декілька тижнів за допомогою жида Мошка Месінька, який був жителем села Рибники, вийшли на волю Петро Мидляк і Володимир Клочок. Мирослав Семенець і Микола Самофал не повернулися до сьогоднішнього дня. В бережанській тюрмі енкаведисти катували в'язнів, а одного дня по ріці плили трупи і зупинились на шлюзах біля саранчуківського млина. Тоді їх витягли. З усіх сіл приїздили розпізнавати. А розпізнати можна було лише по одежі і інших знаках. Багато було без очей, вух, язика, забиті цвяхи в п'яти і дуже поскручувані колючим дротом. Семенця і Самофала між ними не було.

На початку 1992 р. прийшла реабілітація Самофала Миколи і в ній сказано, що він помер 1943 р., але де саме і як — невідомо.

Колгосп у селі так і не почав діяти, хоч був начебто створений. В цьому була підпільна робота членів ОУН. В Організації на той час були: Петро Щур (1910 р.н.), Роман Голубінка (1918 р.н.), Степан Голубінка (1918 р.н.) Михайло Мандзій (1921 р.н.), Іван Гула (1921 р.н.), Федір Островський (1916 р.н.), Богдан Гриник (1920 р.н.), Богдан Луців (1923 р.н.),

не думав виставляти вітальну арку (брамку), підносити хліб-сіль „козакам”. На чийсь крик: „Йдуть москалі!” чоловіки похапали коси, ціпи та вила і приготувалися до „теплої зустрічі”. Очевидно, дуже „приємні” спогади про себе залишили рогачинцям москалі-більшовики, чи як їх названо було — „босі” — у 1920 році. На щастя селян і, певно ж, „визволителів” зустрічі у вересні 1939 р. не відбулося, — більшовицька армія переслідувала тікаючі польські підрозділи головним трактом, що веде в Рогатин.

Дерев'яна церква в с. Рогачин з 1713 року.

За даними сільради, у 1992 р. в селах Волиця, Рогачин-село, в Рогачині-місті проживало всього 1436 осіб з них пенсіонерів — 407. У Рогачині працездатних налічується 389, пенсіонерів разом з інвалідами різних категорій і груп — 260 осіб, а дітей до 15-річного віку — 388.

В самому Рогачині-селі є гарна неповно-середня школа, розташована буквально через дорогу від церкви, яку відкрито наново п'ять літ тому.

Всі села газифіковані ще в 1989 році, в тому числі й Рогачин-село.

Попри школу, аж в кінець села веде дорога з твердим покриттям, що останніми роками навіть заасфальтована.

Тією дорогою 20 вересня 1992 року нескінченно довгим потоком плили машини й автобуси, ішли люди від старого до малого ген туди, в Широку Дебру, що в Киляшковому лісі. Напередодні тут протягом кількох

Групове фото в саді священика о. Кордуби (рік приблизно 1927-1928 рр.). **Перший ряд зліва:** Ковальчук Мирон (Фйорко), Дубчак Параксевія (Терлецька), Семенець Марія (Питлишина), Борик Ганна (Трачова), Ленартович Іван. **Другий ряд:** Дубчак Евдокія (Когутова), Різник Емілія (Цюпова), Павлишин Марія, Климків Ганна, Климків Ольга, Стецько Параксевія (Палиниччиха), Семенець Анастазія (Муцова), Андрушків Параксевія (Багрійова), Денис Наталія, Сторож Евдокія (Панькова), Різник Евдокія (Бобчиха). **Третій ряд:** Дубчак Микола (Рібчишин), Павлишин Петро, Дубчак Григорій (Когутів), Климків Петро, о. Кордуба Омелян, Нідзвецький Володимир, Бесага Микола, Павлишин Федір (Шведів), Буняк Григорій (Янів), Горошко Юстина (Бура). **Четвертий ряд стоять зліва:** Кісіль Параксевія, Городецька Емілія, Ковальчук Михайло (Радців), Буняк Марія (Янова), Денис Омелян, Карась Параксевія (Клачкова), Корчинський Іван, Сторож Емілія (Панькова), Борецький Андрій, Карась Марія (Куликова). **П'ятий ряд:** Лотоцький Василь (Тижів), Дубчак Василь (Кухарчин), Рудковський Василь (Войтків), Гавдила Федір (Мукусій), Лаптух Василь, Рудковський Іван, Яськів Василь (Гнатів), Редька Іван, Горошко Дмитро (Повлуньків).

основи агрономії. Однак це був політичний гурток, замаскований під сільськогосподарську науку. Керівником гуртка був С. Буняк.

Із 1927 року у Саранчуках діяла УВО (Українська Військова Організація). Спочатку її членами були колишні воїни, а опісля, коли вона стала ОУН, до неї входить молодь. До Першої світової війни у селі була спортивно-пожежна організація („Січ“). На місці „Січі“ у 20-их роках з'явилася інша організація — „Луг“. Тут проводилася підготовка молоді, фізично-оздоровча робота.

Першим провідником пластунів у Бережанах був житель с. Саранчуки Роман Кордуба. У 1929 році пластова сітка поширилась на села, де постає напівлегальне спортивне об'єднання „Село — Пласт“. Тоді ж Пласт з'явився в с. Саранчуки, хоч історія його була короткою, оскільки в 1930

Саранчуківці першими в районі відновили діяльність української скаутської організації Пласт, яка на сьогоднішній день налічує один юнацький гурток і новацький рій. Першим станичним Бережанської пластової станиці став учитель Саранчуківської школи Іван Гавдида. Першим головою Бережанської районної організації ТУМ ім. Шевченка був теж Саранчуківець — Іван Радіонов.

Про єдність односельчан красномовно свідчить і відродження у 1990 році греко-католицької парафії.

Того ж року громадою був відновлений колись зруйнований більшовиками пам'ятний знак на честь скасування наничини 1848 р. в Галичині. 1992 року в центрі села односельчани спорудили символічну могилу „Борцям за волю України”. Освячення могили співпало із святкуванням

Хор с. Саранчукі в 1970-их роках.

50-річчя УПА та першим організованим приїздом в рідне село краян з діяспори. У 1993 році на Зелені Свята вперше за післявоєнну історію відбувся похід з процесією до місця загибелі трьох бойовиків ОУН в Базниківському лісі. По дорозі відбулося встановлення і освячення хрестів на околицях с. Саранчукі.

Україна увійшла у стан державотворення. Цей розбудовчий процес потребує єднання здорових національних сил. Це, зокрема, проявилося під час усіх виборів до різних ешалонів влади. Такої єдності і одностайності в підтримці демократичних позицій та депутатів не знає, напевно, жодне село в області. А в 1991 році на Референдумі всі 100% виборців села проголосували за Самостійну Українську Державу.

Двічі сільські активісти організували агітаційні виїзди на Східну Україну, приймали участь в 2-му фестивалі „Червона Рута” у Запоріжжі. В селі творчо працює фольклорний ансамбль „Намисто”, якому вже вдруге

присвоєно звання Народного.

Проте, внаслідок півстолітнього господарювання комуністів село дійшло до занепаду в господарстві.

Село обрало нову демократичну владу, у 1990 році, спільно з селянською спілкою „Галичина” почалися роботи по газифікації села, які завершилися в 1994 році. Тепер розпочався процес приватизації землі.

Село Саранчуки в очікуванні радикальних реформ, які повинні принести добробут і прекрасне життя для всього народу України, маленькою частиною якого є вони — жителі древнього галицького села на берегах Золотої Липи.

В селі збереглись і живуть традиції, рідні звичаї, живуть і працюють здорові небайдужі сили, що їх ніхто і за жодних умов не зумів знищити. А це значить — буде жити село, буде жити народ.

У нашій єдності — наша сила. Хай допоможе нам Бог!

Петро Буняк

МОЇ САРАНЧУКИ

Минають роки, та час не всилі стерти образ моєго села Саранчуки, оповитого садками, левадами, полями. Шум лісу і дзюрчання вод Золотої Липи, оспіваної Січовими Стрільцями, завжди заспокоюють душу. Вічно живі перед моїми очима люди, з якими ріс, спілкуувався, ділив свою радість і горе. Наши люди відзначалися гарними прікметами характеру. До тих, хто любив свій нарід, ставилися з особлившою пошаною. Наши українські вчителі, передали багато свого знання для саранчуківської дітвори. Ними були: Дзюня Плащовецька, Іванка Миколайко Кордуба, Марія Пікулицька, Яків Яворівський, Роман Романишин, і за німецької окупації — д-р Цяпка. Коли в 1939 р. більшовики окупували Західну Україну, наше село добре знало хто це ті т. зв. „візволителі”. Під час розкулкулення ніхто з біdnіших не забирав у багатих їхнього майна, навіть тоді, коли влада приділила їм землю і худобу.

В моєго батька та в заможніших селян забрали землю та приділили її іншим. Однак ті селяни розуміли лицемірство московської влади і ніхто тих приділів не взяв. Наše поле стояло облогом, бо батько не смів його вживати, а ті, кому його приділили, також не хотіли його вживати.

Рік 1940-ий позначився московськими акціями проти українських патріотів. Люди, які раніше були арештовані поляками, були наново переслідувані москалями. Багато людей віддали своє життя за батьківщину. Прикладом була родина Волощуків. Вони жили на хуторі в Гирвиці,

Але масових вбивств не було. „Баушуц” поліця забила М. Ковальчука в 1944 р. Кілька хлопців згинуло в дорозі до УПА.

Найбільше шкоди завдала друга більшовицька окупація, почавши від 1944 р. З нашого села втекла від більшовиків лише одна родина, — деякі самітні хлопці і дівчата були насильно вивезені, а деякі втекли.

Сьогодні населення в селі зменшується. Багато шукає праці по містах. Колись, за моїх часів, бракувало в селі мешканевих домів, а тепер багато хат світять пусткою.

В 1944 році 53 (в тому і я) саранчуцьких юнаків зголосились до Галицької Дивізії. Відходили ніби на короткий час, бо думали, що скоро повернемось додому. Та не так судилося! Роз'їхались ми по різних країнах.

Наталія М. Семенець-Терлецька

СПОМИН З РІДНОГО СЕЛА

Я народилася в селі Саранчуки, над Золотою Липою в Бережанському повіті два роки перед вибухом Першої світової війни і тому мало пам'ятаю страхітливі події тих часів, що мали місце в наших околицях. У тій війні на італійському фронті загинув наш тато.

Зараз по війні розпочалося навчання в сільській школі. Єдиним учителем до всіх класів був поляк, Малявський. Крім читання і писання, школярі нічого не навчилися, бо Малявський, крім співу, нічого їх не вчив. Як ми виучували пісню: „Крилець, крилець сокола дай”, учитель крикнув: „Зле!” — і вдарив смичком по голові Михайлину Паланчикову. Хлопців він посилив різати дрова для себе, а тих, хто в чомусь провинився, викликав до комірки і бив тростиною. Дівчатам за кару наказував щось читати або переписувати з книжки. Коли я на друге півріччя перейшла до четвертої класи в Бережанах, Малявський дав мені найвищі оцінки з усіх предметів, хоч про деякі я не мала найменшого поняття. В 1932 р. я успішно закінчила учительський семінар у Бережанах, але поляки мені, українці, праці не дали.

В тому часі примусового безробіття я розпочала культурно-освітню працю у Саранчуках. На початку я з малими дітьми підготовила свято Миколая. В неопаленій залі читальні „Просвіти” діти мерзли, бо в ролі ангелів вони були легко вдягнені. Публіка і виконавці були тим святом захоплені і його потім уряджували щороку. Дівчата і хлопці понад 12 років життя були зорганізовані у „Дорості”. З ними я приготовила концерт, в програму якого входили стрілецькі пісні на два або три голоси. Хор Доросту виступав на святі в честь Шевченка і з нагоди національних

річниць. Крім того, Доріст виступав з руханковими вправами на фестині в Бережанах.

У Саранчуках була жіноча організація „Союз Українок”, головою якої була моя сестра Марія Червінська-Терлецька. Я їй допомагала, але дуже обережно, бо все ще надіялась дістати вчительську посаду. Поліція мене прослідила і комендант Гілярик сказав мені тією роботою не займатися, бо ніколи посади не дістану. В Союзі Українок жінки і дівчата вчилися куховарства, трикотарства і вирощування нових видів городовини, як: помідори, цвітна капуста, спаржа тощо. Навіть відбувалися змагання у вирощенню найкращого урожаю. На ті змагання приїжджали делегатки бережанської філії.

П'ятий курс навчання Учительської семінарії в Бережанах 1932 року. Перший ряд зліва: Наталія Семенець-Терлецька, Зоня Заворотник і Мирослава Добчанська. Другий ряд: Наталка Самарик, Рома Крамарчук-Лапунько (живе в Оттаві, Канада), Ірка Миколаївна, Нуся Мандзій-Савків..

У 1938 р. я вийшла заміж і перенеслась до Тернополя. Доля закинула мене далеко до США. Як туристка, відвідувала Україну і Саранчуки в 1978 і 1983 роках.

в епізоді прокладання колійки: голодний і майже босий та ще й хворий.

В ті роки Тростянець став „неперспективним”, хоч його віддаленість від районцентру становить лише 18 км. Сюди рідко хто з районного керівництва потикався, особливо восені і навесні. Якщо до села від Божикова ще була хоч вибоїста, але вишутрована ще за часів Австрії чи Польщі дорога, то сільські вулиці не всюди висихали навіть влітку. Можливо ця закинутість Тростянця й поблизьких сіл сприяла тому, що на цьому терені до осені 1959 року переховувався один з провідників районного чи підрайонного штабу „Чорний Петро”. З розповідей старожилів: Лише випадок зіткнув його з 22-річним лейтенантом районного відділу КГБ Віктором Стороженком на краю лісу, в урочищі Чистениця (давніша назва „Холерний цвінттар”). З несподіванки „Петро” вистрілив з обох стволів

Аматорський гурток с. Тростянець. Сценка з 50-ліття УПА в Бережанах.
(фото 1992 р.)

мисливської рушниці і Віктор упав мертвим. Кажуть „Петро” шкодував, що так сталося, і відчував наближення свого кінця. Він був убитий на весні 1960 р. під час облави на нього в околицях с. Шумляни (Великі). А в Тростянці В. Стороженкові, заходами родини і органів влади, встановили гіпсове, а пізніше на початку 90-их років бронзове погруддя, яке на вимогу осередку Руху було зняте в 1991 році. Все ж таки треба сказати, що завдяки цьому пам'ятникові Тростянець дістав можливість краще опорядкувати центр села і всі вулиці за держаний кошт.

З 1990 року Тростянець відновився як окремий колгосп. Тепер громада висловилася за те, щоб він носив ім'я Великого Кобзаря України. І вже у 1991 р. в центрі села постав пам'ятник Тарасові Шевченкові.

Хочеться відзначити особливий вклад в ті добре переміні знову ж таки двох жінок — Ганни і Надії Білоус. Згадуваний благоустрій села —

якби не їх наполегливість і заповзяття, навіть самовідданість — либонь, був би частковим, лише в центрі, а не повним — повсюдним. Коли б не їх „стукання” в різні інстанції аж до Києва, не виросла б у Тростянці гарна двоповехова школа. І це незважаючи на посилення труднощів і дорожнечі. Та й згуртовування людей в одну родину, просвітня робота теж на їх плечах. Мабуть, що їхня праця і безперечні заслуги перед Тростянцем будуть достойно оцінені всіма, хто серцем прагнув справжнього відродження своєї малої Вітчизни і всієї України.

Дмитро Наконечний

УРМАНЬ

На сторінках 750-762 I тому „Бережанська Земля”, обширний напис про с. Урмань подав Андрій Когут, а ми його доповнюємо.

Редакція

На шляху Бережани-Золочів, на 14 км від Бережан, розташоване село Урмань. Біля села протікає річка Золота Липа, яка за селом розливається у широкий став. Два кілометри на південень є присілок Малий Урмань, який також називають „На Млинах”, бо в кінці ставу колись стояв млин.

Історія села

Урмань вперше згадується в історичних документах під 1385 роком. Це одне з найдавніших поселень на Бережанщині. Імовірно, що назва села занесена сюди татарським родом Кердеїв, що переселився сюди з Сибіру за польсько-угорського короля Людвіка I Великого. На землі, отриманій від короля, Кердеї збудували замок на березі ставу і дали назву „Урман”, що тюркською мовою означає — ліс, тайга, котра нагадувала їм далеку сибірську батьківщину.

За польського короля Жигмонта III Урмань належав до Бережанської волості. В записі 1448 року сказано, що Дмитро, син Грицька Курдийовича, писав оплату по 12 кіп грошей від кожного спусту Урманського ставу для Домініканського монастиря у Львові. З 1630 року є записка угоди між власником Бережан М. Синявським та магнатом Ліщинським про заставу оренду села Урмань, Львівського Руського воєводства.

В 1626-му році татари знищили більшу частину села. Зі звіту Бережанського окружного староства Галицькому Губернаторству за липень 1785 рік довідуємося, що в Урмані тоді було 55 дворів з населенням 365 чоловік (Дані взято з Цент. Історичного Архіву у Львові).

Урмань під німецькою окупацією 1941-1944

Німці використовували Україну як постачальника продуктів і дешевої робочої сили. Біля 30 хлопців і дівчат вивезено зі села у Німеччину на примусові роботи.

Двадцятого липня 1944 р. Червона Армія ввійшла у село. Відступаючі німецькі частини зайняли позиції на горбах під лісом на Волиці. Від їх обстрілу загоріла частина Урманя по обох боках гостинця.

Першим головою сільради став Процик Дмитро, і був ним до 1946 року. Відтак був арештований за співпрацю з „баньдеровцями“ (УПА). Від 1946 р. по 1953 рік головою сільради був Іван Мартинович Когут. Весною 1949 р. він взявся за організацію колгоспу. Пам'ятним для села залишився

Актив села Урмань в передвоєнних роках (1938 р.).

березень 1949 р. Одного дня оголосили, щоб всі господарі привели коней на город Бернацького, мовляв, буде щеплення тварин проти хворіб. Отож зійшлися всі і чекали приїзду ветеринара. Натомість приїхало пару машин солдатів. Вони нагло обскочили всіх і загнали до клубу. Солдати з автоматами стали у дверях і біля вікон, а в залі за столом сиділи приїжджі з райцентру зі стосиками заяв у колгосп. Хто підписав того відпускали додому. Фізичного насильства не було, але страх бути вирваним з рідного села у невідоме зробив своє.

Один з перших кроків на ниві „колективного господарювання“ був наступ на людські стодоли, очолюваний головою сільради Іваном М. Когутом. Це все закінчилося тим, що в селі залишилося яких десять старих стодільчин. Зі зібраного матеріялу збудовано колгоспну комору і шопу, а більшість його зникла.

У повоєнних роках життя в селі було нелегке: страх перед Сибіром,

Будова церкви завершена 1993 р.

Мури урманської церкви в 1989 р. Її будову почато в 1939 р. а закінчено в 1993 р.

з cementувало народ і видало з нього нових борців-месників в рядах ОУН-УПА та дивізії „Галичина”.

Навколоїшні ліси і села стали тереном дій УПА в 1944-50 роки. УПА мала всесторонню підтримку населення, без чого вона не могла б існувати. Протидії КГБ були жорстокі і безперервні. Гарнізон спеціального призначення квартирував у селі від осені 1945 до квітня 1946 року. Відділ з дев'яти солдат зайняв був квартиру в хаті Кончевича Дмитра і вдень та вночі патролював по селі. Вони спалили стайню і столярню Миколи Когута підозріваючи, що там скривається повстанець. В лютому вони міною зірвали хату активного в повстанському русі Федора Ткачука. Його прилюдно дуже побито. Помер він в лягерах у Казахстані.

Шкільна молодь с. Урмань з учителями, травень 1995 р.

При помочі місцевих сексотів КГБ робило облави і засідки на повстанців аж до 1952-го року. В таких засідках загинуло в селі чотири повстанці. Всі вони були жителі села Поручина. У 1947 р. загинули Матурняк Михайло (1923 р.) і Баран Іван (1925 р.). У 1948 р. загинули Банах Михайло (1922 р.), Болюх Микола (1919 р.). Для виловлення повстанців КГБ оточував село військом в ранніх годинах не випускаючи нікого зі села. Групи солдатів робили обшук села. Вони шукали криївок під підлогою хат і в городах, а дротами прошпигували копиці соломи і сіна.

Кілька дівчат було арештовано за зв'язок з УПА. З них Агафія Гунька була замордована при допитах у Бережанах. Марія Кулик (Бартевих) трагічно і помилково загинула з рук своїх як підозріла у зв'язках з КГБ, що опісля виявилося неправдою. Страшні це були часи у житті села. Молоді і недосвідчені повстанці не мали змоги ефективно боротися проти такого підступного і досвідченого ворога.

У відділи УПА просякнули кегебісти і їхні агенти, де вони творили

різні провокації. В результаті тих провокацій гинули невинні люди від своїх. Іван Берещак покінчив життя самогубством після кількох викликів у КГБ. В селі з лишніх хлопців було зорганізовано загін „стрибків” під командою КГБ. Виряджені різною зброєю вони мали охороняти майно колгоспу від „баньдеровців”. До кінця існування цей відділ не приніс жодної шкоди, ні користі для села.

На перший поклик до дивізії „Галичина” — 1943 р. зголосилися: Гунька Ярослав, Фурдига Василь (перешов до Чевоної Армії), Каліщук Михайло (загинув в рядах УПА), Кіналь Михайло (поляк — загинув в рядах УПА), Кулик Іван („волініків”, загинув у битві під Бродами), Ткачук Дмитро (Сибір). Дупай Богдан, Лищук Іван, Матвій Михайло (всі три з Пліхова).

До дивізії „Галичина” (в 1944 р.) вступили: Гунька Володимир, Гунька Микола, Гунька Степан, Кулик Григорій („волініків”), Кулик Микола, Когут Дмитро, Іваськів Василь, Якимів Андрій.

Населення села на 1 січня 1993 р.: 249 — дворів, 755 — жителів. З них чоловічої статі — 330, жіночої — 425. Працездатних — 304, пенсіонерів — 276, дітей — 175.

Треба згадати, що за роки радянської влади п'ятдесят сім людей села здобули вищу освіту, з них: 20 — учителів, 4 — лікарів, і інші. Середню спеціальну освіту osягнули 115 осіб. В урманській неповнوسередній школі навчається 120 дітей, і працює 12 учителів. Директором школи є Якимів Іван А. — уродженець села Урмань.

П. М. Піцань

ШИБАЛИН

Село Шибалин пройшло довгий і складний час економічного і культурного розвитку. Воно переживало татарські напади, епідемії чуми, холери, тифу та воєнні розрухи. І хоч воно зазнавало страшних ударів, то продовжувало жити завдяки невтомній праці селян. Шибалин ріс і розбудовувався і сьогодні це велике і гарне село. Перші поселенці Шибалина жили в урочищі „Топилиська”. Про це свідчать знайдені знаряддя праці, кремінні ножі, точила, шкрабки.

Поховання наших предків були нижче сьогодніщнього кладовища правобіч дороги. Коли паламар Василь Здирко копав рів на фундамент під хату, то викопав глек з кремінними інструментами поряд з людськими черепами. Кладовище тягнулось уздовж дороги, що веде з одного приміщення нинішньої школи до другого.

На березі теперішнього церковного подвір’я „горбку” після сильних

Німеччини.

До половини 20-х років більшість поляків ходила до української греко-католицької церкви, лише в 1929 р. з допомогою уряду був збудований костьол і парафіяльний будинок для ксьондза й органіста. Цей костьол був закритий в 1946 році, коли поляки виїхали до Польщі. Парафіяльний будинок тоді зайняли „яструбки”, а коли з великими труднощами організували колгосп, це мешкання перебрала адміністрація колгоспу. З костелом зробили склад.

До 1929 року в селі не було окремого приміщення для читальні „Просвіти”. Читальники збиралися по хатах, а вистави і концерти відбувалися у великий стодолі священика. За 1929-1930 рр. в селі коштом

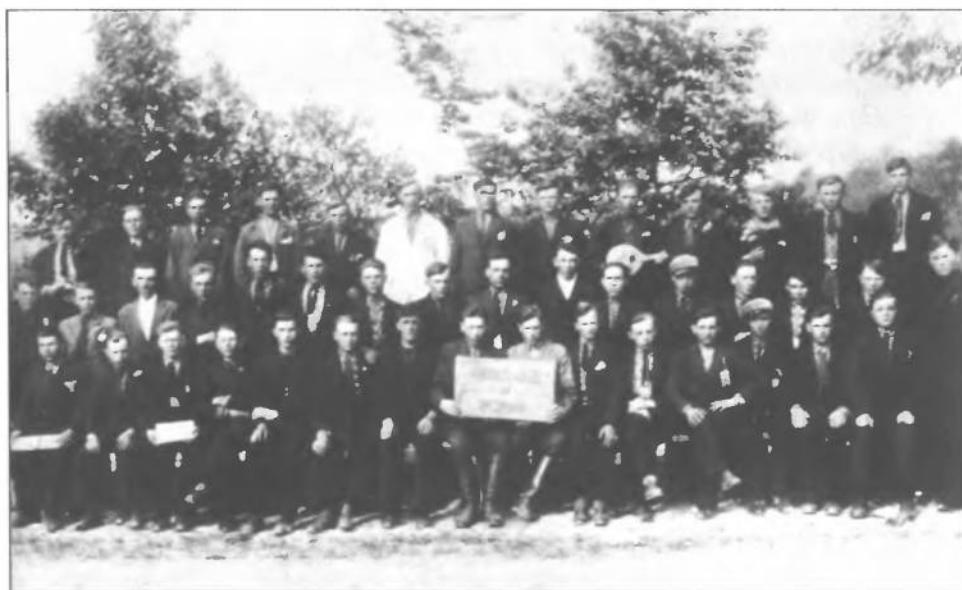
Група дівчат с. Шибалина на фестині — 1937 р. Провідник Степан Соляр.

пожертвувань, а найбільше за гроші, зароблені драматичним і хоровим гуртками, збудовано й читальню. Аматори їздили з виставками по всіх навколошніх селах. Люди працювали на будівництві будинку читальні безплатно. Через брак коштів будинок читальні був невеликий. Читальню „Просвіти” керував селянин Іван Кіндрацький. Будинок читальні „Просвіти” зберігся до наших часів. Змінилася тільки його назва: спочатку „Клуб”, тепер — „Будинок народної творчості”. Після І. Кіндрацького головами читальні були Григорій Гнибіда, Федір Фензор, Михайло Клачук.

Неоцініму допомогу в просвітянській роботі давала дружина священика Д. Мигоцького, Ольга. В селі закладено кооперативу, молочарню, товариство „Січ”, „Відродження”. Тут кипіла діяльність патріотичного змісту, відбувалися літературні вечори, товарські забави. При читальні була бібліотека, понад 300 книжок. В більшості це були художні твори на історичні теми — княжі часи, козаччина, про Січових Стрільців, визвольну боротьбу на Східній Україні. Були і книжки українських

зарубіжних клясиків. Через „Просвіту” розповсюджувалися часописи „Сільський Господар”, „Народна спарава”, „Новий час”, „Самоосвітник” і найпрогресивніші того часу брошури видавництва „Дешева книжка”. В них розповідалося про „райське” життя українців за Збручем: голодомор 1932-1933 років, масові арешти і розстріли інтелігенції та свідомого селянства, руйнування храмів. А також подавалося біографії визначних українських діячів, як: Миколи Міхновського, Євгена Коновальця, Симона Петлюри. Читальня виховувала і вчила культурної поведінки селян, особливо молоді. „Просвіта” займала друге місце після церкви.

З великим захопленням проводилися фестини — масові розваги і гуляння. На фестин приходила молодь з довколишніх сіл. Іноді набігала

Члени Т-ва „Просвіта” в с. Шибалин в 1938 р. Посередині тримають таблицю: Кланчук Михайло (голова) і Головацький Іван (касир).

поліція, щоб перешкодити в його проведенню. Поліцай зривали з голів хлопців кашкети-мазепинки, обривали малинові стяжки — „гарасівки”, синьо-жовті прaporи.

Однак дух патріотизму ще більше зростав. На стрілецьких могилах на Лисоні, на сільському цвинтарі та інших місцях поліція з допомогою польських молодчиків мілітарної організації „Стшельци” рубали хрести, розкопували могили. В 1937 році в село прибула жандармерія і староста повіту виголосив грізну промову-попередження про недопустимість антипольських дій, пересипаною образливими для українців словами, погрожував. Після цієї промови мешканці села ще більше озлобилися на польську владу.

Під час перепису населення в 1938 році польські власті старалися деяких українців записати поляками, обіцяючи їм різні блага: роботу на гостинці, польовими, охоронцями лісу, тому що на державну роботу вже

Стельмах підтримує політику демократичних перетворень, розумно і тактовно ставиться до всіх членів спілки, не робить різниці між працюючими різних релігійних конфесій, партій, рухів, надає матеріальну допомогу старим, одиноким та малозабезпеченим сім'ям. Прибувши в село Шибалин з іншої місцевості і дізнавшись, що одинока, тяжко хвора, стара людина зовсім немає де зимувати, він розпорядився терміново побудувати за колгоспний рахунок хату.

В селі є осередок НРУ (РУХ) — головою якого є Ілько Фенцор, УРП — голова Іван Здирко, і осередок Конгресу Українських Націоналістів, — головою якого є Надія П. Львівська.

Здиг народу на Лисоні 30. 08. 1989 р., під час якого мешканець с. Шибалина Іван Здирко підняв український національний прапор.

Найбільш активно в селі діє Конгрес Українських Націоналістів. Надія Львівська часто проводить в читальні розмови з молодими хлопцями і дівчатами, читає реферати на історичні теми, розповідає про ОУН.

Село живе. Мешканці села відновлюють звичаї і традиції, які були заборонені при владі советів. Але серед перешкод, які стоять на шляху державотворення є міжконфесійні непорозуміння. Це наслідки політики компартії з її спецапаратом, щоб не було згоди, єдності в народі. Забиваючи другу головну заповідь — „люби ближнього свого, як себе самого”, — забивають, що нашим гаслом тепер повинно бути: Бог і Україна!

ОЗІВСЬКИЙ
РАЙОН

В. Ждан

550-РІЧЧЯ КОЗОВИ

Історію вивчають по підручниках. Куди міцніше, зриміше засвоюєш її, коли пізнаєш минувшину вочевидь, без приписаних коментарів і сухих дат. І те, що наша маленька, непоказна на фоні інших міст Козова 23 вересня 1990 року вперше святкувала свій день народження — це ж сторінка історії, нової історії.

Козові — 550. Цю цифру можна було зустріти у святковий недільний день скрізь — у маєві прaporів, у яскравому квітковому горінні, на геральдичних знаках, друкованій продукції.

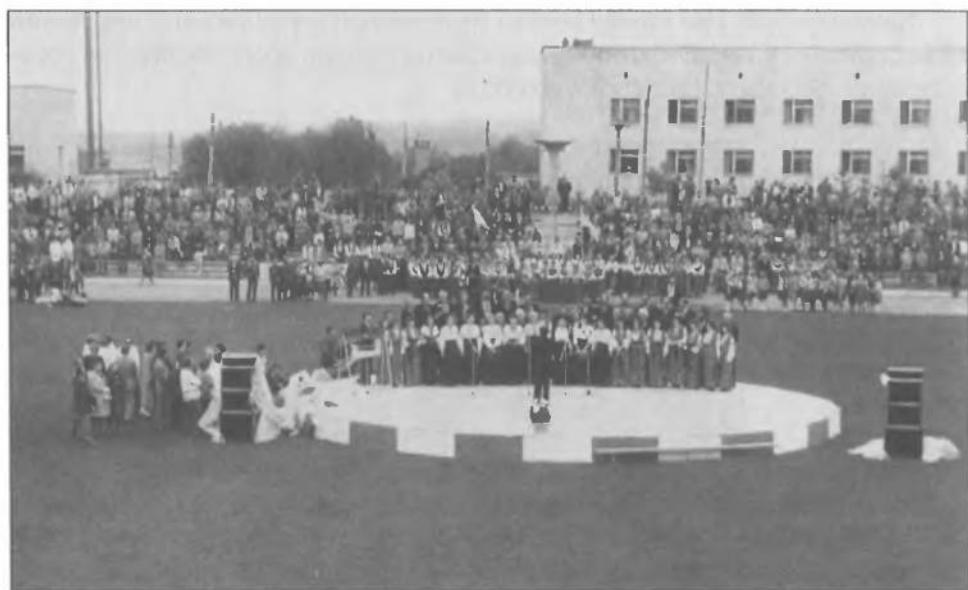

Плякат на 550-річчя Козови.

В кожному з нас живе оте святе почуття любови до рідної землиці, яка тебе зростила, ні з чим не зрівняне земне тяжіння до свого містечка — де народився, де виріс, де пізнав радощі і болі. Мимоволі спливли на думку поетичні рядки місцевої поетеси Марії Літковець:

*В кожній людини є куток завітний,
Де матуся рідна перший раз сповила...*

А й справді, кожна людина починається із своєї маленької батьківщини — батьківської хати, свого рідного міста чи села. Витоки наші пролягли тут, вбираючи в себе всі думи, діла, прагнення наших пращурів. Тому з таким захопленням і живим інтересом гості свята відвідують містечко майстрів, що „виросло” при вході на стадіон. Мальовничі хатки, біля яких розмістились різьбярі, шевці, інші народні умільці, приваблювали глядачів. Йшли сюди і на музику — то тут то там лунали українські — то веселі, то тужливі старовинні пісні у виконанні фолклорних ансамблів.

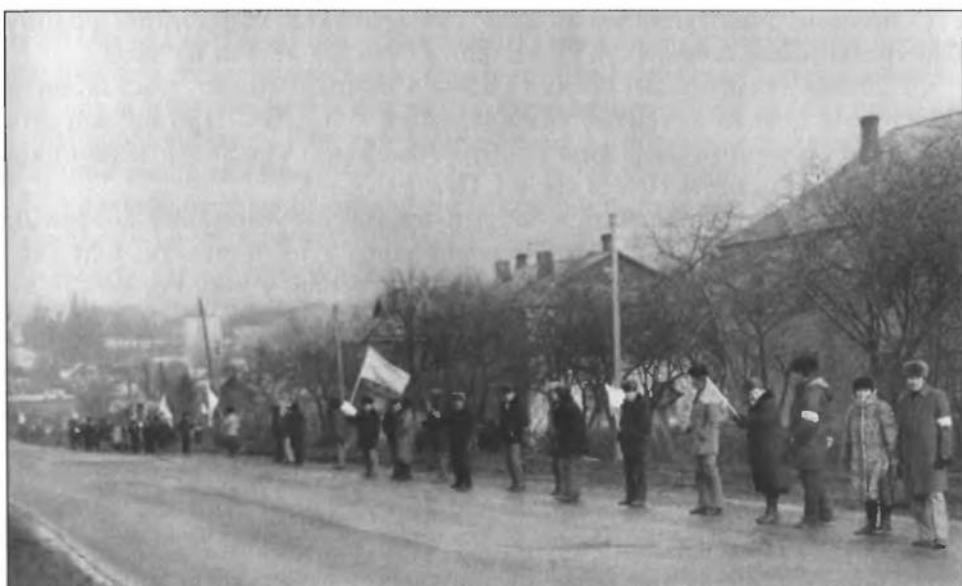
На святі 550-річчя Козови (1990 р.).

І ось урочисто звучать позивні — свято розпочинається. В центр стадіону виходять люди з хоругвами та пропорами. Очолюють колону три дівчини, які несуть козацьку шапку з шаблею на китайці, жовто-блакитний пропор, на якому шапка січового стрільця і солдастська каска, з палаючим у ній вогником пам'яті. За ними дівчата — з калиною в руках. Із словом до земляків звертається голова міської Ради народних депутатів І. М. Боднарук.

А далі, наче реквієм, звучить українська дума „Чорна рілля”, в якій туга за тими, хто впав на полі бою, захищаючи рідну землю. Скільки їх, козацьких могил, розсіяно на нашій землі. У 1648 році Козівщину проходили загони козацько-селянського війська під керівництвом Богдана Хмельницького. Багато місцевих селян приєднувались до них. Біля села Денисів відбулася битва між козацьким військом і польською шляхтою. Важкий, жорстокий був то бій. Після нього на денисівському полі виросла висока скорботна могила. Це поле й досі називається Козачим клином.

Іван Г., Грам'як Володимир, Гумедя Йосип Ф., Демко Михайло І., Дружбіцький Антін, Дурдела Михайло, Здеп Павло І., Качковський Кіндрат В., Колодій Володимир П., Крук Петро Т., Назарко Матвій Р., Обертайло Роман І., Пекар Петро І., Перцак Петро М., Савчій Стефан Д., Стець Володимир Т., Стець Володимир Я., Стець Михайло Я., Татусько Степан Д., Уtkін Микола П., Федицький Іван М., Шило Микола Н., Щур Василь М., Юлючин Павло А. (Цей список неповний.)

Коли прийшла Червона Армія, за нею прибули і відділи НКВД — НКГБ. Перш за все населення мусіло розплачуватись за перебування під німецькою окупацією, за дійсну чи вигадану співпрацю з нацистами. Був заарештований і засуджений на 10 років ув'язнення бувший голова міської Управи І. Баглай. Його сім'я переховувалась по людях, а він помер у тюрмі.

Частина Живого ланцюга під час злуки Львова з Києвом 22 січня 1990 р. у м. Дубні на Рівенщині.

Влада брала на спеціальний облік тих, хто працював при німцях. Не довіряла ні кому, хто жив під окупацією. Про цей факт кожен мусів писати в своїй автобіографії і особистих анкетах. Мужчин, молодих і старих, придатних і непридатних до військової служби, посылали на фронт погано озброєних і без військового вишколу. За найменшу провину призначали новозмобілізованих до карних батальйонів, в яких вони своєю кров'ю мали відкупити всі провини перед „родиною”.

Багато українців на території, де діяла УПА, ховалося від мобілізації. Їх арештували відділи НКВД і направляли одних у військомат, інших у НКВД. Щодня із сіл вели під конвоєм десятки, сотні людей до районного центру.

Після війни всюди було багато безногих, безруких, сліпих калік-колишніх воїнів, які були змушені жебрати, бо за мізерну пенсію від дер-

Мабуть, найтрагічнішою була доля Антона Федорчака, заарештованого 1940 р. Його односельці Михайло Солтис, Павло Кавка, Іван Грам'як, Антін Грам'як, Володимир Мельник — були ув'язнені в тернопільській тюрмі і загинули, коли червоні втікали перед німцями. Його раніше, тобто у травні 1941 р., вивезли в концтабір, і тому він залишився живим. Мучився на каторзі за Магадом 22 роки. Там в'язні добували золото. Під час війни їх годували трохи краще. А після війни в'язні стали масово гинути від недоїдання і напосильної праці. А. Федорчак був на смерті від дистрофії, але врятувала його професія кравця. Він шив одежду

На каторзі — зліва О. Червінська, дівоче прізвище Стець (1955 р.).

для начальства табору. Після смерті Сталіна вийшов на волю, одружився з дівчиною такої ж долі. Повернулись на рідну землю, але районний відділ НКГБ не залишав його з родиною в спокою, виганяв з дому. Усе, що він пережив, нове переслідування призвело до тяжкої депресії, у відчаю наклав на себе руку. Залишилась дружина Ганна і маленька донечка Леся в страшній нужді. Але ця мужня жінка бралась за всяку роботу, аби виховати дитину, дати їй освіту, і домоглася цього.

Незвичайним, героїчним був шлях Володимира Пайтера, який хоч не народився в Козові, але більшу частину свого життя провів у ній. Член ОУН з 17 років, підпільник, в'язень польського концтабору Береза Кар-

грошима державна адміністрація, цукровий завод та інші підприємства і колгоспи, також технікою і матеріалами. Допомогла і українська діаспора. На свято Благовіщення 7 квітня 1994 р. православна громада перейшла в свою церкву.

У грудні 1993 р. приїхав у Козову з місією єпископ УГКЦ у Франції і інших країнах Європи Михайло Гринчишин. У честь цієї подїї біля греко-католицької церкви встановлено високий дерев'яний хрест, який освятив єпископ.

Православна церква в Козові.

Учителька Середньої школи №1 Ольга Предимірська організувала для дітей недільну школу, в якій вони знайомились з основами християнської моралі. Заняття проводили о. Дмитро і вона. Ця школа була вкрай необхідна, бо після багатьох десятиліть панування більшовицького атеїзму треба було виховувати дітей в дусі любові до Бога і близжніх. Пізніше були організовані обласні курси, на яких готували викладачів основ християнської моралі. У СШ №1 цей предмет викладає О. Предимірська, а в СШ №2 — Вацлавська.

У квітні 1991 р. виник перший осередок ураїнської християнсько-демократичної Партії (УХДП), а 17 листопада цього року відбулись районні установчі збори цієї партії. Першим головою районної організації УХДП була Ольга Казимиривна.

фермі виконувалась ручно також. До весни тварини так виснажувались, що їх ледвve витягали з хліва на двір. Щороку гинуло багато коней, корів, молодняка. Доярки працювали на фермах більшу частину доби. Вони не мали ні вихідних, ні відпусток. Йдучи на роботу, місili ногами непролазні болота, які ніколи не висихали навколо колгоспних хлівів. Жінки носили воду, корми для худоби, викидали гній, а надоювали майже стільки молока, скільки дає коза.

Урожай сільськогосподарських культур теж були дуже низькі. Наприклад, отримано в середньому з гектара: зернових: у 1958 р — 13,3 ц., 1968 р. — 28 ц., 1972 р. — 28 ц.; цукрових буряків: у 1961 р. — 320 ц., 1968 р. — 360 ц., 1972 р. — 340 ц.

Сніг покрив поля а ми „переборюємо труднощі” — гаками витягаємо з землі замерзлі буряки (70-ті роки).

Особливо тяжкою була праця при вирощуванні буряків, цукрових і кормових. Працювали в основному жінки, проріджували сходи, сапали, а восені копали і ножами обчищали гичку. Від світанку до вечора, часто в дощ зі снігом, гибли на полі наші бабусі, матері. Самі навантажували на підводи, (а потім коли з'явились у колгоспах) на вантажівки, сідали зверху на мокрі в болоті буряки вдень і вночі, у негоду промоклі нераз до нитки, їхали до приймального пункту і там здавали їх. Знову ручно розвантажували, бо кожна побоювалась, щоб те що вона зібрала, шофер не записав іншій за пів літри самогону. Від скількості зданих буряків залежала оплата, звичайно, невисока, проте без неї обійтись було неможливо.

Козов'яни старшого покоління пам'ятають, як збирали буряки в 1974 році. Осінь була тепла, соняшна. Можна було зібрати і вивезти буряки за доброї погоди. Але перший секретар райкому Г. Безносов не дозволив

якість продукції. Козівський маслозавод став акціонерним товариством і виробляє не лише продукцію з молока, а й має власну пекарню, в якій випікають смачний хліб та інші вироби з муки.

В 1994 р. в районі зросли ціни на товари і послуги в 10,6 разів (у порівнянні з 1993 роком). Виробництво промислової продукції збільшилось на 4,7 відсотків (в порівняльних цінах). Досягнуто це за рахунок цукрового і комбікормового заводів та друкарні, де випуск продукції

Зліва направо: З. Гнатейко, викладач музичної школи, члени ТУМ: В. Ждан — журналіст, Д. Федик — учитель, голова ТУМ; Г. Сім'я — поет, пенсіонер, які домагались дозволу на спорудження пам'ятника Т.-Шевченкові (фото 1993 р.).

відповідно збільшився на 37,8 та 8,2 відсотків. Значно збільшився випуск на маслозаводі хлібобулочних виробів і масла, або відповідно в 1,3 і 3 рази. На 54 відсотки збільшився тут випуск молока і на 41,5 сметани. На 41,5 відсотків збільшено випуск безалькогольних напоїв та на 48,1 — випуск молока в Об'єднанні виробничих підприємств споживчої кооперації; на 21,1 — випуск цегли на заводі „Темп”. Однак більшість промислових підприємств у порівнянні з минулим роком зменшила обсяг виробництва.

Зменшився обсяг капітальних вкладень на 16, а будівельно-монтажних робіт на 32 відсотки. За 50 післявоєнних років Козова

змінилась невпізнано. Залишилось всього кілька старих будинків. Споруджено сотні індивідуальних та десятки адміністративних домів. Побудовано два будинки культури, торговельний комплекс, лікарняне містечко, будинки зв'язку, районної адміністрації, побуту, райкому партії (тепер школа мистецтв), бібліотеки, РАПО (тепер гімназія), три дитячих садки, приміщення середньої школи №2 і середньої школи №1 та розширено корпус тієї школи і т. ін.

Біля пам'ятника Т. Шевченкові. Зліва: Ярослав Колодій (США) і редактор „Вільного слова” в Козові С. Тучапський. (Фото 1993 р.).

У 1944 р. діяла тільки одна семирічна школа, тепер дві середні, крім того, заочна і вечірня-школа робітничої молоді. Тепер обидві ліквідовані. Виросла місцева інтелігенція: вчителі, лікарі, інженери, економісти, працівники мистецтва та інших професій. Відкрито Школу мистецтв і гімназію. У центрі міста встановлено пам'ятник Т. Шевченкові. Через брак коштів у 90-их роках припинено комунальне будівництво. Зате ведеться індивідуальне будівництво двох і триповерхових будинків. Від 1986 р. міська Рада виділила понад 500 ділянок землі для індивідуального будівництва (більшість по 0,12-0,15 га. Раніше наділяли по 0,07 га). Підприємства побудували 16 багатоквартирних (від 1986 р.) та два кооперативні. За той час конструковано або замінено 22 км лінії електроенергетики.

ховної Ради УРСР, М. Орлик, але її переривали окликами „Геть”! „Ганьба”!

Осередок ТУМ постав теж на цукровому заводі. Діловодство в козівській районній організації було в українській мові. Розпочалася акція збирання підписів під вимогою зробити українську мову державною. Учителі, за винятком одиниць, боялися підписувати. Листки з підписами завезено до Тернополя, які Заставецький завіз до Києва і передав їх Драчеві. Всюди обходили річницю Т. Шевченка і читали його непофальшовані поеми. Відкопували масові гроби жертв НКВД, як у місцевості Дем'янів Лаз на Івано-Франківщині. У березні надруковано програму і статут Народного Руху України і та організація підняла народ до боротьби за незалежність. Комуністи проголосили РУХ антинародною організацією. В обороні РУХ-у виступив Д. Федик, але вчителі його не підтримали.

Учасники другої районної конференції Товариства української мови ім. Т. Шевченка, 25 березня 1990 р.

Козову був сколихнув вчинок Завадської, яка під пам'ятником Леніну протестувала проти усунення її з посади. Часи швидко змінювалися, в її обороні стали люди і влада не наважувалася її карати. 17 вересня Михайло Палихата, Олесь Стець та Іван Криса з Яструбова вивісили національний прапор на високому димарі котельні дитячого садка. Люті кагебісти його зняли і потоптали ногами.

6-10 вересня 1989 р. у Києві відбулась конференція РУХ-у, на якій змінено слова у назві „за перебудову” на „за незалежність”. За ініціативою Я. Коцюбка, К. Завадської і І. Олійника рішено заснувати відділ РУХ-у в Козові. Виготовлено список делегатів на конференцію в Тернополі. Влада робила всякі перешкоди, щоб делегати туди не поїхали, але безуспішно. На конференції в Тернополі були: К. Завадська, П. Мотрук, Я. Коцюбко, І. Сурмач, Л. Мельник, Іп. Данильчик, З. Осташ, І. Олійник і автор

допису. Неможливо передати хвилювання, радості, почуття взаємної симпатії і єдності, що володіли всіми делегатами. Присутнього Івана Драча з Києва вітали стоячи. Промови транслювались на вулицю, де біля палацу „Текстильня” їх слухали сотні цікавих.

17 грудня створено в Козові РУХ з таким керівництвом: К. Завадська — голова, І. Сурмач — заступник, С. Липний, К. Данильчик і Я. Олійник — члени Ради.

При співі „Ще не вмерла Україна” всі встали за виїмком комуністів. Після конференції рухівці вийшли на вулицю з прaporами і співали пісні, що були десятиліттями заборонені.

Козова поділилась на прихильників РУХ-у — їх була меншість, і противників, які говорили: нічого, дограються. Вони розпускали всякі

Оркестра народніх інструментів школи мистців в Козові. (1992 р.)

небелиці, мовляв, РУХ фінансиє Америка.

В тому часі РУХ ще не був зареєстрований і тому багато рухівців стало членами ТУМ-у.

і при безплатній роботі громадян побудовано на площі, де колись була дяківка (що в 1917 р. згоріла), муріваний з каменю народний дім під бляхою — де перенесено кооперативну крамницю, а другу велику кімнату залишено на громадські зібрання і на театральні виставки та концерти. В цьому домі і досі міститься крамниця і клуб.

В квітні 1933 р. Львівський Митрополит видав заклик, щоб українська молодь взяла участь в тисячадев'ятирічному ювілею смерті і воскресіння нашого Спасителя Ісуса Христа. День ювілею був назначений на неділю 7-го травня 1933 р. Цей здвиг названо „Українська Молодь Христові”. В парохії Августівка, Хоростець, Хоробрів, Ценівка зголосилися до участі в святі понад 100 хлопців і стільки ж дівчат.

Церковний комітет с. Августівки 1934-1936 рр. Верхній ряд зліва направо: Мороз Андрій, Дупай Михайло М., Мречко Микола, Лосик Петро, Василишин Максим, Вовк Михайло, Федоришин Григорій. Другий ряд зліва направо: Табала Юрко, Василишин Семен, Дупай Петро М. о. Олійник Павло, Штокало Іван, Шпундер Гнат. Третій ряд лежать: Штокало Василь, Адамик Петро.

З днем 17-го вересня 1939 року розпочався другий період в житті Августівки. З приходом більшовицької влади настали нові порядки. Кожного тижня приїздив з району уповноважений представник, Аверкін. Він скликав мітинги, на яких виголошував різного роду розпорядження та постанови радянської влади і проводив так звану роз'яснювальну та агітаційну роботу. На початках було цікаво слухати такого роду інформацію з перших уст. Він закликав створити комітет незаможних селян, який ще до зими повинен поділити землю тих хліборобів, які мають понад 7 га. Прийшла зима 1940 р. Просвітницьке і культурне життя в Августівці і в сусідніх селах завмерло. Не було читальні „Просвіти”, саморозпустилось спортивно-гімнастичне товариство „Луг”, перестали діяти драма-

истребить, ибо это „неизлечимый рак“ на государственном организме и если его не вылечь, то может розвалится целий Советский Союз.

Під ранок наступного дня капітан Гудков закінчив допит арештованого і, прощаючись з ним, запевнив, що його невдовзі випустять на волю.

Ранком того дня арештованого викликав на допит слідчий, що прибув з Тернополя, і майже до вечора, без перерви на обід, писав довжелезний протокол, а закінчивши, сказав арештованому:

— Я вас відпускаю на волю, йдіть до дому і якщо надумаетесь підписатись на російське православ'є, то можете спокійно працювати по своїй спеціальності. Але, якщо будете далі опиратися, то приготуйте собі білизну і хліб на дорогу, бо ми вас з села виселимо, щоб ви не деморалізували людей.

Парафіянині сіл Августівка, Хоробрів і Хоростець вітають свого пароха о. П. Олійника (посередині з паличкою) і пані добродійку в 1960 р. з їх поверненням з Сибіру.

Священик ще довгий час після повернення з Козови скривався в селі між людьми, аж поки 23. 7. 1946 р. капітан Спинко не застукав його в одній хаті і заарештував, відправивши в Козову. Третьюної ночі перебування під арештом священик, коли вартові позасипляли, покинув непривітну принесову квартиру, а відтак переїхав в Золочів і там перебував на нелегальному становищі.

21. 7. 1947 р. священик був заарештований і суджений за те, що в 1941 р. посвячував хрести на бандерівських могилах і за втечу з КПЗ в Козові 27. 7. 1947 р. Тернопільський обласний суд виніс йому вирок 6 років позбавлення волі, з висилкою сім'ї в Сибір. Відбувшись свій термін ув'язнення, в липні 1953 р. арештант був етапним порядком висланий до своєї сім'ї в Сибір і там прожив з родиною 7 років. Осінню 1960 р. старий арештант,

Знищенні червоними бандитами: Муравський Василь, Маца Михайло, Маца Марія.

Знищенні німцями: Смілка Микола, Гарбач Йосафат.

Загинули в Червоній Армії на фронтах: Головатий Василь, Білоус Михайло, Васильчишин Микола А., Королевич Петро, Васильчишин Микола Г., Ткач Микола, Мрочко Петро, Адамів Іван (Паськи Москаль).

Пропали без вісті: Васильчишин Михайло Д., Адамік Петро Й., Когут Михайло, Адамів Іван (Шагай), Процик Василь, Процик Олексій.

Загинули під час фронту в селі 19-20 липня 1944 р.: Дупай Микола, Бей Дмитро, Акимець Олекса, Лосик Микола, Валига Марунька.

В'язні Воркути. Крайній справа: Дупай Михайло з с. Августівки.

Загинули діти при розборі гранат: Дорош Федір, Дорош Іван, Садовий Степан, Дорош Тарас, Курілів Павло, Гайовишин Тарас.

Всього загинуло в селі Августівка:

Від НКВС	11
В діючій армії	8
В партизанах УПА	11
Під час фронту	5
Від бандерівців	3
Від німців	2
Від агентів НКВС	3
Без віст	6
Діти	6
Разом	55

Порівняння втрат села в I-ій і II-ій світових війнах
1914-1920 р.:

БИШКИ

Жертви с. Бишкі під час різних окупацій

Бишкі — село на межі Опілля і Поділля, село свідоме і патріотичне завжди стояло у перших рядах у боротьбі за Українську Державу.

Ось список Бишківців, воїнів Української Галицької Армії та Легіону Українських Січових Стрільців: пор. Івашків Микола, Борецький Василь, Борецький Михайло М., Борецький Григорій С., Борецький Степан Ф., Борецький Максим Ф., Віцинський Тимотей М., Віцинський Стефан Л., Віцинський Григорій В., Василишин Василь В., Вигріло Іван Й., Вигріло Тимко Й., Гайдук Михайло Т., Ганущин Дмитро К., Гемзюк Кирило В., Голяш Іван Д., Голяш Ілько О., Голяш Степан О., Костів Іван Т., Костів Федір М., Марків Олекса Г., Марків Іван Г., Марків Гринько О., Мельник Пилип С., Михайлишин Семен І., Олеськів Іван М., Олеськів Григорій М., Стасюк Семен О., Стасюк Іван С., Федечко Григорій П., Федечко Іван, Лихолат Дмитро С., Урбанський Іван Я., Ягушак Григорій А., Антоляк Іван П.

Не повернулись додому, померли від тифу або загинули: Гайдук Степан П., Гемзюк Семен В., Гемзюк Микола В., Болотницький Петро М., Василишин Федір В., Підойма Карло І., Куфта Дмитро К., Бадулей Петро М., Стасюк Рудольф І., Голяш Іван О., Голяш Семен М., Голяш Гринько А., Левицький Федір П., Михайлишин Михайло В., Михайлишин Гринько М.

Організатором Української Військової Організації був Рознятовський Василь із села Криве, біля Козови, з Бишківців — Лихолат Василь С. та Парасюк Іван М. з Потока. В час пакифікації побитий поліцією помер голова Т-ва „Луг”, Гемзюк Кирило.

На поле бою за Українську державу виходила нова сила — Організація Українських Націоналістів. Під проводом і заохotoю Федечка Федора, в'язня Берези Картузької, її членами стали учні Бережанської гімназії і жителі села: Голяш Григорій М., Івашків Іван В., Гірняк Іван М., Парасюк Григорій М., Гірняк Григорій М., Голяш Федір Я., Парасюк Михайло М., Лихолат Григорій Т. Не бракувало в ОУН і наших дівчат: Хомицька Надія А., Галушка Стефанія І., Гайдук Пазя І., Левицька Емілія П., Голяш Теодозія І.

У Бишках не було особливих труднощів розбудови організації, село було суто українським. Та не зважаючи на всі заходи обережності і конспірації, не обійшлося без арештів і судів. Репресованими були: Лихолат Микола Т., Стельмах Михайло І., Парасюк Іван М., Гемзюк Кирило, а учасникові маніфестації за незалежність Закарпатської України в Бережанах, Гайдукові Григорієvi, якому польська поліція прострілила ногу,

довелось її ампутувати.

У селі процвітало культурно-освітнє життя при активній допомозі родин священика та директора школи.

З приходом більшовиків обставини в селі різко змінилися. Почались переслідування усіх проявів українства, почались заново арешти. Першою жертвою нового антиукраїнського ладу став член районового проводу Гайдук Семен-„Виговський”. Арештували також його дружину Голяш Теодосію І. та її батьків. У цьому ж 1940 році вивезено в Сибір родини Джумака Григорія, підлісничого і його помічника Будзінського Матвія. Арештували директора місцевої школи Беднарського Методія, о. Косовича Миколу, Косовича Ігора М., Лихолата Григорія Т., Огородника Андрія С., Віцинського Миколи І., Хомицького Данка А., Саранчука Петра І., Гірняка

Молодь села Бишкі. Фото 10 жовтня 1936 р.

Методія М., Михайлишина Миколу С., Намісника Федора Г., Михайлишина Василя О., Лихолата Олексу І., Гірняка Василя Гр. (Гураля), Федчишина Володимира І., Голяша Івана П., Фалюша Івана, Тулигловича Михайла І., Тулигловича Івана М., Михайлишина Стефана Ф., Лихолата Василя Г., Безкоровайного Василя Г., Гайдука Григорія І., Гайдука Василя І., Федечка Семена О., Левицького Миколу Ф., Фалюша Миколу С., Гірняка Михайла К., Гірняка Тимка А., Гірняка Стефана Я., Голяша Івана Д., Голяша Теодосія І., Голяша Івана Мих., Левицьку Емелію П., Маркова Йосифа С., Халупу Григорія В., Безкоровайного Романа Ф., Олеськова Петра І., Сисака Семена І. З вище названих, ті, які сиділи у бережанській тюрмі, з вибухом війни повернулись додому, а ті, які сиділи чи то у тернопільській, чи берди-чівській тюрях не повернулись.

При кінці травня 1941 року вивезено в Казахстан 12 родин, а саме: Івашкова Стефана П. з дружиною і сином, Хомицького Андрія з дружиною

органами НКВД: Халупа Василь М. (Цвяхів), Сисак Василь М., Вигріло Іван М., Костів Іван Ф., Лихолат Олекса І., Марків Федір М., Михайлишин Стефан Г., Куфлинський Стефан, Парасюк Василь М., Олеськів Семен С., Лихолат Іван В., Михайлишин Гринько С., Урбанський Іван С., Джуровський Стефан Мих., Куречко Семен І., Шагай Іван А., Тулиглович Михайло М., Юрків Іван П., Підйома Володимир В., Федеченко Семен І., Лихолат Василь М., Федечко Іван, Стельмах Михайло, Безкоровайний Гринько П., Намісник Микола Г., Гойса Микола М., Гойса-Олеськів Михайлина С., Голяш Іван, Голяш Ганна С., Огородник Таня Ф., Марків Ксеня О., Банак Доська Ф., Завойовська, Левицька Емілія, Михайлишин Доська І., Урбанська Ганна Й., Лихолат Марія М., Михайлишин Агафія, Левицька

Колишні жителі с. Бишкі в Чикаго. Стоять зліва: Дмитро Гайдук, Василь Михайлишин, Степан Голяш, Теодор Голяш. (Фото 1965 р.).

Доська Ф., Голяш Танька С., Лихолат Марія А., Сисак Стефан І. Всі, вище названі були засуджені на довгі реченці до 25 років, крім Олеськів Михайлини Гойси, яка померла. Повернулись назад, дехто в рідне село, а дехто, як неблагонадійний був змушений проживати за межами України.

Слід згадати, що при відступі німців, 9 травня 1944 року, з-під Тернополя вивезено на каторжні роботи до Німеччини 100-135 осіб. З них тільки 56 осіб вернулось додому. На фронтах загинуло 5 осіб, в облавах вбито 2 особи, старшого чоловіка і молодого хлопця.

Підсумовуючи втрати, яких зазнало село від вибуху польсько-німецької війни 1939 року, довідуємося, що з 307 родин, які проживали в селі, залишились тільки 242.

(Зредагував Володимир Беднарський)

1914 р., засуджена в 1945 р. в Тернополі на 15 років Сибіру, там стрінула чоловіка Якима, по відбутті кари повернулися домів; Сітко Катерина нар. 1923 р., зв'язкова, засуджена в 1945 р. на 15 літ заслання, по відбутті кари повернулася домів; Гач Михайло нар. 1914 р. Член ОУН засуджений в 1945 р. на 15 років, по відбутті кари повернувся домів; Бонковська Анастазія нар. 1902 р., дочки Анна нар. 1924 р. і Евгенія — 1929 р. засуджені в 1947 р. за переховування підпільників на 15 років заслання, маті з одною дочкою вернулася, а друга там залишилась.

Кветь Василь 26 р. станичний і Войтусь Володимир ходили з колядою. Вони мали наказ занести гроші на збірний пункт, але біля господарства Садівників під селом Виміслівка згинули в засідці. Це була зрада.

Символічна могила в с. Будилові, висипана в 1941 р.

Члени ОУН, Садівник Анна (1922 р.н.) і Шелінський з Медови попали в засідку в 1946 р. Зрадники наказали їм занести черевики до шевця в селі Будилів. Як тільки вони зайшли до хати, їх постріляли через вікна. Чи вони дійсно були членами ОУН, невідомо.

Володимир Кушнір, член ОУН, заарештований в 1946 р., був сильно побитий, але по довгім часі звільнений.

Петро Флейтута (1921 р. н.), член ОУН, і його двох друзів загинули між Тауровом і Каплинцями. Вони попали в засідку, забігли до бункра, відбивалися до останнього набою, а тоді розірвали себе гранатою.

Пукала Миколу (1920 р. н.) замордовано в Тернопільській тюрмі в 1941 р. Він збирав гроші для держави, але передавав їх в руки Організації Збрехав, що хтось гроші вкрав. Він був фінансовим референтом.

Насипаний Амброзій (1910 р. н.), арештований в 1945 р., сидів у Тернополі. Він не признавався, і тому, що не було доказів, його звільнили.

Оркестру Великої Плавучі запрошували у різні села району, а також у м. Зборів та Бережани. У 1946-47 роках, при проведенні у м. Тернополі огляду-конкурсу духових оркестрів, велико-плавучанці зайнайли призове місце, було нагороджено грошовою премією, та, вже за традицією, гроші так і застягли десь у верхах. З 1967 року й по сьогоднішній день керує цим самодіяльним колективом (в складі його 13 осіб) Богдан Турчин.

Хоч тяжке матеріальне становище моїх односельців, то вони тягнуться до культури, до багатого духовного життя. Я, як бібліотекарка, нераз буваю приємно здивована: читають книжки, газети, цікавляться політикою люди без високих шкіл, відриваючись на хвилю від тяжкої виснажливої праці (за яку отримують низьку плату раз у кілька місяців, коли інфляція вже й ті гроші з'їла), довго засиджуються у свята чи неділі за читанням.

Національне та духовне відродження призвело до того, що в селі повернулися лицем до відзначень старих обрядів — Миколая, Андрія, Маланки, Вертепу, коляди, гайки. При Народному домі діє фольклорно-етнографічна група. Члени її — молоді і літні жінки їздили восени на Донеччину. Зібрались у далеку дорогу для того, щоб ознакомити українців зі своїми культурою і традиціями, нагадати ще раз єдинокровним братам, що мова в нас, як і мати Україна, — одна.

Ганна Сопівник

ВЕЛИКИЙ ХОДАЧКІВ

Село Великий Ходачків, яке лежить 16 км на південний захід від Тернополя, було відоме у 1758 р. Спочатку належало до Тернопільського повіту і воєводства, а потім — до Козаківського, Теребовлянського, а тепер — до Козівського району.

У 1993 року в селі нарахувалося 1.232 особи (майже всі українці), які проживають у 450 дворах.

Село Великий Ходачків було одним з групи спольщених сіл, до якої належали ще Забойки, Почапинці, Драганівка і Янівка. Перед війною в селі проживало 70 родин українців.

Парафія має церкву Покрови Пречистої Діви Марії побудовану в 1888 році. Парохами були: о. Василь Охримович (1832 р.), о. Микола Чировський (1841 р.), о. Тимотей Бордуляк (1914 р.).

У 1935 році в Ходачкові збудовано римо-католицький костел.

При греко-католицькій церкві був церковний хор.

Школу побудовано у 1923-35 рр. Навчання проводилося польською мовою. З 1926 року у Ходачкові почали діяти багато польських гуртків та

Першим головою колгоспу був Григорій Бубенчик. У 1963 році, господарство перейменували на колгосп ім. Пархоменка (тепер це селянська спілка „Великоходачківська”).

Родючі землі та роботячі руки селян сприяли тому, що в колгоспі вирощували високі врожаї. Та людям і селу це мало помогло. Голови змінювалися, але мало хто з них залишав добру згадку про себе (один пужалном вбив жінку-каліку, коли вона, не маючи з ким залишити дитину, не йшла на роботу), іншій — пішов чи, вірніше, „їхав Волгою”, продавши колгоспом збудовану йому хату...

За сорок п'ять років не збудовано клубу, а контора, сільрада, школа в старому приміщенні.

Донедавна пішоходи топилися у баюрах — на вулицях було болото. І лише останнім часом село впорядковане — прокладено близько 10 км доріг з твердим покриттям.

Належить завершити цю розповідь про рідне село згадкою і про гарних людей та їх добрі діла. Покійний Іван Корінь — знахар, був „доктором” на всю округу — направляв вивихи, переломи; Іван Баюс, коваль вмів із заліза творити диво; Андрій Лібер учитель, нинішній церковний староста, сьогодні не тільки відбудовує церкву, але й дитячі душі — викладає в школі основи релігії.

Григорій Терещук

ВИБУДІВ

Мое покоління виховувалось на „героїзмі” чужих нам по духу червоних піонерів: Павлика Морозова, Васі Шишковського. А поруч жили, ходили одними вулицями свідки чи й учасники героїчних подій під час національно-визвольної боротьби в нашему краю. І боляче мені, нащадкові славних вибудівчан, виходцеві з села, яке славиться своїм патріотизмом, мужністю й відвагою, що так мало знав про юність моїх вуйка і стрийка, всіх моїх односельців. Водночас я вдячний тим землякам в діаспорі, що започаткували „Бережанську Землю” і прилучили нас до написання історії села. Тішуся, що не пізно, бо все менше лишається очевидців, герой-націоналістів, скатованих енкаведистами по тюрмах, на засланні, замучених на „колективних” нивах горя і виснажливої праці.

Свій допис я побудував на фактах, узятих із розповіді мешканців Вибудова: учасниці боротьби Параскевії Безкоровайної (з дому Пилипів) та очевидців — Марії Іваськів, Стефанії Фари та подружжя Василя та Надії Терещуків.

Троє дітей зростало в сім'ї Михайла Пилипіва.

— Тато наш був січовий стрілець, учасник боїв на Лисоні, гімназист. Мати, хоч і була неграмотна, та від природи розумна жінка, — згадує Параскевія Михайлівна. — І саме такі, як батьки наші, були героями — в них ми вчимося жити й любити Україну.

П'ятнадцятирічною дівчиною стала Параня зв'язковою. А чоловік її був краєвим провідником. Не раз у хатині Пилипівих, де були дві криї-

Молодь с. Вибудів перед Другою світовою війною. Стоять зліва: Анастазія Коцюрка, Володимир Кузик (загинув в 1941 р.), Анна Фудра, Василь Марцишин (загинув в 1941 р.). Сидять зліва: Гася Кутна (арештована в 1942 р. повернулася в 1948 році), Михайло Штабалюк (загинув в 1941 р.).

вки, переховувалися повстанці. Про одну з криївок знав Іван Яремко, який був сексотом. Після того, як знайшли першу криївку, Параня переховувалася. Її шукали аж до сороквосьмого.

— Одного разу я прийшла додому ввечорі і заночувала в своїй хаті. Але сниться мені фігура з розп'ятим Ісусом Христом. Пробудилася і розповіла мамі. „Ой, дитино, то щось недобре. Йди звідси”, — кажуть. Та прийшли хлопці з села й заспокоїли: обійшли все село, спокійно, — ділиться пережитим жінка. — Хлопці заховалися в пивницю. А вранці

мама пішли по воду, а тут хтось каже: тікай, бо хату обступили москалі. Та мама відповіли: „У хаті — діти, я мушу йти”. Москалі за нею і питаютъ, чи є бандити. А мама у відповідь: „Нема нікого”. Не слухали маму — почали зривати підлогу, бо знали точно, що є криївка. Потім вивели нас до сусідів, а хату нашу підготували до стрілянини — вирвали вікна, двері. Післали маму першою до пивниці: чи не будуть стріляти партизани. Було тихо. Мама вилізла й кажуть: „Бачите, нема нікого”. Тоді хлопці, що сиділи в пивниці підірвались гранатами, щоб живими не попастись в руки ворога.

Мертву матір поклали на сани, а Параню — босу, напівроздянету в мороз (було це 26 січня 1948 р.) — посадили на неї і так везли аж до Козови.

Жителі с. Видубів на заслannі (справляють весілля).

Страшні тортури пережила сімнадцятирічна дівчина за два тижні перебування в тюрмі. У ході так званого „слідства” брав участь і Яремко — хотів знати про зв’язок у Львові. Бив нещадно, топтав лежачу чоботами, та нічого не дізнався. Суд присудив П. М. Безкоровайній 25 років тюрми — відбула 8 у Норильську (аж до амнестії). Ця мужня українська патріотка повернулася до села, багато переживши горя, знущань. Тепер живе самотньо. Є головою „Просвіти” у Видубові, член спілки політв’язнів.

Станичним у 1944-46 роках у Видубові був Микола Іваськів. Переховувався, бо серед вибудівчан з'явилось кілька сексотів, до того ж були ще й наслані енкаведистами. Саме вони, місцеві зрадники, маскуючись пустили були чутку, що „Старий” — зрадник. Та пізніше все виявилося. Чотирнадцятирічна його дочка Марія і дружина теж не очували дома, а у добрих людей.

— Одного разу прийшла сусідка і каже мені, що маму москалі б’ють, питуючи за татом. То й за мене візьмуться, — ділиться жахливими спомінами Марія Миколаївна. — Маму тримали в тюрмі 7 місяців, а я жила на

Новозбудована церква Матері Божої в с. Вибудів.

Посвячення храму Матері Божої в с. Вибудів, яке довершив владика Зборівської єпархії Михаїл Ковтун 29 жовтня 1995 р.

Парафіяни і гості на посвяченні храму Матері Божої в с. Вибудів, 29 жовтня 1995 р.

священиками і хоругвами на це торжественне свято. Вони заповнили церкву і всю площе навколо церкви. Ми, односельці з діаспори, горді за жителів нашого села — за витривалість посвяту і відданість, у будові Божого храму. Хай Всешицьній винагородить їх своїми ласками за їхній труд.

Василь Рекуляк — Канада

Ярослава Штокало-Пархомчук

ВИМИСЛІВКА

За Данилом Пукалом йшли сотні. Його боялися вороги навіть мертвого. Коли 2 липня 1979 року на тім самім місці, де 40 років тому загинув Данило Пукало, і на його могилі, зруйнованій червоними „визволителями”, хтось уночі поставив березовий хрест з тризубом, енкаведисти і міліція ходили перестрашені у Вимислівці по хатах, допитували, залякували. Хто цей месник, донині невідомо, але тоді пригод було чимало. Хтось мав самогонку, чи закваску на неї, у когось знайшли зеленину з колгоспного поля. Найбільше ж натерпілися родичі героя, сім'ї племінників його. Вони донедавна носили тавро бандерівців. Дружина Василя Пукала, Текля, зібрала факти не тільки про боротьбу славного родича, а й про всіх вимислівчан, і записала в альбомі, який зберігається

у сільській бібліотеці.

...Данило Пукало став відомий у всій окрузі не тільки героїчною смертю. Ще за життя його знали як великого патріота, мудрого члена проводу ОУН. У 1935 році він, п'ятнадцятирічний, вступив в цю націоналістичну організацію. Під його проводом були села Вимислівка, Плотича, Будилів, Таурів, Заберезки... Польські „стшельци”, дізnavшись про це, почали переслідувати його. Та хлопець переховувався у селах. 21 липня 1939 року він разом зі своїм другом Мандзієм, що був родом з Ценева, повертається з Плотичі, де мали зустріч з молоддю. Мандзій пішов додому, а Данило вирішив заночувати на хуторі у Гната Назаревича — недалеко Вимислівки.

Данило Пукало — бойовик ОУН 30-их років с. Вимислівка.

витягнули обгоріле тіло, в якому ще було життя. Але по дорозі до Бережан він помер. Старший над жандармами злісно сказав до своїх підлеглих: „Я б вас усіх проміняв за нього одного”.

Там, у полі, боротьба тривала з 4-ої години ранку до 8-ої вечора. Але за Україну, за свою націю Д. Пукало боровся усе своє свідоме життя (загинув 22-х літнім).

Народився хлопець у селянській незаможній родині, де духовність цінили над усе. І не знати, чи діти набиралися патріотизму в матері, чи вона в них, але коли їй сказали, що Данило загинув, то вона не заголосила, не зомліла від болю, а голосом, повним ненависті, спітала: „Чи хоч одного з них убив?”

Ця мужня українська мати народила і виховала семеро синів і дочку, і всіх втратила в воєнне лихоліття. Після Данила, москалі замордували Степана, у 45-му вбили Луку, Леона вивезли на Сибір, Федір умер від тифу, Василь поїхав на заробітки за границю й пропав безвісти, Михайла і дочку вивезли до Німеччини...

На його стукіт у вікно озвався собака. Жандарми, які вже слідкували за Пукалом, запитали: хто приходив? Не повіривши його запевненням, що не було нікого почали робити обшук. Юнак поранив одного з них. Поставивши охорону біля хати, поліцай послали господаря на постерунок за допомогою. З Бережан наїхало багато жандармів. Хотіли взяти Данила живим, але він не здавався. Тоді один офіцер натягнув на себе панцир, поліз на горище, подивився, де хлопець. Данило вистрілив і убив його. Забрав зброю, зліз з горища і стріляв у жандармів, переходячи від кімнати до кімнати, від вікна до вікна. Вони не думали, що Данило сам, тому боялись підступати. Нарешті додумались: почали рвати зі стріхи сніпки і запаливши їх, кидали у вікно. Той відстрілювався, поки не задушився від диму. Жандарми підійшли до хати, коли там стихло,

Після смерти Данила поляки сказали: „За одного поляка має згинути 10 українців”.

Про це дізнались селяни і тікали з дому. А Григорій Стасишин, що повернувся зі служби в армії, не послухав сусідів і залишився в хаті. Кати накинулись на нього, як звірі, бо ж то був українець. У житі за селом знайшли його селяни — замордованого. Від болю нещасний аж волосся рвав на голові — мав жмутами затиснуте в руках. Незадовго після цієї трагічної події громада викупила кусок поля і там поховали Г. Стасишина. Так і започаткувався цвинтар, де тепер знаходять спочинок вимислівчани.

Пам'ятник Січовим Стрільцям біля церкви
в с. Вимислівка.

Аж у липні 1991 року свободно замайорів на могилі Данила синьожовтій прапор. Могилу висипали люди з навколоїшніх сіл, а освятити прийшли процесії з цілої Козівщини. І стойть нині вона з хрестом на вершині, там, де він по-геройськи бився з ворогом. А складену ще в ті часи пісню про нього тепер знову співають у наших селах...

Тих, кого переслідували поляки, червоні „визволителі” почали садити в тюрми. Заарештовано Василя Пришляка, Степана Пукала і Павла Манащука. Дружина останнього, Катерина Манащук, якій було тоді лише 16 років, згадує, що її чоловіка забрали не за провину, — а як свідка С.

гато іншим пощастило — вони опинилися на заході.

З березня 1944 року почалися бої за Тернопіль. Фронт присунувся близько Вівся. Але більшовицький наступ був стриманий до літа. Люди ще мусіли позасівати своє поле, посадити і обробити городи. В переддень жнив знов закипіла битва. Люди почали утікати з села в сусідні, — найбільше в Юстинівку. Коли фронт перейшов і вівсяни почали вертатися до рідних домів, то застали велику руїну: багато господарств було спалено. В урочищі „На Сіножатах” валялося дуже багато трупів — більшовицьких і німецьких вояків.

Вже в повоєнний час майже в кожному урочищі в околицях Вівся пролилася кров українських повстанців. Трагедія розігралася й в урочищі Кадуби 13 березня 1949 р. Того дня у Вівсю „активісти з району разом із

Хор с. Вівся.

численним загоном солдатів заганяли селян у „колгоспний рай”. Добровільність вступу забезпечувалася з допомогою тих же солдатів: чоловіків зганяли примусом — під прикладами, а декількох жінок, котрі навідріз відмовлялися йти до приміщення школи, де відбувалася „підписна кампанія”, солдати несли на руках. Такої „поваги” від гуманної влади удастоїлися — бідна жінка Марина Гладій, Стефанія Бабій та ще кілька. Багато селян утікало з села в безпечніше місце, аби не бути спійманими і насильно записаними в колгосп. Утікав і 19-річний Михась Коцюбка. Шлях його порятунку від колгоспу, на нещастя, проліг через Кадуби, де в той час енкаведисти обложили криївку, в котрій перебували дівчата і шість хлопців-упівців. Відчувши безвихід свого становища, повстанці покінчили життя незадовго перед тим, як в урочищі з'явився Коцюбка. Але „храбре солдати” боялися спуститися в криївку, тож скопили Михася, змушували його влізти туди й витягати трупи. Хлопець пручався в руках

водопровід, до селянських хат підключено газову лінію. В тому цілковита заслуга голови селянської спілки „Вівсянська” Мельника Володимира та голови сільради Нагірного Михайла.

За розповідями Стефанії Дичко та Петрунелії Терлюк

Роман Стефанюк

ЩЕ ДО ІСТОРІЇ СЕЛА ВІВСЯ

Mинали останні дні 1943 року. Україна була побоєвищем потуг. Зі сходу насувалася, неначе лявіна, більшовицька армія, метою якої було, не рахуючись з людськими жертвами, відтиснути гітлерівську армію на захід і зайняти нові країни Європи. Нацисти ганебно відступали з України, в якій хотіли за всяку ціну закріпитись. Але український народ не мирився з ворожими намірами. На західних українських землях постала Українська Повстанська Армія для боротьби з двома імперіялістами. Населення України стало на захист своїх споконвічних земель. Усіх об'єднувала ідея здобути свою незалежну державу, за яку боролись століттями наші предки.

У селі Вівся ще перед війною була створена Організація Українських Націоналістів. Члени УПА: Гільовський Ярослав, Ліско Іван, Гуцал Мирон, і Мультан Мирон брали участь у боях проти німецьких та більшовицьких окупантів. Вони всі загинули на полі бою. Не обійшлося і без зрадників. 22 грудня 1943 року село оточив німецький каульний батальйон. Німці мали на списку понад двадцять членів ОУН. Вони заарештували 19 людей: Бойка Миколу, нар. 1910 р.; Бойка Гілярія, нар. 1913 р.; Бойка Тимофія, нар. 1919 р.; Регу Михайла, нар. 1922 р.; Рубашевського Михайла, нар. 1905 р.; Зощука Мирона, нар. 1922 р.; Білича Евстахія, нар. 1920 р.; Матвіїва Михайла, нар. 1914 р.; Гадача Мирона, нар. 1918 р.; Гільовського Володимира, нар. 1913 р.; Груб'яка Петра, нар. 1912 р.; Ятву Миколая, нар. 1901 р.; Терлюка Вавра, нар. 1911 р.; Волощука Степана, нар. 1911 р.; Гуменного Андрія; Дороша Дмитра; Бабія Михайла; Бабія Петра; Сачика Петра.

Останніх п'ятьох звільнено, на інтервенцію адвоката д-ра Володимира Бемка, який прибув із Кракова до Тернополя в цій справі. Інших німці вивезли до Бережан, через кілька днів до Тернополя, а коли фронт наблизався до Тернополя їх привезли до Львова і там розстріляли. Чудом лишилася живою Анна Рега. По розстріляних в селі залишилося 10 вдів і 16 дітей без батьків.

Наступив 1944 рік і здавалося, що село лишилося без досвідчених активістів ОУН. Однак історія нашого народу свідчить, що репресивними

Франківської області бувший сотник Січових Стрільців Гнатина Іван. Він був директором школи. З його допомогою та за ініціативою багато його вихованців здобуло середню і вищу освіту. З нашого села вийшли вчителі, інженери, лікарі, фінансисти, будівельники і інші професіонали. Село мало своїх механізаторів, які володіли колгоспною технікою і автомашинами.

В 1986 році в селі побудовано двоповерхову школу, приміщення для дитячого садочка, крамницю для споживчих і промислових товарів.

Церква в с. Вівся.

За працю в колгоспі селянам мало платили. Пенсія була зовсім мізерна. Після проголошення України незалежною державою, життя в селі почало змінюватися на краще.

Не забули наші парафіяни і про церкву. Її переробили внутрі, а іконостас прикрасили позолоченою різьбою, що виконав уродженець нашого села Опришко Петро, який живе у Івано-Франківській області. Він також намалював кілька образів. У цьому ділі матеріально допомогли односельчани, що живуть в Канаді і США. В 1991 році в селі відновлено могилу Січових Стрільців. Її огорожено металевими штакетами на бетоновому фундаменті. За традицією, щорічно на Зелені Свята на тій могилі служаться панахиди.

Після страждань і боротьби врешті прийшов день, коли в 1991 році,

Зеленосявткова панахида на могилі Січовим Стрільцям в с. Вівся. Святкове слово говорить Микола Рубашівський з Канади. Травень 1993 р.

24 серпня, український парламент проголосив незалежність України.

Спочатку було трудно повірити, що це факт. Дехто каже, що ми без війни і кровопролиття осягнули віками бажану мету. Чи справді так? Ні! Цю мету український народ осягнув не в один день. Вона здобувалась працею, важкою боротьбою і незламною вірою народу довгі віки. Ми, односельчани Вівся, маємо моральне право сказати, що наші батьки, сини, брати і сестри були також маленькою частинкою у будові Української Держави.

Богдан Гром'як

ГЕЛЕНКІВ

Дивна і водночас трагічна доля в Богдана Гром'яка. Він, — син того Івана Гром'яка, що був у підпіллі; батьків вивезли в Казахстан. Двомісячного Богдана записали разом з усією сім'єю. Та вже в поїзді матері якось вдалося передати живий згорточок сестрі через вікно. Так і жив Богдан І. Гром'як, виховуючись у сім'ї діда по матері. Сила волі, прагнення до знань помогли сироті, синові бандерівця поступити в інститут і закінчити його. Геленків славиться вченими людьми. Вихідцем звідси є перший декан факультету міжнародних відносин Львівського держуніверситету доктор Маркіян Мальський.

У Геленкові старожили пам'ятають, що у великому розкішному палаці біля фільварку жив пан Юзеф Мілінський, нащадок того пана, що відіграв велику роль у заснуванні села. У його маєтку працювали форнالі — селяни, які жили в побудованій ним хаті і на його забезпечені, а також малоземельні господарі, що відробляли за коні, а то й за гроші. Серед тих селян були також заможні — Степан Райда і Павло Кавка. Вони мали по 20 моргів землі. А решта середняки та малоземельні (їх була більшість). Декілька селян їздили до Америки на заробітки, і, повернувшись, побудували гарні хати й купили поле.

Поляків у Геленкові була більшість — 120 родин, а українських 60. Поляки старшували і урядували, бо то була їхня польська влада і польська держава.

У центрі села була корчма, біля неї велика стодола, де можна було зайхати навіть і кіньми з возом чи саньми.

Під час Першої світової війни корчма завалилася, а жид Дудьо втік до Козови. Те місце громада купила і в 1925 році почала будувати школу. Цеглу возили з Бережан. Школу будували спільно поляки і українці. Нелегко було громаді, а дехто мусів продати навіть шматок поля, щоб дати свій внесок. Будували школу бережанські і шибалинські мулярі, а також і місцеві — М. Ремінник, І. Дядьо, М. Качалюк. В 1927 р. школа була закінчена. Першою вчителькою чотирикласної школи була пані Сковронська, полька, як і всі інші її послідовники.

Поляки збиралися в своєму клубі, а українці в читальні, яка містилася в хаті Гром'яка Петра І., а потім Гром'яка Івана П. та в інших хатах. Щоб поставити виставку, треба було мати дозвіл від старости з Бережан.

У 1920-их роках організовано „Просвіту”, головою якої був Гром'як М.У., Гром'як І.П. — секретарем, а Дядьо І. Г. — бібліотекарем. Люди сходилися до читальні і там читали книжки, обговорювали новини з полі-

Олесин, Геленків і Урітва об'єдналися в одну сільську Раду і один колгосп. Голова колгоспу Й. Сказко не вгоджував районному начальству і воно на цей пост наставило Євгена Радуна. За час його головування побудовано цегельний завод і курятники для птахоферми. В 1970 році Є. Радуна замінила Марія Дорош, яка керувала 20 років. Завершено будівництво тракторної бригади і побудовано корівник-комплекс, який виявився невдалим і його кілька разів перебудовували.

Коли розпалася російська імперія, в 1989-90 рр. люди почали прозрівати і відновлювати свою духовну культуру. Стару церкву, яка була довший час закрита, розібрали і в 1990 році побудували нову на тому самому місці.

Є серед геленківців свідомі люди, які з перших днів національного відродження підтримували РУХ та інші демократичні сили району. Однак жодної демократичної партії в Геленкові немає й нині. Правда, поштовх до активності додало відновлення в 1995 році хору при клубі, літні й молоді люди виступали під час святкування шевченківських днів.

Надія Голубович

ГЛИННА

Yвересні 1939 р. Червона Армія перейшла Збруч, що призвело доsovетських перетворень і в Глинні. У жовтні в хаті Баб'яка Данила більшовики примістили сільраду.

У 1944 р. 167 Сумсько-Київська стрілецька дивізія вигнала нацистів із нашого села. Бої тривали від 16 по 19 липня.

Більшовики почали запроваджувати нові порядки. Оголошено мобілізацію всіх мужчин віком від 18 до 40 років. 14 серпня з Глинної призвали в армію Матвія Мельника, Михайла Мельника, Семена Степуна, Петра Дубаса, Степана Котовича, Павла Барана та інших.

Почалися облави, переслідування, арешти. З 1942 р. у Глинній діяв партизанський відділ „Сіроманці“. До нього входили Михайло Кулик, Степан Махновський, Михайло Данилишин, Дмитро Гаврих, Михайло Дідик, Павло Днесь, Іван Дудар, Іван Штеркун, Гриць Неус, Михайло Букало, Андрій Дідик. Майже всі вони загинули, склавши свої буйні голови у нерівній борні за Україну. Зокрема, Павло Днесь закінчив вишкіл УПА на Волині, воював у волинських лісах. Був здібним юнаком, і тому його послали агітатором на східні області України, де його по звірячому замордували.

Івана Штеркуна застрілили при облаві на подвір'ї Марини Дідик,

Ольга Небельська

ГОРОДИЩЕ

Приблизно посередині між Тернополем і Козовою розкинулося гарно впорядковане село Городище. З північної, східньої і південної сторін його оточує річка Восушка, а з південної — здіймається гора Замчисько. З давніх переказів відомо, що колись тут стояв замок, а далі на південь було ціле поселення, яке знищили турки і татари. Знайдені рештки мечів, списів тощо свідчать про те, що наші предки пережили не одну криваву січ у ворогами.

Від батька я довідалась, що долина річки Восушки колись була болотистою, там ріс густий очерет, який називали „трощи”. Під час нападів ординців наші люди тікали в „трощу”, занурювалися у воду і дихали очеретною трубою. Дуже часто білі птахи (чайки) кружляли над тими місцями, наводячи ворогів на слід. За те не злюбили їх за це наші предки і назвали їх татарськими псами.

Напевно, в давнину тут все було залите водою, бо тепер коло гори Замчиська відкривають скам'янілі черепашки.

А ще казали, що через наше село проходив Чорний шлях, по якому чужинці гнали в ясир українських дівчат і хлопців.

Після того, як поселення на горі було спалене, люди стали селитися під горою в долині, яку річка Восушка охоплювала своєю „Підковою”. Люди прокопали рів із західної сторони, сполучили північну частину річки з південною і таким чином зробили укріплення села більш надійним. Назви Городище, гора Замчисько, вулиця Заокіп мають історичне походження.

З часом людям уподобалася мальовнича місцевість біля Стрипи, за 1 км на південь від села. Поселившись тут, вони побудували невеличкий водяний млин там, де Восушка впадала у Стрипу. Це невеличке поселення назвали Млинець.

Сіножать над Стрипою поділено між господарями, які щедро обсаджували свої смужки вербами. Весною ті левади були жовтими, бо цвів „лоташ” (калюжниця), а в травні-липні вони ставали рожевими від квітучої „липки”. У глибокій річці з чистою водою, водилося багато риби: коропи, ляці, соми, окуні, лини, „червінка” та ін. Особливо принадно тут було навесні, коли розливалася Стрипа. Люди ставили ятері і часто за ніч наловлювали дуже багато риби.

У травні сюрчали коники, співали птахи, гордо ходили чаплі, лелеки, кулики; пахли сіна, польові квіти; текли чисті води. Все це відійшло в минуле, бо в наш час недбайливe ставлення до природи, меліорація

Богдан Савак

ДЕНИСІВ

Ранній період

На південний захід, 27 кілометрів від Тернополя, на правому березі тихоплинної річки Стрипи потопає в зелені садів мальовниче, надзвичайно багате історією село Денисів. Коли дивитися з висоти пташиного лету, то два сусідні села, Денисів і Купчинці, яких розділяє Стрипа, виглядають мов би одне. До наших днів дійшли перекази, що колись так і було: ці два сусідні населені пункти мали спільну назву — містечко Бродилів. Назва імовірно пішла від непріхідної трясовини (бродів) біля русла Стрипи. Ще тепер то в одному, то в іншому місці западається земля, — там є підземні переходи, тунелі, печери, свідки сивого Денисова.

Одна легенда розповідає, що давно з містечка (урочище в селі Купчинцях) був попід Стрипою підземний переход в Денисівський ліс. Ті два села колись також з'єднували насипаний земляний вал та розвідний міст з дерев'яних колод. Людей, які жили біля того моста (сторожових), прозвали Валовими. До речі, це прізвище є в селі донині.

Після монголо-татарських нападів ліва сторона містечка зазнавала більших руйнувань, а тому сильніше укріплювалась. Та не зважаючи на те, містечко Бродилів упало під час одного нападу. На його руїнах виникли два села — Купчинці (від слова купці, чинці) та Денисів (від Дениса первого поселенця на тих згарищах).

З „Історії міст і сіл УРСР. Тернопільська область” (Київ, 1973) відомо, що перша офіційна згадка про Денисів датується 1785 роком, але у „Щоденнику подорожі, яку здійснив у роки 1670, 1671, 1672...”, по Україні німецький мандрівник Ульріх фон Вердум, Денисів згадується 28 листопада 1671 року, на сто років раніше. Зі „Словника географічного королівства польського” (Т. I., Варшава, 1880 р., стор. 957-958) відомо, що в тих роках село ділилось на дві частини: Великий Денисів і Малий Денисів. Воно спочатку було власністю родини Домарадзьких, а потім — Усейських. Малий Денисів був за берестами (тепер урочище Заберести).

У той час за віроісповіданням населення ділилось так: 1.302 греко-католики, які належали до місцевої церкви, 1.524 — римо-католиків, в тому 89 істинних католиків; всі вони належали до костьолу в с. Росоховатці; було також 33 жидів.

З наведеного та з інших джерел відомо, що село в тому періоді було обдерте шахраями-жидами, люди в ньому — розпиячені, не вилізали з боргів.

культури й літератури. Сьогодні в Київському державному архіві АН України ім. Т. Шевченка, в рукописному фонді зберігається більше сотні пісень записаних у 1889-1890 роках у Денисові учнем III-IV клас гімназії Ільком Кузівим. З виданих пісень відомо, що записав він їх переважно від мами, сестер та односельчан.

Пісні І. Кузів надсилає І. Франкові. В супровідному листі від 17. 01. 1890 року читаємо: „Одного разу, сих вакацій я з моїм братом (Миколою) на ніч поїхали по снопи. А він, як почав пісні виспіуввати..., а я їх всі позаписував...”

Посередині письменниця Іванна Блажкевич, біля неї зліва Володимир Вихруш (поет, уродженець с. Августівки), справа редактор обл. газети, публіцист Микола Костенко. Стоїть зліва: Володимир Хома — краєзнавець.

Багато фольклорного матеріалу, записаного І. Кузівим, сьогодні зберігається в столичному архіві інституту етнографії та фольклору ім. Максима Рильського.

Після закінчення гімназії Ілько Кузів вступив до Львівської духовної семінарії. Там заприятелював із словінським письменником Янком Шлебінгером. Завдяки їх щирій дружбі Янко Шлебінгер рекомендує, а Ілько Кузів — перекладає твори кращих словінських письменників на українську мову — Я. Крека „Боже благословеніє” (Коломия), Ф. Мешка „Дума на селі”, (Львів), „Повірка” (Коломия), Й. Срітаря „Івась буде” (Коломия). Всі вони видані в 1890 році.

У відповідь своєму приятелю Ілько Кузів надсилає та рекомендує

перекласти твори кращих українських письменників. З одного листа, який досі зберігається в науковій університетській бібліотеці м. Марібор, написаного І. Кузівим з Денисова, відомо, що завдяки йому Я. Шлебінгер зробив перший переклад на словінську мову творів із двотомника Тараса Шевченка. Після закінчення навчання І. Кузів залишився працювати в Львівській духовній семінарії, написав і видав окремою книжкою „Короткий погляд на історію читальні руської духовної семінарії у Львові”. Згодом він був священиком на Бережанщині, а за якийсь час вийхав на американський континент. Там переклав на українську мову твір Марка Твена „Пригоди Гекелберрі Фінна”, а у 1916 році раптово помер від простуди. Похоронений І. Кузів у Штаті Пенсильванія, США.

Перша зліва: Іванна Блажкевич, друга : Ольга Кобилянська.

Григорій Глинка (1875-1966 рр.) закінчив денисівську початкову школу. Був активним співаком і музикантом славнозвісного хору о. Й. Вітошинського. В літературних колах відомий як збирач фольклорних матеріалів, які змалку записував переважно в рідному селі та надсилив М. Павликіві, В. Гнатюкові, О. Маковеєві...

З-під його пера вийшла книжка „Сирітська доля” (Львів, 1906). В 1909 році виїхав до Канади й повіз із собою два чемодани книжок. В Канаді залишив величезну спадщину спогадів про старовинний Денисів, емігрантське життя, а також спостереження, нариси, оповідання.

Численні фольклорні записи Г. Глинки сьогодні зберігаються в архівних фондах АН України, що вибірково друкуються у фольклорних збірниках. Його сини — в Канаді: Антін був послом до федерального парламенту (1940-1949), а Ізидор — всесвітньо відомий хемік у ділянці зернових культур.

Михайло Шарик (1901-1979) закінчив початкову та доповнюючу

класи денисівської школи. Під час Першої світової війни був візником, а потім служив у московського офіцера високої ранги, мов Шевченко, козачком. Тоді й зненавидів окупантів за панівне та зухвале ставлення до українського народу. Не зважаючи на ризико, М. Шарик від опікунів-москалів утік. У вирі Першої світової війни вступив у лави Української Галицької Армії став десятником-кулеметником, а в 1919-1920 роках — летуном-десяtnиком першої бойової летунської сотні 1-го летунського полку УГА сотні Петра Франка, що була в Краснім під Львовом, а потім — у летунському відділі УНР м. Одеси.

Після упадку УНР М. Шарик належав до УВО, через що був постійно переслідуваний, а його життя під загрозою, в результаті чого змушений був емігрувати до Канади.

Пам'ятник М. Шарикові в Денисові.

В Канаді був організатором і провідником багатьох громадських організацій, які вели непримиренну боротьбу проти московського більшовизму в Україні. Комуністи нераз погрожували М. Шарикові фізичною розправою, а 1937 року помстилися, знищивши його сина Ярослава.

З-під пера М. Шарика вийшла трилогія „Діти війни”. Перший том цього тритомника розповідає про старий Денисів, а два наступні — про службу в українському летунстві. Далішими його літературними працями є поетична збірка „Розсипані перли” та об’ємистий багатоілюстрований тритомник „З віддалі 50 літ” (по 650 сторінок кожний).

Значна частина творчої спадщини М. Шарика розкинена по численних українських часописах заокеанського світу.

Помер і похоронений М. Шарик в м. Ст. Кетерінс (Канада).

Тетяна Федорів, дівоче Микитів (1922-1989) народилася на хуторі Веснівка, що споконвіку належав до Денисова. Вона закінчила золото-

побудовано школу, дитячий садок, музей.

Відродження

За Горбачовської відлиги, в Денисові засновано чи не перше в Україні товариство української мови — 5 лютого 1989 року. Першим ділом товариства було спорудження могили на трьох УСС-ах. Кілька разів сільські та районні органи забороняли, і все ж таки 1 листопада 1989 р. вона була відкрита. Колону членів Товариства, яка пройшла з запаленими свічками та вінком через усе село, супроводжали до могили „охоронці” від районного та обласного КДБ, райкому і обкому компартії.

Хор „Просвіти“ в Денисові, січень 1994 р.

Другим ділом було відродження різдвяногого вертепу. Вертеп, до якого входило 12 осіб віком від 25 до 70 років, не обминув жодної хати в селі й на хуторах. Добре відшліфоване дійство Різдва Христового у постановках того колективу згодом дістало високу оцінку на районнім та обласнім оглядах.

Наступним досягненням Товариства (тепер осередок „Просвіти“), спільно з колгоспом і сільрадою, було спорудження пам'ятників Іванні Блажкевич, о. Йосипові Вітошинському, Тетяні Федорів, Михайліві Шарикові і пам'ятника на честь проголошення Незалежності України. Просвітяни постійно клопоталися її були ініціаторами будови козацької могили, яку освячено на Покрови 1993 року.

Пізніше, в парі з „Просвітою“, працював і місцевий осередок РУХ-у. Завдяки їхнім старанням у селі не стало пам'ятника комуністичному вождю, таблиці біля монумента Слави, яка чорнила воїнів ОУН-УПА; періодично випускали рукописну газету з ілюстраціями, де викривались бюрократичні вчинки та махінації місцевої комуністичної адміністрації.

Жанна Пархомчук

ЗАБЕРІЗКИ

Свою розповідь сестри Параксевія Медвідь та Анастасія Лопатка, вихідці із Заберезок, почали так:

— Коли ввечорі чуємо по радіо гімн „Ще не вмерла Україна”, лягаємо спати: знаємо, що сон буде спокійний, бо ми в своїй державі.

А червнева ніч 1951 року, трагічна в житті їх родини, вселила в них страх надовго. Прийшли москалі і наказали: всім за дві години зібратися. Тільки Параню залишили з маленьким синочком, Евгеном: її чоловік служив в армії.

— Два наших брати, Василь та Іван Глухи були замордовані енкаведистами. Через них потерпіли тато з мамою і сестра, розповідає Параня Йосипівна. — Їх вина була у тім, що навчили дітей любити Україну. Повернулась із Тюмені тільки сестра Настя, а родичі осталися в чужій мерзлій землі.

У селі Заберізки, в якому до війни було понад 60 дворів, всі хлопці й дівчата були в ОУН чи УПА. За советів майже ніхто не залишився в живих. Першою жертвою став Василь Глух. У березні 1945 р. на Базниківці був убитий Гриць Глух, а в 1946-ому — Іван Глух.

У сорок п'ятому була велика облава, тоді полягло за селом 9 хлопців — вершників, що зустрілися з москалями. Жертвою енкаведистів стала восьмилітня дівчинка Маруся, дочка Івана Кіналя, — хтось із зайд — вистрілив у хаті і попав у неї.

І донині невідомо, де кості Івана Бісовського, Петра Чучака, Миколи Яциківа, Василя Новоринського, Олекси Королішина. Мами шукали й плакали, боячись навіть з кимось розділити своє горе.

Великого випробування зазнав Андрій Солодкий. Його син Іван прийшов додому, щоб переодягнутися, і там на нього наскочили москалі. На городі його наздогнала куля. Батькові наказали везти тіло вбитого. Іванова сестра згадувала пізніше, як батько не міг вийти з хати — боявся, що розплачеться (добре, що в той час не було матері дома), бо заголосила б.

— Тебе чо, жаль бандіта? — крикнув кат.

— Крові боюся, — ледве мовив.

Завезли Іванове тіло в поле аж під Глинну і там кинули. Вночі батько з сусідом забрав тіло сина. Зійшлися односельці, хлопці і дівчата. Перед досвітком похоронили на Конюхівському цвинтарі і на могилі поставили березовий хрест.

У 1946 році на своєму подвір'ї був убитий Гриць, син Василя й Теклі Глухів. Хлопець сидів на горищі, а мати з сіней з ним розмовляла. Кати

На Залісся почали збиратись хлопці-повстанці. Весною сорок третього з Урманя надіхала поліційна патруля. Зав'язався бій. Та слава Богу, німці відступили... Того ж року Параскевія Сушник (моя мати) та Настя Сеник і двоє партизанів мало що не позбулися життя — на них доніс свій же таки односельчанин. Врятували життя невинним людям „яйка”, сало, мед, якими нацисти полюбляли ласувати.

А ось Петра Швайку заарештували, але за допомогою підкупу він попав у дивізію „Галичина”. А пізніше — у штрафний батальйон совєтської армії, потім — на уранові рудники Таджикистану. Сороклітнім помер на батьківській землі.

У 1944 році хутір „визволили” більшовики. Вояки, що першими вступили на нашу землю, обізвали нас, малих, „бандьюрами” і дивились недоброзичливо і підозріло — Залісся ж — повстанське гніздо.

Параскевія і Федір Сушники зі с. Залісся

У липні-серпні того року на Залісся проходив вишкіл молоді. Після місячного навчання хлопці ставали вояками. У бою в Конюхах на хуторі загинув Степан Трембалюк, родом із Монастириського району. Тут же був похоронений і молодий повстанець з Глинної. Недавно дочка перепохоронила його прах у рідному селі.

У нашій хаті була свого роду „лікарня” — поранених вояків обслуговували дівчата, члени УПА, Ірина Будзінська і Настя Сеник та лікар жид. Відбувся також великий бій в лісах за „Вулькою” (Волицею). Багато полягло тут хороброю смертю. Серед них — і заліссянин, сімнадцятирічний Петро Франків.

Через хутір проходили зв'язки на Урмань-Годів. На жаль, на них виходили не тільки свої. Якимось чином попав у сотню східняків „Калина”. Коли під час облави у нашій хаті, де були східняки, почався бій, то „Ка-

Петра Гуцала, Григорія Гадача (двоюрідний брат Степана), Володимира Проця і всіх їх запроторили до ганебного концентраційного табору в Березі Картузькій. Старуха Ярослава з Золотої Слободи арештували аж у Дубні на Волині. В нашій околиці арештували тоді 16 осіб. Ще чигали на Ткача Михала, але він рішив не здатись живим і скривався аж до приходу советської окупації, що почалась 17. 9.1939 року. Советська влада вже при кінці 1939 і на початку 1940-го року почала арешти. Арештовані були: Будник Михайло, Будник Ярослав, Бойкевич Мирон, Тупіс Орест, Івахів Теодор, Кіналь Степан, Кузів Гілярій, Кривий Михайло, Машталір Гіля-

Пам'ятник на згадку відновлення Української Держави в 1991 р., споруджений у с. Золота Слобода 1992 р.

рій, Шевчук Андрій, Ткач Михайло і Ткач Андрій. Двадцять осіб віком 16 до 30 років. Всі загинули в тернопільській тюрмі. У бережанській тюрмі загинув Сидорак Іван син Гілярія.

Про смерть Сидорака Івана розказував його спів'язень. НКВД привів арештувати Іванового брата Михайла. Коли його питали за Михайлом, Михайло показав на брата Івана, думаючи, що коли покажеться, що це Іван, а не Михайло, то Івана звільнить. Однак так не сталося. Іван загинув. Михайло скривався у підпіллю аж до приходу німців. Їх родину з 5 осіб — батька, матір братів Степана і Володимира і сестру Соню

більшовики вивезли на Сибір. Їхня доля невідома. Михайла — кажуть люди — вбили поляки таки у Слободі в 1945 році. НКВД намагався арештувати у школі в Тернополі Любомира Головатого, однаке він утік. За те вивезли на Сибір його батьків Степана і Катерину Головатих. На три роки тяжкої праці були засуджені працівники кооперативи Сидорак Іван, син Павла, Васьків Ілярій і Чарківський Василь. Внаслідок відклику від присуду Сидорака і Іvasькова після трьох місяців звільнени, а Чарківський Василь загинув на засланні з виснаження.

У 1948 році арештували і засудили на 25 років Віру Чарківську. Кару відбувалася на Колимі при видобуванні урану, який, з браку транспорту, в'язні носили мішками до фабрик. Аж у 1955 році проголосили амнестію і Віру звільнили, але вона до кількох років померла.

Символічна могила жертвам московського терору (47 осіб) у с. Золота Слобода споруджена в 1996 році. Біля могили Богдан Костів, член комітету „Бережанська земля” в Канаді.

Коли у липні 1941 року прийшли нові „візволителі”, гітлерівські, то колгоспи переїздили на „лігенафти”, і на село наложили такі тяжкі податки і контингенти, що їх невисилу було виконати. До того стали забирати людей, головно молодих, на працю до Німеччини, а 16-17 літніх хлопців брали до „Баудінсту” — Будівельної Служби.

У 1943 році проголошено творення Української Дивізії „Галичина”. З нашого села зголосилося 12 хлопців, 18-20 років життя.

В 1944 році, 15 січня гестапо арештувало Сидорака Івана, Мишака Петра, Керницького Мільонка, Кіналя Володимира, Завадівського Богдана, Ткача Гілярка, Бончака Івана, Кедика Теодора, Гадача Степана і Гадача Дмитра. З них найбільше потерпів Степан Гадач, якого на допитах гестапо мутило і тортурами старалось видобути з нього відомості про проти-

Натомість не згадують дійсно заслужених для села осіб, що віддали свій труд для його піднесення з темноти до національної свідомості і господарського розвитку.

А це ось люди, що вийшли з народу — Золотої Слободи і працювали для народу: о. Кіналь Іван, парох села Вівся в роках 1900-1905; о. Старух Микола, виїхав до Америки; о. Пика, виїхав до Америки; о. Орун Захар, виїхав до Америки; о. Шанайда Володимир, помер у Золотій Слободі; інж. Гуцал Павло, помер в Америці; інж. Добровольський Юрій, помер в Австралії; інж. Якимець Теодор, живе у Венесуелі; Західний Михайло,

Іра Мандзій — бандуристка. Ще школяркою виступала на сцені Золотослобідського сільського будинку культури — тепер вона не розлучається з бандурою, віддає своєму захопленню весь вільний час.

Член драматичного гуртка в Золотій Слободі Костів Володимир І. відзначений в 1996 р. за його довголітню працю на сцені окремою грамотою з нагоди його 94-го року народження.

адвокат в Бережанах; Головаті Павло і Марія — брат і сестра, учителювали в корінній Польщі; Гуцал Марія, учителька; Гуцал Степан, учитель у 1939-1941 рр. у Слободі; Возьна Анна, учителька; Орун Петро, учитель; Богай-Беневич, учитель; Мандзій Андрій, учитель; Горбачевський Мирон; Будник Роман; Гуцал Володимир.

бережанській тюрмі за приналежність до ОУН. Уникаючи арешту, Дмитро пішов у підпілля, але за те арештовані були брати Григорій і Степан. Григорій повернувся з тюрми в Бердичеві, а Степана замордували в Тернополі. В травні 1941 р. вивезли на Сибір батька Павла та троє дітей. Двоє — Варвара і Богдан — втекли енкаведистам з-під рук. Утікаючи з Галичини, більшовики забили в селі Дмитра Бойка і Григорія Чуйка.

Ось, що пише Ярослава Штокало про те, що діялось під час другої більшовицької окупації: „4 січня 1950 року в Золочівці відбулися перші збори членів колгоспу ім. І. Франка Головою став Михайло Бойко. Найвний чоловік повірив у байки про колгосп, якими годували пришельці, тому й погодився. А як переконався, що то все брехня, — зрікся тієї злиденної господарки”.

Хор с. Золочівки в 1939 р., посередині о. Антін Радомський.

Пізніше село приєднали до Глинського колгоспу, до нього воно й до нині входить, як і до Глинської сільради (сільраду в Золочівці зліквідували). Доля цього населеного пункту, як і в більшості бригадних сіл: молоді йдуть до міста. З їх відходом село старішає, все більше стає порожніх, а то й розвалених хат, покинутих зарослих бурянаами подвір'їв.

У 1947 році в селі було 170 господарств, проживало 888, тепер є 130 людей. І все ж, незважаючи на негаразди, нащадки патріотів, що йшли на смерть за Україну, вірять у ліпші часи. А звеселяє їх звук дзвонів церкви, яка була літами закрита і Служби Божі, що відправляються в церкві і на могилі загиблим патріотам.

Юрій Пархомчук, В. Яцимас

ІШКІВ І РОСОХОВАТЕЦЬ

Ю. Пархомчук

Ці два села — Ішків і Росоховатець — сусіди, і їх географічне та природне положення однакове. Спочатку належали до Золотниківського району, потім до Теребовлянського, від 1965 р. до Козівського.

Колгоспи створені тут у 1948 році. Спочатку — в кожному селі окремий. Пізніше вони були приєднані до Золотої Слободи, а потім — вже роз'єднані обидва села створили спільне господарство ім. Гагаріна, перетворене у селянську спілку „Незалежність”.

В Ішкові на 1 січня 1995 року проживало 452 людей, а у Росоховатці — 450. У колишньому хуторі, нині село Дворище, мешкає 67 людей.

Один кінець села Ішкова впирається в ліс, чи, вірніше, ліс входить в саме село. А за ним — плавні порослі очеретом.

— Там сиділи повстанці, енкаведисти їх ніяк не могли виловити. І все ж одного разу це їм таки вдалося. Підпалили плавні, знищили людей, залишилось тільки двоє, — розповідає Василь Тринка, нинішній голова селянської спілки. — В Ішкові дуже багато літніх самотніх жінок, ровесниць тих хлопців, молодість яких припала на 40-50-ті роки.

Майже кожна сім'я потерпіла в роки московської колонізації — тільки в сорок першому загинуло від рук енкаведистів 18 членів ОУН-УПА, не менше і в наступні роки. А скільки сімей виселено, скількох доведено до смерті від голоду та знущань тут, на рідній землі! Про всіх своїх односельців говорила на вечорі до 50-річчя УПА „Збудись, моя могутня Україно” директор Будинку культури Ганна Мигоцька. До речі, вона теж зростала сиротою, як і багато її ровесників: батька забрали в Червону Армію, на фронт, і він там загинув. Саме Ганна Дмитрівна чи не першою в районі заспівала повстанських пісень. Мабуть, знала їх ще з дитинства. Вона зібрала і списки загиблих й коротку історію Ішкова яку охоче розповіла мені.

Загинули у 1941 році члени ОУН-УПА: Процишин Дмитро, Салювий Степан, Польний Григорій, Онихрів Антін, Задорожний Яків, Репіховський Василь, Білінський Володимир, Допчанський Степан, Салювий Василь, Свянетецький Антін, Репіховський Дмитро, Бутрин Данило, Баран Ярослав, Онихрів Текля, Допчанський Борис, Сточанин Клявдій, Блендоногий Іван, Запаранюк Дмитро.

Як розповів мешканець Ішкова Михайло Сточанин, він вступив в Організацію Українських Націоналістів у 1937 році. Разом із своїм товаришем Теодором Процишиним на сільському цвінтари, під липою, яка

збереглася донині, вони прийняли присягу.

Станичним був тоді Антон Онихрів, ройовим — Данило Бутрин. Тоді ж створили юнацькі групи, до яких входили Ілля та Лонко Мигоцькі, Павло Гнатів, брати Фаріони — Ілько й Мирон, Дмитро Процишин, Юрій та Антон Штойки, Іван Неділя, Іван Войтина, Ярослав Баран.

Але перший у більшовицьку пастку попав у 1940 році Степан Допчанський, учень бережанської гімназії. Щоліта він вів у селі гурток „Сільський господар”. Невідомо, де загинув Степан Допчанський, студент Львівського університету. Батьки так хотіли, щоб він здобув вищу освіту, що навіть продали поле.

Відкриття пам'ятника Якову Струхманчу-кові в с. Росоховатець.

У пімсту підпільникові Яковові Вальорному вивезли в Казахстан його дружину Марцелію з неповнолітньою дочкою. Через рік жінка вмерла, залишивши самотню Марусю серед чужих людей. Щодня дівчинка ходила за 18 км, щоб у пісках назбирати черепах. І так рятувалися від голодної смерті. Та справжнє пекло пережила пізніше, як повернулася додому у 1947 р. Переховуючись у Золотій Слободі, дізналася одного дня, що батька засудили на 25 років.

13 грудня 1943 р. були розстріяні в Рогатині під церквою Дмитро Репіховський і Антон Святецький. Їх прізвища вибиті на камені на

в Козлові немало. Віднайти їх, послухати спогади і зробити їх історичним надбанням для майбутніх поколінь — в цьому вбачають своє завданя мої колеги-вчителі. Разом із учнями візьмемось за цю працю.

Омелян Бучацький

КОНЮХИ

Автор нарису про Конюхи — це колишній видатний спортовець, високої кляси гокеїст, тренер і репрезентант українського спорту в Європі, редактор і дописувач до української преси. Жив з родиною в Австралії. Помер 1. IX. 1997 р.

Батько Омеляна о. Олександер Бучацький був катехитом вселюдної школи Сестер Василіянок у Львові. Він щороку приїздив зі своєю родиною зі Львова на Великдень і на літні вакації до свого тестя о. Ксенофонта Сосенка, пароха села Конюхи. Омелян, що виростав у великому місті, а на селі бував лише коротко, дуже цікавився життям парафії свого діда. Він був свідком національного пробудження селян, і при кожній нагоді він і його ціла родина помогали їм двигнутися на вищий культурний рівень.

Доля кинула Омеляна в далекий світ. Хоч чимало літ минуло з того часу, коли він залишив село своєї юності, картини з Конюх, люди і події не затерлися в його пам'яті. Він з питомим собі обсерваційним хистом відтворює їх у цьому нарисі. Читаючи його, перед нами в уяві виринає велике подільське село, селянські хати з солом'яними стріхами, постаті доброзичливих селян, готових заговорити до нас щирою мовою. Серед провідників села, перше місце займає о. Ксенофонт Сосенко, ревний душпастир, лікар-філянтроп і науковець-етнолог.

Нестор Пінковський

Конюхи в давніх часах

В до історичну добу Бережанщину заливало море, по якому остались поклади вапняка, глини і піску. Коли постало село — невідомо. Старі люди переказують з рода в рід, що Конюхи були колись повітовим містом. На це вказувало б слово „Містечко”, назва однієї частини села. Але на це письмового підтвердження нема. Немає теж доказу, що там був монастир.

Поряд з іншими місцевостями, Конюхи відмічені різними мандрівниками на старих картах. Мені довелося бачити кілька карт в бібліотеці лікаря д-ра Марка Шухевича в Австралії. На великій карті Східної Європи з 16-го століття п. з. Le Royaume de Pologne Patr. le St. Robert de Vaugoudy Georgard du Roui de S. M. Pol. Duce de Lorret de Bar et de L'Academie royale de Nancy

Духа. Біля обох церков були старі дерев'яні дзвіниці і цвинтарі з кам'яними пам'ятниками.

В селі були придорожні каплиці: одна на Містечку на роздоріжжі вулиць, з яких одна вела до Бишок і недалеко від неї була пошта; друга каплиця була на Середині на горбочку навпроти приходства; і третя каплиця — на Куті, недалеко від церкви.

Греко-католицьке приходство знаходилося на Середині. Парохіяльний дім стояв при головній вулиці на горбку. Складався з шести великих кімнат і кухні. Це був кам'яний будинок під бляхою. Під будинком було кілька пивниць. На приходстві були господарські будинки, як стайні, стодола і курник, кількаморговий город і овочевий сад. До Першої світової війни

Козацька церква в с. Конюхи-Кут, збудована 1590 р.,
і дзвінниця — 1700 р.

до приходства належало 160 моргів поля. Польський уряд розпарцлював церковну землю, так що по парацеляції залишилося лише 90 моргів поля і то далеко від села. Від 1861 року парохом Конюх був о. Ксенфонт Сосенко аж до своєї смерті в 1941 році. Парох в Конюках мав до помочі сотрудника. В 1930 роках сотрудником був о. Микола Дядьо.

Поляки мали свій костиль, а поруч був парохіяльний дім. Обидва будинки були кам'яні і досить нові, положені на Середині, при вулиці, що вела на Звіринець. До Другої світової війни тут парохом був ксьондз Мальований — польський шовініст. Цікаво відмітити, що його рідний брат був старшиною Української Галицької Армії під час Першої світової війни.

Божниця, що приміщувалася в малій селянській хаті, служила жидівській громаді. Завідував нею рабин Гиршко.

Фільварки

Власником одного фільварку був пан Соломонський, а два інші належали жидам (один з яких був дантистом). Ті два власники не жили в Конюках. Вони затруднювали управителя. Жидівські фільварки колись були власністю графа Потоцького. Вони знаходилися на терені Звіринця і займали приблизно 400 моргів поля.

Дошка на церкві.

Пошта

Пошта в Конюках знаходилася на Містечку. Два до три рази в тиждень доставляли туди пошту з Бережан, яку поштарі забирали до довколишніх сіл.

Поліційна станиця

На Середині, зараз таки в сусідстві греко-католицького приходства, знаходилася поліційна станиця („Постерунек Польської Поліції Паньстровей“) в просторому кам'яному домі. Звідси поліція наглядала

ському повіті.

Безперечно, одним з блискучих провідників Конюх був парох о. Ксенофонт Сосенко. Він обняв парафію 1901 року.

На протязі свого 40-літнього побуту в Конюхах, о. К. Сосенко, при допомозі своїх дітей, українських учителів і місцевої інтелігенції, змінив цілковито духовне обличчя Конюх. Він вложив всю свою енергію в працю над піднесенням села. Завдяки йому Конюхи стали одним з найкраще-

Родина Сосенків с. Конюхи. Згори зліва до права: Зенон Сенюта, Володимир Придаткевич, Єлеонора Сосенко, Софія Придаткевич, Емілія Сенюта, о. Ксенофонт Сосенко, о. Олександр Бучацький, Дарія і Наталя Сосенко, Марія, Мілько і Іцка Бучацькі, Ліонія Сенюта, Леся Бучацька, і Петрусь Придаткевич (на руках няньки). Фото 1927 р.

розвинених духовно і національно свідомих сіл у Галичині. Завдяки йому більшість населення стала грамотною. За його почином заложено читальні „Просвіти” і при них утворено бібліотеки, хори, драматичні гуртки, самоосвітні і господарські курси. Багато селян, за порадою о. К. Сосенка, передплачувало українські газети і періодики. Молодь, по закінченні місцевої школи, пішла вчитися до міста, здобуваючи освіту та фах. Цілковито зникли з села корчми, а на їх місце постали сільські кооперативи, гуртівні тощо. Все це вимагало величезного вкладу труду,

Мирослава Костів-Райтер

ПОДРУЖЖЯ КОСТІВИХ

Петро Костів народився 1896 року в селі Криве. Хлопець закінчив гімназію в Бережанах в 1913 році. Іспитова комісія у Відні в 1917 році признала його одноголосно зрілим до студій в університеті. Але з вибухом 1-ої світової війни через військову службу не міг далі студіювати.

У 1923 році поступив у Львівський університет на факультет гуманістичних наук. Польська влада не дозволила працювати учителем у гімназії (як чинила з більшістю українців), а пропонувала переписатися на поляка або виїхати в центральну Польщу на роботу. На це мій батько не погодився.

Він почав працювати в селі Криве: організував товариство „Просвіта“ (і був головою), „Відродження“, „Рідна школа“, хор в читальні „Просвіти“, а також церковний хор, де сам був диригентом. Сам писав партитури для церковного хору.

В 1925 році одружився з Галиною Бородайко, учителькою в Кривому. Вони разом зорганізували в селі драматичний гурток. Рідна його сестра, Ольга, завжди брала участь у виставах. У хорі була солісткою і була головою Союзу Українок.

В 1930-31 роках в Галичині була пакифікація. Карні загони польської поліції чинили погроми по селах і містах, робили обшуки, розкидали спони з копиць, арештували молодих, свідомих селян та інтелігенцію, палили книги, журнали, газети, навіть вишивки. Під час такої акції в Кривому батька заарештовано, сильно побито і відвезено до бережанської тюрми, де він відсидів шість місяців. Дуже добре пам'ятаю той час, бо часто з мамою носила батькові передачі. Після звільнення він захворів на серце. Коли підлікувався у Львові, займався знову в селі просвітянською роботою, допомагав у сільській кооперативі вести рахунки.

Богай Петро мав свою велику бібліотеку, був дуже свідомою людиною, хоч мав тільки закінчену одну клясу гімназії. Він займався сільським господарюванням. Більшовики часто проводили по селах облави: енкаєдисти обступали село і шукали криївок з повстанцями, проколювали дротами землю в хатах, у стодолах. Забирали книги.

У січні 1949 року при такій облаві зробили обшук у Богая Петра. Забрали заховану на стрижу бібліотеку, а також багато книг і фотографій Костіва Петра. Його засудили на 10 років заслання. Повернувся в 1956 році. Після його смерті дочка домагалася повернення пограбованого, але про те, що книги були конфісковані, ніде немає в документах.

Була б не минула тюрма й батька, та його попередила добра людина,

завідуючий районом, Сачко. З батьком часто провадив розмову про події у східніх областях України, про голод 1933-го, який він сам пережив. Батько та голова сільради Волощук Степан, секретар сільради Федорів Степан були вчасно попереджені і сковались...

Поруч з батьком йшла моя мати — Галина Костів, дочка вчителів. Спочатку вчителька, потім — директор школи (в той час в селі було три учителі). Вона провадила різні гуртки для дівчат та жінок, вчила готовувати різні страви, печиво, вчила шити, вишивати, в'язати, організувала з дівчата та жінками чайні вечори („вечорниці“). Сільська молодь була вихована на високих моральних засадах. У школі священик вчив дітей релігії, а значить — бути чесними, правдомовними і поважати старших. Майже

Костів Петро визначний діяч села Криве.

Костів Галина дружина Петра.

всі хлопці належали до товариства „Відродження“. Вони присягали, що не будуть пити алькоголю, ані курити. Їх учили шанувати людей, своє село і свій народ, а коли треба — стати до боротьби за нього. Ті молоді люди пішли в підпілля, коли на наші землі в 1944 році прийшли більшовики.

У 1945 році у січні приїхали з району три „яструбки“ з прокурором Марущаком. З нашої хати забрали багато речей: покривала з ліжок, з шафи пальта, костюми, взуття, хустки, годинник, зірвали із стіни килим. Коли мати пішла на другий день до голови району Конюха з зажаленням, то він сказав, що це речі побитих жидів. А трохи пізніше нашу одежду пізнатавали на прокуророві Марущаку, і на жінці начальника НКВД — Заваригіні.

Більшовики виселяли людей в Сибір, збирали позику з господарів — ще колгоспів не було — а це значить — забирали зерно, худобу. При одній такій грабежі, а мешкали ми ще в школі, в 1945 році майже всі наші книги, різні документи, родинні фотографії зайди винесли на подвір'я і спалили. У 1947 році забрали нашу корову і декілька центнерів зерна.

даря”, філія „Союзу Українок”. Було й товариство „Жіноча громада”.

21 січня 1925 року було створено українське педагогічне товариство, яке 1930 році було перетворене на гурток „Рідна школа” (очолював його священик о. Михайло Козоріс).

У 30-их роках, переважно під час жнив, діяв сезонний дитячий садок. До речі, ініціатором тієї діяльності була письменниця з Денисова І. Блажкевич, а їх куратором — громадський писар і диригент Ілько Блажкевич. Довгий час існувала щадично-податкова каса. Розвинувся і кооперативний рух. Товари кооперативи „Надія”, зокрема ковбаса, йшла навіть на експорт в Англію та інші європейські країни. В селі також були свої олійні.

Молодіжний хор с. Купчинці, 1932 р. Посередині М. Гарник, диригент хору.

З приходом більшовиків з читальні були вилучені українські видання, а також закриті прогресивні товариства, було заборонено викладати релігію в школах. „Визволителі” заарештували колишніх утікачів з Великої України Олексу Кравця та Полікарпа Пацюркевича, а Миколу Гарматія чекісти підступно вбили. В 1940 році створили колгосп, а на приватників-господарів наклали високі контингенти.

Нічого доброго не принесла й німецька окупація. Більше сотні юнаків та дівчат вивезено на роботи в Німеччину. Нова влада заборонила молоти в млинах, тому запрацювали жорна. Жидів німці забрали в гетто. Члени ОУН змушені були піти в підпілля. Невдовзі вони опинились у лавах УПА. Деякі юнаки за свої політичні переконання опинились в німецьких концтаборах.

У березні 1944 р. Червона Армія оволоділа Купчинцями і Драгомівкою. Фронт чотири місяці затримався на ріці Стрипі. Більшовицькі військомати мобілізували в армію новобранців: забрали 127, з яких 88 загинули.

Ще у Першу світову війну в Купчинцях було відкрито початкову школу. В 1937 році її перетворено на семирічку, а в 1952 — на середню.

У 1949-50 рр. у Купчинцях і Драгоманівці заведено суцільну колективізацію. Спочатку в обидвох селах були окремі господарства, але через кілька років вони об'єдналися в одне.

У 60-их роках, коли колгосп був на піднесенні, у селі побудовано дитячий садок, будинок побуту, цегельню, школу. Було запроваджено загальнообов'язкове навчання в середній школі. До речі, у 1981-82 році у купчинецькій середній школі навчалося 600 дітей — найбільше за всі роки.

У 1978 році село було повністю газифіковане завдяки домаганням письменниці І. Блажкевич.

Купчинецький народній хор біля пам'ятника Т. Шевченкові в Козові (1993 р.).
У центрі диригент Іван Рудий.

Слід відзначити, що в 1970-80 роках в колгоспі була зразкова, найкраща в районі тваринницька ферма. Лише дійних корів тут було понад 1.000 голів. Були високі надої і, відповідно, висока зарплата тваринникам. В цьому значна заслуга зоотехніка Катерини Терещук.

В центрі Купчинців є три пам'ятники: на честь скасування панщини (1848), Братства тверезости (1878), Іванові Франкові (1771 р.). Є і символічна могила борцям-героям за волю України (1990 р.).

До 140-річчя від дня народження талановитого селянського поета, публіциста і культурного діяча П. Думки встановлено його погруддя.

У Купчинцях діє з перших днів національного відродження Народний Рух, товариство „Просвіта”, осередок Демократичної партії України, товариство „Сокіл”, козацька „Січ”.

селяни утворили спілку „Малоплавучанська”. Головою обрали Ігора Зощука. За короткий час під його керівництвом багато зроблено і в селі, і в спілці. Починали на голому місці, Мала Плавуча була бригадним селом. Особливо поповнення в касу дає старий млин, який обслуговує мешканців багатьох навколошніх сіл.

Вихідці з Малої Плавучі, які були членами ОУН-УПА: М. А. Марщівський, П. П. Маланчук, Й. П. Скибський, М. с. Іваськів, Т. С. Древницька, А. Ф. Лучка, С. О. Хмиз, А. П. Зарицький, Й. І. Забава, І. С. Задорожний, С. М. Завітій, М. О. Турчин, С. С. Іваськів, С. П. Баб'як, С. Ф. Куцик, П. Г. Концевич, П. М. Чепіжак, П. Ф. Древницький, В. Ф. Древницький, І. Ф. Древницький, А. П. Іваськів, П. П. Іваськів, І. М. Швець, П. В. Баб'як, В. П. Іваськів, М. В. Печарський, В. М. Решетило, І. П. Древницький, П. Т. Древницький, В. П. Баб'як, М. А. Марщівський, В. М. Баб'як, П. О. Друшак, П. Т. Древницький, С. О. Баб'як, П. М. Лучка, П. П. Древницький.

Софія Смачило-Кусень

ОЛЕСИН

Про село Олесин є обширний допис на сторінці 625 I-го тому „Бережанська Земля”, але я хочу дуже коротко згадати кривди заподіяні нашому народові.

Про твердість і героїзм можна писати багато. Матері дивились з великим болем на своїх синів побитих НКВД, чиї тіла були поскладані на подвір'ї канцелярії. Зганяли людей пізнавати, але всі твердо заявляли, що їх не знають. Тіла покійних забирали і невідомо куди відвозили. Це справді трагедія, якої світ не знає.

Сьогодні у вільній Україні в пам'ять усіх героїв, які життя своє віддали в обороні рідного народу, односельчани висипали символічну могилу, де відправляються жалібні панахиди при участі численної громади. В приміщенні Сільської Ради (Клубі) в окремій кімнаті поміщені фотографії та списки тих, що віддали своє життя за волю України:

Село Олесин: Дяків Осип В. (нар. 1922 — загинув 28. IX. 1950 в лісі біля села „Велике Поле”); Барилка Василь С. (нар. 1922 — загинув в селі Конюхи, де виступав на мітингу під час більшовицької облави 15. IX. 1945.); Барилка Михайло Й. (нар. 1925); Барилка Михайло С. (нар. 1924 — застрілений 15. X. 1946 в облаві в с. Ішків, похоронений на Ішківськім цвинтарі); Коропашницький Тома Г. (нар. 1916 — загинув в 1945, крився в кріївці, що була в пивниці під хатою Лишвідського Івана, під час облави

застрілився і більшовики вкинули його в огонь палаючої хати. Люди витягнули його тіло і похоронили на олесинському цвинтарі.); Смачило Ілько С. (нар. 1920 — застрілений 13. VIII. 1946 в облаві в с. Золота Слобода, похоронений на слобідському цвинтарі); Світовий Микола М. (нар. 1921); Чухрай Петро Ф. (нар. 1925); Кульбачинський Михайло Ф. (загинув 17. VII. 1946, коли втвох, він і ще два чужі хлопці, зробили засідку в школі на комуністів в с. Конюхи; вони стріляли в його машину, поранили його і він помер; втікаючи, всі загинули в бою під Іришвою в Балабановій долині, їх мертвих забрали в Козову і ніхто не знає, де їх поховали); Максимів Іван К. (нар. 1912), Бесага Михайло Д. (нар. 1925) — загинули 19. VII. 1947, коли копали криївку в стодолі Івана Максимового, надійшли більшовики,

Родина Смачило. Справа наліво: Анна — мама, Іван — тато, Теця — сестра.

побачили світло, їх окружили і вбили; похоронені на олесинському цвинтарі; Кульбачинський Осип Г. (нар. 1922 — застрілений 13. VI. 1947 в облаві в с. Кути, Брідського р-ну, там і похоронений); Дяків Осип М. (нар. 1925 — застрілений 5. V. 1947 в с. Біще, там і похоронений); Дяків Ганна М. (нар. 1927 — застрілена в червні 1946, ідуши на зв'язок); Кусень Осип П. (нар. 1924 — застрілений 13. V. 1947 в с. Золота Слобода, там і похоронений); Корніцький Василь П. (нар. 1916 — його зловили 12. VII. 1946 в облаві і, везучи до Козови, по дорозі під могилою застрілили, похоронений на олесинському цвинтарі); Берник Іван О. (нар. 1910); Пізнюк Олексій Й. (нар. 1925 — загинув в нерівному бою в с. Коршилиці на Перемишлянщині); Кульбачинський Іван Ф. (нар. 1925 — загинув невідомо де); Смачило Осип Г. (нар. 1903 — загинув 20. III. 1945, ховався в криївці, більшовики вислідили, витягнули його з криївки і завезли в Бережани в тюрму, там він захворів і помер; де поховано — невідомо); Кусела Іван П. (нар. 1910 — 17. V. 1946, вивели його з його хати і застрілили

по дорозі); Голяш Іван С. (нар. 1913 — застрілили його 15.VII. 1946, більшовики, як ішли на облаву в с. Ценів); Барилко Леонід Й. (нар. 1925 — був в організації УПА, захворів і помер).

Село Уритва: Бесага Петро Т. (нар. 1913 — загинув в жовтні 1947, зловили його більшовики в засідці в с. Олешко, завезли в тернопільську тюрму, а потім у Сибір, там він помер); Бесага Іван Т. (нар. 1920 — ховався в криївці в с. Уритва, більшовики вислідили і він розірвався гранатою); Божик Михайло Г. (нар. 1922 — загинув в 1946 в Барабанівій Долині на плотицькім полі); Перожишин Михайло І. (нар. 1911 — загинув в 1944 в с. Геленків); Перцак Левко С. (нар. 1922 — загинув в Дубах під Вими-слівкою); Ячик Василь С. (нар. 1924 — загинув під час облави в с. Будилів

Світлина з 1942 р. Молодь села Олесин, повіт Бережани. Перший ряд зліва: Максимів Іван, Кульбачинський Йосиф, Світенський Микола, Дяків Осип — „Горновий”, Ячик Іван, Барилка Михайло. Стоять в другому ряді зліва: Гладчук Левко, Смачило Ілько, Кульбачинський Іван, Басага Петро, Галаса Василь — „Орлан”, Ячик Анастазія, Кусень Осип, Кужда Марія і Райца.

в 1948); Кульбачинський Іван С. (нар. 1914 — загинув 10. IV. 1945 в с. Уритва); Кульбачинський Михайло С. (нар. 1928 — загинув у закарпатських лісах); Гімназюк Микола (нар. 1908 — загинув в тюрмі в 1945); Собойлевич Максим (нар. 1908 — загинув в 1945 р. на Уритві; хату підпалили а його вбили).

Ганна Михайлівна, міняли їй город — була безправна, хоч і працювала в колгоспі.

— Як можемо, допомагаємо репресованим, членам ОУН-УПА, — повідає голова селянської спілки Михайло Олійник. — Адже ці люди життя віддавали за Україну.

Він, хоч і недавно у цьому селі, але знає його історію і людей. Правда, дісталась йому невтішна спадщина — дуже мало працездатних людей, бо з села молоді втікали навіть тоді, коли ще були безпаспортними (Покропивка — близько траси Тернопіль-Зборів, то ж добре сполучення з обласним центром). Голова показує список, з якого німо дивляться прізвища членів ОУН-УПА, репресованих, а ще — учасників Другої світової війни, є один учасник подій у Чехо-Словаччині, один афганець... Скільки страчених життів, покаліченіх тіл, а ще більше доль і пережиття людського!

Про все це не знали їх діти, внуки, бо замовчувалось радянською дійсністю, радянською „справедливою“ історією. То, може, й не дивуймося цьому вчителеві, згаданому на початку розмови. У незнанні, думаю, не його вина.

Петро Баран

ПОТИК

Село Потік розташоване на відстані 10 км на північний схід від Бережан і 14 км на північний захід від Козови. До нього належать хутори Сеньків та Сіножаті (Сіножита), розташованих на 4 і 4,5 км на схід від села. Село розміщене ніби у великій підковоподібній ущелині, береги якої зі східньої сторони високі понад 100 метрів, а з південної і західної сторін — похилі. З північної сторони вздовж села протікає річка Ценівка, на берегах якої є довга смуга сіножатей, що тягнеться аж до села Потутори, де Ценівка впадає у Золоту Липу.

Потік межує на заході зі селом Куропатники і їх розділяє лише широка на 6-8 метрів дорога на сході (за 4 км) — зі селом Ценів; на південному заході (за 9 км) — зі селом Козівка, а на півночі (через сіножаті, за 300-400 метрів) — зі селом Бишкі.

Перша письмова згадка про Потік в архівних документах датована 1857 роком, де написано, що в селі проживало 589 осіб, а в 1880 році на панському дворі працювало 100 осіб.

Про Потік існує легенда як воно виникло і звідки пішла його назва... Ось що розповіла Марія Машталір:

— секретар. У той час читальня мала хоч невелике, але своє приміщення, в якому була театральна заля, кімната для бібліотеки і одна кімната для кооперативи.

Найбільш активними просвітнями у 30-тих роках були брати Григорій, Стефан і Теодор Семиліти, Лупиніс Роман, Гаврилюк Степан, Прийдун Василь та інші. Лупиніс Роман провадив читальній і церковний хори, готував театральні вистави, концерти, фестини. Прийдун Василь організував походи до могил Січових Стрільців на Лисоню і у село Вівся і до могили Данила Пукала у село Вимислівку. Досить активним у потіцькій „Просвіті” був Безкоровайний Олесь. Він так злагатив своє знання самоосвітою, що Центральний Провід ОУН призначив його на пост у

Потіцький церковний хор у 1938 році. В другому ряді зліва стоїть диригент Роман Лупиніс, справа — соліст Степан Безкоровайний.

Львівському обласному Проводі ОУН. У 1941 р., після поспішного відступу катебістів і війська ЧА, Олесь прочитав „Акт відновлення Української Держави 30 червня” перед чисельно зібраним населенням. У 1943 р. за відмову здачі контингенту гітлерівські солдати смертельно побили його батька.

Були при читальні „Просвіти” різні гуртки, як гурток вивчення історії України, гурток української вишивки, садівничий, футбольна і волейбольна дружини. Теж діяли в селі „Луг”, „Соколи”, „Пласт”, „Союз Українок” та інші.

Була в Потоці школа. Спочатку це була, як скрізь, школа-дяківка, а вже в 20-их роках — одноклясова (так написано на шкільній печатці). На перших роках учителював (правда, недовго) Микола Божиківський, який пізніше працював у рідній, торговельній, педагогічній та в інших школах у Бережанах. Він був улюбленим усіх учнів (автор цього нарису мав ща-

мусіли йти до Куропатник або до Потока.

Десь у середині 70-их років у бишківській „аварійній” церкві комуністи відкрили так звану „картинну галерею”, куди наказали зібрати зі всіх шкіл району якісь картини будь-яких художників, в тому числі і копії, що їх робили місцеві художники, діяграми „зростання” добробуту колгоспників, „показники урожайності” (звичайно, у зростаючому порядку) і т. п.

Наприкінці 80-их років, під час т. зв. „горбачівської перебудови” і національного відродження, церковне життя в Потоці і в Бишках та стосунки між людьми надто ускладнилися. У Бишках відновлено давню греко-католицьку церкву, яку обслуговує священик зі села Конюхи, а в

Церква і дзвіниця в селі Потоці, збудована в 1938 році.

Потоці люди поділились на дві конфесії. Одні стали ревними православними, а інші — греко-католиками (іх приблизно по-рівному). На цьому ґрунті між людьми виникла ворожнеча. Так у Потоці церква, замість стати центром єднання і згуртованості, стала центром роздору і ворожнечі між людьми.

У Потоці „Просвіта” виховувала людей, що стали членами не лише демократичних партій, які утворювались у Галичині в 20-30-их роках, але й УВО, ОУН, „Луг” і „Соколи”. І, щоб бути більше до підозрілих людей з Потока і Бишок, влада створила постерунок поліції у Потоці. Але це не злякало потіцьких патріотів, хоч їхніх друзів і провідників, як Степана Гаврилюка, Василя Барана і Степана Безкоровайного арештували і замикали в тюрми.

При кінці 30-их років тут була досить чисельна і добре зорганізована група членів ОУН. Серед них були такі, що мали військовий і ідеологічний вишкіл, наприклад, Степан Гаврилюк і Василь Прийдун, які виконували

на наказ проводу ОУН-УПА, ніхто добровільно до Червоної Армії не пішов. Тому більшовики зробили облаву, спіймали кількох селян, яких відправили до війська.

Наприкінці серпня 1944 року в Потоці, як і в інших селах Козівщини, відбувся перший набір до УПА, до якої пішли Штандерт Григорій і Лупиніс Іван. У другому наборі з Потока пішли Зелений Володимир, Радь Григорій, Михайлишин Василь, Огородник Володимир, Огородник Михайло, Чепіль Микола та інші. Під час наступних наборів Потік посылав своїх кращих бойовиків. Усіх їх направляли у різні курені і сотні, що базувались тоді в Галичині і брали активну участь у бойових операціях. Про те інформує колишній вояк УПА Михайло Ціцюра.

Символічна могила в пошану полеглим героям за волю України села Потока.
Фото 1995 р.

Про потіцьких вояків УПА дещо написано в XII томі „Літопису Української Повстанської Армії”, виданої в 1989 році в Торонті під редакцією Євгена Штендери. До речі, фундатором тієї книги є уродженець Потока Степан Гаврилюк. Потіцьким і бишківським воякам УПА у цій книзі приділено мало уваги, названо імена лише чотирьох з короткими відомостями про них. Потіцьких вояків ОУН-УПА полягло не 4, а більше як 30. Серед них у 1944-1950-их роках загинули: Безкоровайний Степан Ф., Безкоровайний Степан М., Безкоровайний Степан С., Безкоровайний Олекса Р., Безкоровайний Григорій Й., Безкоровайний Олесь Г., Безкоровайний Іван Ф., Безкоровайна Тетяна М., Безкоровайний Григорій С., Безкоровайний Василь П., Галюк Михайло І., Кобрин Микола О., Ключкевич Федір С., Лупиніс Іван Ф., Лупиніс Михайло Іл., Лупиніс Семен Пр., Михайлишин Василь Ф., Мельник Степан М., Огородник Володимир,

побудував дорогу з кам'яним покриттям від Ценева до Потока, продовжив будівництво тих будинків, які будувались у кожному колгоспі ще до об'єднання. У Потоці і Ценеві поміняв бригадирів за дисципліну. Але головувати йому довго не прийшлося. У 1960 році він побив колгоспника Михайла Чорноуса з Ценева, якого два сини в той час служили в армії. Вони домоглись, що Гнатюка засудили на чотири роки.

В 1962 році Потік „від'єднали” від Ценева, і створено новий колгосп, ім. Гагаріна з центром у селі Потоці.

У 1964 році Козівський райком був приєднаний до Бережанського. На посаду голови в Потоці колгоспники „одноголосно” обрали Меренду Михайла, інструктора райкому. За час його головування були побудовані гаражі для автомашин, три стайні і комори для зберігання зерна. З його

Дітвора в центральній частині села Потока. Фото 1995 р.

ініціативи в селі почалося будівництво млина. Вже були зведені стіни, закуплено все устаткування. Залишилось тільки накрити, встановити закуплене знаряддя, і млин повинен був молоти. Та здійснити цей захід не судилося, бо у 1969 році колгосп ім. Гагаріна перестав існувати — його знову приєднали до Ценева, до колгоспу „Золотий Колос”.

У 1988 році цей колгосп знову „розукрупили”. На цей раз від нього „від'єднались” Бишки і Потік, які разом „утворили” нове об'єднане господарство „Світанок”. Головою став Василь Тринька. Сам він людина досить енергійна, розумна, користувався авторитетом у районі, особливо в селах Розховатець і Ішків, де кілька років був головою. Проте у „Світанку”, особливо в Потоці, про нього склалося дві думки: одні (це православні) казали, що він добрий господар і добра людина, а греко-католики твердили протилежне, бо він, мовляв, завів у селі православну віру.

У 1991 році головою колгоспу „Світанок” обрано на дійсно демок-

два сини: Василь і Михайло. Обидва загинули: Михайло в тюрмі, Василь від ран на батьківській землі, яку полив власною кров'ю.

— Енкаведисти примусили Марту Псуй везти Василя на своєму возі, до Козлова, що був тоді районним центром. Жінка мало не вмлівала від стогону юнака-повстанця, але не могла навіть поспівчувати: коли її запитували, чи знає цього юнака, казала, що ні, — розповідали слобідчани.

І все ж матір, Ганну Бойко, разом з дочкою повезли потягом у чужий замерзлий край. Додому їм так і не дозволили повернутися, хоч і минув строк виселення...

Село газифіковано, впорядковані дороги, заквітчані двори (їх 200), в яких живуть добрі, роботящи люди. Багатьох із них навчала в школі Тереза О. Мілян, теж репресована, яка прийшла до Слобідки, маючи на душі

Церква в селі Слобідка.

великий тягар від пережитого. Батьки, дідусі й бабці її учнів — колишні господарі, яких війна (фронт, що проходив у 1944 році через їх село) зробила бездомними, безмаєтними — залишилася цілою тільки одна хата, все решта згоріло. Насильне зігнання до колгоспу (почалося 1949 року) мало на меті знищити і їх духовність. І ті мізерні копійки (2 за трудодень) і гіркі грами зерновідходів (у хустині вміщувався весь річний заробіток), а ще більше — запалена стрибками, цими доморощеними яничарами, в'язка соломи або мішок полови на плечах не переставали пекти їх душі. Через те й так ожило, заворушилось село в 90-ті роки, в перші дні національно-визвольного відродження. Справді демократичним шляхом обрали голову сільради (ним став Іван Бойко), голову селянської спілки Василя Кривка. Тому у Слобідки є майбутнє — додому повертаються з міста ті, що колись залишили батьківські гнізда в пошуках заробітків.

Михайло Загребельний

ТАВРІВ — ТАУРІВ

Назва села Таурів, це теперішня назва. В давнину в документах, які збереглись дотепер у Віденськім і Krakівськім архівах, село звалось Таврів, а люди говорили „Таурів”. Село Таурів положене на межі Бережанського і Тернопільського повітів, на лівому березі Стрипи, яка вливається в Дністер. Село має два і пів км довжини, а півтора км ширини. Серединою села з півночі на південь пропливає потік Жабка, доплив Стрипи. Звідки взялась назва села Таурів годі устійнити. Моя мама, яка прожила 93 роки, розказувала, що чула від свого діда, який прожив 82 роки, що в часі татарських нападів, залишився один татарин Тавро. Він оселився в ярі над потоком під горою, яка зветься „Велика”. Від його імені люди назвали село Таврів. За австрійської влади в Галичині в 1880 р. був перепис населення міст. Він подає, що село Таврів в 1880 р. на 31 грудня мало 2.137 мешканців, і приналежне було до Козови, де був суд і уряд податковий. Знову „Словник Географічний Королівства Польського і інших країв слов'янських” подає так: Таурів село, повіт Бережанський віддалене 28 км від Бережан і 6 км від уряду поштового в Козлові. Має загально 6.260 моргів землі, з того 1.151 морг — належить Арцибіскупові латинському у Львові, мало греко-католицьку церкву і двоклясну школу. В селі було 352 domi i 1.237 мешканців. Ще одна статистика з 1914 р., „Скоровідз м'ейсцовосьці Галіції і Буковіни”, видане 1914 р., каже так: Таурів село, має пошту, староство у Бережанах, суд у Козові, церква греко-католицька в селі, латинська в Козлові на віддалі 6 км, село було власністю Арцибіскупства латинського у Львові. Село мало вже 2.825 людей, це значить, що за 34 роки збільшилось людей на 688 осіб або пересічно на рік 20 осіб. Професор Володимир Кубійович у своїй книжці „Етнічні групи південно-західної України” (Галичини), національна статистика на 1. 1. 1939 р. Wiesbaden — 1983 р. подає так: Таврів має 2.940 людей, українців 1.170, поляків 70, латинників 1.660, жидів 40. А історія міст і сіл „Тернопільська область”, Київ 1973 року, сторінка 366, видання Української Академії Наук у Києві, пише: вперше Таурів згадується в документах за 1467 рік. Село має 369 дворів з 1.377 чоловік.

А нам відомо, що в 1939 році було 2.940 людей. Тому, що в селі було 55% латинників, їх виселили в Польщу, як поляків, а на їх місце привезли з Лемківщини українців. А де ж дівся приріст населення, чому тільки 1.377 жителів осталося? Ми знаємо, що в 1880 р. було 2.137 чоловік.

Була в Таурові стара дерев'яна церква св. Анни, яка згоріла в 1903 або 1904 році через недогляд паламаря, який забув згасити свічку на вівтарі.

Через сильний вітер вагонь перекинувся на господарські будинки. Нову церкву св. Духа, велику, муровану, і приходство збудовано в 1905-8 рр. за о. Дудоровича. До Першої світової війни була в селі 4-клясна школа, але до 3 і 4 клас треба було ходити по 2 роки. Була також читальня „Просвіта”, „Сокіл” і щаднича каса „Райфайзенка”, які засновано при кінці 19-го століття. Товариство „Сокіл” постало 1910 р. Культосвітню працю вели о. Дудорович, учитель Буковий, дяк Павло Шкробяк і інші. Так було до Першої світової війни. З вибухом війни, культосвітня праця припинилася, більшість активу забрали на війну. Російські війська стояли в селі майже цілий рік. В 1915 р., при кінці серпня, російське військо відступило на схід і Таурів знову опинився під владою Австрії. Культосвітня праця в міру можливостей відновилась і так було до 1918 р. Коли в листопаді о. Дудо-

Вид на село і церкву з півночі.

рович проголосив, що у Львові твориться український уряд і відслужив Службу Божу в наміренні Української Держави, відбувся похід центральними вулицями села. Попереду їхали на конях молодь і старші господарі, кожний мав дерев'яний список із синьо-жовтим прапорцем. За ними ішли з церковними хоругвами, образами, священик і люди співали „Вже воскресла Україна!“ Радощам не було меж. По закінчення її походу мій брат Федь вернувся на подвір'я, посадив мене на коня і дав мені список із прапорцем.

На жаль, радощам нашим скоро прийшов кінець. Поляки, діставши підкріплення з Франції, окупували Галичину. З Таурова слідуючі мужчини служили в різних українських формacіях: Алта, жид, син чорного Мошка, (казав називати його Олексою), Йосиф Гарасимович, Стефко Гарасимович, Ваврів Леон (звали Загородний), Ваврів Кость, Ваврів Михайло, у 1920 р. розстріляний поляками в селі, Возняк Антін, Возняк Йосиф (брать Антона),

Загребельний Іван, Запоточний Казимир, Зварич Михайло, Конасевич Володимир, Любінський Ілько і Любінський Максим (брати), Любінський Микола син Федька, Любінський Микола і Любінський Тодорко (брати), Смольський Василь, Хома Іван, Шевчик Василь.

По проганій війні польська влада поводилася жорстоко зі свідомим українським населенням: грабували збіжжя, коней, били людей, а навіть розстрілювали. Розстріляли в селі Михайла Ваврова (склепаря). В той час в 1920 Митрополит Андрей Шептицький, назначив парохом до Таурова

Вид на церкву з півдня. Так виглядала церква до 1982 р., поки більшовики не замалювали її різними фарбами і зробили з неї музей.

о. Б. Теодозія Петрицького, молодого незламного борця-патріота. За Гайдамаччини праپрадід о. Петрицького, Петро, був провідником повстанського загону. Він походив зі села Гаврилівка на Київщині. Коли польська війська присмирили бунт, праپрадід П. Петрицького утік до Галичини. Тато о. Б. Т. Петрицького був священиком, який провадив боротьбу ціле своє життя і помер в тюрмі Бригідках у Львові на тиф 1919 р. Стрийко о. Б. Т. Петрицького, Михайло Петрицький, видавав у Львові часопис „Гайдамаки” — помер в Києві в тюрмі на червінку.

В 1920 р. о. Б. Теодозій Петрицький, парох в сусідньому селі Городищу, заохочував людей до боротьби з польським окупантом, шоб нарід не пхав

Прекрасно розмальована церква була гордістю о. Б.Т. Петрицького і всіх таурівчан, а голова комітету Теодор Загребельний одержав „Похвальну грамоту” від митр. Андрея Шептицького в 1938 р.

Іконостас в церкві села Таурів.

Хринівський і Михайло Доля. В той час парохіяни вибудували гарну дзвінницю, до якої дзвони уфундували згадані господарі. Найбільший дзвін купив Михайло Костик. Коли польська влада замкнула читальню „Профспілки”, то молодь найшла притулок на приходстві. Там відбувались проби хору, танців, аматорського гуртка, там читали „Сурму”, і „Розбудову нації” й іншу підпільну літературу. Коли польська влада побачила, що не може зламати терором і шиканами родину о. Петрицького, то взялася за свідомішув молодь, актив села. Робили засідки і тяжко побивали активних хлопців. В 1935 р. тяжко побили Леона Хому „з купини”, який пролежав 4 тижні

Сестри Петрицькі: Слава, Стефа і Люба.

в шпиталі в Тернополі; мав заломану чашку вище чола. Восени 1936 р. в засідку попало трьох братів Загребельних, Антін, Олекса і автор цих рядків. Антін мав 36 діл, колених і рубаних сокирою, за 2 дні помер в Тернополі в шпиталі. Олекса мав 12 діл, смертельний удар багнетом в серце. Він згинув на місці, а автор цих рядків дістав обухом сокири по голові від чого має заломаний череп довжиною на 5 см і 3 штилети в плечі. Похорон відбувся при великому здвизі молоді з околичних сіл, грали дві духові оркестри, одна з Плавучі Великої, а друга з села Городища. Було 3 священиків, о. д-р Левицький, о. Юхнович і місцевий о. Мушкевич, який заступав о. Петрицького. Хлопці несли домовини на раменах до церкви і на цвинтар. Прощальну промову виголосив о. д-р Левицький, бувший старшина УГА,

а від організації незнана мені особа. Стшельців суд у Бережанах засудив лише на півтора року тюрми, бо, згідно з поліційним свідченням, ми були „ОУН-овци з банди Петрицкого”.

В 1937 року в місяці травні невідомі особи вбили Адольфа Чубу, того, який найбільше знущався при арештуванні о. Петрицького. За це були арештовані Михайло Воробій, Павло Загребельний і автор цих рядків. По 10 місяцях у слідстві в тюрмі в Бережанах, лава присяглих і трибунал, без жодних доказів вини, узнали нас винними і засудили мене на 8 літ, Воробія Михайла на 12 і Павла Загребельного на 5 літ, і відвезли до Бригадок у

Могила братів Антона (зліва) і Олекси Загребельних, замордованих 1 листопада 1936 р.

Львові. Цей драконський вирок не настрашив активу села, праця ішла дальше аж до війни в 1939 р. Ще в 1937, в Бережанах у тюрмі, в місяці червні чи липні, я мав честь познайомитись з нашими провідниками підпілля, з Зенком Коссаком, Василем Іваховим, Медведем, Вашитком і Богданом Прибілом. Їх арештували в Трускавці на літниську. Однак по кількох тижнях слідства, їх звільнили через брак доказів. Найбільш активними у Таурові були такі хлопці: Антось Школяр, Павло Сінгалевич, Леон Доля, Петро Гуменний, Івась Хомишин, Петро Лісович, Тарас Хринівський, брати Антін, Олекса і Михайло Загребельні, Івась і Григорій Мовчко, Дмитро Воробій, Леон Хома, Михайло Любінський син Івана і

багато інших. З господарів найбільш активними були Михайло Костик, Михайло Доля, Михайло Попович, Теодор Загребельний, Володимир Любінський, Михайло Хомишин, Стефан Любінський, Роман і Івась Любінські, Василь Смольський, Михайло Смольський, Михайло Шевчик, Микола і Іван Козак, Кирило Мовчко, Олекса Загребельний (син Томка), Антін Петришин (Олійник), Фед'ко і Юрко Іванюра, Михайло Ваврів (Коромесло), Томко Хома, Антін Воробій, Михайло Гуменний, Клим Гуменний, Сава Антін, Павло Хижий, Михаськів Михайло і багато інших. Не всі згадані особи були активними до війни в 1939 р.

Група активу с. Таурів. *Лежать:* Загребельний Павло і Школяр Антось. *Сидять* перший ряд зліва: Мовчко Гр., Лісевич Петро, Мовчко Василь, Доля Василь, Попович Теофіл; другий ряд: Ваврів Антін, Доля Михайло, Хома Леон, (Н. Н.), Гуменний Петро, Попович Василь. *Стоять* зліва: Борщ Антін, Мовчко Теодор, Барабаш Іван, (Н. Н., Н. Н.), Возняк Василь, Загребельний Михайло.

Список активних дівчат: Галя, Стефа, Люба і Слава Петрицькі, Ольга Козак Наталка Хижка, Ольга Доля, Дозя Ваврів, Ганна Любінська Ів., Зеня Козак Ів., Зеня Воробій, Геня Сава, сестри Халупи, Настуня Смольська, сестри Будзан, сестри Настуня і Геня Загребельні, Наталка Воробій, Марія Воробій Ант., Слава Попович, Вероніка Любінська, Дозя Ваврів, Наталка Хижка Ант. і інші.

За шематизмом львівської архиєпархії з часів урядування митрополитів Йосифа Сембраторовича і Андрея Шептицького в роках 1872-1945, священиками в Таурові були о. Антоній Красіцький, о. Емілій Бачинський, о. Емілій Дудрович, о. Николай Кулицький, о. Андрій Кутний, о. Б. Теодозій Петрицький, о. Матусевич Михайло. Шематизм з 1914 р. подає, що церква Сош. св Духа має 64 морги орного поля, і $1\frac{1}{2}$ морга саду,

8 років), Любінський Федір Г., на 15 літ (сидів 10 років), Мовчко Кирило на 15 літ (сидів 9 років), Хома Микола І. на 15 літ (сидів 9 років), Шевчик Стефан М. на 15 літ (сидів 10 років) — разом 16.

Родини, вивезені на Сибір в 1941 р.: Хомишин Михайло з род., Гуменний Ілько з род., Лісевич Марія з род., Любінський Юрко (повернувся по війні 1946 р.).

Вивезені на Сибір у 1946-1947 рр.: Гуменний Іван, Лісевич Кирило, Лісевич Тодорка, Лісевич Ганна, Шевчик Марія, Воробій Антонія, Воробій Константина, Шевчик Ярина, Любінський Іван, Галан Ярина, Хома Томко, Гураль Олюська, Шевчик Стефа.

**Посвячення могили борцям за волю України
в с. Таурові в 1990 році.**

Мої односельчани страждали невинно, їх забирали насильно і без суду розстрілювали, катували в звірський спосіб і вивозили на Сибір, від старців до немовлят включно. Грабували все їхнє майно, худобу і все, що мали. Не казали бідолашним за що їх карають, а таких на Україні мільйони. Каравали за любов до України і за вірність Батьківщині.

Закриття церкви в селі Таурові

Коли в 1981 р. відкрили церкву в селі Плотичі, жителі села Таурів звернулися письмово до уповноваженого в справах релігії в Москві з

Людвіся Хомишин

ТРАГЕДІЯ МИХАЙЛА І АНТОНІНИ ХОМИШИНІВ І ЇХ СІМ'Ї З ТАУРОВА

(Спогади)

Доля судила мені жити у жорстокій добі, і в моїй пам'яті залишилися незатерті сліди трагічних переживань цілої моєї родини, з якої лише мені пощастило оціліти. Потребою моєї душі є сплатити довг перед моими рідними і розповісти про їхню трагічну долю. Це тим більше, що їхня доля, то доля мільйонів українських родин.

Малою дитиною нераз бачила я, як наша мама брала молитовник, молилася і плакала. Питаю маму чого вона плаче. Мама витирає слізози, що горохом падали на долівку і каже: — Плачу за своїми братами, що так передчасно зійшли з цього світу.

І розказала, що мала двох братів, старшого Миколу і молодшого Теодора. Вони служили у Січових Стрільцях. Коли скінчилась війна, вони поверталися додому. Вже були недалеко Бережан, як наткнулись на відділ роз'ющених польських галерчиків. Ті зупинили їх і наказали їм копати яму. Молодший Теодор став проситись, що вони без зброї ідуть додому, нікому нічого злого не зробили. А Микола стояв, мов закам'янілий. Обох їх постріляли і кинули до викопаної ями. Це були сини Любінського Леона. Це було 1919 року.

Наш дідо, Любінський Леон, у великий піст кожної п'ятниці наймав Службу Божу і Панахиду за своїх синів. Це дразнило „патріотичні” почуття польських поліціїв і вони, засліплі ненавистю, навіть відважувались впадати до церкви в час Богослужіння і погрозами пробували змусити священика, щоб перестав служити Богослужіння за погиблих. Парохом був о. Петрицький, родом з Бережан. Він не дався застрашити і продовжував свої душпастирські обов'язки і ще ревніше молився за погиблих.

Безправства польської адміністрації захотили деяких польських мешканців нашого села і до бешкетів проти українського населення. У 1925 році брати Бучинські, Франек і Віктор, побили тяжко третього сина Любінського, Романа. У час виборів до сейму 1928 року арештували моого батька Хомишина Михайла, а з ним Любінського Михайла, Любінського Степана, Михаськова Михайла, Конашевича Володимира, Козака Миколу і Загребельного Олексу, бо вони ніби агітували не голосувати на „одинку”, тобто на польського кандидата.

Вершком беззаконня польської влади була сумної слави пацифікація

до УПА. Натомість маминого брата Романа Любінського енкаведівські яструби зловили в хаті, забрали і він загинув у тюрмі в Козлові жорстокою смертю. Поламали йому ребра, ноги, пальці; поламані кості виставали йому з тіла. Нам з вуйною вдалось забрати його додому для похоронення. Однак міліціонери Курошвіль, Гуджа Янек, Гумненни Антек і Антонишин Мілько не допустили нікого навіть з родини, щоб побачили покійного, чи помолились за нього. У 1944 році арештували Хомишина зятя Леона Гужду, якого завезли до тюрми у Донбасі, де він помер з голоду.

Іван Хомишин, брат Людвісі.

І питало за синами. „Я ж тільки що приїхав із Сибіру, то як можу знати де сини?!” Начальник Парафінов-жид всетаки не пожалів татові побоїв, щоб виявити „ворогів народу”. Але тато збитий і закривавлений не зрадив синів, хоча вже встиг був з ними побачитись.

І тато, і сини, і мамині брати Любінські належали до ОУН. Усі були патріотами, працювали у читальні і в інших організаціях. Переводили збірки на Рідну Школу, інвалідів, сестер-монахинь і ін.

Мій брат Івась, Олекса Чабан, син Гнатка, і 2 хлопці з Конюх скривались перед НКВД у криївці в селі Каплинцях. НКВД їх вислідило і 4 березня 1947 року їх оточило. На виклик енкаведистів здаватись, вони знищили всякі документи і самі себе постріляли. Їх витягнули з криївки і саньми повезли до Чабана, щоб родичі пізнавали свого сина Олексу. Обоє родичі стояли закам'янілі з гор’я і болю і не відізвалися і словом. Побитих повезли до Золотої Слободи, де держали їх на публичноу місці, щоб побачити, чи хто зі знайомих або родини не прийде до них. По двох тижнях відвезли їх до Козови і на полі прикрили землею. Весною господар боронував поле і витягнув усіх чотирьох. Люди перевезли покійників на цвинтар у Каплинцях. У Великодній четвер похоронили їх з участю групи УПА, яка сальвою віддала почесний салют погиблим.

Того самого року я одержала лист від тата. Це перша вістка за 4 роки. Яка радісна і щаслива вістка! Тато пише, що всі живі і здорові і просить вислати їм визов на поворот додому. Для мене і решти родини це була велика радість і я з утіхи не могла сліз стримати. Але я зараз передала ту вістку братам у „лісі”. Як це сталося? Польський уряд домагався повернення усіх колишніх своїх громадян вивезених на Сибір. А що ми теж були польськими громадянами перед війною, то і наших людей звільнили. В дорозі додому у Житомирі на станції якась полька прискаржилася тата, що він не поляк, а українець. Цілу родину викинули з вагона і відіслали у Кіровоградську область, де вони перебули до 1946 року. Аж у тому році приїхали до Таурова. Тільки приїхали, за два дні НКВД вже викликало тата

громадянських прав на 5 років. Нам не вільно було їхати у своє село, ані навіть у свою область. Аж за Хрущова ми стали вільними і рішили їхати додому.

Приїхали на своє господарство, поклякали, молимось і плачено. Всюди пустка! Ні людського голосу, ні знаку життя. Усе мовчить. Ніхто не вийшов нас вітати. Всі спочивають вічним сном. У тій тяжкій задумі, в болю і жалю по втраченім, почулись кроки. Це прийшов найстарший мамин брат Івась. Каже — тільки два роки тому прийшов з тюрми. У мене теж усе зруйноване, тільки хата стоїть. Я сам. Ходіть до мене, будемо разом. Колись

Родина Хомишиних. Сидять зліва: Мама і Людвіся; стоять: Маруся і Анна (дочки).

він мав господарку — 2 стодоли, шпихлірі, великі стайні, п'ятеро коней, корови, ялівник, а дробу... Усе зрабоване, усе знищене, тільки хата залишилась. На городі вуйко рискалем скопав кусок землі і посадив бараболі. Ми приїхали саме у час збору бараболь і я запропонувала викопати ту бараболю ще того дня. Залишили ми її біля яблуньки, щоб другого дня зсипати до ями і прикрити. Вже вечеріло. Ранком вийшли з хати, а бараболя зникла. Хтось її вночі закрав. Ми з жалю аж заплакали. Такий це безжалісний народ!!! Ми приїхали з Сибірської каторги, без всяких запасів, майже голі і босі, а ту дрібку бараболі хтось у нас закрав.

Зверталась я до сільради за допомогою. Може признали б хоч яку малу

Червону чуму змінила коричнева, і теофіпільчани вступають в ОУН, пізніше в УПА, щоб боротися на два фронти з подвійним ворогом: нацистами і більшовиками. Запам'ятаймо їх імена: Петро Нагайло, Мирон Дмитраш, Володимир Нагайло. А якою тривогою і водночас героїчною була юність дівчат-зв'язкових Катерини Дмитраш (Божик), Ярослави Дмитраш (Нагайло), сестер Гром'як — Стефанії (Мурованої) та Евгенії (Мальської), Ганни Святенької (Химери), Марії Нагайло (Дмитраш). Список оунівців буде далеко неповним, якщо не згадати Івана Святенького, Павла та Володимира Нагайлів, Михайла Гуменного, Володимира Сливку, Степана Перцака та ще багатьох-багатьох патріотів, девізом яких було: воля України або смерть. І, видно, є Боже провидіння в тім, що незалежність, воля прийшли на нашу землю в час, поки живими є ще

Щедрування в селі Теофіпілька.

свідки чи й учасники геройчної історії. Розмотуючи стрічку пам'яті, вони й розповідали мені те, що носили в душі, може й за сімома замками, від недремного і підступного кагебістського ока.

А ще старожили просили згадати директора радгоспу Івана Козлова. Саме за його керівництва і господарство, і село змініло, розквітло, люди збагатіли. І нині Теофіпілька є газифікованою, заасфальтованою, з багатоповерховими будинками, культурно-освітнimi установами — завдячує І. Ф. Козлову. З'явились нові будови й будівлі на фермі, тракторній бригаді, і сад ріс, який скоро почав плодоносити і давати господарству прибутки.

Починаючи з 1974 року, не один директор змінив господарства ощадного попередника — Івана Козлова. Радгосп з передового перетворився у відстале господарство. Таким і дісталось воно Степанові Сказкові, коли він зайняв керівне крісло. З господарського роду, агроном за фахом, Степан Йосифович в тяжких умовах виводить з прориву і тепер становище

поліпшується. У селянській спілці готуються до паювання землі.

Ще два цікаві штрихи: селян обслуговує (за рахунок господарства) лікарка-стоматолог Леся. Вона — теж репресована — народилася під час вислання батьків.

Мешканці Теофіпільки збудували церкву (літами, не одно покоління віруючих ходило до храму до Козови). І хоч були прихильники обох конфесій — греко-католицької і православної, та мудрість і розважливість взяли верх. Коли постало питання, до якої конфесії має належати церква, один з переселенців з Польщі звернувся до своїх земляків: „Місцеві люди прийняли нас, як рідних, ділили з нами і дах, і останню палляницю, коли совєти пригнали нас сюди голими й босими. То ж не ділімся нині й будьмо разом”.

Перше Причастя дітей в с. Теофіпільці. Причащає о. Дмитро Долішняк.

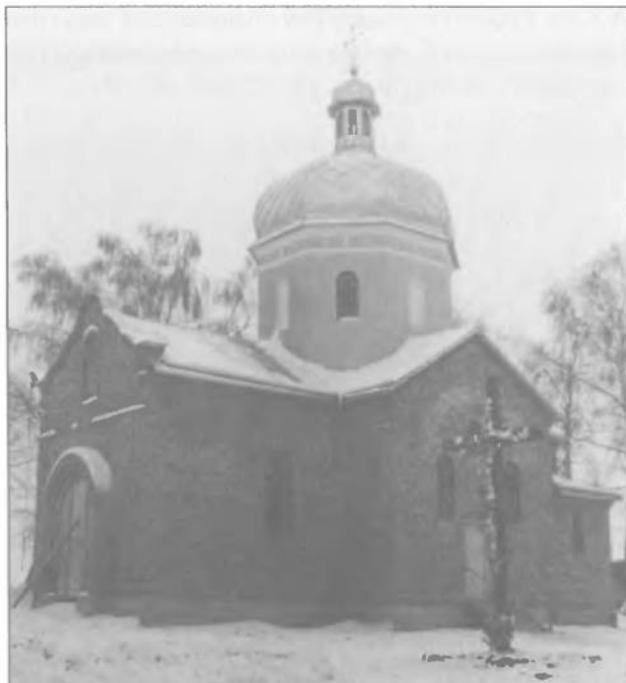
І церква стала греко-католицькою. І дзвін церковний будить добре почуття в людських серцях, і кличе їх до єдності.

Та й сама Настя Василівна зазнала чимало знущань по тюрмах. Така ж доля була і в Насті Андрусишин та Варвари Мельник.

У 1994 р. багато є сумних і трагічних річниць, пов'язаних із приходом „червоних визволителів”. 22 липня минуло 50 років, як сім'я Михайла Коцура залишила рідну домівку, тікаючи від комуни. При німцях він боявся, бо старший син Микола був в УПА, тепер же мав страх за всю родину.

Гірка емігрантська доля привела їх врешті-решт до щасливого берега Канади. Протягом усього часу вся сім'я підтримувала матеріально не тільки численну родину, але й колишніх в'язнів, вдів сиріт, та церкву.

І нині у цьому невеличкому селі Хоробрів, де залишилося всього шістдесят дворів і яке вже були перехрестили в хутір, відроджується

Перша церква в с. Хоробрів, посвячена в 1996 р.

великий патріотичний дух. Маленька громада взялася за будівництво церкви, і так завято, що за одне літо власними силами вимурували стіни. За матеріальну поміч дякують своїм землякам з Канади — Василеві Радю, Ганні Андрусишин, братам Коцурам та їх сестрі Ганні Кушнір і її чоловікові Василеві в Англії — Василю Мельнику. Молоді хоробрівчани мають намір упоминатися у влади відкриття школи. Приміщення, яке здавна належало ій, забрали під магазин та клуб. Якщо у 1993 р. в першій класі навчалося троє дітей, то вже в наступному — шестero (Вони добираються зараз до Августівки). Вірю, що в селі, записанім до неперспективних є перспектива вижити.

Щоправда й приміщення дерев'яної, виставленої в 1922 р. на місці згорілої, має гарний вигляд, бо збережене й доглянуте дбайливими руками. Друга цегельня, якою опікувалися брати Штокали, діяла у 1936 і 1937 роках. Тепер нема її сліду як від першої, так і від другої.

Подаленіли, та не погасли у Хоростці спогади про те, як у 1933-ий та пізніших літах збиралася молодь і старечі господарі в читальні, яка приміщувалась в хаті Василя Фарини, як у тих роках відігравали вистави у стодолі Федора Рудого. Згадують старожили її школу в кінці 30-их років, облаштовану в одній половині хати Миколи Андрусишина, і вчительку з Божого даровання — панну Юськевич, щиру патріотку України, метою життя якої стало виховання розумних, умілих, духовно багатих громадян своєї майбутньої держави. Сама вчителька терпіла нестачки й різні

Громада с. Хоростець вшанувала першу річницю самостійності України.

невигоди — довгий час мешкала на горищі пізніше збудованої школи, але й досі в Хоростці її ім'я вимовляють з шаною. Спогади є різні: сумні й веселі. До других, либонь, належить загадка про повоєнний клуб — „вогнище“ чи осереддя більшовицької культури на селі. Розмістили його в зовсім покинутій хаті, стеля якої не падала тільки тому, що була надійно підперта посередині грубеньким стовпом. В неділю ввечері тут показували кінофільм, а за дня накручували патефон, до якого мали лиш одну пластинку. І рвалося над Хоростцем безконечно повторюване, храпливе:

*Ex, там в Чорном Море,
Ex, там в Чорном Море,
В Чорном Море ходят
Наши корабли.*

І тривало те посміховисько, доки хтось не доїхав тій пластинці кінця. Тільки на початку 80-их спохопилася місцева влада — і клуб у селі

жертовності й мужності воїнів Української Повстанської Армії та підпільниць ОУН. Це Грицева Гора, на якій в період активізації боротьби УПА з брунатними й сталінськими наїздниками було облаштовано кілька підземних схронів. Як енкаведистам вдалося рознюхати про них, невідомо, але в 1964 році Грицеву Гору сараною обсіли енкаведисти, затиснувши у перстені криївку, в якій зі своїм другом (прізвище досі невідоме) перебував районний провідник „Кий”. Після тривалої перестрілки оточені патріоти вирішили покінчти життя, аби не потрапити в руки своїм вогогам.

Пам'ятники І. Кренцілю та В. Порплиці.
Перед пам'ятником Володимир Сопотницький, який з дружиною доловили багато труду до їх спорудження.

Геройською смертю пізніше загинув і друг „Май”, який також мав прихисток на Грицевій Горі. Чекіст „Л” з великою опергрupoю засів на нього і напав, коли „Май” повертається з Глинної. У бою повстанець уклав кількох енкаведистів (подають шістьох), але його поранено і схоплено живим. Чекісти завезли його в Козову в лікарню на території цукрозаводу з метою підлікувати повстанця і потім домогтися від нього потрібних їм даних. Але, приспавши пильність „своїх” охоронців, „Май” викинувся з вікна другого поверху й убився. Тоді енкаведисти привезли його тіло в

українського комітету, тішилися ми. Через монахиню, яка провідувала хворих, ми зв'язалися з головою комітету, а той все зробив, щоб хлопців випустили з тюрми. Після того я переховувався дома, пізніше вчився в торговельній школі. В 1942 році вступив в УПА, в якій перебував на Волині до 1943 року. В грудні того року в бою з німцями під Межиріччям був поранений в голову. Тоді втрав зір. Перебував у таборах в Києві, Дарниці, Подольську. В 1945-му році відпустили додому.

— Повернувшись, просив у Бога смерти. А ще оженився у 48-му, Настуню, свою дружину, пам'ятає ще з дитинства, в одій клясі вчилися в школі, пізніше разом вистави грали, відзначали пам'ять про Крути. У пам'яті зберіг образ дівчинин, красної і мудрої, роботяшої. То навіщо має вік коротати з калікою? — картав себе Петро.

Бувший воїн УПА Петро Порплиця з дружиною Настунею (з с. Хоростець) біля могили УПА 28. 06. 1992 р.

Бог з'єднав їх долі і вони по-божому жили в згоді і любові, хоч на терпілися всього, згадує Настуня, дружина П. Порплиці. Районний уповноважений Давудов, не дозволяв односельцям приходити (та все ж добре люди були). А коли Петро навчився грати на гармонії і разом з Костем Штокалом (цимбали), Михайлом Наконечним (скрипка) і Данилом Стецюком (бубен), грав на весіллях і на забавах, то йому заборонили ходити з музиками. І вже наш, українець, погрожував: „Як би я мав право, то я б його, зараз серед току повісив...”

І знову ж таки свої били по ночах горшки на плоті (молода господиня не мала в чому зварити їсти). Вмілі руки у Петра, золоте серце. Як лиш міг, помогав дружині. І все ж відчував, що ввесь тягар клопотів лягав на неї. Бо хіба міг він замінити її (немічний), при будові на колгоспній роботі або, щонайгірше коли треба було снігами зі шнурком йти по солому, щоб

АВСТРАЛІЯ

Представник: Мироslав Кіналь
(пожертви подані в австр. долярах)

Меценати:

Кіналь Мироslав і Емілія — 500.00

Добродії:

Війтович Антоніна	100.00	Іваник Степан	100.00
Волощук Лідія в пам'ять		Кардаш Петро	200.00
мужа Ярослава	200.00	Решітник Дмитро	200.00
Данилюк Андрій	100.00	Семенюк Анна	100.00

Жертводавці:

Максимишин Людмила — 30.00

**П'ЯТИЙ З'ЇЗД БЕРЕЖАНЦІВ У НЬЮ-ЙОРКУ
17 ЧЕРВНЯ 1995 р.**

Сидять зліва: Марія Карпишин, Ярослав Гунька, Лев Бабій, Євген Івашків, Дарія Костів, Ярослав Івахів. Стоять зліва: Володимир Шур, Розалія Полчей, Гері Полчей, Євгенія Івашків, Михайло Федор, Йосиф Безкоровайний, Галина Лупиніс, Михайло Лупиніс, Теодор Чіх, Стефан Гаврилюк, прізвище незнане, Петро Рак, Леся Юзенів, чотири — прізвища невідомі, Григорій Лещук, два — прізвища невідомі, Іван Стецюк, Юрій Костів, Александра Крумшин.

КОМИТЕТИ „БЕРЕЖАНСЬКА ЗЕМЛЯ” т. II

ГОЛОВИ КОМИТЕТУ ВІД 1955 р. ДО 1998 р.

Д-р Володимир	Бемко	20.03. 1955	—	28. 04. 1963
Євстахій	Манацький	1963	—	22. 03. 1982
Михайло	Юзенів	1982	—	10. 05. 1994
Євген	Івашків	1994	—	14. 06. 1995
Лев	Бабій	1995		

ГОЛОВНИЙ КОМИТЕТ „БЕРЕЖАНСЬКА ЗЕМЛЯ” м. ТОРОНТО, КАНАДА

Сидять в першому ряді зліва: Степан Гадач, Іван Хичій, Володимир Беднарський, Лев Бабій (голова), Богдан Гірник, Михайло Загребельний, Михайло Лупиніс, Семен Левицький; стоять в другому ряді зліва: Ярослав Гунька (секретар), Роман Романів, Григорій Бойко, Іван Андрусишин, Михайло Білоус, Микола Коційовський, о. діякон Микола Лещин. Неприсутні: Людвісія Хомишин і Богдан Костів.

Комітет „Бережанська Земля” в Нью-Йорку. Сидять зліва: Нестор Пінковський, Дарія Костів, Петро Рак, Леся Крумшин; стоять зліва: Володимир Щур, Ярослав Івахів, Григорій Лещук, Михайло Федор і Іван Стецок.

Комітет „Бережанська Земля” у Великобританії. Перший ряд зліва: Михайло Щудляк, маestro Ярослав Бабуняк (почесний голова), Іван Федечко (голова), Володимир Нагайло. Другий ряд зліва: Павло Борейко, Михайло Федишин, Михайло Миколишин, Іван Завойовський.

Комітет „Бережанська Земля” в Бережанах. Сидять зліва: Василь Савчук (голова), Руслана Прус, Тетяна Будар, Володимир Пришляк. Стоять зліва: Ярослав Новоженець, Павло Піцань, Орест Гуменюк, Степан Клиш. Неприсутні: Оксана Федус, Ярослав Бариш, Григорій Бідула, Ігор Грицишин, Володимир Дем’янець, Світлана Даньків Олексишин, Ірина Кудляк, Іван Михайлишин, Володимир Пришляк, Михайло Синютка, Василь Семенців, Болеслав Теперович, Володимир Хіцяк, Ярослав Шургот.

Комітет „Бережанська Земля” в Козові. Сидять зліва: Ядвіга Федик, Ярослава Штокало-Пархомчук; стоять зліва: Петро Барап, Дмитро Федик, Михайло Кріцак.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ „Б. З.” т. II

Лев Бабій — голова.

Володимир Беднарський — член.

Богдан Мельник — член.

КАРТА КОЗІВСЬКОГО РАЙОНУ

